

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1812
1813

Handwritten text, possibly a title or author name, in a cursive script.

Handwritten text in a cursive script, likely a title or author name.

Handwritten text in a cursive script, likely a title or author name.

Zur U- R

84
7 19

Handwritten text in a cursive script, possibly a signature or name.

1870

2011

ՎՐԻՊԱԿ

ՄԱՐԻԹԻՉՈՒՀԻՆ

ՍԷՄԼ	ՈՂԷՆ	ԵՐԷ՝	ՏՆՆ
պատմութիւնը	պատմութենէ	5	4
այս կ'ընծա է	այս ալ կ'ընծայէ	12	30
պաշտօնեաները	պաշտօնեայն	27	2
հնազանդիլ	հնազանդեցընել	69	6
յաջորդեց	հաղորդեց	70	31
չունենար	չունենար	110	11
կը սիրէր	լը կը սիրէր	165	19
կը վատթարացընեն	կը վատթարացընէ	174	23

ՀԵՂԻՆԱԿ

ՏԱՅ ԿՈՄՍՈՒԿԻ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

Խ. Ս. ԳՈՒՐՈՒՆՍՈՒԶՍԱՆ

ՏԵՐ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԵՉ

ՏԻԳՐԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԵՏԷՆԱՆ

ՀԱՏՈՐ Բ.

Զմիւռնիա

ՏՊԵՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՏԷՆԱՆ

1877

ԱՐԻՒՆԱԼԻ

ՄԵՐ ՔԵԶՈՒՅԻՆ

— 32 —

Ի Ե

Բացարարութիւն

Քրիստինի հաղուսաներուն տակնուվրայ վիճակը տեսնելով՝ մար-
քիզուհիէն նուազ կասկածոտ անձ մ'օրինաւոր վախեր պիտի յղա-
նար աներկբայ: Մեր ընթերցողները թող դատեն ուրեմն այսպիսի
գիւրազրգիւ կնկան մը կրած տպաւորութիւնը այս գեղեցկութեան
երևոյթով՝ զոր հաղիւ նշմարած էր, և որ իր բոլոր շքեղութեամբ
կը յայտնուէր իրեն: Դէպ'ի դաստիարակուհին խոյանալով՝ անոր
ձեռքը բռնեց և հայելին առջև տանելով՝ դռնեց:

— Նայէ անգամ մը ինքզինքդ, օրիորդ, և ըսէ ինձ թէ այս
ժամուս և այս տեսակ տակնուվրայ հաղուստով մ'ո՛ւսկից կու գաս:

— Տիկին, թոթովեց Քրիստին շփոթած, անհանգիստ էի, պար-
ակէզն կու գամ:

— Պարտէզէն, այսպէս հաղուած, կարծեմ թէ վայելուչ բան
մը չէ այդ: Եւ աղջիկս այսպէս առանձին կը թողուս, մինչդեռ
դու ալ գիտես որ կրնար քեզմէ պէտք ունենալ: Ուրեմն ինքզինքդ
կարի յոյժ անհանգիստ կ'զգայիր, օրիորդ:

6823. 57
f

Եւ այս անորոք՝ նախանձութեան նայաւածքը, անոր գլուխէն մինչև սաքը կը շրջէր՝ անոր կերպերուն, շարժումներուն և մինչև անդամ զգեստներուն մէջ՝ սաստիկութեամբ պայթելու պատճառանք մը միտդեկու համար: Քրիստին ինքզինքը չէր կորսնցըներ. զարմացման առջի վայրկեանը անցնելէ ետքը՝ իր բոլոր արիւթիւնը գտած ըլլալով՝ աչքերը շխնարհեցուց. իր անմեղութեամբը զօրացած՝ արիաբար դէմ դրաւ փոթորիկին, և պատրաստուելու մտտ անսարսնին սպասեց անվեհեր:

Պէտքերիս մուշտակով մը ծածկուած, մազերը իր զիշերային զլտանոցին մէջ ամփոփած, գէմքը բարկութեամբ հրաբորբոք՝ իր բուլբուլ առաւելութիւնները կը կորսնցըներ: Քրիստին հայելին դիմացը կանգնած՝ ուր զինքը և մարքիզուհին կրնար տեսնել, դիտեց այդ բանը և տակաւ առ տակաւ իր վրայ վատահոթութիւն առաւ: Թէպէտև առանձին էին՝ սակայն Քրիստին ինքզինքը անորմէ աւելի գեղեցիկ, աւելի զօրաւոր և եպերանքէ ազատ կ'զդար, և այսպէս ալ վախ մը չունենալով՝ այն սրտիչ պահուն իշխող ինքն եղաւ:

— Ձեռ պատասխաններ, օրիորդ, ըսաւ տիկին Մօնղա խրոխտաբար:

— Ներեցէք ինձ, տիկին, այս ժամն բացատրութեան համար յարմար չէ բնութիւն: Անիբաւ կասկածի մ'ազդեցութեան տակ կը գտնուիք, հեռաւարտ կամ միտ պիտի չբէք ինձ և կամ պէտք եղածին պէս չպիտի լսեք: Եթէ տիկին մարքիզուհին թոյլ կու տայ՝ վաղը այս խօսակցութիւնը կը նորոգենք:

— Անոր, օրիորդ: Գիտցած եղիր որ ժամ մը վայրկեան մը չեմ սպասեր, և քեզի հետ անկեղծօրէն խօսելու՝ և քեզմէ մեկնոցն անկեղծութիւնը սպասելու ապացոյցանելու համար՝ ահա կ'ըսեմ որ քեզմէ ոչ կը կասկածէի, և ոչ կը լրտեսէի զքեզ, թէ՛ այս իրիկուն ամուսնոյս հետ ունեցած մեկ խօսակցութենէս ետքը, որու մէջ՝ քեզի դէմ իմ կարծեցեալ խել մը անիրաւութիւններս ճանչցուց ինձի: Կու դայի քեզմէ ներողութիւն խնդրելու, և աւրջելու որ առաջուան պէս միշտ մեզի հետ սպորիս: Յիմարս:

չէի տեսներ թէ ինչ կոյր սէր մը կրնար ստիպել Մօնղա մարքիզը, որ այսպէս զիս ազջկանս դատարարաւոր հւոյն առջև նուաստացրնէ:

— Նուատացրնէ՛, տիկին, կրկնեց Քրիստին զլուխը աւելի բարձրացրնելով:

— Այո՛, նուատացրնէ՛, կը կրկնեմ. նուատացրնէ՛, չէ՛ թէ քեզմէ աւելի հարուստ և աւելի ազնիւ ըլլալուս համար՝ այլ քեզմէ աւելի արժէք ունենալուս, քեզմէ՝ որ իմ երջանկութիւնս, իմ մի միակ գանձս, իմ ամուսինս կը յախշտակես:

— Մինչև վերջը գնեալ մտիկ պիտի ընեմ, տիկին, շարունակեց օրիորդ Օրթեղ ինքզինքը զսպիւղով. յետոյ պատասխանս պիտի տամ:

— Միբոս ներողութեամբ լեցուն հոս եկայ, որո՞ ձեռքս քեզ կարկառեմ, և միտքեան ու անդորրութեան սպաղայի մը վրայ խօսիմ՝ քեզի հետ. բայց այս սենեակը զատարիկ և զաւախ երեսի վրայ ձգուած դայ: Քանի մը վայրկեան սպասեցի, յուսալով թէ պիտի դաս, սակայն դուն չիբեցար. ամեն կողմ փնտռեցի զքեզ, նաև պարտեզը դացի, օրիորդ, բայց ՚ի զուր, այն ատեն . . . այն ատեն . . . հոս եկայ համողած՝ որ ուշ կամ կանուխ պիտի գայիր. ինչպէս որ չխարտեցայ:

— Եւ զիս ուրիշ տեղ չփնտռեցիր, տիկին, հարցուց Քրիստին աչքը մաքրիկուհւոյն վրայ յտուած:

— Կարծեմ զիս հարցափորձի տակ կը գնես, օրիորդ, պատասխանեց Պէտքերիս զրեթէ խրոխտանօք:

— Ո՛չ, տիկին, բայց ձեզի պատասխանելէ և լաւ բացատրութիւն մը տալէ յտուած պէտք է զիսնամ թէ ինչ բանի համար կ'ամբաստանուիմ:

— Ո՛չ միայն կ'ամբաստանուիս, այլ նաև յանցաբք ազատուցուած է:

— Ար կարծէք, տիկին:

— Զիս խաբեցիր դուն, ինձ խաղ խաղացիր:

— Տիկին:

— Չարաչար գործածեցիր իմ վստահութիւնս, իմ բարութիւնս

— Տիկին, ո՛հ, տիկին :

— Ամուսնոյս սէրը և զաւկիս դորովը յափշտակեցիր ինձմէ :

— Ո՛հ, Աստուած իմ . . . :

— Դրնէս դուրս պիտի ելնես :

— Տիկին . . . :

Շարունակ երեք անգամ այս բառը կրկնելով Գրիստինի ձայնը զամ քան զզամ ալեյօշ հնչիւն մը կ'ստանար . երրորդ անգամին գրեթէ իր շուրթերուն վրայ մարեցաւ, և երկու անձայն արտասուքներ իր տոկոյն այտերուն վրայէն դէպ 'ի վար սահեցան : Պէտքերիս այս լուծենէն և վշտէն զզածուեցաւ, և աշխուժութեամբ մը անոր ձեռքերը բռնելով այս տեսակ ընութիւններու յատուկ եղող ուժգին յոյզով մը գոչեց .

— Բայց վերջապէս արդարացիւր ինքզինքդ . ես չեմ ուզեր զքեզ անիրաւ սեղը ամբաստանել : Իմ ինչհոգս որ բրածս դիւնաս կամ չդիտնաս, ես իմ մտատանջութիւններս քեզմէ չեմ ծածկեր, աւա՛ղ, այն ժամանակ պէտք կ'ըլլար իմ բոլոր կեանքս պահել քեզմէ : Ամուսնոյս դրան առջեւ դացի, սակայն գոց դտայ, մինչև անդամ Բօպէրի դուռը զարկի, բայց նա ձայն մը չտուաւ ինձ :

— Ո՛հ, տիկին :

Այս վերջին բառիս մէջ այնպիսի ճշմարիտ, այնպիսի ցաւալի և այնպիսի կսկիծաղին կշտամբանք մը կար՝ որ մարքիլուհոյն սիրտը ահամայ զգայ զայն : Ար կասկածէր նա, սակայն իր բուռն սէրը կասկածը կ'ապաններ, և ո՛ր և է կերպով կ'ուզէր իրողութիւնը իմանալ : Սէրը զմարդ այսպէս անդուծ կ'ընէ :

— Հո՞ն էիր, կամ միւս տեղը, օրիորդ, կրկնեց մարքիլուհին անսնելով որ Գրիստին կը լռէր :

Գրիստինի առաջին շարժումը ճշմարտութիւնը բոլորովին անոր խոստովանիլն եղաւ, սակայն մտածումը զինքը արդիւնեց : Խորհեցաւ որ այս տեսակ նախանձոտ կնիկան մը եթէ իր զաղանկը յայտնէր՝ զայն քիչ ժամանակէն ամենուն բերանը տարածուած պիտի

զտնէր . ուստի բարկութենէ կամ անխորհրդութենէ մը կախում ունենալու զաղափարէն հրամարելով՝ կենաց մէջ ստէպ պատահած անագորոյն հարկաւորութեան մը համակերպեցաւ, այն է կեղծել :

— Ո՛ւր որ ալ գտնուած ըլլամ, տիկին, կ'երգնում որ ձեզ նկատմամբ ամենափոքր յանցանք մը չեմ գործած . ձեր տանը մէջ որևէ մեղքէ անբիծ եմ բոլորովին, և եթէ ձեզմէ բաժնուիլ պէտք ըլլայ՝ զուխս բարձր և սիրտս հանդարտ պիտի բաժնուիմ . Աստուած և ես դիտենք զայս :

— Այսչափը չբաւեր, օրիորդ, պէտք ես զիս և աշխարհն ալ համոզել :

— Աշխարհք հոգս չէ, տիկին, ես աշխարհքի մարդ չեմ . ձեզի դալով եթէ կ'ուզէք համոզուիլ իսկոյն պիտի համոզուիք : Դիտեցէք զիս, դիտեցէք միայն և լսէք թէ դիմացս վրայ կայ արդեօք նշան մ'որ խաբէութիւն մը յայտնէ : Ո՛չ, տիկին, ո՛չ, նենդութիւններէ և խաբէութիւններէ հեռի կը գտնուիմ, ահար էակները միայն ասոնց պէտք ունին : Աստուծոյ և իմ յախտենական փրկութեանս վրայ կ'երգնում ձեզ, որ երբէք Պ. Վօնդա դիս ուրիշ կերպ դիտած չէ բայց միայն իբր իրեն աղջկանը դաստիարակուհին . կ'երգնում ձեզ որ ես ալ իմ կողմէս միայն իբր սանուհոյս հայրը նկատած եմ զանի, և՛ ասկէ աւելին ալ կ'երգնում ձեզ, տիկին . այո՛, կ'երգնում որ եթէ Պ. Վօնդա ինձ համար մոլեգին սէր մ'իսկ ունենար, եթէ ինձ երկրիս բոլոր թաղերը նուիրէր, ես միայն իմ երախտագիտական յարգանքներս պիտի մատուցանէի անոր այն մարերախտագիտական յարգանքներս որ ձեր տունը ըլլալէս 'ի վեր կը ցուցնէ ինձ : Ահա՛, տիկին, ճշմարտութիւնը, բոլոր ճշմարտութիւնը, առանց սեղման և առանց զաղանի խորհրդի, և յարգանաց աւելի մեծ ապացոյց մը չեմ կրնար տալ ձեզ, բայց եթէ իր առջև արդարացընելով զիս, եթէ ձեր տեղը ուրիշ մը ըլլար՝ չէի սպասախաններ իսկ, ըստ որում զրպարտիչ ամբաստանութիւնները կ'արհամարհեմ և անոնց դէմ մաքաւելու յանձնառու իսկ չեմ ըլլար :

— Վերջապէս, օրիորդ, շարունակեց մարքիլուհին կէս մը համոզուած, գոնէ կրնաս ըսել ինձ թէ ո՛ւր էիր :

— Ատիկա իմ դաղտնիքս է, տիկին, այդ միայն ինձ կը վերաբերի, և չեմ ուզեր, չեմ կրնար յայտնել զայն. միւս հարցման չպատասխանելու համար կը համարձակիմ ձեր անկողնասիրութեանը վստահիլ:

— Պէտք է ուրեմն բաժնուինք, օրիորդ, աղջկանս դաստիարակահին պէտք է իմ ամեն հարցմունքներուն պատասխանէ, և իր ժամանակին վրայ ինձ ձիշտ տեղեկութիւններ տայ:

— Կը բաժնուինք, տիկին, կրկնեց Քրիստին պաղտութեամբ մը, ըստ որում դուք էք սէր:

— Շատ աղէկ, օրիորդ, շարունակեց Պէտիմի կանգնելով և իր մուշակին մէջ ծածկուելով, վաղը Պ. Մօնղայի պիտի խօսիմ, և քու բաժանմանդ համար ամեն ինչ կարգի պիտի դնենք:

— Չեր հրամանաց պատրանոս եմ, տիկին մարքիզուհի:

Եւ խորունկ բարև մը սալով՝ ձեռքը աշտանակ մը բռնած՝ կարի իմն մեծարանօք տիկին Մօնղան մինչև իր դահլիճն դուռը առաջնորդեց, և հոն կրկին բարևէէ ետքը իր խուլը վազեց, ուր վերջապէս առանձին մնալով՝ ծոնկի վրայ եկաւ և ձեռքերը միացրնելով:

— Վռնտուիլ, ո՛հ, Աստուած իմ, վռնտուիլ, ըստ որում պատուոյս ուշադիր էի, ըստ որում ուզեցի որ յանցանքս դնեմ: Ո՛հ, ինչ է ուրեմն բարեոյն և չարին տարբերութիւնը. ո՛ր է քու արդարութիւնդ, ո՛ր է քու վարձատրութիւններդ և պատիժներդ. . . վռնտեն՝ դիս, ե՛ս վռնտուիմ:

Եւ այս տարօրինակ արարածը՝ որ ուրիշ դերքի մը մէջ այնչափ նշանաւոր կին մը պիտի ըլլար, բոլոր գիշերը ալօթելով անցուց, զԱստուած բարեկամ և խորհրդակից բռնելով, ըստ որում մարդիկ իր արժէքը չէին ճանչնար:

Միևնոյն գիշերը՝ որուն հետևութիւնները այնչափ սոսկալի պիտի ըլլային, մարքիզն արանկօղին չմտաւ, դաստիարակուհւոյն հետ ունեցած խօսակցութիւնը քսան անդամ միտքը բերաւ, անոր մէն մի բառերը կըսեց, և յիշողութեանը մէջ անջնջելի կերպիւ քանդակեց: Այս կինը որ մարմարին մ'ոգևորելու չափ զեղեցիկ էր՝

աչքին առջև բերաւ. տեսաւ զան ո՛չ թէ ցուրտ, անմեղ, անմաստ չելի, ո՛չ թէ անբժութեանը մէջ ամփոփուած՝ ինչպէս գերեզմանի մը մէջ՝ ուր անոր հրապոյրներն և երիտասարդութիւնը կը թաղուէին, այլ սիրող, տրփալի, տկար և յանցաւոր տեսաւ զան, և իր սրտին խորը յանդէտս պահուած այս պատկերը իր քօղը պատուելով՝ իր բոլոր սիրտը զբաւեց, և յուսով առաջնորդուած՝ Քրիստինէ դուրս ամեն ինչ վանեց անկէ: Միևնոյն գիշերը, այս սէրը Ամէտէի մի միակ մտածումը, անոր կենաց մի միակ նպատակը եղաւ: Քրիստինը ունենալ, անորմէ սիրուիլ, մուցընել տալ անոր այն մարդը՝ որու մի միայն մտածումը իր երակներուն մէջ արիւնը եռալ կու տար, ասկէ զաս ուրիշ երանութիւն, ասկէ զստ ուրիշ փառասիրութիւն չունէր մարքիզը: Իր առաջին դաղտնիքը Քրիստինը իր հալած չին ձեռքէն աղատելն եղաւ:

— Քանի մը տող կը բաւէ, կ'ըսէր նա. բաւական է որ իմ այս գործէն տեղեակ ըլլալս դիտնայ, պիտի վախնայ և իմ հրամանիս չպիտի համարձակի ընդդիմանալ, խօսքով մը միայն կրնամ զինքը 'ի կորուստ մատնել:

Գրիչ մ'առաւ և գրեց.

«Չեմ հասկընար ինչպէս համարձակեցաք Գաղղիոյ սահմանադրութիւնները մերձենալու, նաև չեմ հասկընար ամենևին ինչպէս ըիմ տունս չյարդելով՝ համարձակեցաք անոր մէջ բնակող անձ մը հալածել և սպառնալիք ընել անոր: Ինձ իմացընելու բան մը չունիք, ալ ամեն ինչ գիտեմ, ասով ըսել կ'ուզեմ թէ ասպարդիւն պիտի ըլլան: Մեկնեցէք՝ որչափ կարելի է շուտով այնպիսի քաղաքէ մը՝ ուր այնչափ մեծ վտանգներ կ'սպառնան ձեզ, եւ որ ժամէ առ ժամ կրնաք ճանչուիլ. Աստուած ձեզ առաջնորդ ըլլայ, և ալ մէյ մ'ալ ձեր անունը չըսեմ:»

Չստորագրեց այս նամակը, ըստ որում վստահէք որ զրոզն ինքն ըլլալը պիտի ճանչնար Էրնէտը, և առտու կանուխ Քրիստին

նի նշանակած պանդուր տարաւ անձամբ ձղեց : Պատասխանը չուշացաւ գալու :

«Ղայ, պատուական մարքիդս, այս ճամբան կը բռնենք : Ինչ, «միթէ մերձաւոր ազգականի մը մեծարանք մը չկայ : Ինչ, տար-«փուհիս կ'ուզէք կորզել, և բազմիքնեքն մեկնելս կը խնդրէք : Ո՛չ, «այդ պայմաննիդ չեմ ընդունիր, երբէք չքնաղ Քրիստինը չեմ «թողուր ձեզ, ըստ որում, ճշմարիտ վկայ, աշխարհիս մէջ անոր «նմանը չկայ : Խո որոշած եմ որ բոլոր եղանակը Պատէն անցնեմ, «ըսել է որ մեր հաշիւները շատ հեռի են իրարմ : Բայց սակայն «այդ երկու ֆոթիլ խնդիրքներու փոխարէն՝ զորս «նկարել կը գտնեմ «կատարելը, ձեզի երկու ֆոթիլ խրատներ պիտի տամ :

«Հրաժարեցէք օրիորդ Քրիստինէն, զի կարի ուժեղ է նա ձեզի «համար և պիտի ճնշէ զձեզ . հաւատացէք ինձ, սիրելիդ իմ, որ «այս աղջկան հետ միշտ դժբաղդութիւն պիտի դայ գլուխնիդ . ես «եմ որ կ'իմացընեմ ձեզ այս բանը, զիտցիք թէ քաջ մարդարե «մ'եմ :

«Հոս իմ քայլընթացներս արդիւլեւ մի աշխատիք, կ'աղաչեմ . «ասա ինչպէս պիտի ընեմ : Առաջին անգամ որ խօսակցութեան «սրահը պիտի երևիք՝ Ժողովէր կոմսը ձեզ պիտի մերձենայ և ձեզի «այն նախատիրքներէն մին պիտի ուզէ՝ որք արիւն կը պահանջեն : «Դուք սակայն պիտի պարտաւորիք ընդունիլ այդ նախատիրքը, ըստ «որում ձեզի համար հատուցումը աւելի անպատուութիւն պիտի «բերէ քան թէ նոյն իսկ թշնամանքը, այնպէս չէ : Ձեր հանդար- «տութեանը վրայ ներկայ գտնուողք պիտի զարմանան . իսկ ես բաղ- «նիք առնող բաղնիքեան՝ որ իմ ճշմարիտ անունս և արկածներս «մոռցած են անշուշտ, ձեր հանդարտ մնալուն պատճառը պիտի «հասկըցընեմ և ոստիկանութեան ձեռքը յանձնուելէ յառաջ ժա- «մանակ պիտի ունենամ փախչելու :

«Եթէ ըստ պատահման զիս բռնելու ըլլան՝ փոյթս չէ ամենևին . «զիտէք որ կեանքը ինձ համար ոչինչ է, վախճանի դերը գոհա- «ջուցիչ կերպիւ կատարելու, և իմ բարի ազգականներէս շրջա-

«պատուելու պատրաստութիւնները պիտի տեսնեմ : Կ'իմանաք կար- «ձեմ : Տեսակցութեան ամենազիւր վայր մ'ունինք, ուր շատ հան- «գրիտ կերպով պիտի մեռնիմ՝ եթէ դուք աչքերս զոցելու ըլլաք :

«Կարծեմ որ զիրար իմացանք, հիմակ դուք պէտք է ընտրէք : «Կամ Քրիստին իմ պիտի ըլլայ, կամ մեզի համար, մեր ազնիւ «տոհմին համար, բոլորովին ժողովրդային հուշակ մը պատրաստ «է, որուն բան մը չպակսիր, մինչև անգամ ծիծաղողներ : Դուք «որ այնչափ խիստ սկզբունքներու տէր էք, և այնչափ յարեալ էք «պատուոյ՝ մըր կ'ընտրէք . . . :

«Ձեր անձուէր զարմիրը, «ԷՐԻՆԷՍԻՆ»

Մարքիդ այս նամակը կարդալէ ետքը ճակատը զարնելով
— Ո՛հ, ինչ ընեմ, Աստուած իմ, ինչ ընեմ, մրմուռաց : Սա-
կայն Քրիստինէ չեմ կրնար հրաժարիլ :

Ամանակի պետարան :

Այն կէտին որ մարքիդ այս նամակը ստացած էր՝ իր գուրդ «զարնուեցաւ : Բոլորովին Քրիստինի զբաղած և յուսալով որ ե- «կողը նա էր որպէս զի գործէն անդեկութիւն խնդրէ, սրտաթունդ «դուր բացաւ և յանկարծ մարքիդուհայն դիմացը գտնուեցաւ, որ «երես նման գողողջուն կը ներկայանար :

- Դուք հո՞ս, տիկին, ըսաւ բարկութեան յայտնի շեշտով մը :
- Այո՛, սիրելիս, պատասխանեց նա այնպիսի կնկան մը նման :

որ իր նպատակին հասնելու համար ամեն բանի հանդուրժելու առաջադրութիւնն կանխաւ ըրած կըլլայ : Ձեզի ծանր և ստիպողական խնդիրքի մը համար խօսելու պէտք ունէի , ուստի մտածեցի որ ձեր սենեկին մէջ դալով՝ զձեզ աւելի կանուխ կը գտնեմ , և ձեզի հետ աւելի երկար ժամանակ կ'ունենամ խօսելու : Աը յուսամ թէ իմ այցելութիւնս զձեզ չնեղեր :

Ամէտէ քաղաքավարութեան այն բացասական նշաններէն մին ըրաւ՝ որ հաստատութեան մը կը նմանին : Տիկին Մօնզա բան մը չհասկընալու որոշումն ըրած՝ ամբողջ մը առաւ և սեղանին քով նստաւ . իր հետազննին նայուածքը շուտով մը սենեկին շուրջը դարձընելէ վերջը .

— Ինչ , ըսաւ , կ'երեւի թէ շատ կանուխ դուրս ելած էք որ սենեակնիդ շտկուած է :

Եւ յիշատի անկողինը նախընթաց օրուան վիճակին մէջ կը գըտնուէր , ըստ որում պարոն Մօնզա այն զիշերը չէր պտուած , և իր աշտանակներուն մոմերը 'ի սպառ վառուած՝ երկայն տքնութիւն մը կը յայտնէին :

— Այո՛ , պատասխանեց խտուրթիմամբ Ամէտէ , շատ կանուխ դուրս ելայ . բայց ինչ ունիք ինձ ըսելիք , Պէտթրիս : Գեռ հաղուիլս լմնցուցած չեմ , և զիտէք թէ քիչէն նախաճաշի պիտի իջնենք :

— Ձեքք իջներ , սիրելիս . ես ալ դեռ պատրաստ չեմ , չեմ յուսար որ Բօպէրն ալ պատրաստ ըլլայ , ըստ որում հիմակ զինքը պարտէզը տեսայ որ օրիորդ Քրիստինի հետ կը պտըտէր :

— Բօպէրը այս ժամուս պարտէզը օրիորդ Քրիստինի հետ , յարեց պարոն Մօնզա գունատելով . բայց ասիկա մեծ անպատահութիւն մ'է : և զանոնք չկանչեցիք :

Պէտթրիսի աչքէն բան մը չէր վրիպեր , բայց 'ի վերայ այսը ամենայնի ամենապարզ և ամենահանդարտ շեշտով մը յարեց .

— Ամենեկին հոգս չըրի : Օրիորդ Օրթէզի այժմեան ընթացքը ինձ համար շատ քիչ կարևորութիւն ունի , ըստ որում քիչէն տուէնէս պիտի մեկնի :

— Ինչ , միթէ արձակուրդը խնդրեց , ընդմիջեց մարքիզը աշխուժութեամբ մը :

— Օրիորդ Օրթէզը անոնցմէ չէ՛ որք արձակուրդ կը խնդրեն , այլ անոնցմէ է՛ որոնց արձակուրդ կու տան , շարունակեց Պէտթրիս դառն ժպիտով մը :

Երբեմն այնչափ սիրայօք այս ամուսիններուն մէջ անդթութեան մրցում մը սկսաւ . ամեն մէկը կ'աշխատէր միւսը վիրաւորել , և յետոյ՝ հեթանոսութեան ժամանակի բարբարոսներուն նման իր պատճառած տանջանքովը կը հրճուէր : Այս միջոցիս մարքիզուհին յաղթանակը տարած կ'երեւէր :

— Ձեմ՝ հասկընար միտքերնիդ , սիրելիս , շարունակեց մարքիզը հանդարտ կերպարանք մ'առնելու աշխատելով :

— Անշուշտ , բնական բան է միտքս չհասկընալնիդ , բարեկամիդ իմ , այս զիշերուան տեղի ունեցածը չէք դիտեր , ահա ճիշտ ասոր վրայօք եկած եմ ձեզ տեղեկութիւն տալու :

— Ինչ եղաւ , ինչ բան տեղի ունեցաւ :

— Ինձմէ բաժնուեցնէք ետքը՝ այդ աղջկան դէմ իմ իրական կամ կարծեցեալ անիրաւութիւններովս անհանդիստ եղած , և մասնաւորապէս ձեզի հաճելի երևելու յոյսով չուզեցի անկողին մանել առանց իմ յանցանքս դարմանելու , ինչպէս որ ձեզի ալ խոստացած էի . ուստի աղջկանս խուցը ելայ , դուռը բաց էր , վառարանին վրայ լոյս մը կը վառէր , զաւակս քունի մէջ և իրեն հսկող մէկը չկար :

— Ինչպէս , ըսաւ մարքիզը , իր իմանալէքներուն վրայ յառաջէն խուոված :

— Այո՛ , սիրելիս , գիտցիք որ այդ օրիորդը որ այնչափ խստաւար և այնչափ դերի կ'երեւի իր պարտաւորութեան՝ իր սանուհւոյն քով ըլլալու տեղ , հոն հոն , Աստուած զիտէ ուր , կը վազէր այսպէս կէս զիշեր անցած :

— Այն զիշեր անցած , տիկին . միթէ աւելի ուշ չէր :

— Օրիորդ Քրիստինի սենեակը կէս զիշեր քանի մը բոպէ անցած մտայ , Ամէտէ , և մինչև առտուան ժամը երկուքը սպասեցի :

Պարոն Մօնղայի բոլոր արևնը սրտին մէջ հոսեց. քրիստինը ժամը մէկուկէսին տեսած էր: Մինչև այն ժամանակը ուր մնայած էր: Այս տրիփը, որ ծնունդ առնելէն ՚ի վեր վիթխարի կերպարանք մը ստացած էր, զինքը նախանձութեան հաղարաւոր խայթեքով կը խոցէր:

— Ո՛հ, կը մտածէր նա, ամեն բան պիտի իմանամ, զիս չպիտի խարեն:

Եւ կարի անտարբեր հով մը ցուցընել կեղծելով

— Ատիկա ծանր բան մ'է յիրաւի, ըսաւ, բայց անշուշտ դաստիարակուհին հարցափորձեցիք, անշուշտ ձեզի պատասխանեց և տեղեկութիւն տուաւ իր ուր գտնուելու մասին:

— Ինչ տեղեկութիւն չտուաւ, պարոն, թաղուհի մը, սուրբի մը նման հանդարտ երեւեցաւ, ընդհակառակը ինքը զիս հարցափորձեց: Երբէք այս աստիճան լըբութիւն մը տեսած չեմ:

— Եւ գործը ինչ վախճան տուաւ:

— Իրեն իմացուցի որ նոյն իսկ այսօր տունէս դուրս պիտի ելնէ, ըստ որում այս տեսակ ընթացքէ մը ետքը այսպէս պէտք էր ըլլալ, և ձեզի բոլոր մտածումս յայտնելու համար՝ կարծեմ որ ժամանակն է սի, և թէ Բօպէր. . .

— Ինչպէս, Բօպէր:

— Դուք ուշագրութիւն ըրած չունիք, բայց սակայն անոր վրայ յօք շատ բաներ կը խօսին: Բօպէր մեզմէ յառաջ կը ճանչնար զինքը, և բուռն կերպով սիրահարուած էր, ինչպէս որ պատմած է ինձ: Այդ օրիորդը մեր տունը ըլլալէն ՚ի վեր վարպետութեամբ և զգուշութեամբ անոր հետ կ'զբաղի, սակայն երբեմն չկրնար ինքզինքը զսպել, և իրենց մէջ սիրոյ նայուածքներ նշմարեցի. . . : Աւերջապէս չպիտի զարմանամ բնաւ եթէ այս գիշերուան մեծ դաղտնիքին հաղորդակից դանուած ըլլայ: Տարօրինակ բան մը չէ այս, երկուքն ալ դեռահաս, երկուքն ալ դեղեցիկ, երկուքն ալ աղաղտ, իրարու սիրահարուած են. չեմ կրնար զիբենք կշտամբելու, սակայն պիտի աղաչեմ զիրենք որ ուրիշ տեղ սիրեն զիրար:

Այս մէն մի փոքրերը սլաքի նման Ամէտէի սրտին մէջ կը խո-

րատուղուէին, այլ սակայն տարօրինակ անյարտ թեամբ մը կ'ընդունէր զանոնք: Պատասխանելու բառ չգտաւ նա. հաղարաւոր զազափարներ իր երեակայութեանը մէջ կը խոնէին:

— Ա՛հ, ապերախաւ, կ'ըսէր իւրովի, պիտի թողնամ որ վունտուի: Յետոյ երեակայեց քրիստինը՝ մինակ և աղատ մնայած՝ Էրնէսդէ և Բօպէրի մէջանդ, անոնցմէ մէկը ընդունելով, գուցէ երկուքն ալ չմերժելով, և ինքը նոյն միջոցին՝ իր շլթային կատուած՝ բան մը չպիտի զիտնար, չպիտի կրնար արդիւնէլ այնպիսի յարաբերութիւններ՝ որոնց մտածումը միայն իրեն սարսուռ կը պատճառէր:

— Ո՛հ, ո՛չ, գոչեց իրեն նախանձութիւնը, պէտք չէ որ մեկնի տունէն:

Պէտք իսկ կը լռէր լրտեսելով անոր զիմացը վրայ տեսնուած զգացումները, զորս չէր հասկընար: Համբերութեամբ կ'սպասէր նա՞ որ այնչափ անհամբեր էր. ըստ որում իր յաղթութիւնը ապահով կը կարծէր, ըստ որում կաթիլաւ կաթիլ կը ճաշակէր զայն և տակաւին բան մը իր հրճուանքը չէր խոտոված:

— Հատ աղէկ ըրիք, սիրելի Պէտք իսկ, ըստ վերջապէս մարքիզը, և բոլորովին համամիտ եմ ձեզի: Սակայն կը կարծեմ, (թէ և այդ բանին վրայ ետքէն աւելի հասուն կերպով կը մտածենք), թէ այս պարագայիս մէջ աճապարելը կրնայ փաստակար ըլլալ: Մեր ֆրլավին այսպիսի ընտիր դաստիարակուհի մը զրկելէ յառաջ, տիֆլիսի Տալանի ալի Գքուհայն այս տեսակ ահաճելի բան մը ընելէ յառաջ՝ որ մեզի այնչափ աշխուժի յանձնարարած էր զան, ինձ լէ յառաջ՝ որ մեզի այնչափ աշխուժի յանձնարարած էր զան, ինձ այնպէս կ'երևի թէ պէտք ենք իր ըրածին վրայ կատարեալ տեղեկութիւն առնուլ: Արդ, նայինք, քննենք, աղէկ մը կշռենք ամեն բան. գուցէ այդ դեռատի օրիորդը անմուղ է, գուցէ ներքին գաղանիք մ'ունի պարզապէս՝ որ ժամանակին պիտի յայտնուի: Ուստի զգուշանանք որ անիրաւ չգտնուինք:

Պէտք իսկ ինքն ալ իր կողմէն ամուսնոյն խօսքերը կը լսիլիզէր, ինքն ալ նմանապէս սոսկալի ցաւերով և անլուր կսկիծներով կը տանջուէր, ըստ որում այն ուրուականը՝ որ պահ մը իրմէ հեռացած էր, կրկին կը տեսնուէր ու կը հալածէր զինքը:

— Ի՞նչ ըսիք, պարոն, թոթովեց նա :

— Ըսի որ պէտք է խոհեմ ըլլանք, սիրելիս, թէ այսպէս առանց պաշտօնանի կնիսն մը ապագան ՚ի կորուստ մատնել չըլլար, քանի որ իր յանցանքը աչքովն չտեսանք : Լաւ մտածեցէք, յաւիտենական խիղճ մը պիտի ըլլայ այդ բանը, և չպիտի ջնջուի երբէք :

Մէկ քանի մանրերկրորդէ ՚ի վեր, Պէաթրիս իր ամուսինը մտիկ չէր ընէր . իր աչքերը և բոլոր հոգին սենեկին մէկ ծայրը սեւռուած էին, ուր մուծին մէջ ոսկի գնդասեղ մը կը փայլէր : Վաղրի մը պէս այս որսին վրայ նետուեցաւ, և յաղթական կերպիւ մը զայն մարքիզին ցուցնելով՝ դաշոյնի նման հատու ծիծաղով մը յարեց .

— Առանց խղճի խայթի կընամ ուրեմն այդ աղջիկը վաճակել, ըստ որում ահա կը տեսնեմ այս գնդասեղը որ ես առած էի իրեն, և որուն զոյցը իր մէկ հիւսակին վրայ կը գտնուէր տակաւին, երբ նա այս դիշեր իր սենեակը վերադարձաւ : Այս գնդասեղը ձեր սենեակը գտայ, ալ տարակոյս մը չունիմ, նա հոս եկած է, և ձեր տարփուհին է . իրաւունք ունիմ ուրեմն զինքը բացարձակապէս վաճակել հոսկէ, կամ ես ինքնին դուրս ելնել :

Մէտէ առանց իր կիներ ընդմիջելու մտիկ ըրաւ, և անոր ձեռքը դանուած զարհուրելի ապացոյցը յափշտակելու համար որ և է շարժում մը շքուցուց : Նոյն միջոցին սոսկալի և անդրդուելի որոշում մը կ'ընէր նա, որով խեղճ մարքիզուհւոյն բոլոր ապագան պիտի խորտակուէր, որոշում ոչ թէ մաքառումի, այլ բռնաւորութեան : Այս տարտամ բնութիւնը, տրիփի ճնշման տակ՝ անողորմելի միանգամայն և զօրաւոր եղաւ . կամակատարութիւն, թուլութիւն, կամքի անդործութիւն, բոլորն ալ անհետացան . իր տրիփը ուղեց որ ինքը անողորմ աէր մը ըլլայ, յիշատակները ոտքի տակ առնու, և ՚ի քթթեկական ալ ոչ սպարտաւորութիւն ճանչցաւ և ոչ յիշատակ :

— Ա՛հ, կը լռէք, շարունակեց տիկին Մօնղա խորտակեալ ձայ-

նիւ մը, շփոթեր մնացեր էք : Բոլորովին ճշմարիտ է ուրեմն մատնուիլս, և դուք սուտ խօսելով՝ այդ բանը ինձմէ ծածկել իսկ չէք աշխատիր : Ա՛հ, Աստուած իմ, Աստուած իմ, դժբաղդութիւնս ըստ ամենայնի կատարեալ է ուրեմն . ասկէ վերջը կասկած ընէ՞ն անդամ ներելի չէ . . . :

— Գէշ կը դատեք լուծիւնս, Պէաթրիս, և կը նայիմ որ միւս անգամներուն նման՝ շուտով մը կը դատապարտեք զիս : Կը վարանէի ամենամեծ կարեորութիւն ունեցող զաղանկը մը հաղորդելու ձեզի, կը վարանէի յայանել բան մը՝ զոր իբր պատուակիր մարդ՝ վստահեցան ինձի . սակայն քանի որ անկարելի է զձեզ որիշ կերպ համոզելը՝ այս զաղանկէս ինչ որ անհրաժեշտ է գիտնալը՝ պիտի գիտնաք :

— Ա՛հ, կը խոստովանի՞ք այդ բանը :

— Այո, կը խոստովանիմ, ըստ որում երբէք խոստովանահայր մը ասկէ աւելի սուրբ և ասկէ աւելի անպարտաւ այցելութիւն մը ընդունած չէ : Օրիորդ Քրիստինը այս իրիկուն հոս եկաւ արտասուած թոր աչօք, եկաւ իմ պաշտօնանութիւնս հայցելու իրեն սպառնացող մեծ վտանգէ մը զինքը սղոտելու համար, ոչ թէ իբր տարփուհի եկաւ այլ իբր աղերսարկու . այնպիսի բաներ պատմեց՝ զորս չեմ կրնար ձեզի պատմելու և որոնցմով անոր վրայ արգէն ունեցած յարգանքս զարմացման փոխուեցաւ : Օրիորդ Սրթէզը անբիծ և վեհանախ արարած մ'է, և ես երջանիկ կը համարիմ զիս որ աշխիս անոր յանձնած եմ, վստահ եմ թէ զան իմ փափաքած իս համեմատ կին մը պիտի ընէ : Աստի զիտեցի որ օրիորդ Քրիստինը աղջկանս քով պիտի մնայ, վասն զի անոր նմանը չպիտի կրնամ գտնել, վերջապէս վասն զի այսպէս կ'ուզեմ :

Պէաթրիս՝ ինչպէս որ այս պատմութեանս սկիզբէն զրուցեցինք, ամեն տկար անձերու նման, ամեն անկատար կազմութիւններու նման՝ իր բնութեան մէջ վստութիւն միանգամայն մեծ մեծ ջարդելուներ . բոլոր անոնց՝ որոնցմէ վախ մը չունէր՝ կ'իշխէր, սակայն հաստատուն կամքի մը կամ ծանր արգելքի մը գիտնաց շուտով մը կը խոնարհէր : Այսպէս, իր տղայութեան ժամանակ մայրը իր սերին

6823-57

— Քաջ է, տիկին, պատասխանեց նա: Եթէ երկար առեմնէ հետէ այդ կերպը գործածէիք, մեր ներքին կեանքի մէջ կակիծները շատ աւելի նուազ պիտի ըլլային:

— Ի՛նչ, յարեց տարաբաշտ կինը վիշտերէ հեղձուած, ի՛նչ, իրապէս կ'ուզէք այդ բանը, կ'ուզէք Ֆլավիին մայրը օտարական մը, անարգ մէկը ընել: Կ'ուզէք դատապարտել ան որ ձեր անուներ կը կրէ, ան՝ զոր այնչափ սիրեցիք, զի սիրեցիք զիս, պարոն. կ'ուզէք զիս դատապարտել, կ'ըսեմ, որ զլուսս օտարականի մը, իմ ստորինիս առջև ծռեմ. կ'ուզէք որ ձեր և զաւակիս վրայ ունեցած իրաւունքներէս հրաժարիմ: Ա՛՛՛՛՛, ո՛չ, ո՛չ, մուցուցէք զիս, ա՛յն, մուցուցէք, այլ մի նուաստացնէք, ոսնակոխ մ'ընէք զիս, ձեր ծառաներէն, ձեր տարփուհիէն ու թերևս ձեր զաւակէն ալ արհամարհել մի տաք ձեր կիներ: Այո՛, վերջացուցէք կեանքս, ասով երկայն տանջանքէ մ'ազատած կ'ըլլաք զիս:

Տկար հոգիի մը մէջ սիրոյ ընթացքը այսպէս է: Սկզբան կը հրամայէ, յետոյ կը նուաստանայ: Սէրը այս աշխարհիս ամենէն մեծ տկարութիւնն է՝ երբ անոր ամենէն մեծ զօրութիւնը չըլլայ: Արող է այն տիեզերքը վերցընել, կամ զմեզ ամենազձուձ վիճակի մ'իջեցընել: Աւելի կամ նուազ բերրի երկրի մը վրայ կ'նոող ցորենի հատիկին յաւիտենական առակն է այն:

— Ա՛՛՛՛՛, սիրելիս, պտտասխանեց Ամէտէ այս տեսարանին վերջ տալու անհամբեր, ամեն ինչ տխուր կերպով կը տեսնէք: Որ և է մէկը սպաննելու վրայ ո՛վ կը խօսի ձեզի: Ո՛վ կը խօսի ձեզի արհամարհանքի և նուաստութեան վրայ: Ընդհակառակը ձեր ճաշակին համեմատ ապագայ մը կ'առաջարկեմ. ձեր չորս կողմը ամեն մէկը ձեզի հաճելի երևելու պատրաստ պիտի դանէք, ալ ո՛չ ցաւ պիտի ունենաք, ո՛չ հոգ և ո՛չ նեղութիւն. ձեզ սիրելի ընկերութեանց մէջ պիտի նետուիք, աչքերնուդ առջև պիտի ունենաք ձեր աղջկան դաստիարակութիւնը, անոր կըթութեան ծաղիկները պիտի քաղէք առանց ո՛ր և է փուշի. սիրող, ուշադիր և ամեն բանի մէջ կամակատար ամուսին մը պիտի ունենաք յիս, ըստ որում գիտեմ քր միմիայն պատուաւոր բան կրնաք ընել և ուզել, մանաւանդ ճշմա-

բիտ բարեկամ մը պիտի ունենաք՝ որ պատրաստ պիտի ըլլայ ձեզի անսահման սիրոյ ամեն կարելի եղած ապացոյցները տալու: Ո՛ր կրնաք սպաղայի մասին աւելի մեծ ստուգութիւն մը դանել: Հաստացէք ինձ, սիրելի Պէտթրիս, կեանքը եղածին պէս տեսէք. գոցեցէք ալ երիտասարդութեան վիպասանութիւնը. տան և չորս՝ գրեթէ տաննահինդ տարի է որ ամուսնացած ենք, ալ ժամանակն է որ իրական դադափարներու հասնինք, և պէտք չէ որ ճանրուն է որ իրական դադափարներու հասնինք, և պէտք չէ որ ճանրուն վրայ քարեր ցանենք, քանզի ինքին բաւական կ'իյնան: Տեսնեմ, գրկեցէք զիս, տուէք ինձ ձեր ձեռքը, սրբեցէք աչքերնիդ, մոցէք այդ խենթութիւնները, վստահացիք ինձ, թողէք որ հանդիստ ապրինք թէ դուք և թէ ես, յարեց նա բռնադատեալ ժպտով մը, միթէ շատ գժուարին բան մ'է աս:

— Ա՛՛՛՛՛, Ամէտէ, Ամէտէ, կ'ուզէք որ մեռնիմ, կ'ուզէք որ անցեալս և զմեզ միայընող կասլը անիծելով մեռնիմ, լաւ ուրեմն գոհ պիտի ըլլաք:

— Դարձեալ տղայական խօսքեր: Ա՛՛՛՛՛ միայն չպիտի մեռնիք, այլ հիմակ շուտով մը պիտի զարթոցիք և շնորհալի կերպիւ պիտի զանուիք: Այսօր Մուրկի հովիտէն անցնելով Եպէրստինպուրի մէջ պիտի ճաշենք. բոլոր ընկերութիւնը պիտի դանուի հոն, դուք ալ պէտք էք գտնուիլ:

— Դուք պիտի երթաք. ս՛՛՛, ես երթալու քաջութիւնը չպիտի ունենամ:

— Ընչո՛ւ շտ զձեզ պիտի դամ դանեմ հոն, չեմ ուզեր վախերնիդ աւելցընել: Նստի Բօպէրը հետերնիդ առէք, նա զձեզ կ'առաջնորդէ, և ես ձեզմէ առաջ հովիտը դանուելու խօսք կու տամ:

— Բայց ինչո՞ւ միասին չերթանք:

— Չպիտի սրբողիք ինձ, այնպէս չէ, Պէտթրիս: Այնպէս որոշած ենք որ այսօր մէկ մէկու ամեն բան ներենք: Խօսք տուի գրտահին որ իրեն հետ այսօր ձի հեծնեմ. մեր որոշման համեմատ պիտի սպասէ ինձ, և անոր հետ ի միասին ժամադրութեան անդը պիտի դանք:

— Աստուած իմ, Աստուած իմ, քրթմնջեց մարքիզուհին կանդնելով, ո՛րչափ գժբաղդ եմ:

— Գուք, սիրելի Պէտրիս, ձեր բնութեամբ դժբաղդ էք, որախ եղիք, խնդացէք, ո՞վ ձեզմէ աւելի կրնայ երջանիկ ըլլալ: Երբէք տեսած չեմ մարդ մը, որ կին մը կսկիծով մեռցընէ առանց անոր ուրախութիւն ապսպրելու: Տրտմութիւնը անոնց խղճի խայթ կը պառճառէ, և համը յանդիմանութիւն իսկ չեն ուզեր ընդունիլ:

Պէտրիս հնազանդիլ ուղեց. կապտագոյն մնդուսով պատած և վառնակէններով զարդարուած՝ Հնդկաստանի գեղեցիկ նրբութիւն պատմուճան մը ստիպուեցաւ հագնիլ. միտքը դրաւ աշխատիլ ժպտելու, և շողշողուն և պչրող խօսակցութեանց մէջ մտնելու, ծածկելով իր վիշտերը. ինչ ամենադառն տանջանք սրտի համար: Ուղեց ՚ի գործ դնել այս հնազանդութիւնը, այս կրաւորական և բացարձակ հպատակութիւնը:

— Եթէ չմեռնիմ, կը կրկնէր նա իւրովի, դուցէ Ամէտէի սիրտը շարժեմ:

Մարբիզը՝ Բօպէրին հետ անոր կառք հեծնելը տեսաւ, աչքովը փնչէ անոնց անհետիլը դիտեց, յետոյ՝ իր սենեկապանին դառնաւ լով:

— Օրիորդ Քրիստինի խուցը ելի՛ր, հրամայեց, և աղաչէ զինքը որ շուտով մը սենեակս դայ:

Ի՛

Մեծիւս:

Մարբիզին հրամանը ընդունելով՝ Քրիստին հեզանդելու փութաց: Նա կ'սպասէր վաճառելու, և մտքէն իսկ չէր անցընէր թէ իր տէրը պիտի որոշտպանէր զինքը: Ուստի սկզբան իր վրայ արժանապատ-

տուութեան ամենայուրտ և ամենաեղ հով մ'առնելով՝ կանչուած սեղը դնաց: Ամէտէ զինքը տեսնելով՝ դունաստեցաւ, և կրկին զվաց իրեն համար անձանօթ այն տարօրինակ յուզումը՝ որ տղէտ ժամանակներ իբր դիւահարութիւն մը պիտի նկատուէր:

— Հաճեցէք նստիլ, օրիորդ, և վայրկեան մը ինձ մտիկ ըրէք: Քրիստին լուութեամբ խոնարհեցաւ, և աթոռ մը առաւ:

— Այս գիշեր տիկին Մօնզան ձեզի հետ գոյն ինչ աշխոյժ կերպիւ խօսեր է, այնպէս չէ: Ա՛ղաչեմ որ անցածը մոռնաք, և ա՛լ մէյ մ'ալ չլինէք: Ես ամեն բան կարգադրեցի: Այնպէս որոշեցինք որ դուք երբէք մեզմէ չբաժնուիք, եթէ կը հաճիք ընել մեզ այս շնորհը, և երկայն ժամանակ և ամենամտերիմ կերպով մեզի հետ ապրելնիդ կը խնդրենք ձեզմէ: Մարբիզուհին կը փափաքի իր բոլոր ներքին հոգերը, ինչպէս նաև Քլավիի կրթութիւնը ձեզ թողուլ. արդեօք կրնաք այս ամենը յանձն առնել:

Թեպէտև Քրիստին ամեն բանի պատրաստուած՝ սակայն այս տեսակ խօսակցութիւն մը լսելէ շատ հեռի կը դտնուէր. ուստի պահ մը շուարեալ մնաց, բայց իր սովորական կորովամտութիւնը շուտով մը զինքը այս վիճակէն հանելով:

— Տիկին մարբիզուհին և դուք չափէ դուրս կը պատուէք զիս, պարոն, ըսաւ. ինքզինքս ձեր տրամադրութեան տակ դնելէ զատ ուրիշ միջոց չունիմ իմ երախտագիտութիւնս յայտնելու:

— Ար խոստանաք ուրեմն մեր առաջարկութիւնը ընդունիլ, և կրկին մեր մէջ բնակիլ: Չզիտեմ ինչպէս ձեզմէ շնորհակալ ըլլամ: Պէտք չունիմ ձեզ ըսելու թէ տիկին Մօնզա կատարելապէս կ'անդիտէ ձեր ինձ վստահած գաղտնիքը, և աւելի աղէկ է որ մինչև վերջը չզիտնայ: Սակայն ձեզի համար ամենակարեւորը յանդուգն և ամեն բանի կարող մարդու մը հալածանքներէն ինքնզինքնիդ ծածկելն է: Ամենալաւ միջոցը այն է որ նոյն իսկ այսօր մեկինք ասիէ, և ձեր հետքն այնպիսի կերպիւ մը պէտք էք պահել՝ որ նա չլրնայ գտնել: Ահա այս բանիս համար ուղեցի այս առտու ձեզի հետ խօսիլ:

— Մեկնի՛լ, բայց քիչ մը յառաջ չըսիք սր . . .

— Մեզի հետ պիտի ապրիք, անշուշտ: Ուստի ամենքս ալ պիտի

մեկնինք : Մարքիլուհւոյն բացակայութեան ժամանակը՝ որ բոլոր օրուան համար դուրս ելած է , առ առաւելն շարժուան մը ճամբորդութեան համար պէտք եղած պատրաստութիւնները ըրէք . պարոն Ժօսիէր ինչպէս որ է պիտի խարուի , ըստ որում մեր ծառաները և մեր կահերուն մեծ մասը հոս պիտի թողունք : Ինչմէ և ձեզմէ դատ մեր ճանքորդութեան նպատակը ո՛չ ոք պիտի գիտնայ : Գաղղիա պիտի գառնանք , Բէնը կրկին պիտի անցնինք , Ալլասա և՛ երթալու համար :

— Շատ լաւ , բայց եթէ մեզի հետեւի :

— Մեզ չպիտի հետեւի , այլ պիտի սպասէ , կ'ըսեմ , ըստ որում առանց երկար և ամենամեծ զգուշութիւններու չկրնար նա ֆրանսա վերադառնալ : Տարակոյս չունիմ որ մեզի հետեւելու համար բոլոր միջոցները 'ի գործ պիտի դնէ , այլ եթէ յաջողելու իսկ ըլլայ՝ մենք Գաղղիայէ մեկնած կ'ըլլանք :

— Ա՛ր պիտի երթանք :

— Մօնդա . այո՛ , հոն պիտի երթանք , և ոչ ոք պիտի կասկածի հոն գտնուելին : Բոլորովին ամայի և իմ՝ բոլոր ծանօթներէս անցայտ է այս գղեակը , և զայն պահպանելն ալ դիւրին : Պարոն Ժօսիէր երկու փարօտիս հեռուն գտնուած ժամանակը՝ իսկոյն տեղեկութիւն կրնամ առնուլ : Երկար մտածեցի , ամեն ինչ կըտեցի , հոն պէտք է երթալ : Արեմն պատրաստեցէք ամեն ինչ , օրիորդ , որ այս իրիկուն Բպերսդէյնէ դարձած ժամանակնիս՝ շուտով մը կառքը հեծնենք :

— Բայց տիկին մարքիլուհին ի՞նչ պիտի ըսէ :

— Պիտի ըսէ . . . ինչ որ պէտք է ըսել . գուք մի վախնաք : Մանաւանդ թողէք որ իմ քրմածին հաճոյքիս դէմ գոչէ . գուք բոլորովին օտար մնացէք , կ'ուզեմ որ միայն զիս ամբաստանէ , ասիկա կարևորն է : Մանզան սոսկալի կերպիւ կ'ատէ նա , մահուն չափ կը խորշի անկէց , և իրեն խոտացած էի որ հոն երթալու գիտաւորութենէս հրաժարիմ : Եր այս յաղթութիւնը ամենուն իմացուց նա , և այս պարօգաս մեր ասպհուութիւնը կ'աւելցունէ :

— Բայց ինչպէս կրնամ այս ամեն բարեքներու համար ձեզմէ

շնորհակալ ըլլալ , պարոն , ի՞նչ բանի կը պարտաւորիմ այս տեսակ ճշմարիտ և անձնուէր հողատարութիւն մը : Իրապէս խիստ բարի էք , պարոն :

— Խիստ բնական էր որ պէտք եղածին պէս ճանչնայի ձեր վստահութիւնը , օրիորդ , և այն խնամքները՝ զոր աղջկանս կը տանիք , դուք իմ պաշտպանութիւնս խնդրեցիք , և ես ալ նոյնը կը նուիրեմ :

— Թողէք ուրեմն որ անմիջապէս մեր ճամբորդութեանը վրայօք դբաղիմ , պարոն , և հաւատացէք , կ'աղաչեմ , իմ երախտագիտական զգացումներուս զորս դուցէ այս միջոցիս գէշ կը լացատրեմ , և զորս սակայն աշխուժիւ կ'զգամ . գուք զիս բոլորովին կը պարտաւորէք , և . . . :

— Բաւ է , բաւ է , օրիորդ , զձեզ պարտաւորելուս համար երջանիկ կ'զգամ ինքզինքս : Գայէք հիմա , վասն զի այս գիշեր պէտք է որ մեկնինք :

Պարոն Մօնդայէն բաժնուելով՝ Բրիտտին ամեն ինչ հասկըցաւ : Ձեր կրնար ալ մարքիլին գիմացը վրայ այնչափ անզամ տեսնուած նշաններու մասին խաբուիլ , և անոր հրարորբոք աչքերը , յուզուած ձայնը , դողդոջուն շուրթերը իրեն կասկած մը չէին թողաւ :

— Այս մարդը զիս կը սիրէ , ըսաւ նա , այն գղեակը կը տանի զիս որ հոն բոլորովին իբր ըլլամ : Գրաւ կը գնեմ որ Բօպէրը պիտի հեռացընէ անկէ : Ա՛հ , յետ այսորիկ գիրքս խիստ փափուկ պիտի ըլլայ : Ամուսինին հետ մաքաւիլ՝ որու յոյս մը չեմ կրնար թողուլ , առանց սակայն տմարդօրէն մերժելու զինքը , կնոջը նախանձութեան դէմ մաքաւիլ , և Բօպէրի հետ մաքաւիլ , որ այս բանները անշուշտ քիչէն պիտի իմանայ , վերջապէս դուցէ Խրնէտըի հետ մաքաւիլ , և յետոյ ունեցած առաւելութիւններս չկորսնցնելու համար ինքզինքիս դէմ իսկ մաքաւիլ : Ա՛հ , ի՞նչ գժուարութիւն , բայց սակայն պիտի աշխատիմ , զի եթէ չաշխատիմ՝ կրնամ ապագաս բոլորովին կորսնցընել : Գործենք ուրեմն , և Աստուած թող պաշտպանէ զիս :

Ամեն բան պարոն Մօնդայի փափաքածին համաձայն կատարուե-

ցաւ : Օրիորդ Օրթէզ իր սովորական ուշիմութեամբը՝ բոլոր կտ-
հերուն մէջէն կրցաւ ընտրել այն կտորները որոնց մարքիզուհին
կրնար պէտք կամ քմահաճութիւն ունենայ :

Իր աշակերտուհւոյն ճաշել տալէ ետքը՝ հաղուեցոյց զան , և
երկուքը միասին սրահը իջան , ուր պատրաստ կ'սպասէին որ պա-
րոն և տիկին Մծնդան ընդունին , որոնք զիշերուան դէպ 'ի ժամը
տասին միջոցները կոմսին հետ հասան : Պէտքերիս Գրիստինը տես-
նելով՝ դժուարաւ կրցաւ ինքզինքը զսպել , այլ սակայն քաղաքավար
կերպիւ մը բարեւեց զան : Պարոն սը Մծնդա կնկանը ձեռքէն բռնե-
լով՝ դէպ 'ի պարտիզին դուռը առաջնորդեց :

— Սիրելիդ իմ , զեղեցիկ և վսեմ՝ զիշեր մ'է այս զիշեր , այն-
պէս չէ :

— Հրաշալի :

Այսպիսի զեղեցիկ եղանակի մը ճամբորդելը կը փափաքիս , այն-
պէս չէ :

— Անշուշտ , բայց ինչո՞ւ այսպիսի հարցումներ կ'ընես , յարեց
մարքիզուհին վախնալով և առանց վախնալուն պատճառը զիտ-
նալու :

— Անոր համար որ քեզի փսքրիկ ճամբորդութիւն մը պիտի ա-
ռաջարկեմ :

— Այս զիշեր :

— Նոյն իսկ այս ժամուս :

— Ո՛ւր կ'ուզէք երթալ :

— Ստիպուած եմ մէկ քանի օր Պատէնը թողուլ . . . շատ մը
պատճառներու համար՝ զոր քեզի պատմելը երկայն կ'ըլլայ : Ուս-
տի կը յուսամ որ չես մերժեր ֆրավիլին և օրիորդ Օրթէզին հետ
ինձ ընկերանալու :

— Աստուած իմ , կը սոսկացընես զիս , Ամէտէ : Ի՞նչ տարօրի-
նակ հաճոյք է այս :

— Պէտք մ'է , ինչպէս որ ըսի :

— Եւ ո՞ւր պիտի երթանք :

— Պիտի տեսնես . Գաղղիա պիտի դառնանք : Իսկ դու , Բօպէր ,
զմեզ հոս կ'սպասես :

— Ինչո՞ւ ձեզի հետ չգամ :

— Ձէի համարձակելը քեզ աղաչելու , զարմիկս , դուն հոս կ'ըզ-
բօնուս , և իմ գործերս քուկդ չեն , յարեց մարքիզը դժկամակու-
թեան յայտնի շեշտով մը :

— Եթէ կ'ուզէք թող տալ՝ զարմուհիներէս չպիտի բաժնուիմ :
Այս տեղի զբօսանքները ինձ համար համ մը չունին , և ձեր ան-
ծանօթ յատակադիժը ինձ հաճոյք կը պատճառէ . ուստի ես ալ
ձեզի հետ ճամբայ կ'եղնեմ , ինչ կ'ուզէ թող ըլլայ :

— Եկուր ուրեմն մեզի հետ , ըսաւ մարքիզը հառաչելով :

— Բայց պատրաստութիւնները , հարցոյց մարքիզուհին :

— Պատրաստութիւնները եղած են , միայն կառք հեծնել կը
մնայ մեզ . պէտք եղած հրամանները առտուրնէ տուած եմ :

— Չիերը . . . :

— Ապսպրուած են , եթէ հիմա հոս չեն՝ անշուշտ պահէ մը
պիտի հասնին :

— Այլ յուսամ որ ժամանակ պիտի տաք ինձ ճամբորդութեան
պարեգօտ մ'առնելու :

— Անկողնոյդ վրայ բոլորովին պատրաստ պարեգօտ մը պիտի
գտնես :

— Աստուած իմ , այս սրչափ ուշադրութիւն է : Ո՛հ , մտածեց
խեղճ կինը , ո՞ւր կը տանի զիս : Այս խուճապեալ ճամբորդութիւ-
նը՝ վտանգ մը , վիշտ մը կը պահէ . կ'զգամ և կը դուշակեմ այս-
պէս ըլլալը , բայց չեմ կրնար արդիլել և ճակատագիրս զիս կը
քշէ կը տանի : Ձեմ զիտեր թէ ինչ կ'զգամ , տարօրինակ բան
մ'է այս : Ո՛հ , թող երկինք զթայ իմ վրայ :

Ամեն մանուկներու հման տեղափոխութեան մը վրայ ուրախա-
ցած՝ ֆրավի մօրը հետեւեցաւ և անոր զարգարանացը ներկայ դռնուե-
ցաւ : Իր շաղկերատութիւններովը ու զգուանօքը զան զբօսընել կը
տըքնէր . իսկ Պէտքերիս հաղիւ թէ կը ժպտէր . այն օրէն՝ ի վեր տե-
սակ մը անորոշ նախազղացութիւն կը կրէր իր վրայ , որ իրմէ
չբաժնուելով կենացը վրայ սև քող մը ծածկեց :

Ինչպէս որ եկած էին այնպէս ճամբայ ելան . միայն թէ մարքիզու-

Հին Ֆլավին և անոր դաստիարակուհին իր հեան առաւ, և՛ քնանալ, կեղծելով՝ բոլոր զիշերը բառ մ'անգամ չարտասանեց: Բէնը անցնելով՝ Սղրազպուրի հասան, ուր օր մը հանդստանալէ ետքը՝ հետեալ օրը կառքերը կրկին պատրաստուելով՝ Գերմանիոյ ուղին բռնեցին:

- Ինչո՞ւ ֆէլ կը վերագառնանք, հարցոց մարքիզուհին:
- Շողենաւ մտնելով գեաէն դէպ ՚ի վեր ելնելու համար:
- Եւ ո՞ր պիտի տանի մեզ շողենաւը, եթէ հարցունելու չափազանց հետաքրքրութիւն չէ:
- Չմեզ Ֆրանքֆորթ պիտի տանի, ուսկից Պավլիէրա պիտի ուղևորինք:
- Ա՛հ, տէր իմ Աստուած, Մօնղա՞ պիտի երթանք:
- Այո, սիրելիդ իմ, Մօնղա պիտի երթանք. միայն այս միջոցը դատայ՝ որ զքեզ հոն առաջնորդեմ: Պէտք էր որ հոն երթայինք:
- Մօնղա՛, Մօնղա՛, կը կրկնէր Պէաթրիս հեծկլտալով. Մօնղա՛:

— Ճշմարիտ տարօրինակ բան է, Պէաթրիս, տեսնել զքեզ որ այսպիսի չնչին բանի մը համար կ'աբտասուես: Երբեմն այս գրեական կը պաշտէիր դու, և ուղեցիր որ Ֆլավին հոն ծնի, հիւսիս՝ մէկէն ՚ի մէկ՝ անիրաւ տեղը կ'ատես զայն: Յիրտի այդ ըրածդ երես ելած աղջկան քնածին հաճոյք մ'է, որ քու տարիքդ ունեցողի մը համար ստուգիւ տարօրինակ բան է: Բարեբաղդաբար Ֆլավին և Բօպէրը ներկայ չեն, ինչպէս նաև օրիորդ Օթթէզը:

Տիկին Մօնղա չղատախանեց. քողը դէպ'ի վար իջեցուց, կառքին մէկ խորշը խորասուզեցաւ, և բոլոր ճամբորդութեան միջոցին բառ մը անգամ չարտասանեց:

Քրիստին մէկ քանի անգամներ այս համը թախծութիւնը միւթարեւու փափաք ունեցաւ, սակայն չհամարձակեցաւ: Ասկէ զատ՝ ինչպէս որ արդէն ըսինք, մարքիզուհին ամենափոքր համակրութիւն մը իսկ չէր ներշնչեր իրեն: Անոր նկատմամբ հաճելի ըլլալ կը ճգնէր, սակայն իր բնութիւնը այս բանիս չէր մըլեր զինքը, և ինչ

որ կ'ընէր՝ երբէք սիրով կամ ներշնչութեամբ չէր, այլ մի միայն հաշիւով: Այս պարադայիս մէջ անոր ներդրեան պատճառը ինքն ըլլալը ներքնապէս զիանալով տեսակ մը պատկառանք ևս զինքը արզիւնց:

Տիւ և զիշեր ճամբորդելով վերջապէս զեղեցիկ և տաք իրիկուն մը գրեական զիմացովը՝ Գանուրի եղբրքը հասան: Այն կողմերը բնութիւնը հրաշալի էր, եղև իններու և ցարախներու ընդարձակ անտառներ լեռները կը ծածկէին, որոնց վրայ արեւը իր վերջին ճառագայթները կը սփռէր: Անբաւ մարդպետիները դետին եղբրքը տարածուած՝ անոր ափունքը զեղեցիկ կերպով կը զարդարէին: Գանուած տեղերին Գանուրը կը նեղնար, և մինչև ջրին երեսը բարձրացող խութ մը կը ներկայացընէր: Այս տեսակ խութեր ստէպ կը տեսնուին այն դետին ընթացքին մէջ, որք անոր նաւարկութիւնը դժուարին կ'ընեն: Աստի ճամբան փոխեցին, և հեռուանց բարձրաւանդակի մը վրայ հին դրեակ մը նշմարեցին, ժայռաւոր աշտարակիկներով, որ հովիտներուն և դետին կը տիրէր, և որուն անառիկ պարիսպները մինչև ամպերը կը բարձրանային. իր չորս կողմը քանի մը աղքատիկ հիւղեր կը տեսնուէին: Մօնղայի դրեակը և իւր զիւղն էր այն, ժամանակաւ Ֆիւզսպերկ, և որու նոր անունը սերունդէ սերունդ պիտի յաւերժացընէր իր վերջին կնքահայրը եղող զիւցաղնին փառքը:

— Ահա այն ահռելի տեղը, Բօպէր, ըսաւ մարքիզը ոտքը դետին գնելով: Չարմուհիդ միթէ յիմար չէ՞ որ այսչափ վախ կ'զգայ, միթէ կայ աշխարհիս մէջ ասկէ աւելի զեղեցիկ տեղ մը:

— Իրողութիւնը այն է, Պէաթրիս, որ իրաւունք չունիս, յարեց զեռահաս երիտասարդը իր չորս կողմը նայելով. հիանալի տեղ մ'է այս:

— Գիտեմ, գիտեմ, զարմիկս, բայց չեմ կրնար բացատրել թէ ո՞ւսկից առաջ կու գայ իմ խորշումս այս երկրէն, զոր սակայն հրաշալի կը գանձեմ: Ամէն անգամ որ հոս կու գամ կ'զգամ թէ երակշալի կը գանձեմ: Ամէն անգամ որ հոս կու գամ կ'զգամ թէ երակշներուս մէջ սառ յրտութիւն մը կը թափանցէ: Առաջին անգամ ներուս մէջ սառ յրտութիւն մը կը թափանցէ: Առաջին անգամ տաքս դետին զբաժ ատենս այս տալաւորութիւնս զպայտի, երբ զքեզ

արդանդիս մէջ կը կրէի, խեղճ ֆլավի: Ահա՛ այն ժամանակէն 'ի վեր երբէք չկրցայ այս խորշումիս յաղթելու:

— Պէտք ես ինքզինքնից յաղթել, Պէտժրիս, այդ ըրածդ ճշմարիտ տղայութիւն մ'է, Ամէտէն չկրնար ներել քեզ այդ տկարութիւնը:

— Գո՛ւ ալ, Բօպէր, այսպէս կը խօսիս:

— Գիտես, զարմուհիս, որ չեմ կեղծեր քեզ, երբէք կեղծած չեմ, և ստուգիւ շնորհքով բան մը չէ այս փառաւոր յիշատակարանը քամահրելը: Անշուշտ պէտք է որ այս հին աշտարակներուն վրայ շատ գեղեցիկ պատմութիւններ ըլլան:

— Ա՛հ, այո, մանաւանդ սոսկալի և արիւնալի պատմութիւն մը կայ, որ երբ միտքս գայ՝ սոսկումէս կը սառիմ:

— Պիտի պատմէս մեզի այդ պատմութիւնը:

— Ոչ, ես անկարող եմ, բայց Պ. Մօնղա հիանալի կերպիւ գիտէ և անթերի կերպիւ մը կը պատմէ:

— Ուրեմն պահէք զայն առաջին անձրևոտ դիշերուան մը համար. սաստիկ վախ մը պիտի ունենանք որ համով պիտի ըլլայ:

Մօնղայի այս գրեակը յիրաւի միջին դարու ճարտարապետական ամենագեղեցիկ մնացորդ մ'էր: Եօթը փոքր աշտարակներով ամրացած, որմնակերով զարդարուած, չորս կողմը խրամներով շրջապատուած, մէն մի կողմէն շարժական կամուրջով մը փառաւոր և հոյակապ զանդուած մը կը ներկայացրնէր այն: Քարերու կցուածներուն մէջ ոսկեգոյն շահպարակներու և վայրի կակաչներու խուրճեր բուսած էին. աշտարակներէն մին՝ հսկայաձև բաղեղի մը տակ՝ որ իր ոստերը մէկ ճակատէն միւս ճակատը տարածած էր, բոլորովին անհետացած կը գտնուէր: Այս աշտարակը, որ կոնաձև յարկ մ'ունէր իր վրայ, խիստ մեծ բարձրութենէ մը Գանուրը կը տեսնէր, և գրեակին մնացորդ մասէն իբր զատուած կ'երևէր, որու հետ մի միայն վանդակապատ անցքով մը կցուած էր, որ անդունդին վրայ կախուած կը կենար: Հոն ահա եղած էր բազում ժամանակէ հետէ քերդակալ բամբիջներու բնակութիւնը: Պէտժրիս՝ աւանդութիւններու հաւատարիմ մնալով՝ ինքն ալ հոն բնակիլ ուզեց:

Շատ ժամանակէ 'ի վեր անբնակ տան մը մէջ՝ յոնպատրաստից՝ առաջին դիշերը անցնելը միշտ տխուր և դժուարին կ'ըլլայ: Մարքիզը թէպէտև Սթրազուրկէն դռնապանին դրած էր որ զինքը ամեն ժամ սպասէ, սակայն նամակը ուշ հասած ըլլալով՝ հազիւ թէ քանի մը սենեակներ բացած, և քանի մը դատիկոններ պատրաստած էին: Ամեն մարդ իր բնակարանը ընտրելու համար ճրագ 'ի ձեռին բոլոր գրեակը պտրտեցաւ: Բօպէր աշտարակներէն մին ընտրելով՝ որսորդութեան կազմածներն և զիրքերը հոն տեղաւորեց: Ֆլավի և իր դաստիարակուհին գրեակին միւս ծայրը, մարքիզին և մարքիզուհւոյն մօտ բնակեցան, որոնց երկու սենեակները վանդակապատ անցքին միջոցաւ կը հաղորդակցէին: Սրահը և սեղանատունը երթալու համար՝ պէտք էր ահագին սրահներէ անցնիլ, որոնց պատերը Ֆիւզայերկներու պատկերներով և ամեն տեսակ զրահներով զարդարուած էին: Ֆլավի ապահով չէր զգար ինքզինքը, սակայն չհամարձակեցաւ յայանելու և ինքզինքը բռնեց՝ իսկ Քրիստին իր տարրին մէջ կը գտնուէր. այն աւանդութիւնները, այն յիշատակները, այն մեծ ստուերները, այն զէնքերը և Օսմանեան դրօշակները՝ որք խաչակրաց ժամանակէն առնուած էին, իր երեակայութիւնը կը բորբոքէին, և չէր կրնար Պէտժրիսի տղայական վախերը հասկընալ:

— Եթէ Մօնղայի մարքիզուհի ըլլայի, կը մտածէր նա, բոլոր տարին հօս կը բնակէի. բայց Մօնղայի մարքիզուհին ես չեմ:

Այս մտածումը զինքը չամչցոյց, ըստ որում իրեն համար մեղսալի կերպարանք մը չունէր այն: Նա ուրիշի մը տեղ կը գնէր ինքզինքը, վասն զի իր փառասիրութիւնը կը տեսչար՝ եթէ ոչ այդ կացութիւնը՝ գէթ ատոր նման մը: Բարձրանալ կը ցանկար նա, ըստ որում շատ նեղը կ'զգար ինքզինքը, նման թուչունի մը՝ որ իր վանդակին մէջ թևերը պարզելու միջոց չգտնէր:

Նոյն դիշերը գրեակին մէջ բաց 'ի փոքրիկ աղջիկէն ոչ ոք տեսցէ: Այս հասակը ունեցողի մը համար հոգին այնչափ քիչ տեղ կը բռնէ կենաց մէջ, որ զգայարաններով և նիւթական հրճուանքներով կ'ապրի նա բերիլալի, Անկողինը մտած ատենը իր վերջին խօսքը այս եղաւ.

— Իմ սիրելի վարժուհիս, դիտեն որ հոս ծնած եմ, այն միևնոյն սենեակը՝ ուր այժմ մայրս պիտի ննջէ. ո՛հ, անդորր կերպով թո՛ղ հանդչի իմ բարի մայրս, ըստ որում ժամանակաւ շատ տանջուեր և շատ հիւանդութիւններ քաշեր է հոն: Ատուած իմ, պաշտպանէ իմ բարի մայրս:

Ինչո՞ւ արդեօք այս աղջիկը նոյն գիշերը սովորականէն աւելի իր մօրը համար աղօթելու պէտքը կ'զգար:

ԻԸ

Պատմութիւն:

Քանի մը օր անցնելէ ետքը՝ ամեն մարդ տեղաւորուեցաւ, ամեն մարդ իր հանգստութիւնը և իր սովորութիւնները ստացաւ, և բաց 'ի Պէաթրիսէ՝ իւրաքանչիւր ոք իր նոր բնակարանէն դո՛հ կ'երևէր: Սակայն այս տարբեր անձերու իրարու նկատմամբ բըռնած դիրքը արդարև տարօրինակ էր. ամեն մէկը զազանիք մ'ունէր՝ զոր զգուշութեամբ կը պահէր: Իրար կը դիտէին, մէկմէկէ կը վախնային, կեղծիքով կը վարուէին իրարու հետ. մտածումներու իրական կռիւ մ'էր այն, կռիւ մ'որ բերնէ փախած բառերով, նոյն հետայն զսպուած նայուածքներով և շարժումներով կը յայտնուէր:

Իրիկուն մը՝ օդը մրկակալի էր. մարքիզուհւոյն սենեակին քով պատշգամբին վրայ ամոռներ բերել տալով նստան, և գետին զովարար օդը կը շնչէին: Լուսինը իր արծաթափայլ ճառագայթներովը՝ գետին սրնթիաց յորձանքները, ծառերուն գաղաթները և պարխախերուն ատամնաձև ժայռերը կը ըստաւորէր: Գիշերային

քանի մը թռչուններ զդեակին աշտարակին մէջ կ'երգէին, և մերթընդ մերթ ջրերու հեռաւոր ձայները քաղցր զեփուով մը մինչև իրենց կը հասնէին: Մեղամաղձօտ իրիկուն մ'էր այն՝ որու գեղեցկութիւնը Գերմանիոյ երկինքով կը կրկնապատկուէր. հոն գանուղք կաբձես թէ ակամայ կ'երազէին. երազումը ամնուրեք էր, օդին մէջ, գետին վրայ, ցօղալից փայլուն մարդադետիւններուն վրայ: Շամարանթ կոմսը նոյն իրիկուն մեծ հրճուանք կ'զգար իբր սիրահարեալ մարդ մը՝ որ իր սիրուհւոյն քով նստած՝ կ'ստիպուի զգացածը ծածկելու և սրտին խորերը մղելու յուզմունք մը որ կը յորդի:

Ոչ որ կը խօսէր, Գլավի քնացած էր. Բօպէր այս ըուծիւնը խզելու պէտքը զգաց, և մարքիզին դառնալով՝

— Մեզի պատմութիւն մը պատմել խոստացած էիր, Ամէտէ, ըստ, և ասկէ աւելի գեղեցիկ առիթ մը չես կրնար գտնել: Ամենքս ալ վախնալու հակամէտ ենք, այնպէս չէ՛, զարմուհիս:

— Իս արդէն կը վախնամ, յարեց Պէաթրիս իր շալին մէջ ծածկուելով:

— Իսկ դո՞ք, օրիորդ Օրթէզ:

— Ո՛հ, իմ ալ ուզածս վախնալ է, և եթէ պարոն մարքիզը հաճի զմեզ ահաբեկել՝ ստուգիւ գոհ պիտի ըլլամ:

— Չեմ կրնար այսքան համակամ աղաչանքներ մերժել: Ուշագրութիւն ըրէք ուրեմն, և դիտցիք թէ բան մը չեմ հնարեր, թէ ճշմարիտ պատմութիւն մը պիտի լսէք, և թէ այն միևնոյն տեղը կը գտնուիք՝ ուր այս աղէտալի վէպս տեղի ունեցած է: Այս բանը կը անհաստես եղած է հաւանականաբար պատմելիք դէպքիս:

— Ո՛հ, ի՛նչ ճարտար պատրաստութիւն. ահա բոլորովին նշանաւոր նախարան մը:

— Կարի ներողամիտ ես, Բօպէր, վերջը սպասէ: Ամենքդ ալ ուշադիր ակնաջ մատուցէք ինձ, ըստ որում այս պատմութիւնս թաղուհւոյ մը ուշադրութեան արժանի է: Ամեն բան կը գտնուի անոր մէջ. ողբերգութիւնը և յանցանաց պատիժը, հետաքրքրութիւնը և անակունքն էին:

— Պատմութիւնը, պատմութիւնը :

— Ահա ապի : Սրահին մէջ նշմարած էք անշուշտ տաճկական գրօշակ մը՝ որ հսկայաձև կիսալուսնով մը զարդարուած է :

— Անշուշտ :

— Լաւ ուրեմն, այդ գրօշակը կոստանդնուպօլսէն բերուած է, Ֆիւզսպերկի ասպետի մը ձեռքով, երբ խաչակիրք նոյն մայրաքաղաքին տիրեցին : Այդ ասպետը ամբողջ խումբի մը ձեռքէ յափշտակեր է զայն, և կայսրէն հրաման ստացեր է որ իր հարցը զոտակը նոյն գրօշակով զարդարէ : Սակայն Բօտօլֆ Ֆիւզսպերկի որ քաջարի և զեղեցիկ երիտասարդ մ'էր, այդ գրօշակը միայն չէր բերած իր հետ. յոյն գերի աղջիկ մ'ալ բերած էր նա, Իրէն անունով և հրաշալի զեղեցիկութեամբ : Բօտօլֆ ամենաբուռն սիրով կը սիրէր զան, և ինքն ալ սիրուած էր աղջիկէն : Բոլոր ճամբորդութեան միջոցին անոր վրայ հսկելով չէր թողուր որ մէկը անոր մօտենայ, և հոս հասնելէ ետքը՝ սոյն այս աշտարակիկը շինեց՝ և անոր անունը Իրէն դրաւ, որպէս զի իր սերունդին մինչև վերջը իրեն սիրելի այս անունը յաւերժացնէ :

Այն անմատչելի բնակարանը որ կը տեսնէք, իրեն ապահով տեղ մը թուեցաւ, իր զանձը պահպանելու արժանի : Իր սենեակէն և անոր կից գաւթէն միայն կրնար անցնուիլ հոն, և այսպէս ամենամեծ ապահովութեան մէջ կարծելով ինքզինք՝ սկսաւ անկասկած իր որսորդութեան հաճոյիցը զբաղել, որ զինքը իր տարփուհիէն կը հեռացնէր : Սակայն ամեն բուռն սիրահարներու նման նախանձոտ ըլլալով՝ մտնած ժամանակը անոր սենեակը կը փակէր և բանալին հետը կ'առնուր, չքնաղ կալանուհոյն իր արշաւանքը գիտելու իրաւունքը թողլով, իրաւունք՝ զոր սիրուհին հանապաղ 'ի գործ կը գնէր, կ'ըսէ աւանդութիւնը :

Իրէն կատարուն կերպիւ վին կը նուաղէր, և յաճախ այս մարմարեայ պատշգամբն վրայ նստելով՝ իր հայրենիքին երգերը կ'սկսէր երգել : Այս ցուրտ երկինքը իր հրեղէն երկրին իբր մէկ սփոյն օրինակութիւնը կ'երևէր անոր, և անփայլ աստղերը՝ իր շողջողուն աստղերուն իբր մէկ նսեմ ցուլցումը : Գեղեցիկ գլուխը երբեմն

գէտ 'ի ետև ձգելով՝ զետին արձաղանքներուն անձանօթ ձայներ և բառեր կ'արձակէր : Գիւղացիք զան տեսնելով՝ գիւթութիւն մը մը պատրաստող կամ խորհրդաւոր աստուծոյ մը ներշնչուող կախարհահի մը տեղ կը գնէին, և երեսնին կը խաչակիրքէին :

Գետին միւս կողմը՝ ուր գոթական զանգակատան մը սրածայր գագաթը գեռ կը տեսնէք, հուշակաւոր վանք մը կը գտնուէր Սէն-Պէտրուս անունով : Այն ժամանակի զիտնական կրօնաւորները՝ իրենց իշխանական իրաւանցը համեմատ՝ ըստ որում երկնից այս սպասաւորները ամենամեծ իշխանազուններ էին, կեանքերնին որսորդութեամբ և ուսմունքով կ'անցընէին : Նորընծայներուն մէջ գեռահասակ եղբայր մը կը գտնուէր, որ մօտակայ ասպետի մը կրտսեր որդին՝ ծնած օրէն վանական կենաց սահմանուած էր իր հօրմէ, թէ և առանց քննութիւն մ'ըլլալու թէ այդ կոչումը ունէր արդեօք : Մատաղ հասակի մէջ զան վանատուն գրին՝ որուն արքայն իր հօրեղբայրն էր, օր մը անոր յաջորդելու յուսով :

Սենատանին մէջ ամենքը կը շոյէին, կը սիրէին այս տղեկը, ոմանք փառասիրութիւնէ և ոմանք բարեկամութիւնէ շարժեալ, ըստ որում սիրուն զաւակ մ'էր Ալինթէր : Անայլայլելի բնաւորութիւն մ'ունէր, ընդհանրապէս տխուր սակայն միշտ քաղցր : Անդադար անտառներու և ծառաստաններու մէջ կը թափառէր, ոչ թէ ուսանելու կամ յովանորու ետևէ վաղելու համար, ինչպէս իր գասերնիներնրը կ'ընէին, այլ այս աշխարհը, զոր երբէք չսլիտի ձանձրեալ հեշտեալ երազելու համար, սիրոյ, փառաց, հարստութեան, նար, հեշտեալ երազելու համար, սիրոյ, փառաց, հարստութեան, պատերազմի և զեղեցիկ կիներու վրայ առանձնակի խօսելու համար :

Օր մը՝ փոքրիկ մակուկով մը զետին վրայ կը պտըտէր, իրական հաճոյք մը, քաղցր յուզմունք մը զգալով՝ զետին սրընթաց հոսանքներու վտանգը արհամարհել, առանց անոր գէմ մարտնչելու բնաւ : Զրեբուն շառաջման մէջ օտար ձայներ իր ականջը կը հասնէին, իբր թէ երկնքէն իջնէին այս ձայները՝ որ քաղցր և միանգամայն թափանցիչ բան մ'ունէին : Ալինթէր կը հրճուէր առանց պատճառը զիտնալու, և երբ իր մակուկը վտանգալի տեսնէր անցաւ և զգեցին ոտքին տակ սկսաւ շարժիլ հանդարտ, աչ-

քերը վեր վերցոց և իրմէ շատ բարձր՝ անդունդին մէջ իբր կախուած, սպիտակ տեսիլ մը տեսաւ՝ որ դէպ ՚ի առջև ծուած էր, և որ արևու ճառագայթներով շողշողուն զգեստ մը կը կրէր: Աիւնթէր զան տեսնելով՝ զարմացումէն շուարեալ մնաց: Օղային ձայնը կը շարունակուէր միշտ, և աւելի որոշակի կը լսուէր. վերջապէս համոզուեցաւ որ այս ձայնը այն անորոշ էակէն կու գար՝ զոր ինքը՝ իր անննդ պարզութեամբը հրեշտակ մը կարծած էր:

Իր մակոյկը վարելով զետեղըը հասաւ և հոն ձկնորսի մը հանդպեցաւ:

- Ի՞նչ կայ հոն վերը, ըսաւ անոր:
- Ա՛յն, վերապատուելի եղբայր. Ֆիլգսպէրկ սեպուհին օղին է:

— Ողի՛ մը, տէր ողորմաւ: Եւ չէս վախնար դուն, և առանց երեսդ իտաչ հանելու կը խօսիս:

— Ո՛հ, սովորած ենք անոր, չար ողի մը չէ նա: Այսպէս պատահանը նստելով կ'երդէ, որչափ ժամանակ որ ասպետը բացակայ գտնուի, յետոյ ալ չտեսնուիր բնաւ, մինչև որ Բօտօլֆ իշխանը իր որսին վերադառնայ: Ողին շինած է այս աշտարակը, ուր կ'ախորժի բնակիլ, և իրեն նեղութիւն չտալէ վերջը՝ իրմէ վախնալու բան մը չկայ:

- Այդ սատանան կարի ահուելի պէտք է ըլլայ:
- Ահուելի՛. ո՛հ, Աստուծոյ ստեղծած ամենէն զեղեցիկ արարածն է նա:

- Գու տեսած ես զինքը:
- Հարիւր անգամէն տեսիլ:

— Աւրեմն առանց մեռնելու . . . և առանց մեղքի մտնելու կրնայ մէկը տեսնել զայն:

— Առանց մեղքի մանելու . . . այդ չեմ գիտեր, բայց առանց մեռնելու՝ այո՛:

- Ո՞ր տեսար զինքը:

— Անտառին մէջ ժայռէ փոքր բարձրաւանդակ մը կայ, ուսկից կատարելապէս կը տեսնուի նա: Ամբողջ ժամը անցուցած եմ հոն յուզակիլ:

— Եւ նա . . . չտեսներ զքեզ:

- Ո՛չ:
- Կրնաս զիս առաջնորդել:
- Անշուշտ, հիմակ եթէ կը հաճիք. միայն թէ ճամբաները դժուարին են. զգուշացէք որ վերարկունիդ չպատուք:

Վերապատուելի եղբայրը ձկնորսին հետեւելով՝ երկուքն ալ միասին նշանակուած տեղը հասան: Հոն ոստալից տերեւերու մէջէն Իրէն ստուղիւ կը տեսնուէր, և Աիւնթէր այս հրաշալի երևոյթին առջև ափշեալ մնաց: Մտիկ ըրաւ, գիտեց, աշխարհը մոռցաւ, և մի միայն այդ երազին վրայ մտածելու համար՝ իր բոլոր երազները մէկիկ ըրաւ. նոյն կէտին ձև մը, իրութիւն մը տուաւ անոնց, և այն օրէն սկսեալ՝ զեռահաս երիտասարդը՝ անտառներու մէջ Ֆիլգսպէրկ ասպետին եղջիւրներու հնչիւնը լսելուն պէս՝ շուտով մը իր սիրական տեղը կը վազէր, և որչափ ժամանակ որ զեղեցիկ Հելլենուհին կը հաճէր ինքզինք ցուցնել՝ կը մնար հոն: Եթէ երբեմն օղին գէշութիւնը և կամ ուրիշ պատճառ մը Բօտօլֆի որսորդութիւնը արգիլէր՝ նորընծայն տիրութեամբ մը ժայռին վրայ նստելով՝ աչքերը պատահանին վրայ կը յառէր, և երջանիկ կ'ըլլար երբեմն երբեմն ծիփուն երկրի մը ծայրը կամ շղարչեայ քողի մը ծալքը նշմարելով: Իրիկունը բոլորովին մտախոհ վանքը կը դառնար, և այս տարակայ տեսիլը իր աղօթքներուն կ'իշխէր, ինչպէս կ'իշխէր իր քունին, ինչպէս կ'իշխէր իր կեանքին:

Ժամանակը այսպէս անցաւ, և Բօտօլֆ անոր հետեւանքները կրեց. սկսաւ նա իր չորս կողմը նայիլ, իր աղաղային, իր հարստութեան և իր անուանը վրայ մտածել, զոր պէտք էր յաւերժացնել: Իրեն ամուսնութեան վրայ խօսեցան. նախ մերժեց անիկա, յետոյ աւելի ուշադրութեամբ մտիկ ըրաւ, յետոյ առաջարկուած ծաղկահաս աղջիկը տեսնելու զիջաւ, յետոյ անոր հօրը ստացուածքները հասնեցաւ, յետոյ զան զեղանի գտաւ, յետոյ հուսկ ուրեմն ընդօժանեցաւ առաջարկութիւնը. սակայն առանց վարաման չէր այս, ըստ որում Իրէնն ալ նոյնպէս զեղեցիկ էր, Իրէն սիրող սիրտ մ'ունէր, Իրէն միայն զինքը ունէր աշխարհի մէջ:

նելու չափ : Այս ձայնը խանդակաթ, քաղցր և մխիթարութեամբ լի էր . բարեկամ մը, պաշտպան մը, յոյս մը կը նուիրէր, ապաղայ և ազատութիւն կը ցուցնէր : Իրէն մտիկ ըրաւ, յետոյ պատասխանեց, վերջապէս հարցափորձելով նախ իրեն հետ խօսողին անունը իմնացաւ, յետոյ իմնացաւ թէ նա գիւնական կրօնաւարներէ գատախարակուած ըլլալով արեւելեան լեզուները սորված էր անոնցմէ, ըստ որում նոյն դարուն մէջ իրազակիրներու և յունական պետութեան պատճառաւ ճամբորդութիւնները և երկու ազդերու յարաբերութիւնները աւելցած կը գտնուէին : Յետոյ ուղեց Բոսօլֆի վրայ քանի մը տեղեկութիւններ ստանալ, ստիպեց Արևմտեանը, որ համր կը կենար, և որ իր սիրածը չվշտացնելու վախով բերանը կը գոցէր : Իրէն աստիկ թախանձելով Արևմտեանը ամեն բան խոստովանեցաւ, պաղատելով Իրէնի որ ինքզինքը յուսահատութեան չմասնէ, Նախախնամութեան և ժամանակին սպաւելին : Իրէնի պատասխանը այս եղաւ միայն .

— Արևմտեանութիւն :

Այս բան մէկ շատ տեսութիւններէ ետքը տեղի ունեցաւ, երբ որ կալանուհին կը ճանչնար արդէն իր տարօրինակ բարեկամը, անոր այցելութիւններուն կը սովորէր և միշտ անհամբերութեամբ կ'սպասէր : Իր բարեկամը դեռ սիրոյ վրայ չէր խօսէր, սակայն ամենայն ինչ անոր վրայ այնպիսի ճշմարիտ, այնպիսի բուռն սէր մը կը յայտնէր՝ որ դեռահաս Հելլենուհին զինքը կատարաւապէս հասկըցաւ : Իրենց տեսութիւնները միայն գիշերները տեղի կ'ունենար . ցերեկներ զերար կը զիտէին միայն և նշաններով մէկ մէկու կը խօսէին, ըստ որում կը վախնային որ չյայտնուին :

Այն օրէն որ Իրէն Բոսօլֆի մտանութիւնը իմնացաւ, մի միայն միջոց մը կը խորհէր նա, այն է երիտասարդ նորբրծայն իր քովը ունեւալ, իր մտածումները անոր հաղորդել և զան իր գիտաւորութեանց մեղսակից և գործադրիչ ընել : Իր երկար դատիները մէկ-մէկու կ'ըլլային պատշաճաբար կապեց և անդունդին վրայ կախեց, և որովհետեւ այսքանը չէր բաւեր՝ իր սրահակներու, վարպայքներու լարերը խլեց, իր զրեաններուն ոսկի զարդերը քակեց, և այս ա-

մեն բաներով սիրուն անդուղ մը շինեց, զոր իր դօտիներուն կ'ըլլայ վերջապէս նպատակին հասաւ :

Միևնոյն գիշերը Արևմտեանի առաջարկեց որ հեղեղատին յատակը իջնէ՝ ուր այն դիւրարեկ կաղմածը կ'սպասէր, և մինչև իրեն ելնէ : Արջափ որ մէկ մէկու քով կը գտնուէին, ըստ որում պատահանը ժայռէն քիչ հեռաւորութիւն ունէր՝ ինչպէս որ կ'ընաց մակաբերել, անդունդ մը զանոնք կը զատէր իրարմէ : Պէտք էր մէկը սիրահարած ըլլալ, քսան տարեկան հասակ ունենալ, անգիտել և արհամարհել վախճանները, որ իր կեանքը այսպիսի թեթեւ յենակի մը նուիրէ : Արևմտեանը չվարանեցաւ . ուրախութենէ արբելով՝ ամեն արդեւորներէ անցաւ, երանելի անդունդը գտաւ, առանց անոր զօրութիւնը փորձելու իսկ վրան ելաւ, և քանի մը մանրերկրորդէ ետքը պատշաճաբար հասաւ՝ ուր Իրէն զինքը կ'սպասէր :

Հելլենուհին ուրախութեան հրեշտակի մը նման ընդունեց զԱրևմտեանը, իր վշտացեալ սիրտը տեսակ մը սփոփում ունեցաւ, ըստ որում զան իր բարկութեան մասնակից ընելու յոյսը ունէր, ասկէ զատ շատ աւելի հեշտեաւ պիտի հարցափորձէր իր բարեկամը : Արևմտեանը յօգնալ, շուարեալ, հաղիւ թէ կը պատասխանէր, իր սէրը կը խեղդէր զինքը : Առաջին անգամն էր որ կոնջ մը ձեռքը կը բռնէր նա, այս երջանկութիւնը իր գլուխը զարնելով՝ ուրիշ բան մը զգալու անկարող վիճակի մէջ կը գնէր զինքը : Խօսեցաւ նա, ինչ որ իրմէ կը խնդրուէր՝ խոստացաւ, առանց սակայն իր խօսեցածը և խոստացածը գիտնալու :

Այսպէս քանի մ'անգամ աշտարակին մէջ մանեւէն ետքը՝ սկսաւ ամեն օր երթալ : Տակաւ առ տակաւ քաջալերուելով՝ իր սէրը խոստովանելու համարձակեցաւ : Իրէն թողուց սր խօսի, սակայն շխտեացաւ, դեռ չէր գիտեր թէ կը սիրէր զան : Թէպէտև դեղեցիկ, հաւատարիմ և քաղցր կը գտնէր զԱրևմտեանը՝ բայց Բոսօլֆի յիշատակը այս նոր զգացման հետ կը մաքառէր, և ամեն բանէ աւելի՝ վրէժխնդրութեան փափաքը՝ ուրիշ ապագայի մը թէ պետքը և թէ ակնկալութիւնը կը լռեցնէր իր սրտին մէջ :

Արևմտեանի թախանձանքներէն և թերևս իր անձնական հակամբ-

առթենէ յաղթուած՝ Իրէն զինքը քաղցրութեամբ մտիկ ընելու, սիրելու, և իբր ըլլալու խօսք տուաւ՝ եթէ նենգաւորէ մը իր վրէժը լուծելու ըլլար: Ուրիշ Օրէսդի մը քով նոր Հէրմիօն մ'էրնա, որ իբր հաւատարմութեանը գրաւական՝ արիւն կը խնդրէր: Նորընծան բանէ մը չէր վախնար, սակայն արիւնահեղութիւնը սոսկում կ'ազդէր իրեն. սակէ զատ՝ իր երջանկութիւնը այն անիրաւութեան կը պարտաւորէր՝ որու մասին կը դանդաւորէր Իրէն՝ խնդրելով որ վրէժխնդիր ըլլայ: Նախ գործը երկարելու պատճառանքները յառաջ բերաւ, զոր ծաղկահաս Հելլենուհին ընդունեց. յետոյ սկսաւ քիչ քիչ այս տեսակ ոճիւրի մը դժնդակութիւնը ներկայացընել անոր, յետոյ համոզեց զանի թէ այս վրէժխնդրութիւնը աւելի աններելի պիտի ըլլար. ըստ որում այն բարկութիւնը՝ որմէ շարժեալ 'ի գործ պիտի դրուէր այն, օր ըստ օրէ կը նուազէր: Ժամանակ անցնելով խոստովանեցաւ Իրէն թէ ըրած փոխանակութեանը մէջ չէր կորսնցընէր, թէ երբէք այսչափ երջանիկ չէր եղած, և թէ կը վախնար այն ամեն բաներէն՝ որք կրնային իր ուրախութիւնները փձաղքնել, ուստի ինքնին իր տարփածուն կ'ազաչէր որ ամեն բան մոռնայ:

Վերջապէս Աիւնթէր իր փափաքները բոլորովին կատարուած տեսնելով ուրիշ բանի վրայ չէր մտածեր ալ՝ բայց եթէ զազփաղփուն հիմանց վրայ հաստատուած այս յարաբերութեան տևողութիւնը ապահովէ: Իր ուխտագրութեան ժամանակը կը մօտենար. ընտանիքը ժամանակէ մը 'ի վեր անոր վրայ տեսնուած աշխարհային տրամադրութիւններէն վախցած՝ ստիպեց զինքը որ սրտումը տայ: Միւս կողմէն Իրէն չէր կրնար այսպէս զգեակին մէջ յաւիտեան փակուած մնալ Բօտոլֆի իշխանութեան տակ՝ որ բոլորովին զինքը թողած ըլլալով հանդերձ՝ առաջուան պէս խիստ պահպանութեան ներքե կը դնէր զինք: Երկու տարփածունները ալ որոշեցին որ պէտք էր փախչիլ և միատեղ ամեն պատշաճ եղած միջոցները սահմանեցին: Մէջերսին համաձայնեցան որ Իրէն ամեն օր Աիւնթէրի քանի մը կտոր իր զարդերէն պիտի տար, և այս վերջինը վանքին աշխատաւոր եղջօր ձեռօքը՝ որու վրայ վստահութիւն

ունէր, մօտակայ քաղաքը ծախել պիտի տար զանոնք: Այդ եղբայրը իրենց երկուքնուն համար զիւղացիի զգեստներ պիտի դնէր, նաւակը պիտի մանէին և այսպէս իրենց ետևը հետք մը թող չտալով զետին ուղղութեամբը մինչև Սև ծով և Պօլիս պիտի իջնէին՝ ուր Իրէն ազգականներ ունէր, և հոն պիտի ամուսնանային:

Գործադրութիւնը զիւրին այս գեղեցիկ յատակաղիծը յղանալէ վերջը՝ ուրախութիւնը սիրահարներու սրտին մէջ մտաւ: Ա'լ մի միայն ապագայն կ'սպասէին, հազարաւոր ոսկեզօծ խորհուրդներ կը յղանային, հազար անգամ աւելի սիրեցին զիրար, եթէ կարելի է այսպէս ըսել, տեսնելով թէ միշտ կրնան սիրուիլ, սակայն պատահեցաւ որ . . .

Մարբիդը յանկարծ կանկ առաւ:

— Ի՞նչ պատահեցաւ, հարցուց Բօպէր:

— Վաղը պիտի տեղեկանաս, սիրելի բարեկամս, պէտք է որ այս գիշեր հանդստանանք:

— Ա՛հ, հաշիւով գործ կը տեսնես, զարմիկս, հետաքրքրութիւնը 'ի կախ կը թողուս: Սպասենք ուրեմն:

Հետևեալ օրը՝ Բօպէր՝ նոյն իսկ պատահած տեղին վրայ պատմուած սոյն պատմութեան կարի հետաքրքիր եղած՝ թախանձանօք պատմութեան շարունակութիւնը խնդրեց, և մարբիդը՝ պատմողներու սովորութեան հակառակ՝ միայն քանի մը վայկեան զինքը աղաչել տուաւ: Պէտք թիտի զալով տխրութեամբ մը մտիկ կ'ընէր այս պատմութիւնը և կարծես թէ սոսկումով մը անոր մեղամաղձօտ ստուերներուն կը հետևէր: Օրիորդ Օրթէզ, զգեցիկ երկրի մը մէջ և հիանալի գեշեր մը՝ յափշտակութեան հմայքին կուտար ինքզինք. նա հին աւանդութիւնները և մտացածին պատմութիւնները կը սիրէր և իր յանդուգն միտքը ամեն տեղ կենցաղավարութեան զասեր կը փնտռէր: Տարբեր տրամադրութիւններով ոչկերուած այս ուկնդրաց ժողովակը Ամէտէի չորս կողմը բոլորուեցաւ:

Ամէտէ այսպէս շարունակեց.

— Մեր սիրահարները, ըստ որում կը յուսամ թէ անոնց վրայ համակրութիւն մը կ'զգաք, մեր սիրահարները, և ուսմամբ և ներքին

կարգադրած, ամեն բան նախատեսած էին, բայց ՚ի մէկ բանէ, այն է ծերդրբիւտի նախանձութիւնը և շարասիրութիւնը: Երեւոյ գաղտնիքը բոլորովին ասպնջով կը կարծէին, սակայն այն գաղտնիքը արդէն յայտնուած էր: Երկար ժամանակէ ՚ի վեր անոնց վրայ հսկողութիւն կ'ըլլար. գիշերային քաղցր տեսութիւնները վարձկան անձերէ լրտեսուելով՝ բերդակալուհւոյն կը պատմուէր, որ բոլոր կորովի բնութիւններու նման համբերող՝ կ'ապասէր որ գաւը աղէկ մը յառաջանայ, որպէս զի իր դորձը աւելի ասպնջով ըլլայ, և երբ բոլորովին պէտք եղած համոզումն ունեցաւ՝ իրիկուն մը Բօսօլֆի այս մեր եղած միևնոյն տանիքին վրայ պտոյտ մ'առաջարկեց: Աշտարակին մէջ ակար լոյս մը տեսնելով՝ երկտասարկը աչքերը գէպ ՚ի հոն դարձուց, և սրտին մէջ յիշատակները և խղճի խայթերը արթնցան: Ծերդրբիւտ՝ որ բան մը չէր փախցըներ, նշմարեց այս բաները և ալ ժամանակը քաջայարմար դտաւ վերջնական հարուածը տալու:

— Այս փառքիկ աշտարակը տենչանօք կը դիտես, Բօսօլֆ: Ինձ բրած զոհողութիւնդ գուցէ շատ մեծ է, կը հաւանիմ, և խոստովունքդ ճշմարիտ ասպետի մը նման բունեցիր՝ այդ գաղտնախորհուրդ աշտարակը չզրոհուելով: Անշուշտ՝ խեղճ բնութանի ողին կը հալի ու կը մաշի գքեզ հոն չտեսնելով, դուն ևս քանի մը շարաքէ ՚ի վեր աւելի տխուր կ'երևիս. խօսակցութիւնդ ինձ նուազ աշխոյժ կ'երևի, ինչպէս նաև նայուածքդ աւելի տարտամ: Գուցէ կը ձանձրանաս . . . :

— Ե՛ս, սիրելիս, ես քովդ ձանձրանամ. ո՛հ, երբէք:

— Միօրինակ երջանկութիւնը շատ անգամ ձանձրութիւն կը պատճառէ, ի՞նքն գեղեցիկ ասպետս. և ես՝ որ ամեն բանէ առաջ կ'ուզեմ գքեզ զոհ և երջանիկ անսնել՝ ամբողջ իրիկուն մը առջի ժամանակներու զբաղմունքներուդ պիտի թողում գքեզ, եթէ ասիկա կ'ընայ քեզի հաճելի թուիլ:

Բօսօլֆի սիրտը այս խօսքերուն վրայ կարի ուժգին կը տրոփէր: Երէնը գտնել, իրենց յարաբերութեան առջի օրերուն նման՝ զան սիրող, խանդավառ և գեղեցիկ տեսնել, անոր արտասուքները իր համբոյրներուն տակ չըրջնել, երզնու անոր որ դեռ զինքը կը

սիրէ, և իրեն ասպողային համար փոքր ինչ քաջալերութիւններ տալ, քաղցր բան մ'էր այս: Նախ չհամարձակեցաւ ընդունիլ, բայց սակայն մերժելու զօրութիւնն ալ չունեցաւ: Ասթողին գորովի մը միջոցին՝ կնոջը թախանձանքներուն տեղի տալով՝ իր ասպետի խօսքը տուած էր որ տարի մ'ամբողջ իր մոգական գահէլիճը չպիտի դառնար: Թէպէտև այս խոստման վրայ կարի յոյժ գըջաց նա՝ սակայն այն ժամանակները երդումը այն աստիճան յարգելի բան մ'էր՝ որ զան գրծել չպիտի իշխէր բնաւ: Այժմ ծերդրբիւտ օրուան մը համար իր խոստումէն կ'արձակէր զինքը, և փորձութիւնը կարի մեծ ըլլալով՝ ընդունեց:

Ծերդրբիւտ ամուսնոյն թեւ մտած՝ իր ամենաչքնաղ պաշտիրութիւնները ՚ի դործ կը զնէր, սիրոյ ասեանը հանուած տեսակ մը խնդիրներու վրայ խօսակցելով անոր հետ, զորս երկուքնին ալ իրենց քմայը համեմատ կը լուծէին:

— Ասպետ, ըսաւ նա գեղեցիկ ձեռքը անոր ուսին վրայ տարածելով, գքեզ խարող կնոջ մը ի՞նչ կ'ընէիր:

Բօսօլֆ կարմրեցաւ:

— Եթէ կինս զիս խարէ՝ կ'սպաննեմ զան, յարեց:

— Բայց եթէ քու բուն կինդ չըլլար գքեզ խարողը, եթէ տարփուհի մը ըլլար, ի՞նչ կ'ընէիր:

— Տարփուհի մը որ շատ սիրած ըլլայի, և որ արժողութիւն ունենար՝ նմանապէս կ'սպաննէի, սակայն հասարակ սիրուհի մը կ'արհամարհէի:

— Եւ ոտխիդ ի՞նչ պատիժ կը սահմանէիր:

— Ար կարծես թէ միայն կիները գիտեմ պատժել: Զինքը իսկոյն ասպարէզ կը կոչէի, և մեր երկուքէն մէկուն գիակը գեանին վրայ կը տարածուէր:

— Ասպետի մը հետ անշուշտ այդպէս կը վարուէիր, բայց . . . : Բայց օրինակի համար՝ կրօնաւորի մը հետ:

— Ո՛հ, կրօնաւոր մը . . . Գանուբը ահա հոն է . . .

— Շատ աղէկ պատասխանեցիր, Բօսօլֆ, վեհանձն և արի ասպետ մ'ես դու, քեզի գէժ եղած նախատինքները գիտես պարծել:

և իմ որդին ազնիւ հայր մը պիտի ունենայ : Ուրեմն գիւթական գործողութեանց սկսելէ յառաջ, մանենք վայրկեան մը սենեակնիս և իմ անկողին մանեղուս ներկայ գտնուէ :

Այսպէս խօսելով միշտ ժպտուն իր ամուսինը քաշելով կը տանէր . սա այնպիսի մտադրադ կերպով մ'ետեէն կ'երթար, որ ժէրդրիւտ իր ոսոխուհիէն կատարեալ վրէժ մ'առնելու երդումըրաւ, և ինքզինքին խոստացաւ սուղ վճարել տալ այն սիրոյ քաղցր վայրկեանները՝ զոր իրմէ կը յափշտակէր : Բօսօլֆ կէս գիշերէն քիչ մը յառաջ բաժնուեցաւ անորմէ . մոլորակներու դիտողութեան նպատաւոր ժամն էր այն, և պէտք չէր որ կորսնցընէր : Ժէրդրիւտ կատարեալ յաջողութիւն մը շնորհաւորեց իր ամուսնոյն, որ այսպէս երջանիկ բաժնուեցաւ :

Այս միևնոյն միջոցին, Ախնթէր և Իրէն քանի մը վայրկեանէ 'ի վեր միայն իրար գտած ըլլալով՝ գիրկընդխառն պատուհանին քով կը կենային իրենց սիրելի դիտաւորութեանց վրայ խօսակցելով և ապագայի յատակադիծեր պատրաստելով : Ամենափոքր վախ մը չէին դպար անոնք, և մէկը վրայ չդալու մասին բոլորովին վստահ տարագէտ յայտնութեան մը դէմ բնաւ զուշուծիւն մը չէին բներ : Բօսօլֆ դուռը բաց գտնելով՝ առաջին սրահը մտաւ, և նոյն իսկ մտած կէտին՝ երկու ձայներ լսեց անկէ, և լուսնի լուսով՝ երկու գիրկընդխառն ստուերներ նշմարեց : Նախ երազի մը խողալիկ ըլլալ կարծեց նա, և եղած տեղը անշարժ մնաց : Քանի մը բառեր մինչև իրեն կը հասնէին, յունական լեզուի այն քաղցր բառերէն՝ որոնց Իրէն այնչափ շնորհ կու տար . այս բառերը ուրիշի մը կ'ուղղուէր, բայց որո՞ւ, մե՞ծդ Աստուած . ո՞վ էր այն երկինքէն ինկած կամ գժոխքէն եկած ուրուականը՝ որ այս անմատչելի բնակարանը կըցած էր մտնել : Երիտասարդ ասպետը ոստումով մը անոր առջև կանուեցաւ, ուժով մը թևէն բռնեց, և բոցափայլ աչքով մը զան գիտեց :

— Արծնաւոր մը, դուչեց նա . ո՛հ, ժէրդրիւտ ամեն բան գիտէր ուրեմն : Էաւ, յարեց նա կատաղութենէ ոռնալով, ըստծս պիտի ընեմ :

Խեղճ սիրահարները այնչափ խռովուած էին՝ որ դեռ չէին կարող վտանգը հասկընալ : Իրէն Բօսօլֆը ճանչնալով սուր ձայն մը արձակեց և անոր առջև վազեց : Աստուած միայն պիտէր այս միջոցին այս կնոջ սրտէն անցածը : Գուցէ իր առաջին սէրը որ լքուեւ և բացակայութենէ ջնջուած էր, սիրելի առարկայն տեսած ժամանակը վերստին արթնցաւ . դուցէ սոսկուով միայն իրեն այս շարժումը թելադրեց : Խեղճ Ախնթէրը իր բոլոր երազներուն փճանալը տեսաւ . ինքը թէև առանց փորձառութեան նորընծայ մը որ երբէք ձեռքը զէնք առած չէր, այս մարդուն հետ մարտուելու կը պատրաստուէր, որ դաշտն 'ի ձեռին իրեն կը մօտենար : Քաջ և զօրաւոր էր, մանաւանդ մեծ փոյթ ունէր իր սիրուհին պաշտպանելու . բան մը չհաշուեց նա, բայց, աւա՜ղ, որ պատերազմներու և մրցումներու վարժ այս գինուորին մէկ շարժումը միայն պարզմտ շահատակը գետին տապալեց :

— Բօսօլֆ, դուչեց Իրէն անոր թևը արգիլելով՝ որ արդէն զարնելու պատրաստ էր, Բօսօլֆ, մի սպաններ, ո՛հ, մի սպաններ զան . տղայ մ'է, կրօնաւոր մ'է նա :

Ախնթէր իր աղօթքը կը մըմաւար, Իրէնը կը գիտէր և մահուան կ'ապասէր :

— Ճիշդ է, պատասխանեց ասպետը, պէտք չէ որ այսպէս ըլլայ : Առք ելի՛ր, քահանայ, և մեկնէ :

— Քահանայ չեմ ես, կրօնաւոր չեմ, քեզի նման ազնիւ մ'եմ, ինձի սուր մը տուր և պիտի տեսնես :

— Առանց զէնքի ազնիւ մը, պատասխանեց ասպետը դառն ժպետով մը :

— Մի հաւատար անոր, Բօսօլֆ : Գիտէ զինքը, գիտէ անոր սպիտակ պատմութեանը . գիտէ իր գէմքը, տղայ մ'է, նորընծայ մ'է, կ'ըսեմ քեզ : Թող մեկնի նո, ես կը մնամ :

— Իրէն, չպիտի բաժնուիմ, կրկնեց Ախնթէր . այս մարդուն հետ առանձին չպիտի թողում զքեզ : Ասմ կը սիրէ նա, կամ իր վրէժը պիտի լուծէ, ասոնց ո՛չ մէկը և ո՛չ միւսը՝ ներելի չէն իրեն :

— Ո՛հ, մեկնէ, մեկնէ, կը պաղատիմ քեզ: Եթէ կ'ուզես որ կրկին զիրար տեսնենք, եթէ քու երգմանդ վրայ հաստատ ես, մեկնէ: Հանդարտ եղիր, զօրութիւն ունիմ ես, և նա զիս չսիրեր:

— Ո՛ւսկից կու գաս, կրօնաւոր, հարցոյց ասպետը որ կեղծ հանդարտութեամբ մը զանոնք մտիկ կ'ընէր:

— Քեզի ի՞նչ, յարեց Աիւնթէր հպարտութեամբ մը:

— Ասկէ կու գայ, ըսաւ գեռատի աղջիկը, ամուր և հաստատուն սանդուղը ցուցնելով որ գեռ պատշգամբն վրայ կախուած կը մնար:

— Ասկէ կու գայ: Լաւ ուրեմն, թող աճապարէ միւսնոյն ճամբէն ետ դառնալու, ապա թէ ոչ անորմէ առաջ զքեզ վար պիտի նետեմ:

Եւ մտածման նման արագ ու խիստ շարժումով մը Իրէնը բռնեց, իր մէկ թևով վերցոյց զան, և անոր կտրճքին վրայ դաշոյն մը զետեղեց:

Աիւնթէր դէպ 'ի անոր ոտեց:

— Եթէ քայլ մը ևս առնես՝ պիտի սպաննեմ զինքը: Մեկնէ, մեկնէ, կ'ըսեմ քեզ:

— Աստուած իմ, կը կրկնէր կրօնաւորը զլուխը պատերուն զարնելով, Աստուած իմ, առանց զէնքի կը գտնուիմ, չեմ կարող զան ազատել: Կամ հնազանդիլ պէտք է, կամ իմ առջևս անոր մեռնիլը տեսնել:

— Մեկնէ, կրկնեց ասպետը, մեկնէ, ալ ձանձրացայ սպասելէ: Թեթև մը երկաթը մխեց. Իրէն անձկութեան ձայն մը արձագանկեց:

— Ո՛հ, մեկնէ:

Գեռատի երկասարդը յուսահատութենէ կատղած, վրէժխնդրութեան սոսկալի երդում մը արտասանեց, սիրուհոյն վերջին բարև մը զրկեց և աներևութացաւ: Բօտօլֆ քանի մը մանրերկրորդ ետքը իր զէնքը ետ քաշեց, և գողգոջուն Իրէնը վերցնելով զան երկու ձեռացը մէջ առաւ, և կատաղութենէ մարած ձայնիւ մը ըսաւ անոր:

— Իրէն, զիս մատնեցիր, այդ մարդը սիրեցիր, թողուցիր որ նա մեր սրբավայրը ապականէ: Ալ երբէք զան չպիտի տեսնես, երջանկութիւնը դատած այն միւսնոյն տեղը իր մահը պիտի գտնէ: Անոր համար ալ ամեն բան լմացած է:

Այս ըսելով դէպ 'ի պատուհանը ոտեց, և իր դաշոյնին յետակողով անուսնդին վրայ կախուած դիւրարեկ լարը կտրեց: Երկու ձիչ լուսեցան, յետոյ ժայռերու վրայ խնող մարմինի մը ձայնը, յետոյ ալ բան մը չլսուեցաւ: Իրէն նուազած էր: Ժերդրիւտ ամուսնոյն ետևէն գացած ըլլալով դռնէն մտիկ կ'ընէր, վրէժխնդրութեան կէսը կատարուած ըլլալը հասկըցաւ նա, սակայն ամենէն դժուարը կը մնար: ուստի իր բոլոր ուշադրութեամբը սկսաւ մտիկ ընել:

Բօտօլֆ Իրէնի քով եկաւ, որ գետինը տարածուած կը մնար զան վերցոյց, անկողնին վրայ դրաւ, և պահ մը դիտեց զան, որ անմուռնչ կը մնար և բոլորովին գեղնած էր:

— Այդ վրձակիդ զքեզ սպաննեմ, ըսաւ նա: Ո՛հ, ոչ, բան մը չպիտի զգայ և կարի շտապել է այս: Այս կինը որ այնչափ սիրեցի, երկրի վրայ իրապէս սիրած այս միակ կինս զոր դեռ կը սիրեմ, ահա ուրիշ սէրով մը պղծուած է: Պէտք է որ ջնջեմ այս պաշտելի գեղեցիկութիւնը, պէտք է որ այսնայուածքը մարեմ, և սրտին այս բարախմունքները դադրեցընեմ, որք ալ ինձ համար չեն: Պէտք է ընել զայս, եթէ չընեմ՝ Ժերդրիւտ զիս վատ պիտի անուանէ, և ինձ դէմ եղած անպատուութիւնը կիսովին ջնջուած պիտի ըլլայ:

Ծաղկահասակ կինը շարժում մ'ըրաւ:

— Ո՛հ, քանի՛ գեղեցիկ է, մրմնաց Բօտօլֆ: Հիմա ինքզինքին պիտի գայ, ձեռքառնենք ուրեմն մեր քաջասրտութիւնը և արդարացի բարկութիւնը: Իրէն, պէտք է որ մեռնիս:

— Սպաննէ ուրեմն զիս, մարդասպան, յարեց Հելլենուհին որ կը լուրարեր. շուտ սպաննէ զիս, ըստ որում սոսկում կ'զգամ քեզ համար:

— Իրէն, զիս մատնեցիր:

— Այո, սպաննէ՛ զիս :

— Իրէն, ընդունեցիր, սիրեցիր այդ մարդը :

— Այո, ըսի քեզ, սպաննէ՛ զիս :

— Իրէն, մատղաշ տարիքիդ և սիրոյդ զանձերը այդ մարդուն շուայեցիր :

— Այո, զիս թող տալուդ համար վրէժս լուծեցի : Այժմ լուծէ՛ դու ալ վրէժդ անհաւատարմութեանս համար :

— Ո՛հ, յարեց Բօտօլֆ սոսկալի կատղութեամբ մը որ խնթուութեան կը մօտենար, ո՛հ, դու կը սիրես զան և զիս ալ չէս սիրեր :

— Սպաննէ՛ զիս. զան գտնելու պիտի երթամ :

Բօտօլֆ սոսկալի հարուած մը իջեցոյց : Ողորմելի աղջկը մէկէն ՚ի մէկ կանգնեցաւ, իր կուրծքին մէջ երկաթին թափանցելը զգալով, և արեան հոսիլը տեսնելով՝ որ իք հագուստները կը ներկէր, անկողինէն դուրս ցատկեց, և սկսաւ սոսկալի ձայներ արձակելով՝ սենեկին շուջը պտղտիլ : Աեանքը պահպանելու բնազդովը արթնցած էր իր սրտին մէջ :

Բօտօլֆ արեան տեսիլէն զոգուած ամեհի գազանի մը նման զան կը հալածէր, մէն մի անդամ որ կընար հասնիլ՝ զարնելով, այս սոսկալի արիւնհեղութենէ կատղելով, և առած հարուածներէն դամ քան զգամ զայրանալով : Իրէն դռներու և սնտուկներու ետե կը պահուէր, սակայն Բօտօլֆ զան գտնելով անողորմաբար կրկին կը հարուածէր : Սոսկալի տանջանք մ'էր այս, նկարագրելու անկարելի անսարան մը՝ զոր երեակայութիւնը չկրնար ըմբռնել, վերջապէս անտարան մը որու նմանը ամբողջ դարի մը մէջ հազիւ հազ կը տեսնուի :

Բօտօլֆ զարկաւ մինչև որ իր զոհը՝ ուժամփի՝ պատուհանին քով ինկաւ : Այս սրահը որ այնչափ յիշատակներով լեցուն է, և այնչափ խնամքով զարգարուած՝ արիւնալի գերեզման մը կը ներկայացընէր : Բօտօլֆ այդ արեան մէջ թաթխուած, նկուն աչքերը դէպ ՚ի դուռը դարձուց, և հոն սեամին վրայ իր կիներ նշմարեց, որ զինքը ծանրութեամբ մը բարեկելով ըսաւ .

— Քահանան Գանուբի մէջն է, տարփուհին իր պատիժը ստա-

ցաւ : Արի և քաջասիրտ տուպետ մ'ես, քեզի դէմ եղած նախատինքը զիտես պատժել, և որդիս ազնիւ հայր մը պիտի ունենայ :

Սակայն Բօտօլֆի կատղութեան և մոլեգնութեան տենողը տակաւաւ տակաւ աներևութանով գործած ոճիրը իր բոլոր հաճելի կերպարանքովը կը տեսնէր : Արտեսնէր այն սատանան որ այս ոճիրին առաջին պատճառը եղած էր, այս զարհուրելի վայրկեանին մէջ կը տեսնէր զան հանդարտ և գրեթէ ժպտուն, այն ժամանակը իմացաւ թէ իր բաղդին ինչ տեսակ ընկեր մը առած է : Իր աչքերը դէպ ՚ի զըժբաղդ աղջկան վրայ դարձուց զոր այնչափ բարբարոսաբար սպաննած էր, և մետաքոնայ ծփուն լարին վրայ՝ զոր հովը իր երեսին կը բերէր : Սիրտը ճայթելու պատրաստ զգաց, խոճի խայթը զինքը խորտակեց, ծունկի վրայ եկաւ և սկսաւ դառնապէս արտասուել :

— Աստուած իմ, ըսաւ նա, թողութիւն տուր, թողութիւն տուր ինձ, ըստ որում գազան մ'եմ : Արդեօք ունիս թողութիւն մը ինձ համար, թողութիւն մը այս գործած վատ, անիրաւ և անողորմ յանցանքիս : Իսկ դու, իմ Իրէնս, դու իմ ամենասիրելիս, դու որ զիս այնչափ զորովազին սիրեցիր և զույգ տակալին սիրէիր՝ եթէ ես ուզելու ըլլայի, զիս անիծելով մեռար : Ո՛հ, եթէ սիրտս կը տեսնես դու, և յուսահատութիւնս ու ապաշաւս կը նշմարես՝ զիտես թէ ասկէ վերջը ինչ տանջանքներու պիտի ենթարկիմ : Հոս քու պաշտելի մարմնոյդ առջև՝ որ դեռ կը բաբախէ, կ'երգնում որ ասկէ վերջը աշխարհի վրայ և ոչ մէկուն պիտի կապուիմ, կ'երգնում որ ապաշուէլու պիտի նուիրեմ կենացս մնացողը, կ'երգնում որ երբէք չպիտի բաժնուիմ քու թանկագին նշխարքէդ զոր պիտի միայնեմ այն . . . : Ո՛հ, թշուառական Բօտօլֆ, ձեռքերդ արեամբ ներկեցիր քու սերունդդ անպատուեցիր, թող սերունդդ ալ քեզ ուրանայ : Տիկին, յարեց նա, առանց ծերգրիւտը զիտելու, այս օրէն սկսեալ ամուսին չունիս, որդիդ հայր չունի ալ : Եւ ճշմարիտ կ'ըսեմ, սպաննութիւնը մինչև վերջին սերունդը պէտք է քաւուի . որդիդ անիծուած է, ինչպէս ամեն անոնք՝ որք ֆիւդայէրի անունը պիտի կրեն, ինչպէս ամեն անոնք՝ սր այս պատերուն մէջ պիտի բնակին : Աստուծոյ արգարութեան ժամանակն է ալ, և երկրի վրայ ասկէ վերջը զիրար պիտի չտեսնենք :

Իրէնի գիտը բռնեց, զան համբուրեց, իր ուսերուն վրայ առաւ, և դահլիճէն գուրս ելլելով աներևութացաւ :

Ասպետը երկիրը թափախելով իր ուխտը կատարեց, մատուռ մը և ճգնարան մը շինել տուաւ, որոնց քանի մը աւերակները դեռ հոս կը պահուին, այս գղեակին տակ, գետին եզերքը, ճիշդ այն տեղ՝ ուր Արևմտեան անդադրեալ մարմինը դառնաւ էր : Մատուռին մէջ երկու սիրահարները կը հանդիմանէին, և իրենց սպաննիչը մինչև իր վերջին օրը զանոնք պահպանեց, առանց այս սրբավայրէն ելնելու, առանց մարդ մը ընդունելու, առանց բառ մ'արտասանելու, բայց միայն խոտովանելու և աղօթելու համար : Իր կերակուրը բոյսեր էին, փուշ փուշ խարաղանով մը ինքզինքը ամեն օր կը ծեծէր, սպաշխարութեան սաղմոսը խօսելով և մեռելոց պաշտօնը կատարելով : Սրբութեամբ մեռաւ նա, և անոր ոսկրները հրաշապօրծութիւններ ըրին :

Գուշակութիւնը ծայրէ 'ի ծայր կատարուեցաւ : Իր որդին՝ այսօրինակ պարագաներու մէջ ծնած՝ վայրենի բնազգամբ և տեսակ մը ընդհատ խենթութեան հիւանդութիւնով ծնաւ : Իր խելագարութեան մէկ բուռն միջոցին իր մայրը սպաննեց, և ասիկա իր Աստուծոյ մէկ արդարութիւնը նկատուեցաւ, և ինքը որսի մը մէջ անծանօթ ձեռքէ նետուած սլաքէ մը մեռաւ : Իր տոհմը երկար շտեկեց, իր որդիքը և թոռուները նոյնպէս դժբաղդ և բուռն վախճան մը տեսցան. վերջապէս վերջին շառաւիղը մեղամարտութեան մը մէջ հեծելազօրներու հարիւրապետէ մը սպաննուեցաւ, զոր նախատած էր :

Գղեակին գալով՝ գիտէր թէ ինչպէս մեզի տրուեցաւ այն : Կը յուսամթէ անէծքը հոն կայ պիտի առնու, և թէ իշխանական ժառանգութեան այդ վտանգաւոր մասը առած չենք : Մոռցայ ըսելու թէ զիշերները յաճախակի, ինչպէս կ'ըսէ առանդութիւնը, բայց մասնաւորապէս Ամենայն Սրբոցի գիշերը, որ ոճիրին տարեգարձն է, հեղեղատին մէջ ձայներ կը լսուին, մատրան աւերակներուն չորս կողմը բոցեր կը տեսնուին, և Իրէնի ստուերը կը դեբերի արիւնի շաղկապով փոքր աշտարակին սենեկին մէջ : Մինչև ցայսօր մարքի-

զուհին այս տեսակ բան մը չտեսաւ, սակայն գուցէ կը վախնայ օր մը լսելու չքնաղ Հելլենուհոյն իր անկողնոյն քով գոչելը : Շնորհ : Եւ այս գղեակին համար իր ատելութիւնն ալ ատէ՛ յառաջ կու գայ :

Ահաւասիկ ձեր ինդրած պատմութիւնը : Ներողութիւն շնորհեցէք հեղինակին թերութեանցը, ինչպէս որ հին գիրքերը կ'ըսեն : Եթէ դո՛հ եղաք՝ աշխատանքս վճարուած է :

— Պատմութիւնդ սոսկալի է, մարքիդ, և բու ֆիդոսպէրիկասպետը կատարելապէս արժանի է ազնուասկտական կարգէ ինչալու : Աին մը սպաննել, այս կերպով սպաննել, բուռն հոգեվարքի մ'ենթապայ ընել զան՝ վատութիւն մ'է և ոչ ուրիշ բան : Գահճիճներու ձեռքը լաւ մը խարաղանուիլ պէտք էր այդ ասպետը :

— Գարեբու տարբերութիւնը նայեցէք : Մեր օրերը այս տեսակ զարհուրելի ոճիր մը գործող ազնուասկտական մը ինքզինքը կ'սպաննէր որ կախաղանին անպատուութենէն ազատի : Իսկ այն ժամանակները՝ ապաշխարութեան կու տայ ինքզինք, և իր ասպետ տեղերը սուրբի մը տեղ կ'անցնի : Ո՛րը աւելի աղէկ է :

— Ամենէն երկայն տանջանքը ամենէն աղէկն է : Չան պատժելու համար բաւական մեծ պատիժ մը չեմ ճանչնար : Կրցնած ես երբէք հասկրնալ որ կ'ին մը սպաննեն, հարցոյց Բօպէր :

— Երբէք, կրկնեց պարոն Մօնզա գողդալով, և սակայն . . .

— Եւ սակայն շարայարեց Պէաթրիս, յիշէ՛ անգամ մը մեր խեղճ Սօֆի շէրվէն, յիշէ՛ այն դազան Էրնէտըր, որ շատ աւելի դատապարտելի պատճառի մը համար այն խեղճ աղջիկը սպաննեց, այսինքն ստակի համար . . . Եւ իմ բարի խնամակալս : Ո՛հ, Ամէտէ, գէշ ըրիր այս պատմութիւնը պատմելովդ, որ կսկիծեցօցի՛չ յիշատակներ միտքս կը ձգէ : Բօլըր գիշերը չպիտի ննջեմ, և զիս վախընող ուրուականները պիտի տեսնեմ :

Էրնէտի անունը լսելով՝ ֆրիստին գողդալաց, և իր նայուածքը Ամէտէի վրայ դարձուց, որ չհասկընալ ձեւացուց : Թէպէտև անգեկութիւններ հարցընել կը փափաքէր վարժուհին, բայց չհամարձակեցաւ. մարքիզուհին պատկառանք կ'ազդէր իրեն, ուստի զանոնք աւելի ետքը իմանալ բրոշեց :

— Օրիորդ Օրթեզ, ըսաւ յանկարծ Բօպէր, ի՞նչ է ձեր կարծիքը Իրէնի և Ժէրդրիտի վրայ :

— Իրէն տղայ մ'է, իսկ Ժէրդրիտ գաղան մը :

— Ես ալ ձեր կարծիքէն եմ : Սակայն կիրքերը շատ բաներ ներքի կ'ընեն, շատ բաներ կը բացատրեն :

— Իրաւունք ունիս, Բօպէր, մարդս որչափ որ կեանքի մէջ յառաջանայ՝ իր առջև նոր հորիզոններ կ'ընդարձակին, և նոր նոր ազդումներ երևան կը հասնեն. իր մէկ տարիքին մէջ մտքէն չանցուցածը ուրիշ տարիքի մը մէջ կ'անցունէ : Կիրքը, մէկ շատ առեղծուածներու լուծումն է, առ երեսս անբացատրելի շատ մը գործողութիւններու ստոյգ բացատրութիւնն է : Ստէպ հանդիստ կեանքի մը մէջ այդ երեւոյթներէն մին կը ներկայանայ՝ որ կը խորտակէ ու կը կործանէ այդ կեանքը, ստէպ մեր սրտին մէջ անծանօթ զգացում մը կը ծնի, որ կ'իշխէ մեր վրայ և որու ամեն բան կը խոնարհի : Անձի մ'անակնունելի ներկայութիւնը, պէտք մը, ոչինչ բան մը, երբեմն աղէտքներ և ոճիրներ յառաջ կը բերեն այնպիսի մարդերու կողմէ՝ որք մինչ ցայն կէտ մի միայն անգործութիւն և հանդարտ առաքինութիւններ կը ցուցնէին : Ո՛հ, կենաց մէջ տարօրինակ զաւանիքներ կան :

Անսովոր եռանդով մը մարքիզէ արտասանուած այս խօսքերը տարբեր տարբեր տպաւորութիւններ կը պատճառէին զինքը մտիկ ընողներուն վրայ : Այնտեղիս որպէս թէ դժբաղդութիւն մը մօտեցած ըլլար իրեն՝ զգաց որ սիրտը կը ճմլուէր. իսկ Քրիստին ըսաւ .

— Այս մարդը բաւական դժուարութիւն պիտի պատճառէ ինձ զինքը զսպելու մասին . կը վախնամ որ իր սրտին մէջ սոսկալի կիրք մը արթնցուցած չըլլամ :

Բօպէրի գալով առաջին անգամ մտքին մէջէն կասկած մը անցաւ :

— Ի՞նչ կը նշանակէ այս, արդեօք Քրիստինը կը սիրէ, իմ խեղճ զարմուհիս և ես արդեօք այս տեսակ անպատուութեան մը պիտի ենթարկինք : Ո՛հ, ո՛չ, ո՛չ, եթէ սիրէ իսկ, Քրիստին չպիտի սիրէ զան, եթէ սպաննեմ իսկ զինքը, ինչպէս որ Բօտօլֆ Իրէնը սպաննեց :

Եւ կոմսը չէր հասկընար թէ ինչպէս կրնան կին մը սպաննել .
: Անհատատութիւն սրտի :

ԻԹ

Մէջնուէր

Մեր չորս անձինքներու մէջ անեղ զինութեան մարտը ևս քան զևս կը սեղմուէր, և Քրիստին բոլոր մտածումներու առարկան ըլլալով իր բնաւորութեան զօրութիւնը՝ ի մի ժողովուրդ պէտք ունէր, որպէս զի դաղանի դուացող այս փոթորկին դէմ դնէ : Այնտեղիս անոր վրայ ունեցած ատելութեանը դէմ այլ ևս չէր մատուցուէր, սակայն զայն յայտնի ընել ալ չէր իշխեր . Բօպէր, զեռաստի աղջկան բռնած ընթացքէն ստիպուած՝ միայն ընթրիքի ժամանակ անոր կը մոտենար, և՛ բոլոր օրուան մէջ միայն մարքիզը արտօնութիւն ունէր համարձակ աղջկանը սենեակը մտնելու, անոր դասերուն ներկայ գտնուելու, և ըստ կամս զինովալու այն վտանգաւոր թոյնէն՝ զոր իւր դժբաղդութեան համար կը ծծէր :

Ամէտէ մինչև այս պահուս թէ իր ընթացքով և թէ իր խօսքերով երբէք զաստիարակուհոյն դիւրադրածութիւնը չէր վերաւորած, իր նայածքը միայն կը մասնէր զինքը, որմէ Քրիստին առանց հտարմանայ խոյս տալ կ'աշխատէր : Պարօն Շամարանթ և Ամէտէ կը ձանձնային այժմ միևնոյն անձին համար իրենց ունեցած տրիփը : Այս տրիփը երկու կողմէն ալ կ'աճէր թէ նախանձութեան և թէ Քրիստինի խտուութեան : Ուսկից հարկաւորապէս երկուքուն մէջ տեղ կերպ մը դառնութիւն յառաջ եկաւ, զոր մարքիզուհին և օրիորդ Օրթեզ կատարելապէս կը նշմարէին, որչափ

որ իրենց կարողութիւնը կը բաւէր՝ անոր հետեւութիւններու առ ջնն առնելով : Խեղճ Պէտրոսը ամենատակաւի կեանք մը կ'անցընէր : միշտ առանձին կը մնար այն սենեկին մէջ՝ որու յարակից աւանդութիւնները և գուշակութիւնները անդադար մտացը առջև կը ներկայանային , չուներ նա բարեկամը որու իր վիշտերը խոստովանի , քանզի իր զարմիր հազիւ թէ մտիկ կ'ընէր իրեն , կամ եթէ մտիկ ընելու ըլլար՝ իր նախանձութեան սլաքով մտայածին հրէշներ կ'ստեղծէր , զորս կը մեծցընէր ու կը մեծցընէր , և որք մաքրիզուհայն երեակայութեան առջև ահաբեկի կերպարանքներ կ'առնուին :

Ամէտէ ընդհանուր գումարումի ժամանակ միայն կը տեսնէր իր կինը . Ֆլավի միայն առտու քանի մը վայրկեան մօրը քով կ'երթար , և բոլոր օրը ալ մէյ մ'ալ չէր երևեր . իր տանը մէջ իբր օտարական՝ հրաման մը չէր տար բնաւ , և ծառաները տեսքով միայն կը ճանչնային զինքը : Գանուբի եղբրքը կամ շրջակայ անտաններու մէջ երկայն պայտաներ ընելով կ'անցընէր իր ժամանակը : Ընթրիքէն ետքը կ'ընէր հետը դիրք մը առած , ինչպէս նաև իր փորձիկ Գրիգոր շունը , այն միակ ընկերը՝ որ իրմէ բաժնուած չէր բնաւ . սա իր տիրուհւոյն առջևէն կը վազէր և իր ուրախութիւններովը ու ոստուկներովը իրեն վայրկեան մը սփոփում կը սպասաւէր : Տուն վերադարձած ժամանակը կ'սկսէր երեակայական քոյրի մը նամակներ գրել , և իր վիշտերը , նուաստութիւնները և անջանքները կը պատմէր անոր : Յետոյ պատասխաններ և առարկութիւններ կը շարագէր անոց վերստին պատասխանելու համար : Բաղում անգամ՝ գիշերները՝ իր սենեակը հին ուրուականներով լեցունելով զարհուրելի հաճութիւն մը կ'ըզգար : Բօսոլֆի և Իրէնի մարբուման ներկայ կը դանտէր նա , արեան հոսելը և զոհին անկումը կը տեսնէր , գահլիճին դրան առջև բերդակալուհին կը տեսնէր՝ հրճուելու համար ոտխուհոյն մահը սպասելով , իր ոտխուհոյն , կ'ըսեմ , զոր զրկած էր ասպետին սէրէն : Միշտ իր կամ Սօֆի շէրվէի խօսքերը տարբարող Իրէնի բերանը կու տար , մինչդեռ իր ամուսինը ասպետին կերպարանքը կ'ըզգնուր , և օրիորդ Օրթէզ ալ՝ բերդակալուհւոյն : Յետոյ Իրնէսպրև Բօպէրը բոլոր աս բաներուն մէջ կը

խառնէր սուանց ինքն ալ սլաքովը զխոնալու : Իր այս երազները խելագարութեան մօտ կերպ մը ցնորումներ եղան : Այս տարօրինակ երեւոյթներուն իրապէս կը հաւատար նա , և անոնցմով իր նամակները կը լեցընէր :

Քրիստին ամենուն նկատմամբ իր պարտաւորութիւնները անվրէպ կը կատարէր , անանկ որ անկարելի էր անոր ամենափոքր սոցտանք մը իսկ ընել : Ֆլավի կը պաշտէր իր դաստիարակուհին , ըստ որում՝ գորովազին մօր մը նման կը հոգար զինքը և առնամախչը և ամէն նախիտ սկզբունքներ կը դրօշմէր իր միտքին մէջ : Իր կըթուկիւնը ամեն կերպիւ զարմանալի յառաջագիմութեան մը մէջ կը գտնուէր : Գասերը միշտ իր կարողութեանը համեմատ տրուելով՝ անհուանալի կերպիւ մը իր յիշողութեանը մէջ կը տպաւորուէին : Տակաւ առ տակաւ կ'սկսէր ընտիր երաժիշտ մը ըլլալ , և իսկաւ շնորհալի կերպիւ կը զծագրէր : Աղլուադիտութիւնը միևնոյն համեմատութեամբ կը յառաջագիմէր , նոյն ինքն մարքիլուհին չէր կրնար չխոստովանիլ թէ Ֆլավի իր յաջողակ դաստիարակուհւոյն ձեռայը մէջ մեծամեծ օգուտներ կը քաղէ :

Առաւ շատ կանուխ՝ դաստիարակուհին և սանուհին պտոյտ մը կ'ընէին : Ֆլավի ազգաբաղը կ'երթար կամ խմելու և մարգարեալներու վրայ կը վազվէր : Ծագկեփունջ մը կը ժողովէր նա և երկիւղածութեամբ մօրը կը բերէր . բայց սակայն միշտ ամենայն կեղեցիկ և հաղուազիւտ երկու ծաղիկներ գաղտնաբար հօրը և իր դաստիարակուհւոյն համար կը պահէր , որք իր սրտին բուռն սիրոյն երկու առարկաներն էին : Պէտրոսի կ'անդիտէր այս նախապատուութիւնը , բայց կը հասկընար , և զգայած վիշտը սրանեղութեամբ և բարկութեամբ կը յայտնուէր : Ծագկեփունջը կարասի մը վրայ կը նետէր , ուր շուտ մը կը թաւամբ այն , մինչդեռ մարքիլը և Քրիստին փորձիկ նուիրատուին ընծան այնպէս մը կը խնամին որպէս թէ անզուգական բան մ'ըլլար : Ֆլավի հիւանալի կերպիւ կը դիտէր այս տարբերութիւնները , որք իր մտայը մէջէն չէին ջնջուեր բնաւ :

Առաւօտ մ'իրենց սովորութեան համեմատ գուրսեւած ըլլալով

մանկան խաղբէն մը առած՝ երկուքն ալ անսառնեցու մինչև խորեքը հասած էին : Բոլոր իրիկունը երկինքի վրայ պատրաստուած փոթորիկ մը յանկարծ պայթեցաւ : Դաստիարակուհւոյն վախը մեծ եղաւ ըստ որում աշունը կը մտնար , անձրևները յրտազին էին , ու իր սանուհւոյն կենացը համար կ'երկնչէր : Հետզհետէ ամեն ծառերուն տակ ապաստանեցան անոնք , սակայն իրենց ճգանցը հակառակ բոլորովին թըջուելու վրայ էին , երբ ձայն մը լսեցին որ զիբենք ճամբուն վրայ կը կանչէր :

Դեպ 'ի այն կողմը վազեցին և տեսան որ պողպողը մարքիպն էր որ դոց կառքով մը եկած էր հոն : Իրենցմէ աւելի աժդոյն էր նա , և բիւր հարցումներ կ'ընէր ու վերարկուովը կը ծածկէր զանոնք , և անխմանալի՛ բան , առաջին անգամ մտածած անձը իր աղջիկը չեղաւ :

- Ինչպէս զմեզ դտաք , պարոն մարքիպ , հարցուց Քրիստին :
- Ձեմ գիտեր , սիրտս առաջնորդեց , զլայի որ այս կողմն էր :

Ֆլափիի համար կրնար հասկըցուիլ այս , և Քրիստին այսպէս կարծել ձևացուց : Գեռահասակ աղջիկը յոգնած և թըջուած՝ հօրը վերարկուին մէջ փաթտուած էր , և կառքին մէջ կը ննջէր : Գրեակը դառնալու համար ոտքով երթալու ճանապարհը կարճ էր ; բայց կառքերը լեռներու և ճանապարհներու անշահութեան պատճառաւ մեծ շրջան մը պէտք էին ընել : Թէպէտև կառքը բուրդովին զոցուած էր , բայց անձրևը սպակիներուն կու գար կը զարնէր , որոտումը իրենց գլխուն վրայ կը դուար , և փայլակները ձիերը կը շլացնէին՝ որք խարաղանի հարուածներ ուտելով երկու ոտքի վրայ կը կանգնէին : Այս սոսկալի փոթորիկին և այս վտանգներուն մէջտեղ բոլորովին առանձին էին անոնք , ըստ որում փոքրիկ աղջիկը հանդարտութեամբ կը ննջէր : Փոքր վախերէ ազատ մեծցած՝ բնաւ երկիւղ չէր զգար նա , ինքզինքը Աստուծոյ և իր բարի հրեշտակին յանձնելով : Ամէտէի սիրտը այս միջոցիս իր կուրծքը խորտակելու չափ ուժղին կը տրոփէր : Քրիստին սովորապէս կանին համեմատ աժդոյն և հանդարտ՝ կառքին մէկ խորշը կ'իկուած :

ձեռքերը խաչաձև՝ յրտութեամբ մը փոթորիկը կը դիտէր և ապագային վրայ կը մտածէր , ըստ որում այս յանգուպն միտքին համար ներկայ չկար :

Յայտնի է թէ դէշ օդեր ըրած ժամանակ լեռներու ուղիները որչափ դժուարին և նոյն իսկ վտանգաւոր կը դառնան : Յանկարծ հեղեղ մը գիմացնին ելնելով՝ կառավարը հարցուց թէ ինչպէտք էր ընել :

- Անցիւր , գոչեց մարքիպը , չենք կրնար հոս մնալ :
- Ձիերը ջուրին մէջ մտան , կառքը ձուռեցաւ , շարժումը Ֆլափին կ'օրորէր առանց արթնցնելու , ըստ որում փոքր տղաքներու քունը գիւրութեամբ չխուովիր :

- Ո՛հ , ըսաւ Ամէտէ , քանի՛ կը քաղձայի այսպէս մեռնիլ :
- Ձեր աղջկան վրայ չէք մտածեր , պարոն մարքիպ , յարեց Քրիստին : Իր տարիքին մէջ կեանքը կարի գեղեցիկ ու քաղցր է ,
- Այո՛ , բայց պիտի մեծնայ և այն ժամանակը կեանքը դառն պիտի ըլլայ : Ծաղիկ հասակին մէջ մեռնիլը միշտ բարիք մ'է , վասն զի ասով վիշտերէ և կիրքերէ կ'ազատի մարդ : Մեռնիլ , ո՛հ , մեռնիլ , հոն , քու քովդ , անոր քով , աշխարհիս մէջ երկու փրականներէս շրջապատուած , ետևէս բան մը չթողուլ , իմ փափաքած ամենն մեծ երանութիւնս պիտի ըլլար :

Քրիստին չպատասխանեց և չհասկընալ ձևացուց . բայց արդէն ակզնաւորութիւն մ'եղած ըլլալով իր բոլոր զօրութիւնները 'ի մի ժողովեց , ըստ որում յետ այտորիկ անխուսափելի մաքառում մը կը նախատեսէր : Փոթորիկը կը սաստկանար , հովը կարծես թէ ծառերը արմատախիլ ընել կը աքնէր , այս տարրերու խառնակութիւնը Պ. Մօնղայի մոլեգնութիւնը կը գրգռէր . նա կարծեց թէ գուցէ իր վերջին վայրկենին կը մօտենար , ուստի և չուզեց առանց իր սիրտը բանալու մեռնիլ :

— Մտիկ ըրէ՛ , Քրիստին , ըսաւ նա , մինչև հիմայ՝ քու հիանալի հանձարովդ զգացածս հասկըցած ես անշուշտ : Չուզեցիր տեսնել զայն , հազար անգամն աւելի շուրթերուս ծայրը եղած խոստովանութիւնը արգիլեցիր , բայց հոս այս սոսկալի վայրկենին որ

անդունդին վրայ առկախեալ կը գտնուիրք, և վայրկեան մը մէջ կրնանք միատեղ գահավիժիլ, ալ չեմ լուր : Ասկէ զատ անլուր տառապանքներու ենթակայ եղայ ես : Քրիստին, կը սիրեմ զքեզ, ամեն բանէ աւելի կը սիրեմ, զառակէս աւելի, պատիւէս աւելի . այն աստիճան կը սիրեմ՝ որ զքեզ ստանալու համար ամեն զոհողութիւն յանձն առած եմ, և չկայ բան մը, կը լսես, չկայ բան մը որ կարենայ այս ունեցած յոյսէս հրաժարեցնել զիս . քու ատեւութիւնդ իսկ կարող չէ այս բանին :

— Պարոն մարքիզ . . .

— Ո՛հ, զիտեմ ըսելիքներդ : Քու դիւրբդ, նաև իմ, քու պարտաւորութիւնդ, քու ապագայ յառաջ պիտի բերես : Պիտի երգնուն որ եթէ իմ սիրովս հաւածեմ զքեզ տունէս պիտի մեկնիս . քու բարկութեամբդ և ատեւութեամբդ պիտի սպառնաս ինձ : Լաւ ուրեմն, այդ ամեն բաներուն կ'սպասեմ, այդ ամենը հողս չէ : Որոշումս ըրած եմ, դու իմն պիտի ըլլաս, կամ մեր երկուքէն մին պիտի մեռնի : Ո՛ր որ ալ երթնամ՝ պիտի հետեւիմ քեզի : Եթէ տունէս մեկնիս՝ ես ալ պիտի մեկնիմ . եթէ ոստի մը հանդիպիմ՝ զան կ'սպաննեմ, եթէ վանքը ապաստանիս՝ զայն այրելով զքեզ կը յափշտակեմ . մէկ խօսքով կ'ուզեմ որ իմն ըլլաս : Գիտեմ բնութիւնդ, գիտեմ որ մինչև վերջին ծայրը կը մաքառիս, ըստ որում չես սիրեր զիս, և այս մասին ինքզինքս չեմ խորհր բնա : Լաւ ուրեմն, կը մաքատ ինք . տեսնե՞ք թէ ո՞վ պիտի ըլլայ աւելի զօրաւոր, սէրը թէ ատեւութիւնը : Հիմա որ խօսեցայ, ինձ մտիկ ըրիր և որոշումս գիտես՝ մեծ բեռէ մը թեթեւցած եմ :

— Աստուած իմ, գոչեց զատիարակուհին, մը վերջին օրն է այս . փոթորիկը զարհուրելի է :

Միևնոյն ժամանակ տեղի ունեցած որոտում ու փայլակ մը Քրիստինի այս ազալակին առիթ տուա : Կառքը ալ աւելի ծուռեցաւ, և վարժուհին գրեթէ մարքիզին վրայ խնալով այս վերջինը զան իր լեզուովն մէջ առաւ և սրտին վրայ սեղմեց : Քրիստին աշխուժիւ մը հրեց զինքը :

— Պարոն մարքիզ, ըստ նա, եթէ իմ առանձնութիւնս և ձեր տան մէջ ունեցած գիրքս չէք յարգեր, դոնէ այս աղջիկը յարգեցէք որ ինձ յանձնուած է :

Օրիորդ Օրթեզի համետութիւնը այնչափ ազնիւ և այնչափ բնական էր, որ միշտ պատկառանք կ'ազդէր : Ամէտէ ետ քաշուցաւ :

— Ո՛հ, որչափ մեծ և զարմանալի կազմութիւն մ'ես դու, յարեց . զքեզ ո՞վ կրնայ չպաշտել : Բայց դոնէ չես ուզեր պատասխանել :

— Պատասխանել, պարոն, բայց ի՞նչ կրնամ ըսել : Ձեզ կենացս դաղանիքը խոստովանեցայ, զիտէք որ սէրը ալ ինձ կարելի չէ, ինչո՞ւ ուրեմն սէր կը խնդրէք ինձմէ :

— Միթէ գիտեմ, Միթէ գիտեմ ես թէ սուկից եկած է այս կրակը որ զիս կ'այրէ : Բայց ստոյգ բան մը կայ, Քրիստին, այն է որ դու դեռ սիրած չես, սէրը քու ներսի դիզ կը քնանայ . քու բնութեանդ նման բնութիւն մը՝ երբ սիրոյ իշխանութեան տակ զանուր՝ բոլորովին ուրիշ կերպ կ'երևի :

— Միթէ Էրնէստը չսիրեցի :

— Ո՛չ :

— Ո՛հ, երանի թէ այդպէս ըլլար : Բայց սակայն՝ եթէ չսիրեցի, որ սատանան զբաւեց զիս :

— Գու չսիրեցիր այս տեսակ մարդ մը, կ'ըսեմ քեզ :

— Կ'ըսէք թէ այս տեսակ մարդ մը չսիրեցի : Ա՛հ, պարոն, չէք ճանչնար զինքը :

— Մի ստիպեր զիս խօսելու, Քրիստին . այնպիսի բաներ կան զոր կ'անդիտես, և կ'ուզեմ որ միշտ անդիտես :

— Կը զարհուրեցնէք զիս, պարոն .

— Այս չէ իմ գիտաւորութիւնս, և կը տեսնեմ թէ ամեն բանի մէջ անյաջողակ եմ . եթէ մէկը սիրելու ըլլայ՝ միշտ այսպէս անյաջողակ կ'ըլլայ :

— Պարոն, հիմա զլավին պիտի արթնցնեմ :

— Այսպիսի փոթորիկի մը ժամանակ ինչո՞ւ այդ պատանուհին ար-

Թնցընես, շատ երջանիկ է որ կը քնանայ, անդ թու թիւն է զան արթնցընելը :

— Բայց սակայն չեմ կրնար ալ զձեզ մտիկ ընել . . .

— Ո՛հ, դու չես հասկնար երջանկութիւնս : Զքեզ, հոս, քովս ունենալ, բնու թեան այս խառնակութեան մէջ առանձին քեզի սրտիս պարունակածները խօսիլ . և նայէ՛, Քրիստին, կառավարին մէկ անշնորհքութիւնը, ձիերուն մէկ զայթու՛մը զմեզ հինգ հարիւր ոտք անդունդին մէջ պիտի գահավիժէ, և միատեղ պիտի մեռնինք :

— Բայց Ֆլավին, Ֆլավին, միթէ Ֆլավին չէք սիրեր :

— Աը սիրեմ Ֆլավին, գոնէ այնպէս կը կարծեմ, ըստ որում ալ բան մը չեմ գիտեր, և կ'զգամ թէ սիրտս միայն քեզի համար կը բաբախէ : Ինքզինքիս դէմ մաքառեցայ, ամհի կերպով մաքառեցայ, կարելի եղած ամեն տրամաբանութիւններն ըրի, յիշատակ և երկիւղ ամենքն ալ օղնութեան կոչեցի, սակայն ՚ի զո՛ւր, բոլոր ասոնք անօգուտ եղան . կը խոնարհիմ, տեղի կու տամ այս անդիւ մադրելի յորձանքին . բաց աչքերով դէպ ՚ի անդունդը կ'իջնեմ, բայց դու ալ հետս պիտի իյնիս, Քրիստին :

— Ո՛հ, զիտէք արգեօք, պարոն, թէ սոսկալի է այդ : Ի՞նչ, ըստ որում զիս կը սիրէք՝ իմ ապացաս պէտք է կորսուի : Ի՞նչ, միթէ պէտք եմ ձեր ճակատադրին ենթարկիլ : Գիտցիք ուրեմն, քանի որ պատասխան մը կը խնդրէք, վերջնական պատասխան մը պիտի տամ ձեզ . կը յուսամ որ երբ մտիկ ընէք ինձ՝ հարկաւ պիտի որոճաք ասոր վրայ : Գիտցիք ուրեմն որ երբէք սէր չունիմ, երբէք չեմ ուզեր ունենալ, զիտցիք որ ամուսինէս զատ ուրիշ մէկէ մը այդպիսի պարզե մը չպիտի ընդունիմ՝ բնաւ, եթէ երբէք գտնուի մէկը՝ որ սխալումիս կարեւորութիւն չտալով հաճի իր անունը տալ ինձ : Երկրիս մէջ ամենէն շատ սիրածս Ֆլավին է . իմ բոլոր յոյսերս և իմ բոլոր փառասիրութիւններս անոր վրայ բովանդակած եմ : Ֆլավիի համար չկայ զոհողութիւն մը որ չընեմ . անորմէ չբաժնուելու համար՝ ձեր ներկայութեան պիտի հանդուրժեմ, թէև ձեր մասին համակրութիւն մը չզգամ բնաւ . Ֆլավիի համար տիկին Մօնզայի արհամարհանքը կ'ընդունիմ, թէև անիրաւ Ֆլավիի համար . . .

— Ա՛հ, քանի որ այդչափ կը սիրես Ֆլավին, անոր հօրը վրայ գլուխդ պիտի ունենաս, Ֆլավիի սիրոյն, զան յուսահատութեան չպիտի մատնես, զան ներկայութենէդ չպիտի մերժես, երբեմն մտիկ պիտի ընես անոր, և թող պիտի տաս որ իր յիմար կիրքին վրայ խօսի քեզ, կիրք մ'որ ուրիշ բանի վրայ զբաղելու զօրութիւն թողած չէ իր վրայ : Ինձմէ փախչելու վրայ պէտք չէ որ մտածես, իմն պէտք է ըլլաս, Քրիստին . կը սիրես աղջիկս, լաւ ուրեմն, առանցք զան հետերնիս, և երեքնիս միատեղ աշխարհիս միւս ծայրը երթանք, և հոն հանդիստ և մի միայն մեզի համար ապրինք : Բաւ մը, բաւ մը միայն խօսէ, և կարող եմ պէտք եղած դրամադրուիլ թը ժողովել . կը մեկնինք հոսկէ և ուրիշ կիսագունտի մը տակ կ'երթանք կը գտնենք մեզ պակասածը, այսինքն սէր և ազատութիւն : Ա՛ռեքն անունս, պատրաստ եմ տալու, և զայն ընդունիլ հաճելուդ համար շատ երջանիկ պիտի ըլլամ : Ո՛հ, եթէ այս անբակտելի շղթայն չկրէի, կը կասկած ին որ նոյն իսկ այսօր, հոս, զքեզ կենս չկոչեմ : Ա՛նդ, կապուած եմ, ինչպէս թիպարտ մը կապուած է իր ընկերին, կապուած եմ ակամայ և յաւիտենական կերպով :

— Ինձ գող կը պատճառէք, պարոն, չեմ կարող, չեմ ուզեր ասիլէ աւելի ձեզ մտիկ ընել : Ո՛հ, որչափ զժքազդ եմ, Աստուած իմ . կը դուշակեմ, պէտք է որ իմ սիրելի զաւակս թողում, պէտք է փախչիմ, դուք զիս կը հարկադրէք այսպէս ընելու, ըստ որում Աստուծոյ առջև, և այս կայծակին առջև որ կարող է զմեզ մնսիր դարձընել, կ'երգնում որ երբէք ձեր տարփուհին չպիտի ըլլամ : Դարերցուցէք ուրեմն այդ ունայն յարձակումները, իրաւունք ձանչցող եղիք, թուէք որ՝ որչափ կարելի է՝ երջանիկ ըլլամ այս աշխարհի մէջ, ջանալով կրթել այդ գեռատի սիրտը, զարդարել այդ մատղաշ միտքը, և ես զձեզ պիտի օրհնեմ, պարոն :

— Արդէն քեզի ըսի, Քրիստին, որոշումս անփոփոխելի է, քու աղաչանքներուդ և քու արտասուքներուդ գէմ յառաջունէ վրնեալ եմ : Յետ այսորիկ ուզես կամ չուզես մեր մէջ մահու և կենաց կռիւ մը պիտի սկսի :

— Եւ մարբիղուհի՛ն, պարոն, իսկ ձեր կենը՝ որու համար դուք

ամեն ինչ էք, որ մի միայն ձեզմով կ'ապրի, կ'ուզէք որ վիշտե-
րով մեռցընէք զինքը :

— Մարքիզուհին զիս իրմէ հեռացընելու փոյթ տարաւ : Հաղա-
բաւոր միջոցներ դործեցի, հարիւր անգամէն աւելի զինքը խրատեցի,
իր գաղափարներուն և իր բնութեան անպատշաճութիւնը ցոյց տուի
իրեն, նա չուզեց զիս մտիկ ընել : Ինչ է յանցանքը : Պիտի մտիթա-
րուի նա, հաւատացէք ինձ, մարդս ամեն բանի մէջ կը մտիթարուի :

Այս միջոցիս՝ սրարշաւ ձիու մը քալուածքը լսուեցաւ, մէկը ե-
կաւ կառքին ապակիներուն զարկաւ, և ծանօթ ձայնով մը Մօնղա
մարքիզին անունը տուաւ :

— Ա՛հ, ըսաւ Ամէտէ, ո՞վ է ան որ երջանկութիւնս խափանել
կ'ուզէ, թո՛ղ զգուշանայ ո՞վ որ է :

L

Մայրը և դաստիարակուհին

— Բացէք դուռը, բացէք դուռը, կը սպառտիմ, կ'ըւէր նորե-
կը, որ անձրևներու հեղեղներու մէջէն հազիւ հազ կը տեսնուէր :

— Այսպիսի օդով մը ի՞նչ կ'ուզես, սրտաստիանեց մարքիզը սրտ-
ներդութեամբ մը ապակին բանալով կ'իտովի :

— Հաւանականաբար կառքին մէջ տեղ մը կ'ուզեմ, զարմիկս,
ըստ որում թըջուած եմ բոլորովին,

— Գիտեմ թէ թըջուած ես բոլորովին, և ճիշդ ատոր համար
չպիտի ընդունինք զքեզ, ըստ որում մենք ալ քեզի սէս պիտի
թըջուինք : Ահա գղեակին կը մօտենանք, վաղցոր ձիգ, մեղմէ յա-
ռաջ կը հասնիս և զգեստներդ փոխելով՝ նախաձայնի սպարաստ

կ'ըլլաս : Բօպէրը այդ վրայ-զլուխով քովդ ունենալ չես ուզեր,
այնպէս չէ՛, փոքրիկ Ֆլավի :

— Ո՛չ, անշուշտ չեմ ուզեր, զիս արթնցուց, այն բաւական է :

— Ո՛հ, տղայք առանց դիտնալու ի՞նչ վերաւորող խօսքեր կը
խօսին երբեմն, մըմնջեց Ամէտէ :

— Ա՛յ, այս փոթորիկին և այս աղմուկին մէջ կը քնանայի՛ր,
Ֆլավի :

— Կը նախանձի ֆրիստինէն, մտածեց մարքիզը, անոր համար
եկած է, ըսել է որ կը սիրէ զան :

Եւ ապակին գոցելով՝ ալ կոմին ուշադրութիւն չընել ձեացուց,
սակայն աղմուկի մտածումներ կը յուզէին զինքը : Գէպ ՚ի ֆրիս-
տին դարձաւ, և անոր ձեռքը ուժգնապէս սեղմելով՝

— Կը սիրէ քեզ այս մարդը, ըսաւ, ազատ է, հարուստ և ծաղ-
կահասակ, կարող է նա նուիրելու քեզի այն բանը՝ զոր այնչափ
կը բաղձաս, այսինքն օրինաւոր ամուսնութիւն : Սակայն սա ըսա-
ծս աղէկ մը միտքդ սղահէ. Ատուծոյ առջև, և այս կայծակին առ-
ջև, որ կարող է զմեզ մոխիր դարձընել, կ'երդնում որ եթէ այս
մարդը կամ որ և իցէ ուրիշ մէկը սիրելու ըլլաս՝ որ և իցէ մէ-
կուն հետ ամուսնանալու ըլլաս՝ զան պիտի սպաննեմ իսկոյն :

— Ա՛հ, ըսաւ ֆրիստին զլուխը ձեռացը մէջ սղահելով, ան-
պատիւ և անսիրտ մէկն էք, սպանն մարքիզ : Ահա կը յայտնեմ
ձեզ, երբէք սիրած անձիս չպիտի հասնիք դուք, և զան ազատելու և
պաշտպանելու կարող մէկն եմ ես. դիտցիք որ չեմ վախնար ձեզմէ :

Այս միջոցիս գղեակը հասնելով ծառաները գէպ ՚ի կառքին դու-
նակը վազեցին, Բօպէր ևս, որ ձիէն իջած էր արգէն՝ անոնց առ-
ջևը եկաւ : Մարքիզը սոս խօսքը միայն խօսեցաւ մեղմաձայն, ըստ
որում Ֆլավին արթննալէ ՚ի վեր միշտ մեղմիկ կը խօսէր, թէպէտև
այս վերջինը մտիկ ընել չուզէր ամենեին :

— Այս խօսակցութիւնը վերստին պիտի նորոգենք, օրիորդ :

— Երբէք, պարոն մարքիզ :

— Մայր, մայր, գոչեց Ֆլավի մարքիզուհին տեսնելով որ գէպ
՚ի գրան սանդուղքը կը յառաջանար, մայր, բոլոր փոթորիկին ժա-
մանակ ննջեցի, վախկոտ չեմ, այնպէս չէ՛ :

— Սիրելի զաւակ, պատասխանեց մարքիզուհին տխուր ժպտով մը զան պահելով, յետին աստիճանի անհանդիստ էի, և կը տեսնեմ որ իրաւունք ունիմ եղեր: Ընորհակալ եմ քեզ, Բոպէր, որ զանոնք դտար և բերիք: Սիրելի Ամէտէ, կ'ուզեմ սենեակս դալ: Կարևոր նամակ մը ունիմ քեզ հաղորդելու:

Մարքիզը առանց պատասխանելու հետեցաւ անոր, սա էր խուցը տարաւ և գրկեց զինքը լալաղին:

— Ինչ կայ, ինչ ունիս դարձեալ, հարցուց Ամէտէ:

— Մի վախնար, մի տանջուիր, կը պաղատիմ քեզ, բայց շուտով հրաման ըրէ որ նոյն իսկ այս զիշեր մեկնինք, հայրդ կարի հիւանդ է: Իր խելարբած միջոցին մէջն է և զմեզ կը խնդրէ:

— Հայրս, յարեց Ամէտէ տեղունելով: Ինչ ունի, ո՞ր է նամակը:

— Ահաւասիկ:

— Այդ ինձ ուղղեալ է, ինչո՞ւ բացիր, Պէտթրիս:

— Գրողմը ճանչցայ, և ուզեցի հորդ վրայ տեղեկութիւններ ստանալ, միթէ բնական բան մը չէ այս:

— Ինչ հոգ թէ ուսկից կու դայ նամակ մը, քանի որ քեզ ուղղեալ չէ՛ պէտք է քեզի համար նուիրական ըլլայ, տիկին:

— Ա՛հ, ինձմէ զողտնիքներդ կը սլահես, Ամէտէ: Երբեմն ամեն ինչ կրնայի տեսնել, ամեն ինչ կրնայի կարգալ:

— Սիրելիս, վշտացած եմ և անհանգիստ, ինձ հետ կուլու բնելու ժամանակը չէ, թող որ ընելիք ճամբորդութեանս վրայօք խորհիմ:

— Քեզի հետ կուլու բնել ո՞վ կը մտածէ: Ո՛րչափ անիրաւ ես: Միթէ չես դիտեր որ ամեն բանէ յառաջ զքեզ դո՛հ ընել կ'ուզեմ: Ո՛հ, Ամէտէ, Ամէտէ, մեր երկուքին մէջ տեղ գտնուող չար ոգին կարի յոյժ յանցաւոր է:

— Գարձեալայդ խօսքերը: Ո՛հ, խելքդ կորուսած ես, սիրելիս: Իմ հետս կու գաս, կը յուսամ:

— Եթէ մեզմէ պէտք չունիս, պատասխանեց Պէտթրիս հաստատութեամբ զան գիտելով, կրնանք հոս մնալ: Կարելի է որ

հայրդ շուտով առողջանայ, և դու ալ կարողանաս զինքը թողով վերադառնալ, ըստ որում հոս գործերդ դեռ լմնցած չեն: Ասիէ զատ կորսնցընելու ժամանակ չունիս, և զուցէ մնք ճանրան քեզ խոչընդոտ կ'ըլլանք:

— Ա՛հ, ա՛հ, յարեց Ամէտէ շատ աղէկ հասկընալով այն փորձը՝ որու կ'ենթարկուէր, և հետևութեան զլխովին անտարբեր միայն թէ իր կա՛նքը կատարուէր, ա՛հ, ա՛հ, դուն որ հասարակօրէն իմ քայլերէս չես բաժնուիր, դուն որ երկու օրուան բացակայութեան մ'իսկ թոյլտուութիւն չես ըներ, հիմա ելեր այս ահաւելի Մօնզայի մէջ՝ ուր կը վախնաս, առանձին մնալ կուզես: Միթէ հօրս մահուան անկողինէն կ'երկնչես: Միթէ անոր մահուանը վրայ զիս մեծիթարելու գողափորը քեզի անախորժ կը թուի: Գու գիտես, եթէ կ'ուզես մնացիր հոս, բայց ես աղջիկս հետս պիտի տանիմ: Գուցէ անոր մեծ հայրը խնդրէ զան, այսպիսի ժամը մը մէջ նոյն խելք՝ ձերունոյն զրկում մ'ընել երբէք ներելի չպիտի համարիմ:

— Այո, կ'իմանամ, սիրտդ խիստ բարի է, և ուրիշները վշտացընելէ կը վախնաս: Մէկ ժամէն պատրաստ պիտի ըլլամ, և զիս չպիտի սպասես: Ա՛յալայեմ հարկ եղած հրամանները տուր դաստիարակուհւոյն, որպէ՛ս զի ֆլավիի բան մը չպակսի, և ամեն բան կատարելապէս կարգադրուի հոս:

— Միչաւ մեր վերադարձը, ըստ որում պիտի վերադառնանք:

— Ա՛հ, պիտի վերադառնանք:

— Անշուշտ: Ինչ, կարծեցիր որ յաւիտեանս Մօնզայէն հրաժարած եմ:

Նոյն իրիկունը ընտանիքը կառք հեծնելով դէպ 'ի Քրանսա ուղևորեցաւ: Խելք՝ Պէտթրիսը յետ այտորիկ դժբաղդութեան մատնուած՝ այս բնակութեան վրայ երկար ակնարկ մը թողուց, որմէ այնչափ տխուր վիճակի մը մէջ կը բաժնուէր: Իր արտեսանունքներու վրայ արածօր մը երեցցաւ, և թեկերը ուժով մը կուրծքին վրայ սեղմեց:

— Ո՛հ, մըմնջեց նա, ալ բոլորովին կորսուած եմ: Ա՛լ յոյս մը մնայած չէ ինձ: Երբ հոս վերադառնամ ինչ պիտի ըլլամ:

Այս ճամբորդութեան միջոցին սէզ ֆրիտտին ինքզինքին և իր սանուհւոյն համար ամենակատարեալ առանձնութիւն մը ինչդրեց, անոր դասերը շարունակելու բարութանօր, սակայն առաւել նս մարքիզէն հեռանալու համար: Պէտքիս զանոնք փոքր կառքի մը մէջ նստեցուց և ինքը իր հետըմարքիզը և Բօպէրը առաւ: Օրուան մէջ շատ անգամ ճաշէն վերջը Ֆլավին իր քովը կը կանչէր և զան ժամերով չէր թողուր: Ֆլավին անհամբեր զոնակէն կը նայէր, իր դաստիարակուհին կը կոչէր և միշտ անոր խօսքը կ'ընէր, և երբ զինքը թող տային՝ մեծ ուրախութեամբ դէպ 'ի անոր կը վազէր:

— Ա՛հ, ըսաւ խեղճ մայրը վշտայեալ սրտիւ, ամեն ինչ յափշտակեց ինձմէ, մինչև անգամ աղջկանս սէրը:

Անկարելի է երեակայել տիկին Մօնղայի ամենասոսկալի դիրքը: Այս աշխարհիս մէջ զմեզ երջանիկ ընող ամեն բաներով շրջապատուած՝ իր կենացը վրայ նետուած երանութեան շղթային մի առ մի խորտակուիլը կը տեսնէր: Իր կրթութեան ինչպէս նաև իր բնութեան թերութեամբը, ընկերութեան և իր ընտանիքին մէջ տեղը բոլորովին կողիացած կը գտնուէր: Ամուսնոյն վրայ ունեցած անմիտ սէրը, որ իր հոգւոյն միակ զգացումը եղած էր, իրեն բարեկամ մը չէր թողած՝ որու կարենար գիմլ իր դժբաղդութեան օրերուն մէջ: Իր մտահոգութիւններով և մշտաօտ նախանձութիւններով ամեն պարզ ծանօթները իրմէ հեռացուց, և վերջապէս միայն ընկերութեանց մէջ փոքր ինչ շրջապատուած կը գտնուէր, ուր բազմութիւնը սրտերու խորամտիկ լինիլը կ'արգիլէ: Տուն դարձած ատեն իշխանութիւն մը կը գտնէր, ոչ թէ հաւասար այլ գերագոյն, զոր ինքն անձամբ հաստատած էր և զոր կործանել ալ անկարելի էր: Իր ամուսինը, աղջիկը, ծառաները, ինչպէս նաև իր զարմիկը, իր պաշտպան մուրթակին չորս կողմը կը դառնային. մինչդեռ ինքը իր առանձնութեան մէջ քաշուած՝ կ'արտասուէր զառնագին: Շատ ուշ իմացաւ նա իր թերութիւնը, ամուսնոյն նախատեսութիւնները յիշեց, որոնք այնչափ անփութօրէն մերժուած էին իրմէ: Աւաղ, շատ ուշ էր ստուգիլ:

Իշխանին քով արագօրէն հասնելու համար տիւ և դիշեր ճամբ

բորգեցին, ըստ որում անոր տարիքը և տկարութիւնը մեծ վախ կու տար իրենց: Կառքէն իջնելով մարքիզը իր սպասաւորները հարցափորձել չհամարձակեցաւ, կը սիրէր նա իր հայրը, կամ աւելի ճիշդ ըսելու համար՝ զան ողջ տեսնելու սովորած էր, և միտ կողմէն մահը սոսկալի է միշտ և մարդս անգիտի ծայր կ'ազդուի անկէ: Իր չորս կողմի հանգարտ դէմքերը ապահովուցին զինքը:

— Իշխանը աւելի աղէկ է, փութաց ըսելու ձեր սպասաւորը, բայց ձեր ազնուութիւնը տեսնելով կարի դո՛հ պիտի ըլլայ:

— Ուրեմն իր զգաստ ժամերուն մէջն է նա:

— Այո՛, պարոն: Այս վերջին օրերս միայն Մօնղա մեկնելու և զձեզ յանկարծակի գտնելու վրայ կը խօսէր. պիտի զարմանաք զինքը այնչափ լու վիճակի մէջ տեսնելով:

— Ա՛հ, աւելի աղէկ: Ֆլավին, վազէ մեծ հայրդ գրկէ:

Ֆլավին երկու անգամ կրկնել չտուաւ այս հրամանը: Բարի զգացումներով լեցուն իր սիրտը զինք դէպ 'ի այն կըմղէր: Ծերուդնին մի շատ համրոյրներ տուաւ իր թոռին, հարիւր անգամ իր սիրելի զաւակը կոչեց զանիկա, և միայն մարքիզի թեկերուն մէջ նետուելու համար վայրկեան մը բաժնուեցաւ անորմէ: Տեսակցութիւնը խիստ սրտառուչեղաւ. Պէտքիս իր ամենաընտիր բնազդները, իրական բարութիւնը և կատարեալ անձնութիւնը սրտին մէջարթիկան բարութիւնը ապահովուցուց իր սկեսրայրը թէ ինքը կ'ինքերէն ամենէ երջանիկն է, թէ իւր ամուսինը զինքը միշտ կը սիրէ, և թէ աշխարհի վրայ փափաքելու ուրիշ բան մը չունի:

Երբ ձերուսոյն օրիորդ ֆրիտտինը ներկայացուցին՝ անոր ձեռքը բռնեց, և իր հին ժամանակներու հաստատ և զննող նայուածքովը դիտեց զանի: Ֆրիտտին առանց վարանման և առանց խոռվելու այս նայուածքին դիմացաւ:

— Օրիորդ, ըսաւ իշխանը, ձեր վրայ դիւցազնուհի մը ըլլալու կազմութիւն մը կը տեսնեմ: Ձեմ դիտեր թէ յաջողակ դաստիարակուհի մ'էք, կը փափաքիմ այնպէս հաւատալ, սակայն այս ամենաստոյդ է թէ մեծ բնաւորութեան և զօրաւոր կամքի տէր անձ մ'էք դուք:

— Օրիորդը թէ իր բնաւորութեամբը և թէ իր սրտի և մտքի յատկութիւններովը նշանաւոր մէկն է, Ֆլավին իրեն յանձնէնէս 'ի վեր զարմանալի յառաջագիմութիւններ բրաւ, փութաց ըսել մարքիզը :

— Լաւ, լաւ, շարայարեց մարաջախտը. բայց խեղճ Պէաթրիսս, ինձ այնպէս կը թուի թէ խիստ գեղանի է վարժուհին :

Այս վերջին բառերը սենեկին մէջ ամենքն ալ լսեցին, թէպէտև ցած ձայնիւ խօսուած ըլլային. ամենուն վրայ տեսակ մը շփոթութիւն տեսնուեցաւ : Առաջին վայրկեանէն ծերունին մատը վէրքին վրայ գրած էր : Պէաթրիսս հաւաչեց, Բօպէր շուրթերը խածաւ, Ամէտէ տժգունեցաւ. իսկ Քրիստին Ֆլավին կը յանդիմանէր թէ ինչո՞ւ առանց գդակը խնդրելու իր գլխարկը կը հանէր, ըստ որում հարբուխ ունէր :

Համարէ թէ իր զաւակները տեսնելու ուրախութիւնը իշխանին անզոր ուղեղին վրայ մեծ ներգործութիւն մը ունեցած ըլլար, համարէ թէ իր զգաստ ժամերը անցած ըլլային, հետեւեալ օրը, արթնցած ատեն, միւսնոյն վիճակին մէջ չգտնուեցաւ : Սովորութեանը համեմատ սկսաւ իր անցեալ կեանքին մէջ զեքերիլ, և ալ մարդ մը չէր ճանաչեր :

Իր որդին Նաբօլէոնը կարծեց, հարսը ժօղէֆինի, օրիորդ Օրթէզը Մարի-Լուիզի, և Ֆլավին Հռոմայի թագաւորին տեղ գրաւ : Բօպէրի գալով՝ կարգ ըստ կարգէ Լանի, Մասէնայի, Պէրդիէի և պետութեան բոլոր գիւցաղուններուն անունները տուաւ անոր : Իր խօսակցութիւնը տակաւ առ տակաւ կրթական և զուարճալի կ'ըլլար. անոր մտացածին գիւտերն և ժամանակագրական վրիպակներն ընդու ներով՝ գողցես այն պանծալի ժամակներու մէկ ներկացման հանդիսատես կ'ըլլար մարդ : Քրիստին կարիյոյժ կ'ախորժէր, իր երեակայութիւնը մէկէն 'ի մէկ այս ողբերգութեան մէջ մտնելու օդնեց իրեն, և սկսաւ յարմար պատասխաններ տալ, իբր թէ իր բոլոր կենաց մէջ այս բրած ըլլար : Կարի ճարտարութեամբ կը յաջողէր նա մարքիզին հետ առանձին տեսնուելէ փախչելու. սա 'ի զուր բոլոր երեակայելի խորամանկութիւններն 'ի գործ կը զնէր. Քրիստին ա-

առնց յայտնի ընելու միշտ 'ի դերև կը հանէր զանոնք : Այս ընդդիմադրութիւնը վերջին ծայր յուսահատութեան մէջ թողոց զպարոն Մօնզան, որ յաղթելու միջոց մը գտնելու համար սկսաւ յառաջուրնէ աւելի Քրիստինի վրայ զբաղիլ :

Պարոն Համարանթի սիրահարութիւնը ևս օր քստ օրէ կ'աճէր. իմացաւ նա թէ դաստիարակուհւոյն հետ գաղտնի յարաբերութիւն ունենալ անկարելի է. կը կարծէր թէ սիրուած էր ինք, և թէ Քրիստինի առաքինութիւնը և անոր բարոյականը միայն կ'արգիլէր զանի իր սէրն յայտնելու : Իր յարգը և զարմացումը այս վստահութեամբ աճելով՝ ամուսնութեան գաղափարը գուցէ իր կամաց հակառակ իր մտայրը յուսովի կը ներկայանար : Հարցուց ինքնովի թէ արդեօք կարելի էր դեռատի, գեղեցիկ և իմաստուն աղջիկ մը՝ որ լի էր ազնուութեամբ և արժանաւորութեամբ, մեծ անուան մը և ճոխ գիրքի մը հետ միացընել : Խնդրը անգամ մը մէջ տեղ գրուելէ վերջը՝ անոր լուծումը դժուար չերեցաւ իրեն : Հատ և շատ մտածեց, մինչև վերջը կը մտածէր, սակայն Քրիստին չէր համարձակեր այս բանս հաւատալու :

Իշխանին տան մէջ ընտանեաց տեղաւորուելէ ամիս մը ետքը, պատրոն Մօնզա խիստ կարևոր նամակներ ընդունեցաւ, որք Բարիդի մէջ յաջողակ և հաւատարիմ դործակատար մը կը խնդրէին. պարոն Մօնզայի առաջին մտածումը ինքը անձամբ երթալ եղաւ, բայց եկուտես որ հայրը իր ներկայութենէ կարծես թէ հոգի կ'առնուր, և ինքն ալ առանց զիտանալու թէ ինչո՞ւ՝ չէր կրնար զան վայրկեան մը չտեսնել, և եթէ քովէն հեռանար՝ կ'սկսէր արտասուել : Ամէտէ այս պարագայէն սխրտը նեղացած կ'երևէր, ըստ որում երկու հարիւր հազար Ֆրանքի գործ մ'էր այն, և երկու ժամուան խօսակցութիւն մը կրնար այդ մեծ գումարը ազատել :

Բօպէրի առաջարկեց որ իր տեղը երթայ, բայց նա հազար պատճառ յառաջ բերաւ, որոնց ամենէն մեծը գործերու մասին իր անտեղեակ ըլլալն էր, ինչպէս նաև իր անձնական ատելութիւնը այն դործակատարին դէմ՝ որու պէտք էր դիմել :

— Գիտես թէ որչափ աշխոյժ եմ, յարեց նա, ամեն բարի յօ-

ժարութիւնով մէկտեղ՝ եթէ այդ մարդը ինձ անհաճոյ դիտողութիւն մը ընէ՝ զինքը զող կ'անուանեմ, հետը կ'աւրուիմ և գործն ալ բոշորովին կ'աւրուի այն ատեն :

Ճիշդը ըսելու համար օրիորդ Օրթէզը առանձին Ամէտէի քով թող տալու զազափարը երբէք հաճելի չէր իրեն , և նախամեծար կը համարէր , կարծեմ , երկու հարիւր հազար Ֆրանքը ինքը իր քսակէն վճարել : Նախաճաշի համար սեղանի վրայ կը դնուէին , պարոն Մօնղա կը մտածէր , մէկէն 'ի մէկ գէպ 'ի Քրիստին գարձաւ :

— Օրիորդ , երէկ ըսած չէիք ինձ որ Ֆլավիի համար զրբեր և երաժշտական տեսրակներ պէտք են :

— Այո , պարոն , ինչպէս նաև քանի մը փոքր ձեռագործներ :

— Լաւ , կրնա՞ք անձամբ երթալ և միենայն միջոցին ինձ մեծ ծառայութիւն մ'ալ ընել :

— Անշուշտ , պարոն , եթէ այդ ծառայութիւնը իմ զօրութենէս վեր չէ :

— Երբէք : Դուք յաջողակ էք , հաստատ եմ որ իմ երկու հարիւր հազար Ֆրանքս պիտի ազատէք : Կրնաք այսօր երկաթուղիով մեկնիլ , այս իրիկուն Բարիդ կը հասնիք , մեր տունը կ'իջնէք , դռնապանը ձեր ճաշը կը պատրաստէ , ապա կը ննջէք : Ազդը առտու ժամը իննին միջոցները իմ մարդս զրասնեակը կը գտնուի , զինքը կը տեսնէք , ամեն ինչ կը կարգադրէք , և ետքը ձեր պատրաստութիւնները տեսնելով՝ իրիկունը վերջին շոյեկաւ քով հոս կ'ըլլաք : Կրնաք այս ընել :

— Եթէ դուք և տիկինը կը հրամայէք որ երթամ , պարոն , զձեզ զոհ ընելու պիտի աշխատիմ :

Պէտքերիս , զորէ օր մը առանձին մնալուն խիստ ուրախ եղած՝ իր հաւանութիւնը փութաց տալու , և ինչպէս որ որոշած էին , օրիորդ Քրիստին մեկնեցաւ 'ի մեծ ցաւ Շամարանթ կոմսին , որ խիստ զգոհ եղաւ Բարիդ չերթալու համար այնչափ զօրաւոր պատճառներ գտնելուն :

Երբ Ֆլավի խնայաւ թէ օրուան մը համար իր գաստիարակուհիէն պիտի բաժնուի , սկսաւ արտասուել : Քրիստինի խրատույը

հակառակ չէր ուզեր բան մը մտիկ ընել , և անդադար կը կրկնէր .

— Ես ալ ձեզ հետ կու գամ :

— Տիկին մօրդ քով պիտի մնաս , Ֆլավի , անոր քով պիտի աշխատիս :

— Մայրս դասս կ'սկսի տալ , և ամենակարեւոր տեղը հասած ժամանակնիս երեսի վրայ կը թողու , ինչպէս որ միշտ այսպէս ըրած է , որպէս զի պատմութեան ծուռ հազած ըլլալուս համար զիս յանդիմանէ : Սակայն հայրս զիս պտըտելու պիտի տանի , այնպէս չէ :

— Այո , եթէ մայրդ թողու :

— Լաւ ուրեմն , յարեց Ֆլավի հառաչելով , ձեր վերադարձին պիտի սպասեմ , քանի որ անպատճառ պէտք է :

ԼՍ.

ի Բարիդ :

Քրիստին վտտահ և անվախ մեկնեցաւ , ապահով ըլլալով որ մեծ և փափուկ գործ մը կատարելով՝ իր սիրելի սանուհւոյն հարստութեան մէկ մասը պիտի ազատէ : Այս յոյսը իրեն նոր զօրութիւն մը կու տար , ըստ որում Ֆլավին թէ իբր սիրական տղեկ մը կը նկատէր և թէ իբր ապագայի գործիք մը : Միանգամայն պարոն Շամարանթի կերպերուն մէջ ալ քանի մը ժամանակէ 'ի վեր մեծ փոփոխութիւններ կը տեսնէր , այսինքն ծանրութիւն մը , շարունակ ուշադրութիւն մ'որ իրեն բարեգուշակ կ'երևէր : Կնքողինքը աւելի թեթևոտն և աւելի զուարթ կ'զգար Քրիստին , և Կրնեսդէ բոլորովին ազատած՝ վերջապէս իր այնչափ երազած տենչալի նաւահանդիստը հասած ըլլալ կը կարծէր :

Ժամը իննին միջոցները Բարիզ հասնելով Մոնղայի ապարանքը իջաւ, որ թէև բոլորովին ամայի էր, սակայն իրեն համար հեշտ եղաւ իր սենեակը բանալ տալ. դռնապանները կառնադրան քով առանձին սենեակի մը մէջ կը բնակէին. ապարանքը պարտիզին և դաւիթին մէջտեղը՝ բոլորովին կղզիացած էր. Քրիստին ամեն վախերէ գեր 'ի վեր' առանձին ննջելու դժուարութիւն մը չկրեց. դռնապան կնոջ պատրաստած փոքրիկ ընթրիքը ընելէ ետքը՝ պարտէզը պտղտեցաւ, յետոյ յոգնելով՝ նստարանի մը վրայ ընկաւ և ննջեց:

Վեր վար երկու կամ երեք ժամ ետքը՝ սենեկին փականքին մէջ բանալիի մը դռնալու ձայնը լսելով արթնցաւ Քրիստին. մէյ մ'ալ յանկարծ գուռը բացուեցաւ, թէպէտև նիզը դրած ըլլար. Պտք ելաւ ահաբեկ, և ձեռքը ճրագ մը բռնած մարդու մը հետ գէմ առ գէմ գտնուեցաւ:

Այս մարդը մարքիզն էր:

— Տէր Աստուած, զոչեց Քրիստին բնազդմամբ մը իր գիշերառային հաղուստը կուրծքին վրայ գոցելով, ինչ կայ, ինչ կ'ուզէք ինձմէ, պարոն: Արդեօք գղեակը դժբաղդութիւն մը պատահեցա՞ւ: Ֆլավին . . .

— Ֆլավին քաջառողջ է, ինչպէս նաև ամենքը, օրիորդ: Իմ ներկայութիւնս ուրիշ բանի մի ընծայեր, այլ միայն այն պատճառին որ առիթ տուած է անոր: Գիւղը ինձմէ կը փախչէիր. չէի կրնար քեզի մօտենալ, ուստի զքեզ Բարիզ բերել տուի, որպէս զի հարկադրեմ զիս տեսնելու, ահա եղելութիւնը: Բարեպատեհ առիթը պատրաստեցի, և չեմ ուզեր զան կորսնցընել:

— Ինչ կ'ուզէք ինձմէ, պարոն: Միթէ մեր մէջ ամեն բան լմնցած չէ: Միթէ իմ անխուսափելի որոշումս չէք զիտեր: Գեռ չեմ ատեր, մի ստիպէք ուրեմն որ ատեմ զձեզ, ըստ որում այն ժամանակը ասելութիւնս ձեզ ապացուցանելու համար աչքիս բան մը չպիտի երևի, մինչև անգամ իմ ամենասիրելի Ֆլավին պիտի թողում, աշխարհիս մէկալ ծայրը պիտի փախչիմ:

— Միթէ չյայտնեցի՞ քեզի թէ ուր որ ալ երթաս ետևէդ պիտի գամ:

— Է՛հ, պարոն, ամեն բան սահման մը ունի. ինչ, միթէ կրնա՞ր զիս ստիպել որ ակամայ զձեզ սիրեմ. զիս ստիպող այդ տեսակ օրէնք մը չեմ ճանչնար ես:

— Ո՛հ, Քրիստին, չես զիտեր թէ ինչ կ'ընես, չես զիտեր թէ ինչ աստիճան յուսահատութեան կը մղես զիս: Մտածէ, հոս առանձին կը գտնուինք: Բոլորովին իմ իշխանութեանս ներքևն ես, և չես կարող ինքզինքդ բռնաբարութենէ մը ազատել, եթէ զիս մինչև այդ աստիճանները մղես:

— Բայց Աստուած կարող է զիս ազատել, պարոն. նա կը տեսնէ և կը լսէ զմեզ, և գուցէ պատիւդ և խիղճդ ալ իմացընեն պիտի քեզ թէ որչափ անիրաւ բան մ'է կին մը անպատուելը:

— Քրիստին, ինչ ըլլալս կամ ինչ ընելս չգիտեմ, ուստի ներքէ ինձ: Սիրող շարժել ուզած ժամանակս՝ կը վշտացընեմ զքեզ. սակայն եթէ զիսնայիր թէ որչափ կը տառապիմ: Եթէ զիսնայիր թէ ինչ տեսակ սիրով կը սիրեմ զքեզ: Խնդրէ ինձմէ, ո՛հ, ինչպէ՞ ամեն տեսակ զոհողութիւններ, ինչպէ՞ հարստութիւնս, կեանքս, գիրքս, երջանկութիւնս. ինչպէ՞ ամեն ինչ, սակայն սիրէ՞ զիս:

— Չեմ կրնար զձեզ սիրել, պարոն, պատասխանեց Քրիստին արհամարհական կերպիւ մը:

— Չե՞ս կրնար զիս սիրել. . . չես կրնար զիս սիրել, կրկնեց մարքիզը անոր ծունկերուն իյնալով. բայց ինչու չես կրնար սիրել զիս: Միթէ երկուստարդ չեմ: Միթէ հարուստ չեմ: Միթէ վաշխութիւն մը կը պակսի՞ ինձմէ, միթէ խելք չունիմ, վերջապէս միթէ քեզի արժանի չեմ:

— Ո՛չ, արժանի չէք ինձ, քանի որ կը հարցընէք: Կենացս մէջ անգամ մը ճշմարտութիւնը պիտի խօսիմ, անկեղծօրէն պիտի խօսիմ, սիրտս պիտի բանամ, և այս ինձ օղուտ պիտի ընէ, ինչու որ ազատօրէն պիտի շնչեմ: Ո՛չ, ինձ արժանի չէք դուք, ըստ որում ինձ իշխելու համար չունիք ո՛չ մտային բարձրութիւն և ո՛չ սրտի ազնուութիւն: Եւ ես, կը յուսմք թէ իմ ստորինս և գերիս եղող անձ մը սիրեմ: Կը յուսմք թէ հպարտութիւնս նուա՞ս

տայրնեմ՝ հնազանդելով այնպիսի մէկու մը՝ որ իմ արժէքս չունի։ Գուք, բայց դուք ինչ էք. նորաձևութեանց պաճուճապատանք մը, Ժօքէ-Քլլայի անդամ մը, անդօր և տկար էակ մը. ինչպէս որ ըսիք՝ վայելուչ անձ մ'էք դուք, վայելուչ անձ մը՝ որ միշտ ընտիր ձեռնոցներ կը դնէ և որ զուարճախօսութեան ձիրքն ունի, ձիրք մը՝ զոր չունեցողը կարի զիւրութեամբ ձեռք ձգելու կերպը կը դասնէ։ Ինչ համար ինչ կը նշանակէ այդ տեսակ արժանիքը. ինչ, միթէ զիս տկար և թեթև կիսն մը կարծեցիք, զձեզ շրջապատողներուն նման։ Սիրել՛. բայց եթէ մարդ մը սիրեմ՝ զիտէք թէ ինչ պէտք է ըլլայ ինձ համար. կամ գործիք մը կամ Աստուած մը։ Գուք սչ մին և սչ միւսը կրնաք ըլլալ։ Չեզի հետ յարաբերութիւն մը ուր կը հասցընէ զիս, լքման և անպատուութեան։ Պարտաւորութիւնն ներկայացնող կիսն եմ ես, թէև անգամ մը մեղանչեցի զիւթուելով այնպիսի մէկէ մը որու կազմութիւնը իմինէս զեր ՚ի վեր էր։

— Եւ այդ գերագոյն և հիանալի մարդը որու յանձնուեցար, զիտեն թէ ինչ էր։

— Անտիրտ և անզգամ մարդ մը, զիտեմ, և այն վայրկեանէն որ իր բուն բնաւորութիւնը ինձ յայտնուեցաւ՝ ես դադրեցայ զինքը սիրելէ։

— Գու կը կարծես զիտնա՞ իր իսկական բնաւորութիւնը։ Լաուրենն. զիտցիր, քանի որ կ'ստիպես զիս խօսելու. այն մարդը որ քեզմէ գերագոյն է կ'ըսես, այն մարդը խաբեբայ, աւազակ, մարդասպան և հայրասպան մ'է։

— Ո՛հ, Տէ՛ր Աստուած։

— Այն մարդը Էրնէսոգ տը Սան-Սերֆն է, կնոջս ազգականը, որու շարագուշակ պատմութիւնը լսած ես հարկաւ։ Այդ մարդը իր ոճիրներուն համար մահուան դատապարտուած է. հիմա կը սիրեն զինքը։

Քրիստին պատանի մը նման տժգոյն՝ ոտքի վրայ ելաւ։

— Ըսածիդ վրայ հաստատ ես, պարոն, հարցուց։

— Ինչպէս որ հաստատ եմ թէ քեզ կը սիրեմ։

— Ո՛հ, ըսաւ Քրիստին, ուրեմն վատանուն մը և բոլորովին կորսուած անձ մ'եմ ես, ըստ որում այս տեսակ մարդու մը սէրը կեզտ մ'է։ Մարդասպան մը, աւազակ մը, հայրասպան մը։ Եւ այս մարդը կրնայ ըսել թէ իրը եղած եմ։ Եւ ինձ ըսաւ այս բանը, և ես ապապայի և երանութեան յոյս ըրի։ Ո՛հ, պարոն, ինչ բրի ձեզ որ այս տեսակ գէշութիւն մը կը հասցընէք ինձ այս միջոցիս։

— Ներէ՛ ինձ, Քրիստին, քու յանդիմանութիւններէդ և բազմաթիւններէդ գառնացած նախանձութեան մը գէմ չլրացայ ինքզինքս զսպել։

— Եւ ձեր ներողութիւն ինդրելը ինչ կարևորութիւն ունի ինձ համար։ Միթէ ինձի համար բան մ'էք դուք, կրնաք միթէ անցեալը դարմանել, կրնաք ինձ անուն մը և զիւրք մը նուիրել, որ իմ անպատուութիւնս ջնջէ, կրնաք զիս ձեր քովը նստեցընել այն ընկերութեան մէջ՝ որ զիս կ'արհամարհէ, և զոր ես առ ոչինչ կը գրեմ, կրնաք զիս Մօնղայի մարքիղուհին ընել։ Ո՛չ. . . . Ուրեմն ինչ կ'ուզէք ինձմէ։

— Կ'ուզեմ թողուս զիս որ կեանքս քեզի նուիրեմ. կ'ուզեմ որ ընդունիս ինչ որ բուռն սէր մը և ամենակատարեալ անձնուիրութիւն մը կրնան տալ, կ'ուզեմ վերջապէս որ ինձ պարտաւորիս ամեն բան, հարստութիւն և երջանկութիւն։

— Յիրաւի, պարոն մարքիղ, կը դարմանամ ձեր վրայ, և դուք խելքերնիդ թուոցեր էք։ Ինձ վճարել, հարստութիւններ նուիրել կ'ուզէք, ինձ՝ որ տէրութեան մը գանձերը մերժեցի։ Ո՛չ, կը կրկնեմ ձեզ. համեստ կ'իմ մ'եմ ես, ամուսին մը կ'ուզեմ. ամուսին մը՝ որ սիրեմ, կամ ամուսին մը որ ինձ այն տեղը հասցընէ՝ որու համար ծնած եմ։ Եթէ ազատ ըլլայիք՝ չեմ զիտեք թէ ինչ կ'ընէի, և անողուտ բան է այս ենթադրութիւնն ընելը անգամ։ Գուք այնպիսի անուն մը կը կրէք, այնպիսի զիւրք մը ունիք, որ ձեր միջոցով՝ զլլիս տէր կ'իմ մը կրնար Բարիզի, զուցէ Եւրոպայի իսկ իշխել. սակայն բարեմիտ և գեղեցիկ կ'իմ մը ունիք՝ որ կը սիրէ զձեզ, որ արժանի է ձեզի, և ստուգիւ մէկ մէ-

կու համար ծնած էք դուք . նա կը կարծէ թէ ձեր կինը ըլլալու պատիւին հաւասար բան մը չկայ բնաւ . ուստի դուք ալ յարեցէք այդ շղթային , և մի վնասուէք ձեզի համար ուրիշ ծանր շղթայ մը : Թողէք զիս որ եռ ալ իմ զծած շրջանակիս մէջ ապրիմ : Մի ստիպէք որ անմասշեղի տեղ մը փախչիմ , ուր իմ ապագաս և ձեր կամքը պիտի խորտակուի : Իրաւ որ հասարակ աղջիկ մ'եմ . ոչ նախնիք ունիմ , և ոչ աղդատոհմ , բայց իմ արժողութեանս գիտակցութիւնն ունիմ , իմ բնաւորութեանս գիտակցութիւնն ունիմ և չեմ ուզեր որ մեծ իշխանի մը սարկուհին ըլլամ , չեմ ուզեր և չպիտի ըլլամ :

— Բայց ինչ է երազածդ , Քրիստին , ինչ կը խնդրես դու , կրկնեց մարքիզը յուսահատօրէն :

— Խնդրածս , երազածս՝ մեծ և ազնիւ սէր մ'է , այնպիսի մարդ մը կ'ուզեմ՝ որ մեծ և ազնիւ դործեր կատարէ . այնպիսի մարդ մը՝ որ իր արժանաւորութեամբը պատիւներ ընդունի . այնպիսի մարդ մը՝ որուն անունը աշխարհին չորս կողմը հռչակուի . վերջապէս այնպիսի մարդ մը՝ որ իր դարուն իշխէ , ինչպէս որ իմ սրտիս պիտի իշխէ : Ո՛հ , այս տեսակ մարդու մը համար առանց մտածելու և առանց որ և է ցաւ մ'զգալու ապագաս , կեանքս , համբաւս , և որ աւելին է՝ պատիւս զոհելու պատրաստ եմ :

— Քեզի համար այդ ամեն ըսածներդ կրնամ ըլլալ . կրնամ քու ձեռքովդ քուկզ ըլլալու արժանի ըլլալ . խօսէ , խօսէ բաւ մը , և ինքզինքս ամենադժուար ձեռնարկութիւններու կարող պիտի զգամ , խօսէ և . . .

— Գո՛ւք կարող : Եւ ի՛նչ կերպ նայուածք մը ձեզ անոր վրայ : Գո՛ւք , դո՛ւք որ մինչև այսօրս ցանկապատները ձիով անցնիլ , թատրոնները վալիլ , հասարակ կիներու քծնիլ , և ձեր կինը՝ որմէ կը վախնաք , տանջելու միայն կարող եղաք : Գո՛ւք՝ որ անգոր և տկար մարդը կը ներկայացնէք , և որ խելքի նշոյլը չունիք : Գո՛ւք որ հարուստ ռամիկ մ'էք միայն , և սոսկ անուն և հարստութիւն մ'ունիք , դո՛ւք , երազներուս տեսլականն ըլլաք : Ո՛հ , մէկդի ըրէք այդ կեղծ մտածումը :

— Բա՛ւ մը , բա՛ւ մը , Քրիստին . եթէ ազատ ըլլայի . . . : Ասա՛ղ , հոս քեզի հետ անբժշկելի հիւանդի մը նման կը խօսիմ , հողեվարքս երկարելու համար ցնորք մը կը խնդրեմ , եթէ ազատ ըլլայի՝ պիտի սիրէի՛ր զիս :

— Սիրել՛ ո՛չ . ընդունի՛ կարծեմ՝ այժ . ըստ որում այդ փառքը , այդ զօրութիւնը , այդ փառասիրած խնդութիւնս ես պիտի տայի ձեզ , ես՝ խեղճ և շնչին էակս : Ձեր անուամբ՝ պիտի ընէի այն բաները՝ որ դուք ինքնին չկրցեր էիք ընել . հիւսած սոսկներս ձեր գլխուն վրայ պիտի հաւաքէի : Ուրիշներու կամքովը շարժող մեծ մարդ մը ներկայացնելու ամեն պէտք եղածները ունի՛ք դուք : Ներեցէ՛ք ինձ , պարոն մարքիզ , անկեղծ եմ , դուցէ՛ շատ իսկ . սակայն դուք խնդրեցիք : Բնու թեանս մէջ մեծ կոպտութիւն մ'ունիմ . չեմ կրնար կրել ո՛չ անիրաւութիւն և ո՛չ բռնաւորութիւն մը՝ առանց անոր դէմ խիզախելու : Ասկէ զատ երջանկութիւն մը կ'զգամ ճշմարտութիւնը խօսելով . այդ իմ ծաղմանս մէկ մնացորդն է՝ զոր աշխարհի քաղաքավարութիւնը դեռ չէ կրցած չափաւորել :

Այսպէս խօսած ժամանակը սենեակին մէջ տեղը ուսքի վրայ կը կենար Քրիստին , դուրսը բարձր բռնած , աչքերը բոցափայլ , դիրքը վսեմ , գեղեցիկ թեւերը թեզանիքներէն կիսովի՝ դուրս ելած , սեաւ մազերը իբրև թագ գլխուն վրայ բռնուած . այս աննկարագրելի էակին վրայ անընդիմակայ հմայութիւն մը կար : Մարքիզը կը գիտէր , և աչքերովը կ'ուտէր զան , եթէ կրնանք այսպէս ըսել :

— Ո՛հ , որչափ գեղեցիկ ես , ըսաւ նա վերջապէս :

Այս խօսքը , այս նաղարածը՝ որ անդադար կը կրկնէր , կատարելապէս իր մտածումը կը թարգմանէր : Ամեն բանէ վեր Քրիստինի գեղեցկութիւնը կը սիրէր նա , գլխոյի այս գեղեցկութիւնը իրեն համար Քրիստինի բնութիւնը և միտքը կը բովանդակէր : Իր զգայարաններուն սոպտորութիւնները շատ աւելի կը հասկընար նա քան թէ ինչ որ իւր խելքին կը խօսէր :

— Ինչպէս եղաւ , պարոն , յարեց Քրիստին վայրկեան մը լուրջ ետքը , ինչպէս եղաւ կ'ըսեմ , որ դուք այնչափ ժամանակ քովս դանուեցաք , առանց զիս գիտելու : Ինչպէս այդ անակնկալ սէրը ծագեցաւ և ո՞վ ծնունդ տուաւ անոր :

— Գուն, քու բրած յայտնութիւններդ : Զքեզ անմատչելի կարծած էի 'ի սկզբանս . ուրիշի մը յաջողելը իմանալով յուսացի, և յոյսը կիրքի փոխուեցաւ : Հրեշտակը կ'ին ըրի, կ'ինքեք ամենէ պաշտելին, ամենէ հմայելին . սիրեցի զան, և աւանդ, կը սիրեմ տակաւին :

— Այժմ, պարոն մարքիզ, զձեզ համբերութեամբ մտիկ ըրի, թէ և ոչ այն քաղաքալարութեամբ՝ որու սովորած էք : կը խնդրեմ ձեզմէ որ թոյլ տաք ինձ քաշուելու : Արդէն տարօրինակ կասկածներ տուած էք գոնապարհներուն այսպէս իմ հասած օրս գուք ալ դալով . չեմ ուզեր դէթ այդ կասկածները արդարացընել : Մեկնեցէք և թողէք զիս առանձին : Ձեք զիտեր թէ որչափ փնաս կրնաք հասցընել ինձ :

— Ա՛հ, հանդիստ եղիր, մարդ չտեսաւ զիս, պարտէզէն եկայ, փոքրիկ դրան բանալին ունիմ : Ի՞նչ, կը կարծես որ կ'ուզեմ ձեր անուան արանս մը բերել :

— Ձեր այդ զգուշութեան համար շնորհակալ եմ, սակայն կըրնայիք այդ ձեր բռնալիով սենեակս չմտնել . ձեզի և ինձի համար արժանաւոր բան մը չէր այդ :

— Ա՛հ, իմ բոլոր որոշումներս կը կործանես . նայուածքիդ տակ կը խորտակուին անոնք . երբ քեզ կը տեսնեմ՝ բան մը չեմ համարձակիր ընել : Ես այսպէս ձգել երթալու համար եկած չէի հոս :

— Բայց սակայն պէտք է որ մեկնիք, ձեզի և ինձի համար պէտք է : Գղեակը ձեր բացակայութիւնը պիտի նշմարեն, տիկին Մոնղա իրաւամբ պիտի կասկածի, զիս պիտի ամբարտանեն, այո՛, պիտի ամբարտանեն զիս, կ'իմանա՞ք, պարոն : Հարկ պիտի ըլլայ ձեր աղջիկէն բաժնուիլ, պահուիլ, հարկ պիտի ըլլայ ամեն բանէ հրաժարիլ : Ա՛հ, կարծեմ թէ այն ժամանակ կ'սպաննեմ ես զձեզ :

— Գղեակը և ոչ մէկը իմ բացակայութիւնս գիտէ : Գիշերուան շոգեկառքով եկայ, առաւօտեան շոգեկառքով պիտի մեկնիմ, և այսպէս պարտելէ զարձածի պէս տուն պիտի մանեմ : Ամեն պէտք եղած զգուշութիւնները ձեռք առած եմ, ինչու որ քու համբաւ կարի թանկագին է ինձ համար :

— Յիրաւի կարի՛ թանկագին, կրկնեց Քրիստին դառն ժպտով մը : Եթէ կ'ուզէք ինձ ապացուցանել այդպէս ըլլալը, մեկնեցէք շուտով մը այս սենեակէն, մեկնեցէք, կը պաղատիմ ձեզ :

— Գոնէ հնազանդութեանս համար շնորհապարտ պիտի ըլլան ինձ :

— Պարտաւորութիւն մը կատարելու համար կրնամ շնորհապարտ ըլլալ :

— Մնաս բարեաւ ուրեմն, մնաս բարեաւ, անսահմանելի էակ, որ այսպէս տիրաբար կ'իշխես վրաս : Մնաս բարեաւ . կը տեսնես թէ առանց նորէն հրամանդ կրկնել տալու կը մեկնիմ, ըստ որում զթութեանդ վրայ յոյս ունիմ : Զիս պիտի վարձատրես, այնպէս չէ, զիս պիտի յիշես, չպիտի թողուս որ երկար շարժաներ առանց քեզի հալիմ ու մաշիմ : Մնաս բարեաւ, ոչ զօրութիւն և ոչ կամք ունիմ, ամեն ինչ քու ձեռքդ է :

— Երթաք բարեաւ, պարոն, շարայարեց Քրիստին դուռը բանալով, ձեր խօսքին կը վստահիմ և կը հաւատամ թէ գղեակը պիտի վերադառնաք : Ասիկա գիտնալը խիստ կարեւոր է, ըստ որում այնպիսի սենեակի մը մէջ կը գտնուիմ՝ ուր ապահովութիւն չկայ բնաւին :

— Այս պահուս իսկ կառք պիտի մանեմ, գքեզ տեսնելուս համար երջանիկ կը մեկնիմ, սակայն միևնոյն ժամանակ կարի տըխուր՝ զքեզ այս աստիճան անողորմ գտնելուս : Ա՛հ, Քրիստին, Քրիստին, իմ վրաս ինչտեսակ զօրութիւն ունենալդ չգիտես դու :

Աւելց աղջկան ձեռքը համբուրել, սակայն նա թոյլ չտուաւ և խտուրթեամբ մը գուռը ցուցուց . յետոյ, երբ մարքիզը սենեակէն հեռացաւ՝ գէպ 'ի պատահանը գնաց որ անոր մեկնելուն վրայ ապահով ըլլայ : Մարքիզը պարտէզը իջաւ և Քրիստինի պատահանին տակէն անցնելով՝ պատին մօտեցաւ անորմէ քանի մը քայլ հեռի : Բանալին փնտրեց որ փականքին մէջ գնէ . այս միևնոյն միջոցին պատին վրայէն գուռն մը երեցաւ . նորեկը մարքիզը տեսնելով շուտով մը պատէն վար իջաւ, երբ այս վերջինը գուռը բանալու վրայ էր, և զէմ առ գէմ գտնուեցան :

- Ո՛վ ես դու, հարցուց մարքիզը ստրճանակի...
- Կեցիք նայինք, յարեց մարդը, այդչափ մի անապարհք:
- Աստուած իմ, գոչեց Քրիստին ձեռքերը իրար միացնելով, ո՞վ է այդ մարդը:

ԼԲ

Դու :

Երկու մարդիկները իրարու դիմաց եկած ատեննին ձայն մ'արձակեցին :

- Ամէտէ՛, ըսաւ մին :
- Էրնէսդ, ըսաւ միւրը :
- Ա՛հ, մաս վկայ, մարքիզ, այս բարերարդութիւնս չէի յուսար. զքեզ հոսկէ շատ հեռի կը կարծէի, և մտքէս իսկ չէր անցնէր որ այս փոքրիկ դրանքով կրնաք գտնուիլ :
- Դ՛ո՛ւն հո՛ս, թշուառական :
- Բայց ինչո՞ւ կ'ուզէք որ հոս չըլլամ :
- Մի՛թէ կը մոռնաս . . .
- Իմ դատապարտութիւնս : Ի՞նչ հոգս. այն ձեզի կը վերաբերի, և ո՛չ թէ ինձ : Ազգատոհմիս գործն է այն և ո՛չ թէ իմն : Այսպէս կամ ուրիշ կերպ մեռնիլ՝ քանի որ գործը հոն պիտի հասնի, հաւատա՛ որ հոգս չէ բնաւ : Ասկէ զատ այնչափ աղէկ ծպտեալ եմ՝ որ ձերինէն ուրիշ աչք մը չպիտի ճանչնայ դիս : Բայց ստուգիւ կարի արթուն մէկն էք դուք, և ոստիկանութեան ընտիր պաշտօնեայ մը կրնայիք ըլլալ :
- Ի՞նչ բնելու եկար հոս :
- Հաւանականաբար ինչ որ դուք կ'ընէիք, այսինքն բարեկամական փոքրիկ այցելութիւն մը :

- Ապարանքին մէջ մարդ մը չկայ :
- Մարդ մը չկայ, այդ ստոյգ է, այլ օրիորդ մը կայ. այն օրու հետ դուք և ես գործ ունինք :
- Խօսքէդ բան չեմ հասկընար :
- Ո՛հ, ընդհակառակը սրչափ կատարելապէս կը հասկընաք խօսքս : Այսպէս գաղտնաբար փուճ տեղը հոս եկած չէք դուք : Չեղմէ աւելի համարձակ պիտի ըլլամ, և ճշմարտութիւնը պարզապէս պիտի խօսիմ. Քրիստին հո՛ն է, առանձին կը գտնուի, և ես՝ իմ մասիս՝ կ'ուզէի զան յափշտակել :
- Դ՛ո՛ւն :
- Քանի որ ամեն բան դիտէք, ասիկա ձեզի տարօրինակ պէտք չէ երևի. ինձ այնպէս կը թուի թէ այդ բանն ընելու համար քանի մը իրաւունքներ ունիմ :
- Այդ իրաւունքներդ Քրիստին չճանչնար բնաւ :
- Կ'երևի թէ ձեզ կը շնորհէ զանոնք . . . և ստուգիւ խիստ զովելի բան մը կ'ըլլայ այդ :
- Պատուոյս վրայ կ'երգնում թէ օրիորդ Օրթէզը բան մը շնորհած չէ ինձ :
- Յիրաւի : Այն ժամանակը յուսացածէս աւելի տխմար մ'էք : Մարքիզը կը մտածէր որ ամեն բանէ յառաջ պէտք էր այս մարդը հեռացնել Քրիստինէն : Այս տեսակ բնութեան մը հետ խորամանկութիւն միայն 'ի գործ կրնար դրուիլ, և այն ալ այնպիսի ճարտարութեամբ պէտք էր 'ի գործ դրուիլ որ յայանի չըլլար բնաւ, ըստ որում ինքը Էրնէսդ կարի խորամանկ մէկն էր : Ամէտէ նախ կատարեալ պաղուժեամբ մը դուռը գոցեց և բանալին զրօյանը դրաւ, մեծ փոյթ ունենալով երկու փոքրիկ ստրճանակները ձեռքէն չթողուլ :
- Ի՞նչ հրայանով պիտի խաղանք, յարեց Էրնէսդ, ես ալ նոյնը բնելու պատրաստ եմ :
- Կ'երգնում որ իմ գիտաւորութեանս վրայ կը խաբուիք, ստրճանակ բռնելուս պատճառն այն է որ այս փողոցը ամայի է, ժամանակն ուշ է, և յուրի հանգիստումներէ կը վախնամ :

— Կարի՛ քաղաքավար էք :

Այս բնելով Էրնէ սո՛ մարքիզը բարևեց :

Պատին երկայնութեամբը կը քալէին անոնք : Ամէտէ միշտ միջոց մը կը փնտռէր որ այս վտանգաւոր հակառակորդէն ազատի , մինչդեռ նա՛ ըզրորովին հանդարտ՝ որպէս թէ իր սենեակին մէջ ըլլար , կ'սպասէր որ խօսակցութիւնը շարունակուի :

— Էրնէսո՛ղ , ըսաւ վերջապէս Պ. Մծնկա ամեն զոհողութիւն ընելու յանձն առած , վարած կեանքէդ ձանձրացած չես միթէ :

— Երբեմն կը ձանձրանամ , բայց սակայն յուսացածէդ աւելի զուարճութիւն ալ կը գտնեմ : Զիս ստակով վաստակիլ կ'ուզես , ըսաւ նա մեկուսի , հանդարտ եղի՛ր , այս խիստ սուղի պիտի նստի քեզ , և այս ալ կայ որ ամեն կատարուած սակարկութիւն չզործադրուիր : Ժամ է որ խոհեմութեամբ շարժինք :

— Մտքէդ չես անցուցած երբեմն որ խաղաղ և հանդարտ կեանք մը , այնպիսի քաղաքի մը մէջ՝ ուր ամեն վախերէ ազատ պիտի ըլլաս , կրնայ քեզի յարմարիլ :

— Է՛՛հ , է՛՛հ , գուցէ . . .

— Լաւ ուրեմն , եթէ խոհեմ ըլլայիր՝ բան մը կայ զոր կ'անդիտես , և զոր ես կրնայի իմացընել քեզի :

— Եթէ լաւ բան մ'է այդ՝ կարի շնորհապարտ պիտի ըլլամ ձեզ :

— Հայրդ կտակիդ գաղտնի յաւելուած մը ըրած է :

— Իրաւ կ'ըսէք :

— Այս յաւելուածը ձեռացս մէջն է :

— Եւ ի՞նչ կ'ըսէ :

— Քեզի հարիւր հազար Փրանքի դումար մը կը յատկացընէ . եթէ սակայն ուզես իր յիշատակին արժանի կեանք մը վարել :

— Ո՛ւր են այդ հարիւր հազար Փրանքը :

— Անդղիս . սակայն իմ մէկ ընկալազորուս կրնան յանձնուիլ , ան ալ այն սպամանա՛ւ որ Միացեալ-Նահանգաց սեղանատան մը մէջ անվաճառելի կերպով քու անուանդ գրուին :

— Այդ մտածութեան կը կարօտի , զարմիկս , և դուք իրապէս

սրտուաւոր անձ մ'էք որ այդ մեծկակ դումարը ձեզի չպահեցիք :

— Մտածէ անդամ մը , Էրնէսո՛ղ , մտածէ հոս քու դիրքդ , այն վտանգներն որոց ենթարկուած ես , մտածէ ո՞՞՞րը զոր գործեցիր , հօրդ զարհուրելի մահը : Ինչպէս կրնաս յանձնառու ըլլալ այսպիսի սոսկալի հեռութիւններու :

— Հօրս մահը . . . ատոր յանցանքը իմն չէ , և կարի յոյժ զարմանալի գոսայ ըլլայն : Բոլորովին տարբեր դիտաւորութիւն մը կ'սպասէի անոր կողմէ , և եթէ փախչելու պէտքը չունենայի , կարի մեծ պէտք մը , զոր դուք անձամբ կրնաք վկայել , հաւատացէ՛ք որ այնպէս զինքը առանձին դեանի վրայ տարածուած չէի թողուր երթար . այս մասին անկասկած եղիք :

— Գիտե՛նք որ հոն ներկայ էիր , Պապեդ մեզի պատմեց այդ սոսկալի դէպքը , յարեց մարքիզը ակամայ զգուանք մը ցուցընելով :

— Իմ ո՞՞՞րիս գալով՝ դուք ուղածնուդ պէս կը խօսիք : Չէք դիտեր թէ ինչ նեղ վիճակի մէջ կը գտնուէի այն միջոցին , և թէ ինչպէս գործեքը հոն հասան :

— Ամեն բան կը հասիրցուի , ամեն բան կը բացատրուի , բայց ո՞՞՞ր մը :

— Ո՞՞՞ր մը սոսանց պատճառի չըլլար , սիրելիս , և կրնաք հաւատալ թէ երբ մէկը կիրքով մը յափշտակուած է , չկրնար երբէք բանի մը պատասխանատու ըլլալ , նա մանաւանդ ինքզինքին :

— Բայց սակայն կը կարծեմ որ մարդս պատուաւոր մնալու մասին միշտ ապահով է :

— Ար կարծէք : Ար խաբուիք , զարմիկս : Տեսակ մը բնութիւններու մէջ կիրքը հրեհ մ'է , որ կը լափլիզէ անդադար և որ չմարիր բնաւին : Արջասպի կրակի մը մէջ որչափ ջուր թափէ մարդ այնչափ կ'արծարծի այն : Տառապեցայ ես այն ժամանակ որչափ որ մարդս կրնայ տառապիլ , կուռեցայ , մաքառեցայ , բայց յաղթուեցայ , պէտք եղաւ՝ շարունակ զիս շարչարող գաղափարին յանձնուիլ : Թուղթ կը խաղայի , կը յիշէք . կը կորսնցընէի , ըստ որում երբէք հաճած չեմ բաղդը սրբազրել , այդ բանը ստորնութիւն կ'երևի ինձ . աշխարհին մէջ ալ բան մը չունէի , և ամեն օր Հերպէ

սեղանաւորին առնը, ոսկիի կոյտեր կը տեսնէի և կը շօշափէի: Այս ստակներուն կէսովը, կ'ըսէի ինքնին՝ հարուստ կ'ըլլամ, թուզթ կը խաղամ, անշուշտ կը շահիմ, և յետոյ իմ անփոյթ կեանքս կը շարունակեմ: Այս գաղափարը 'ի սկզբան մէկ հեղ ներկայացաւ. մտքիս և վանեցիի զան, կրկին ներկայացաւ, յետոյ ամեն օր, յետոյ ամեն վայրկեան և ալ վերջապէս մերժելու արիւթիւնը չունեցայ: Ազգեցի համաձայնիլ աղջկան հետ, իրաւախոհ ըլլալու կերպեր փնտռեցի, սակայն նա չուզեց բան մը մտիկ ընել, ինձ ստակ պէտք էր, որքէ միջոցով մը պէտք էր ինձ: Սօֆի հրեշտակի մը նման անոյշ և գեղեցիկ էր, ու զիս պաշտելու չափ կը սիրէր. այս սէրը իր գործիք պիտի ծառայէր ինձ, ամենէ բնական ճամբան էր այս:

— Խեղճ աղջիկ:

— Այո՛, խեղճ աղջիկ, ստուգիւ ատկէ առելի լաւ բողբի մը արժանաւորութիւն ունէր նա: Այն միջոցին ուր զեռ կը վարանէի, գուն ինձմէ երկու հազար ոսկի շահեցար: Պէտք էր այս ստակը վճարել և ալ չվարանեցայ: Սօֆիի հետ ժամագիր եղայ, գիտէի որ հայրը բոլոր իր իրօնը բացակայ պիտի ըլլար, և թէ արկղը գրամով լեցուն էր: Արկղեր գործածեցի և առաջարկեցի որ իր հօրը ստակներովը ինձ հետևի: Երկուզ զգաց ինձմէ, մի շատ յանդիմանութիւններ ըրաւ, ուզեց զիս վճատել, սպառնացաւ իսկ որ պիտի մտանէ զիս, բոս որում սաստիկ զայրացած էր ըրած առաջարկութեանս համար. ուստի և չէի կրնար թողուլ որ ապրի: Ոսկին հոն էր, անոր երևոյթը կը հմայէր, և զայն ձեռք ձգել իմ կեանքս էր. իմ և ոսկիին մէջտեղ նորափթիթ աղջիկ մը կը գտնուէր միայն, այս աղջիկը պէտք էր անհետանալ. կիրքերու կամքը ամեն բան կը խորտակէ:

— Աստուած իմ, կի՛ն մը սպաննել, մրմուսաց մարքիդը ձեռքերը իրար միացընելով:

— Արբըր միթէ կին կը ճանչնայ, արգելք մը միայն կը տեսնէ և զայն կը խորտակէ: Ո՛հ, այս միջոցիս ոսկիին հասնելու համար եթէ առջիս կրակ իսկ ըլլար՝ մէջը կը նետուէի որ ոսկեցն հաս-

նիմ, ոսկիդն՝ որ իմ սէրս, երջանկութիւնս և աստուածս էր: Կ'ողէի ինչպէս որ սովոր եմ ուզել, և բան մը կարող չէր զիս արգելել:

— Յետոյ, հարցուց Պ. Մօնգա, բոլոր ուշադրութիւնը այս պատմութեան գարձոյցած:

— Յետոյ, Սօֆիին կրկին աղաչեցի որ ինձ օգնէ և ետևէս դայ. անոր վերտախ մերժելուն և դանդաղութեան ընտելուն վրայ, իրեն իմացուցի որ պիտի մեղքնեմ զինքը և առանձին պիտի ձգեմ երթամ: Սպասնալիք ըրաւ թէ պիտի պոռար և օգնութեան պիտի կանչէր. ուստի ես ալ բերանը թաշկինակ մը գրի, խորհուրդիս գործադրութեան սկսայ:

— Ետքը՝

— Թաշկինակը հանելու յաջողեցաւ և ձայն մը արձակեց, ձեռքս բերնին վրայ գրի որ չկրնայ պօռալ. նորէն թաշկինակով ձայնը արգելել ուզեցի, գաշտնս կուրծքին վրայ գրի և բո՛ւ իրեն որ եթէ շարժում մը ընէ՝ զինքը կ'սպաննեմ: Արիւթեամբ ուզեց կանգնիլ, այն ժամանակը իմացայ որ կորսուած եմ՝ եթէ զան 'ի կորուստ չմտանեմ, և հարուածով մը, առանց մեծ դժուարութեան, զան անշունչ թողուցի, որպէս զի ինձ չկրնայ փնտռել:

— Ի՛նչ, շարժում մը չըրաս, սոսկալի հողեվարքի մը ներկայ չգտնուեցամ:

— Ո՛չ, Բնու շարժում մը չըրաւ նա, ո՛հ, շատ գիւլին բան է կին մը սպաննելը:

— Առանց զիմադրութեան, առանց կուրի:

— Այո՛, առանց որքէ զիմադրութեան: Չիր ոճիր անուանածնիք առելի զարհուրելի է հեռուէն քան թէ մօտէն: Բայ յայտնանէ՞ ոսկին հոն պատրաստ կ'սպասէր, Առանց արգելքի իմս պիտի ըլլար այն, բոլորովին իմս: Արբըս յայեցուցած պիտի ըլլայր: Բոլոր գտնուած ոսկիներն առի, թաշկինակը հանեցի, պաշտնս սրելը գտնուած ոսկիներն առի, թաշկինակը հանեցի, պաշտնս սրելը ցի և պատանին մէջ գրի. այս միջոցիս ձայներ ականջս հասան, և վախճալով առելի վիւրութեամբ փախչելու համար կապը մարեցի, և արմարի մը պէս՝ փախչելու միջոցիս՝ մտքին մէջ զէնքս

կորսնցուցի: Չայները կը մտտենային, պէտք էր խոյս տալ, վարանելու ժամանակ չէր, ուստի սոսկալի ապացոյցը հոն թողումը կծիկը դրի: Սակայն ոսկին ձեռքերուս մէջ էր: Մնացեալը արդէն զիտէք:

— Ինչպէս, այս ամենը բրիր, Էրնէսդ, և հոս առջևս կը գտնուիս: Եւ անկէ ետքը բարեկամներ դտար, անոնց ձեռքը սեղմեցիր, զուարճութիւններ և տարփուհիներ ունեցար . . .

— Անկէ ետքը Քրիստինի սիրարը դրաւեցի, մարբիզ:

— Եւ զիշերը զըհերուդ ուրուականները շե՛ն նեղեր գքեզ, չորս կողմդ զքեզ ընկերութենէ զատող արիւնոտ լիճ մը չնս տեսներ:

— Այն զիշերը պատուական քուն մը քաշեցի, ըստ որում սաստիկ յոգնած էի:

— Եւ քու անպատուութեանդ զիտակցութիւնը չհալածե՞ր զքեզ: Անուանդ վրայ գրողմուած բիծին պատճառաւ մեծ ամօթ մը չզգացիր երբէք:

— Այդպիսի տկարութիւններ չունիմ ես: Քրանսայէն դուրս ուրիշներու պէս մարդ մ'եմ. ամենամեծ պատիւներ կը վայելեմ. զիս կը փնտռեն, կը սիրեն, կը պատուեն, պարոն կուսն կ'անուանեն զիս: Արե՞ծ անուն առնելով, մօրուքս կտրելով և խարտեաշ ծամ մը գնելով՝ ապահովութեան մէջ կը գտնուիմ: Ա՛լ Էրնէսդ ար Սան-Սերֆը չեմ ես, այդ սորահակէն խենթութիւնները, ոճիւրները ինձ չեն վերաբերիր: Շատ աղէկ կ'ապրիմ, կը զուարճանամ, շատ ստակ ունիմ, ըստ որում՝ ՚ի վարձատրութիւն համեստութեանս անշուշտ, այժմ թուղթէն շատ ստակ կը շահիմ: Համապուրկ և Պատէն մեծամեծ գումարներ շահեցայ: Քիչ մը ատեն ձախորդութիւն ունենալէ վերջը՝ գործս սը միշտ յաջող գնաց: Պիրքս և կեանքս ուղեցիք ճանչնալ, ահա՛ առանց ո՞ր և է չափազանցութեան ձեր առջև դրի: Ինչպէս որ կը տեսնէք՝ հարիւր հազար Փրանքը ինձ այնչափ կարեւորութիւն մը չունի, և եթէ ընդունիմ՝ գայն՝ ձեզի հաճոյք մը ընելու համար է, ինչպէս նաև հօրս յիշատակը յարկելու համար, շարայարեց նա կեղծաւոր կերպիւ մը ժպտելով:

— Ինչ, ապաշաւ մը, ամենափոքր զղջում մը չունին ըրածներուդ մասին:

— Ո՛չ երբէք: Բայց սակայն, սիրելիս, կը տեսնեմ որ շատ կ'զբաղիք իմ խղճիս վրայօք: Չեր հարցմունքներն կարի ստիպողական են, և այդ մեծ հոգերնուդ համար հաւատացէք թէ շատ զգածուեցայ: Գանք հիմակ մեր դործքին, վասն զի ժամանակը անցած է: Պէտք է ուրեմն այդ հարիւր հազար Փրանքը ստանալու համար իբր բարի քաղաքացի մը և իբր ընտանիքի պատուաւոր հայր մը ապրիլ:

— Այո՛:

— Այլ խոստանամ այդ բանը:

— Ոչ միայն այդ՝ այլ նաև պէտք է խոստանաս որ Միացեալ-Նահանգները պիտի երթաս և հոն պիտի մնաս: Հոն միայն կրնաս այդ ստակները ընդունիլ:

— Ազատորդի խոստումս կու տամ ձեզ:

— Քո՛ւ ազատորդի խոստումներդ:

— Այո, այս կը զարմացընէ՞ ձեզ: Միշտ այսպէս կը խոստանամ և կը կատարեմ անվրէպ:

— Շատ աղէկ ուրեմն: Լծնտօն գնա և հոն թղթատուներ ծօսլիէր կուսին ուղղուած նամակ մը պիտի գտնես, որ գումարին ինձմէ ստորագրուած ընկալալիքը պիտի պարունակէ. անոր մէջ ցուցուած տեղը կ'երթաս և ստակը ամբողջ կ'ընդունիս: Բայց ամեն բանէ առաջ, Էրնէսդ, պէտք է խոստանաս ինձ որ օրիորդ Օրթէզը կը կիրն տեսնելու փորձեր պիտի չընես:

— Ե՛ս, ատկէ աւելին իսկ կ'ընեմ: Հիմա դուք երկաթուղին պիտի մտնէք, ես ալ ձեր հետ կը մտնեմ. զո՞հ կ'ըլլա՞ք այն ժամանակը:

— Անշուշտ: Միայն թէ մէկըմէ կ'ըջանչնալ ձեացընենք:

— Շատ աղէկ: Սակայն միւսնոյն վայրէջին մէջ պիտի գտնուինք, այնպէս չէ՛:

— Ամեն բան կը գուշակես:

— Այդ իմ հանդամանքս է:

Միշտ մէկ մէկու քով կը քալէին անոնք՝ Մարէի փողոցներուն մէջ որք միշտ ամայի են, մանաւանդ ուշ ժամանակներ. վերջապէս ծառուղի ճանապարհը հասան, ուր դեռ մարդ մը չէր երևեր. քառորդէ մ'ի վեր իրարու խօսք մ'ուղղած չէին:

— Ա՛հ, կը մտածէր Ամէտէ, թշուառականը ինչպէս կը ճանչնայ մարդկային սիրտը, ինչպէս անոր դաղանի խորհուրդները կը թափանցէ. իմ հաստատուն դաղափարս, կիրքս, խօշընդոտս, ամեն ինչ հասկըցաւ: Աստուած իմ, դուք ունեցիք վրաս:

— Այս հարիւր հազար Փրանքը պատուական ժամանակին հասաւ ինձ, կ'ըսէր խելովի Էրնէստ, և իմ ու Քրիստինի վիճակը կ'ապահովէ՝ եթէ երբէք թուղթի բողբոլ դէշ ընթացք մ'ունենայ: Պէտք է աճապարեմ և իմ սիրուհիս յափշտակելու գործը լմնցնեմ, ըստ որում, ահա մարդիկ մը որ կրնայ այդ բանն ընելու ժամանակ չ'ընդունին: Պատուական տրամադրութիւններու մէջ է նա: Միշտ ըսած էի որ այդ մարդը այնպիսի բնադրումներ ունի՝ որք զարգանալու պատեհ առիթ կը փնտռեն: Բայց սակայն ոչինչ մարդ մ'է ինքը, և Քրիստին երբէք չպիտի սիրէ այսպիսի մէկը:

Երկամուղին հասնելով՝ միատեղ կառքը մտան, իբր երկու անձանց ձայններ: Քանի մը վայրկեան ետքը շոգեկառքը մեկնեցաւ: Ճամբան՝ առանց իրար տեսնելու Բօպէրի հանդիպեցան՝ որ Բարիկ կու գար:

19.

Ճշմարիտ սէր

Քրիստին Էրնէստի ձայնը լսելով թալկայեալ մնաց: Խօսակցութեան քանի մը բառերը ակնաջը հասան, զբան գոցուելը և անոնց

միատեղ մեկնելը՝ անսնելով՝ չկրցաւ հասկընալ այս սէրո՞ր մոլորութեանը, և բոլոր իրելուներ պատահանը նստելով՝ վերջին ծայր ահապարհի մէջ ամեն բանի ակնաջ կը դնէր: Արևը ծագած ժամանակ՝ փոքր ինչ հանդարտեցաւ. օրուան մէջ մարդս միշտ նուազանհաս զգացաւ, չգիտեմ ինչ պատճառաւ կերպ մը պաշտպանութիւն կը գտնէ լոյսին մէջ:

Շուտով մը դիտակը դառնալու համար, ուր այս առեղծուածին լուծումը պիտի ընդունէր անվրէպ, իր գործերը ժամ յառաջ լմնցընել օրոշեց: Այն միջոցին ուր իր զարգարանքը կ'աւարտէր՝ իր գուռը զարնուեցաւ. նա համոզուած ըլլալով որ գոնապանուհին էր այն՝

- Մտէք, գոչեց:
- Շնորհակալ եմ, օրիորդ, պատասխանեց կարի ծանօթ ձայն մը:

— Բօպէր, պարոն տը Շամարանթ, կըլինեց Քրիստին բողբոլովն շփոթած:

— Կու գայի . . . : Ներողութիւն կը խնդրեմ, օրիորդ, զձեզ անհանգիստ կ'ընեմ, պատասխանեց Բօպէր անոր նման շփոթած:

- Ո՛չ, պարոն կոմս, բայց ձեզ չէի սպասեր բնակին:
- Բարիկ գործ ունէի, ձեր հրամանները ընդունելու եկայ: Գործակատարին պիտի երթնայ, կ'ուղէք թես ընդունիլ:
- Շնորհակալ եմ, պարոն կոմս, միշտ առանձին կ'եղնեմ:
- Բայց . . . բայց, գուրս ելնելէդ յառաջ չեմ կրնար քանի մը վայրկեան ձեզի հետ խօսակցիլ:
- Նստեցէք, պարոն, կրնամ դեռ քանի մը վայրկեան մնալ:

Բօպէր նստաւ. որպէս թէ թագուհիի մը առջև գտնուէր՝ շփոթեր մնացեր էր նա, թէպէտև երկիւղի տարիքը անցուցած ըլլար: Ճշմարիտ սէրը միշտ երկշտ կ'ըլլայ, իր զօրութիւնը զիտնալով հանդերձ՝ ինքզինքին վրայ կը կասկածի միշտ: Այսպէս այս դեռաւախ երիտասարդը այս կնկան փառաւոր զիրք և մեծ հարստութիւն մը կ'ընծայէր. դիրք և հարստութիւն մը՝ որ եթէ ոչ թերևս անոր յուսացածէն վեր՝ դէմ հասարակ հասանականութիւններէ դէ-

բազոյն էր, և սակայն կը դողար անոր առջև: Կը վարանէր խօսելու, ըստ որում իր ասպրզան, իր երջանկութիւնը և կեանքը անոր խօսքերէն կախում ունէին: Աւերջապէս հասկըցաւ որ լռութիւնը ալ աւելի չէր կրնար տեւել, և ըսաւ.

— Ձեզի խօսելիքս, օրիորդ, կարի ծանր է, կարի ծանր, անշուշտ ինձ համար և զուցէ ձեզի համար ալ՝ եթէ այնչափ երջանիկ ըլլայի որ . . .

Բօպէր խօսքը չկըցաւ լմացրնել: Քրիստին կ'սկսէր հասկընալ, արիւնը անոր սրտին մէջ հոսեց, և սակայն չէր համարձակեր ուրախանալու, վախնալով որ խաբուած չըլլայ, և այսպիսի սիրուն պատրանքէ մը յետոյ չբաժնուի: Հարցում մը չըրաւ բնաւին, այլ սպասեց:

— Օրիորդ . . . կը սիրեմ զձեզ . . .

— Գիտեմ, պատասխանեց նա իշխանական այն արժանաւորութեամբ որ այս տարօրինակ էակին բնական էր:

— Գիտէք . . . և թոյլ կու տամք որ խօսիմ:

— Առաջին անգամն է որ ձեր բերնէն կը լսեմ այս խօսքս, պարոն կումս:

— Բայց սակայն Սբա գտնուած ժամանակնիս . . .

— Սբա՞ դեռ չէիր ճանչնար զիս, իմինէս տարբեր հոգիի մը կարծեցիք զիմեւ, և խարուեցաք. այժմ ձեր սխալմունքը կը ճանչնաք կարծեմ, և սպահանջածս ալ այդ է միայն, ալ ատոր վրայ չխօսինք:

— Այո՛, իրաւունք ունիք, չխօսինք ալ այդ անցեալին վրայ, երբ ասպրզան ունինք: Անցեալին մէջ ձեզի աւօրեայ սէր մը նուիրել մտածեցի, և հիմա կ'աւելնամ ատոր համար. ապրդային համար՝ ձեզի անունս, հարատութիւնս և բոլոր անձս կը նուիրեմ. ինչ որ ունիմ՝ ձերն են, և ամենէն մեծ պատիւր որ կրնաք ինձ ըտել, ինչպէս նաև ամենէն մեծ երջանկութիւնը որ կրնաք ինձ պատճառել՝ այն է որ ընդունիք առաջարկութիւնս այն ամենամեծ անկեղծութեամբ՝ որով երբեմն մերժած էիք:

Օրիորդ Օրթէզ հետզհետէ կարմրեցաւ և լոճ գունեցաւ, իր

սրտին մէջ սոսկալի՞ մրցում մը տեղի ունեցաւ. մրցում մը պարտաւորութեան՝ և իր խանդաղին սիրոյ առարկան կորսնցընելու երկիւղին մէջ: Շատ ժամանակէ 'ի վեր իւրովի յուզած էր նա այն խնդիրը՝ թէ ինչ պէտք էր ընել այն կարելի գէպքին մէջ՝ որ կը ներկայանար այն ժամանակ, և երբէք այս խնդիրը լուծում մը գտած չէր տակաւին: Ա՛լ չէր կրնար խոյս տալ, պէտք էր որոշել: Իր ունեցած գերագոյն ուշիմութեամբը շուտով մը հաշուեց նա բոլոր հաւանականութիւնները, բոլոր իրեն յաջող կամ հակառակ պատճառները, և որոշեց որ իր բնական անկեղծութեան հետեւի, ինչ որ ալ ըլլան հետեւումները:

— Պարոն կումս, ամեն բանէ յառաջ թողէք ինձ որ երախտադիտութիւնս յայտնեմ ձեզ: Գուցէ չլինամ աղէկ բացատրել, սակայն այնչափ խորունկ կերպով կ'զգամ զայն՝ որ դուք անշուշտ զիմացէն կը գուշակէք:

— Ձեր երախտադիտութիւնը, Քրիստին. ո՛հ, մի խօսիք ինձ այդպէս: Խօսքով մը միայն կրնաք զիս արքայէ մը աւելի հպարտ և զուարթ ընել: Կը սիրէք զիս:

Աւարանեցաւ Քրիստին:

— Այո՛, Բօպէր, պատասխանեց, այո՛, կը սիրեմ քեզ:

— Ինչ կը խօսիս ուրեմն երախտադիտութեան վրայ: Միթէ այս խօսքին համար ամեն ինչ չեմ պարտաւորիր քեզ: Չիս կը սիրես, իմս պիտի ըլլաս, ամենուն առջև ինձ պիտի սեպակահանիս, դուն, Աստուծոյ ստեղծած ամենէն վեհ և ամենէն ազնիւ կինը. ո՛հ, շնորհակալ եմ, շնորհակալ եմ, իմ ամենասիրելի Քրիստինս:

— Կը սիրեմ զքեզ, շարայարեց Քրիստին, շատ ժամանակէ 'ի վեր կը սիրեմ զքեզ, և հիմա քեզի սիրոյ ամենամեծ ապացոյց մը պիտի տամ:

— Կ'ընդունիս, կ'ընդունիս առաջարկութիւնս:

— Ո՛չ կ'ընդունիմ և ո՛չ կը մերժեմ. կենացս գաղտնիքը պիտի հաղորդեմ քեզ, յետոյ դուն իմ և քու բաղդդ կը կարդադրես:

— Ինձ դող կը պատճառես, Քրիստին, բացատրէ՛ միտքդ, կ'ազատեմ:

— Բայեր, նախ և յառաջ ներէ ինձ, խոստացիր որ ինչ որ ալ ըլլայ որոշումք՝ համարումք չպիտի վերցընես վրայես: Խոստացիր որ եթէ կինդ չեմ կրնար ըլլալ, զոնէ բարեկամուհիդ պիտի մնամ:

Իր ձայնը այնչափ յուզում էր, և այս տեսակ յուզում մը օրիորդ Օրթէզի համար այնչափ սակաւագէտ բան մ'էր՝ որ կունը մէկէն ՚ի մէկ անոր ընդարձակութիւնը գուշակեց:

Առանց բառ մը արտասանելու ձեռքը Քրիստինի երկնցուց, որովհետեւ խօսելու զօրութիւն չուէր:

— Այո, պարոն, շարայարեց օրիորդը, չեմ կրնար հաւանել այն գերազույն երջանկութեան, առանց քեզի խոստովանութիւն մը ընելու, ասժանելի ըաց և այնպէս անհրաժեշտ խոստովանութիւն մը: Զքեզ սիրելէ և զքեզ ճանչալէ յառաջ, պահ մը խարուցայ, հմայուեցայ և խելքս կորուսի, . . . այնպէս որ հիմա ան ինքզինքիս տէրը չեմ:

— Ա՛հ, տէր Աստուած:

— Իմ բոլոր կենացս մէջ վայրկեան մը միայն մոռցայ պարտաւորութեանս զգացումը, պարտաորութիւն՝ որու ուխտած էի ինքզինքս, և որ իմ բոլոր գործողութիւններս կը կարգագրէ: Այս վայրկեան մը մոռացումը կը համարձակիմ ըսել թէ ամբողջ տարիներ խոճի խայթով, ապաշատով և արատաւքով բաւած եմ: Այս յանցանքը շատ սուղի նստաւ ինձ. կարի յոյժ սանջուեցայ զան գործելու ՚ի վեր: Արնայի քեզմէ պահել, բոս որում ուրիշ հետք մը չէ մնացած այլ միայն աղճատեալ թուղթի կտոր մը, զոր ուրանալը շատ դիւրին է, բայց ամեն բանէ յառաջ և երջանկութիւնս կորսնցնելու վառնողով իսկ քեզ ճշմարտոր պիտի խօսիմ:

Գեռատի երիտասարդը կանգնեցաւ և սենեկին մէջ կը պարտէր, առանց բառ մ'արտասանելու: Արիւնելու չափ կը խածնէր իր շուրթերը և ընչացքները կ'ըլորէր. իր ներքին մրցումը մեծ էր: Գաստիարակուհին յարեց.

— Ա՛յ ներողութիւն պիտի փնտռեմ, և ոչ ինքզինքս պիտի արգարացնեմ, մէնչև անգամ չպիտի ըսեմ քեզ թէ այն կինը՝ որ

այս տեսակ խոստովանանք մը կ'ընէ անկեղծօրէն, գուցէ առաջայի մասին աւելի մեծ ապահովութիւն մը կ'ընծայէ, քան թէ այն կինը՝ որ երբէք չէ մեղանշած: Այս ամենը դուն պէտք է կըռես, դուն պէտք է գատաստան ընես, վերջայէս դուն պէտք է գիտնաս թէ արդարութիւնը ինչ կը հրամայէ ընել: Ար լուծմ այժմ, և կանխաւ ինձ առաջարկածդ կ'ընդունիմ:

— Ընդունէ՛ ուրեմն ամուսնութեան առաջարկութեանս, Քրիստին, կրկնեց երիտասարդը այն պաշտելի յափշտակութեամբ որ խորունկ և իրական սիրոյ մը ապացոյցն է, ընդունէ՛ անունս, դի կ'երդնում որ, եթէ թագ մը ունենայի՝ երջանիկ և հպարտ պիտի ըլլայի քեզ նուիրելով զայն:

— Ա՛հ, Աստուած իմ, գուցէ Քրիստին ծունկի վրայ կ'իջալով և ձեռքերը դէպ ՚ի երկինք վերցընելով, ո՛հ, Աստուած իմ, օրհնեալ ըլլաս, իմ հողույս համեմատ հողի մը, և իմ բաղձանայս համեմատ սիրտ մը գտայ:

Առնար դէպ ՚ի անոր յառաջացաւ, վերցուց զան, անսահման յարգանք մը անոր ձեռքը բռնեց, և մատն մատնի մը հանելով Քրիստինի մատը անցուց:

— Մօրս մատին է այս, քեզ կու տամ զայն և հոս մեր նշանատուքը կը կատարեմ: Յետայտրիկ դուն ինն ես, և բան մը չպիտի զատէ զիս քեզմէ բայց միայն մահը: Մինչև որ այս մատնին ձեռքովդ ինձ վերադարձընես, ինչ որ ալ պատահի՝ իրարու հետ միացած ենք: Ա՛րնդունիմ, Քրիստին:

— Ա՛րնդունիմ, Բայեր, և միակ պայման մը կը դնեմ. չեմ ուզեր և չեմ կրնար քու կողմէր ցաւակցութեան վայրկեան մը, գուցէ սրտի խաղանքէ մ'օգուտ քաղել, և դեռ տարի մը այս ինդրոյս վրայ մտածելը կը պահանջեմ. այո, բարեկամի իմ, կը պահանջեմ այս բանը: Աթէ տարիէ մը, այս միևնոյն օրս, հէք հասարակ աղջիկ մը, որ նեցուկ և հարստութիւն չունի, և որուն անցեալը տուկալի խոճի խայթ մը կը պահէ, ազնւ մինչև ք'զ բարձրացնել այն ժամանակը կին մը պիտի ունենաս որ զքեզ պիտի սիրէ, որ ամեն ինչ քեզի պիտի պարտաւորի, և որ ամենափոքր վճար մը հասցնելէ հազար անգամ նախամեծար պիտի համարի մեռնիլը:

— Տարի մը, Քրիստին, բայց այդ անկարելի է, չպիտի կարենամ այդ տարուան մը սպասումին համբերել:

— Այդ տարուան ընթացքին մէջ մէկ մէկու քով պիտի ապրինք, առանց իրարմէ բաժնուելու, միթէ խիստ դժուար սպասում մ'է այս:

— Մարբիզին անզգամ սիրոյն ենթակայ պիտի ըլլաս, և ես իրաւունք պիտի չունենամ դքեղ սաշտպանելու: Ո՛հ, թող զգուշանայ անիկա, զի գուցէ համբերութիւնս հասնի, պիտի հսկեմ իր վրայ և . . .

— Հսկելու պէտք չունիս, ընդամիջեց Քրիստին ժպտելով, ես չկամ միթէ: Քեզի ամեն բանի պատասխանատու կ'ըլլամ:

— Կրնաս բռնաբարութեան մը, որոյդայթի մը մասին պատասխանատու ըլլալ: Ո՛հ, այդ մարդը սրտիս վրայ է:

— Ահա հիմա որ յանցանքս ճանչցար, շարայարեց Քրիստին ակրութեամբ մը, սկսար արդէն իմ վրաս չվտահալել:

— Ո՛հ, Քրիստին:

Այս միակ բառը, զայն արտասանելու ժամանակ ձգած նաշուածքը, դաստիարակուհւոյն ձեռացը վրայ դրոշմած համբոյրը, մեծապէս ճարտասան էին աներկբայ, ըստ որում օրիորդ Օրթէզ կատարելապէս հանդարտեցաւ:

— Անոր ակնկալութիւնները խափանելու միակ միջոց մը կը տեսնեմ. Ամէտէ պատուակիր մարդ մ'է, եթէ մեր գաղտնիքը չմատնելու խոստումը տայ՝ անշուշտ կը կատարէ, ուստի եղելութիւնը պիտի իմացընեմ:

— Ո՛հ, ո՛չ, ընդամիջեց Քրիստին աշխուժիւ մը:

— Եւ ինչո՞ւ:

— Չեմ գիտեր, բայց նախագրացութիւն մը ինձ կ'ըսէ որ չի մացընէք: Գուցէ Ֆլավիէն հեռացընէ զիս: Ո՛հ, եթէ զիտնայիր, Բօպէր, թէ որչափ կը սիրեմ այդ աղջիկը: Զաւակիս նման, քրոջս նման կը սիրեմ, երկրիս վրայ գտնուած իբր ամենէ հրեշտակային և ամենէ կատարեալ էակը կը սիրեմ զան: Տարիէ մը կ'ին կ'ըլլայ նա, ալ ինձմէ պէտք մը չունենար, իմ աշխատանքս զրեթէ աւարտած

կ'ըլլայ, այն ժամանակը նուազ ցաւով պիտի բաժնուիմ՝ աշուրմէ. բայց հիմակուհի մայ զան ուրիշի մը ձեռքը յանձնել, որ իմ աշխատանքս պիտի աւրէ, որ զոնէ պիտի յափշտակէ ինձմէ այն քաղցը սէրը՝ որու երկու տարիէ ի վեր սովորած եմ, ո՛հ, այդ գաղտնիքին չեմ կրնար տանիլ, և ասոր այսպէս ըլլալը քեզմէ չեմ պահեր:

— Ինձ գրեթէ նախանձել կու տաս իմ փոքրիկ զարմուհիէս, օրիորդ. այդ մայրական սէրը միթէ իմինիս վնաս չընէր:

— Ո՛հ, Բօպէր, որչափ քիչ կը ճանչնաս սիրտս:

— Ներէ, Քրիստին. Իմինիս նման սէր մը միշտ պահանջող կ'ըլլայ, և կը վախնայ որ իր գանձը չկորսնցընէ:

— Ո՛հ, կը ներեմ սիրով. բայց սակայն պէտք ես որ աւելի մեծ վստահութիւն ինչպէս նաև աւելի մեծ համբերութիւն խոստանաս ինձ, ըստ որում ասոնց պէտք ունինք: Այժմ պէտք է որ բաժնուինք, մեր տեսակցութիւնը բաւական երկայն եղաւ, և դռնապանները կրնան կասկածի երթալ. կարծեմ չես ուզեր զիս անոնց մեկնաբանութեանց ենթակայ ընել: Հիմա իմ անհրաժեշտ գործերուս համար դուրս պիտի ելնեմ, յետոյ երկաթուղին պիտի երթամ և պիտի մեկնիմ Բարիզէ. դուն վաղը եկուր, եթէ ո՛չ՝ անօդուտ պիտի ըլլայ բան մը պահելը, և՛ ահա դարձեալ կը կրինեմ, խոհեմութիւն և համբերութիւն պէտք է ըլլան մեր նշանաբանները:

— Ո՛հ, որչափ կ'ուզէի որ իմ սպառնալովս վրադ խօսքեր գան, որպէս զի այս սոսկալի փորձը համառօտելու ստիպուինք:

— Բօպէր, Բօպէր, կ'ըսէր նա ժպտելով և մատովը սպառնալով, աղէկ կերպ մը չէ այդ:

— Ուրեմն աւելի խոհեմ կ'ըլլամ և քեզի կը հնազանդիմ: Բայց սակայն մէկմէ կէ բաժնուելէ յառաջ, Քրիստին, քեզի աղաչանք մ'ունիմ՝ ընելիք:

— Ի՞նչ աղաչանք:

— Իմ նշանատուքի մատնիս ընդունեցար, բայց ես քու կողմէդ բան մը չունիմ, ո՛չ իսկ մալիս յանգուր մը: Կը թողնուս որ այսպէս պէս մեկնիմ ձեռնունայն:

— Ո՛չ, չեմ թողուր, ըստ որում այն ամեն ինչ որ սերդ կը յայտնէ, ինձ համար քաղցր և մխիթարիչ է: Ահա ձեռքս մը որ մատուցը մը կը պարունակէ. մայրս մեռնելու ժամանակը պարանոցէս կախեց զայն, և միշտ վրաս կը կրեմ: Ահա ան, բարեկամի իմ. և երանի՛ թէ աւելի քեզ երջանկութիւն բերէ քան թէ ինձ:

Կոմսը այն պարզ զարդը առաւ, համբուրեց, կուրծքը դրաւ և զգածուած ձայնիւ մը յարեց.

— Քրիստին, մինչև ետ ուզելո՞ւ հոս պիտի մնայ այն: Այժմ մնաս բարեաւ: Հաղար մարդերու բաւող երջանկութիւն կը տանիմ հետս. դու կը սիրես զիս, դու իմն պիտի ըլլաս, դու կիներէն ամենէն անկեղծը, ամենէն արդարը, ամենէն վեհանձնը: Աստուած պէտք է որ մեր միաւորութիւնը օրհնէ:

Այսպէս ըսելով Քրիստինի ձեռքը բռնեց, վերստին համբուրեց, յետոյ որպէս թէ անոր կերպարանքը մտացը մէջ փորագրելու համար՝ երկար ժամանակ դիտելով զան, խոնարհութիւն մը ըրաւ և մեկնեցաւ:

— Ա՛հ, ըսաւ Քրիստին երբ առանձին մնաց, շատ աղէկ ըրի անոր ամեն ինչ խոստովանելովս. այժմ ալ վախճալու բան մը չունիմ, և ապագայիս մասին վստահ եմ:

Բոլոր ճամբան սիրոյ և փառասիրութեան երազներ անոր չորս կողմը կը թռնուային. թերևս, պէտք երբ խոստովանիլ այս կէտս, թերևս փառասիրութիւնը աւելի զօրաւոր էր անոր ներսի կողմը քան թէ սէրը: Ընթերցողք զիսն թէ Քրիստինը այն զերագոյն սիրտերէն մէկը ներկայացուցած չեմ՝ որք սիրելու համար ամեն ինչ կը մոռնան: Իրիկունը գլխակը հասաւ նա, և գաւիթին մէջ առաջին հանդիպած անձը մարքիզը եղաւ, որ ունքերը պուստած և սոսկալի աչքով՝ դէպ ՚ի անոր յառաջացաւ, և մինչ ծառաները կը հեռանային՝

— Բօպէրը տեսար, հարցոյց ցած ձայնիւ՝ բայց և այնպէս հրամայական շեշտով՝ մը:

— Պարոն Շամարանթ կոմսը Բարիզն է, պարոն:

— Ա՛հ, մեմուաց նա, ուրեմն խօսելիքներ ունիմ քեզի, և դու մտիկ պիտի ընես. կը պահանջեմ այս բանս, օրիորդ, այո՛, կ'ուզեմ որ մտիկ ընես ըսելիքներս:

ԼԳ

Սրբո՞ւնք և սրբո՞ւմ:

Քրիստին Պ. Մծոզայի հետևեցաւ մինչև անոր խոցը. բայց այն միջոցին որ այս վերջինը խօսելու համար բերանը կը բանար՝ արդիւնք զան, և այս խօսքերու ըսաւ.

— Ինձ պատիւ ըրիք, պարոն մարքիզ, ծանր գործ մը յանձնելով. գործակատարին քով գացի, ձեր նամակը ընդունեցաւ, կարգաց և այս զիրս տուաւ ինձ որ ձեզի բերեմ, աւելցնելով թէ կատարելապէս զո՞հ պիտի ըլլաք և թէ ուրիշ բան մը չունիմ ձեզ ըսելիք. հոն աեղէն ելնելով՝ օրիորդ Ֆլավիի համար գրքեր գնելու գացի, ահաասիկ ցուցակը: Այժմ թոյլ տուէք որ մեկնիմ:

— Պէտք է նախ պարոն Շամարանթի մասին ինձ պատասխանէք, օրիորդ, և ապա մեկնիք:

— Պարոն կոմսին վերաբերեալ բան մը չունիմ ձեզի ըսելիք, պարոն:

— Շատ աղէկ: Ես ձեզի ուրիշ անձի մը վրայ խօսիլ կ'ուզէի, սակայն դուք չէք ուզեր մտիկ ընել, ուստի կը լռեմ:

— Ուրեմն ան էր, գոչեց Քրիստին ետ դառնալով:

Ամէտէ զան ետ բերելուն համար սաստիկ ուրախացած՝ սկսաւ պատմել Էրնէսդի և իր մէջ եղած տեսակցութիւնը, անոր հալա-

ծու մնեալ մասին լիովին ապահովցուց զան, իմացրնելով թէ մի և նոյն օրը Բօլ-Ժօնէս անուն շոգենաւը պիտի մտնէր նա, որ դէպ ՚ի Սո թանթօն կ'ուղևորէր: Որովհետև այս տեսակ մարդիկնեքը ուղևորակի իրենց նպատակնուն չեն դիմեր, ըսաւ, այս ճամբէն Լօնտօն երթալը անոր գործին յարմար կու գայ: Քրիստին շունչ առաւ. բայց երբ Պ. Մօնղա կրկին Բօպէրի վրայ հարցափորձեց և իրենց մէջ անցած դարձածը հարցուց, զան անմատչելի գտաւ. Քրիստին բան մը չպատասխանեց, և կատարեալ անգիտութիւն մը յայտնելով սեննակէն դուրս ելաւ:

Հետեւեալ օրը, Պ. սը Շամարանթ վերադառնալով մարքիզէն ցրտութեամբ և մարքիզուհիէն սխրութեամբ ընդունուեցաւ, ըստ որում այս գժբաղդ կնոջ կեանքը յետ այսորիկ երկայն տանջանք մ'էր միայն, արտասուելու համար առանձին իր խոցը կը փակուէր, մինչև անգամ իր աղջիկէն կը փախչէր որ անոր բացակայութիւնը չէր դիտեր իսկ: Ամեն օր իր սրտին մէջ և դիմացը վրայ աւելի խորունկ ակօս մը կը պեղուէր: Օրիորդ Օրթէզ շատ աղէկ կը հասկընար մարքիզուհեոյն վիճակը, անոր պատճառը կը գուշակէր և կը փափաքէր Պէաթրիսի սիրտը ապահովել, բայց այն երկու հակառակ ընտրութիւնները չէին կրնար որ և է բանի մէջ իրարու ձեռնառնու ըլլալ: Գաստիարակուհին չունէր այն վեհանձն բարութիւնը որ ուրիշները պարտաւորելու մասին մեծ դիւրութիւն մը կ'ընծայէ: Երբէք որ և է մէկու նկատմամբ քայլ մը չէր առնուր Գ. մինչև անգամ գժբաղդութիւն մը միտիթարելու նպատակաւ իսկ ըլլար: Այս սեգ հպարտութիւնները վստահութեան և սրտի պարզումի իրական արդեւքներ են:

Տիկին Մօնղա ևս իր կողմէն կ'զգար թէ այդ բանը չպիտի կրնար ընել: Հազար անգամէն աւելի ուզեց իր ոսոխուհեոյն վեհանձնութեան դիմել, և անորմէ կրկին իր հանդատութիւնը և կենաց երջանկութիւնը խնդրել, խնդրել իր ամուսնոյն սիրտը, ինչպէս նաև իր աղջկան սէրք. այս քայլընթացին առջև ընկրկեցաւ խեղճ կինը, ոչ թէ հպարտութենէ այլ վախէ, ըստ որում կը վախնար այս բնութենէ՝ զոր առաջ հասկնալու կ'ընդունարէր միայն: Կը վախնար որ

չարհամարհուի, որոցէ չմերժուի և ասով իր վերջին յոյսը չկորսնցընէ: Քանիցս մեր կենաց մէջ այսպէս հաւատի բաներէ կ'երկմախք:

Բօպէր և Քրիստին, մեկուկ մեկուկ վերստին պտած ժամանակնին նաշուածք մը փոխանակելով իրարու միտք հասկըցան, և իրենց ընթացքին մէջ կասկածելու ամենափոքր առիթ մ'իսկ չտուին: Ամենքն իրենց սովորական կեանքը կը վարէին, որուն մէջ զբաղմունքներու, շրջագայութիւններու պատճառաւ իրարմէ բաժնութեամբ իրիկունը բոլորակ սեղանին շուրջ կողմը հաւաքուած՝ կ'աշխատէին և Բարիզէն ելած դիւքերը և լրագիրները կը կարդային. Պէաթրիս միշտ մտախոհ հազիւ թէ մտիկ կ'ընէր, մեքենայաբար իր ասղնագործութեանը պարպէր և միշտ աչքերովը ամուսնոյն ամեն մէկ շարժումները կը դիտէր՝ լռութեամբ անոր կերպերը և նայուածքները, անդադար իր վրայ իշխող այս զգացումը դեռ բոլորովին իր հոգին կը գրաւէր:

Բարիզի ճամբորդութենէ գրեթէ շաբաթ մը ետքը՝ Բօպէր լրագիր մը ձեռքը բռնած՝ այլ և այլ լուրերը կը կարգար:

— Ա՛հ, ա՛հ, ըսաւ նա, կ'երեւի թէ սոսկալի փոթորիկներ տեղի կ'ունենան: Մանչի մէջ նորէն դժբաղդութիւն մը պատահեր է: Բօլ-Ժօնէս շոգենաւը Պուլօնէն Սո թանթօն երթալու միջոցին բոլորովին կորսուիլով՝ և ոչ մէկ ճամբորդ մը կըցեր և ազատիլ:

— Ի՞նչ կ'ըսես, Բօպէր, աշխուժիւ մը հարցուց մարքիզը ոտքի ելնելով, մինչդեռ Քրիստին, կտաւի նման սոժոյն, աչքերը ձեռագործին վրայ իջեցուց:

— Կ'ըսեմ որ Բօլ-Ժօնէս շոգենաւը նորմանտիոյ եղերքները կորսուեր է, ուր հովը զինքը նետած էր, իր մեքենայն փաստած ըլլալուն պատճառաւ: Միթէ այս բանս քեզի փեսա մը ունի, զարմիր:

— Այդ շոգենաւով ուղեւորող ճամբորդ մը կը ձանձում:

— Այն ժամանակը ինձ կ'երեւի թէ կրնաս երթաս բարով մ'ըսել անոր. բարեկամ մ'էր այն:

— Ո՛չ, պատասխանեց մարքիզը հտաւելելով, հեռաւոր աղբական մ'էր միայն:

— Ի՞նչու կ'ըսես զո՞ւր հոն կայ առաւ: Քանի մը վալըկեան ետքը

օրիորդ Օրթեզ բան մը պատճառ բռնելով՝ դահլիճէն դուրս ելաւ, և իր խուցը փակուեցաւ, ուր սկսաւ լալ այդ մարդուն համար՝ զոր սիրած էր. զրեթէ ակամայ արտասուեց նա, ըստ որում անոր մահը իրեն մեծ սփոփում մը կը բերէր: Բայց սակայն խոյս տուող անցեալը և կորսուած մտային պատրանքները յիշեց Քրիստին. նա մանաւանդ միտքը բերաւ թէ ինչ իրաւունքներ տուած էր ինք այն մարդուն, և իր յիշողութեան ու յանցանքներուն վրայ քող մը ծածկեց: Մեծութեան և տկարութեան, խստութեան և զթու- թեան սարօրինակ խառնուրդ. մէկ շատ ընտիր հօգիներու նման՝ իր բարի բարի յատկութիւնները անյաղթելի հպարտութեամբ մը կը խանդարէր. պէտք էր կամ սիրել կամ ատել զինքը. անտար- բեր մնալ կարելի չէր:

Չմտք իր բոլոր տկարութեամբը և զիզի համար իր բոլոր իրա- կան ձանձրոյթներովը կ'սկսէր. սակայն բաց 'ի Պէաթրիսէ, որ ընկերութիւններու կեանքով իր վիշաբըր մոռնալ կը յուսար, ոչ ոք փափաք կը յայտնէր քաղաք դառնալու: Պարոն Մօնզա օր ըստ օրէ սոսկալի մեղամաղձութիւն մը կ'ստանար, և զգալի կերպով մը կը փոխուէր. ամբողջ ժամեր իր խուցը կը փակուէր, շատ քիչ անգամ իր աղջկան գասերուն ներկայ կը գտնուէր, և Պէա- թրիսի վրայ տխուր և զրգուիչ նայուածքներ կը ձգէր: Ամենուն ալ խիստ պատասխաններ կու տար, և մասնաւորապէս Քրիստինէ խոյս տալ կ'երեւէր, 'ի մեծ հաճութիւն այս վերջինին և Բօպէրի:

Իսկ Պ. Մօնզա իշխանին առողջութիւնը տակաւ առ տակաւ կը յարգարուէր, թէ և իր իմացողութիւնը չէր շտկուեր: Անցեալ ի- բողութեանց նկատմամբ իր տեսարանները կը շարունակէր նա. ա- մենքը ուշադրութիւն կ'ընէին անոր, բայց 'ի իր որդիէն, որ ալ բանի մը ուշադրութիւն չէր նուիրեր: Պէաթրիս իր ամուսնոյն այս տխուր դիրքին համար, որու պատճառը չէր հասկընար, շատ անհանգիստ էր: Իր սիրահարութեան մէջ յաջող կը կար- ծէր զանիկա, և միտքը դրած էր թէ փափաքները 'ի կատար հա- տած էին, ուստի և այս անբացատրելի վիշտը դառնապէս կը տան- ջէր զինքը: Միշտ կ'ողալէր իր ամուսինը որ Բարիզ վերադառ- նան, սակայն նա յամուսնութեամբ կը մերժէր:

Իրիկուն մը յորդ անձրև կու դար, ընտանիքը կրակարանին չորս կողմը խոնած՝ սովորականէն քիչ մ'աւելի զուարճութեամբ կը խօ- սակցէր. զգիտեմ միաւորութեան ինչ յաջող հով մը կը փչէր անոր չորս կողմը: Մինչև անգամ Պէաթրիս իր հին ատեններու զուարթութեան ստուերը կը գտնէր: Պարոն տը Համարանթ ծի- ծաղաշարժ այլ կարի վայելուչ կերպով մը զանազան բաներ կը սրտմէր: Քրիստին կը ժպտէր, Ֆլավի բոլոր սրտովը կը խնդար, Պէաթրիս անոր պատասխան կու տար: Ամէտէի գալով՝ սովորա- կանէն աւելի ուշադրութիւն մը կը նուիրէր միայն: Կնդիր մը ու- րիշ խնդիր մը յառաջ բերաւ, և երջանկութեան դրութիւններու վրայ սկսան խօսիլ, որք բնութիւններու և գտնուած վիճակներու համեմատ այնչափ կը տարբերին իրարմէ. ամեն մէկը իր կարծիքը յայտնեց:

— Ես, ըսաւ Պէաթրիս աչքերը արտասուօք լցեալ, ես աշ- խարհի մէջ միայն մէկ երջանկութիւն մը կը խնդրեմ. ամուսնոյս սէրը. միայն այս բանս ունենամ, մնացածը փոյթս չէ: Իսկ դուք, օրիորդ Օրթեզ, ինչ կը խնդրէիք Աստուծմէ, եթէ հաստատ ըլ- լայիք թէ խնդիրքնիդ պիտի կատարուի:

Քրիստին կարմրեցաւ: Մարքիզը և Բօպէր ուշադրութեամբ մը մտիկ կ'ընէին,

— Ե՛ս, տիկին, ո՛հ, ես ալ ասկէ աւելի չեմ խնդրեր: Ամու- սին մը որ զիս սիրէ, ինչպէս որ կ'ըսէք, և որ մեծ գործեր ընէ, որու անունը աշխարհիս չորս կողմը հուշակուի, մեր փոխադարձ սի- րոյն ուխտեալ կեանք մը, և չորս կողմը բարութիւններ սփռել, ա- հա՛ իմ իղձերս:

— Պիտի կատարուին ձեր իղձերը, օրիորդ, յարեց մարքիզը կանգնելով, ես կը գուշակեմ թէ պիտի կատարուին:

— Իր կարծածէն աւելի ճիշդ կը խօսի, մըմուաց Քրիստին:

— Օրիորդըստու գիւ այս բաներուն համար ծնած է, յարեց Պէա- թրիս հեղնական շեշտով մը:

Ամէտէ վառարանին միւս կողմը բազմեցաւ, մտածող մարդու մը պէս գլուխը ձեռացը մէջ պահեց, և այսպէս մինչև վերջը մնաց, աւանց մտիկ ընելու և առանց պատասխան մը տալու:

— Բօպէր, նայէ՛ Ամէտէն, ըստ ցած ձայնիւ Պէաթրիս: Ինչ ունի: Ստիակի կերպիւ անհաստատ կ'ընէ զիս, զինքը բռնորովին փոխաձև կը գտնեմ, կը տառապի անկեղայտի կերպով, և չկրնար ըլլալ որ այդ աղջիկը:

— Ո՛ր աղջիկը: Հարցոց: Բօպէր կարի վիրաւորուած: Գատր — Է՛՛՛՛, այդ Քրիստինը, Ամէտէ զան չգիտեր խո, ուստի և իր այս վիճակէն բան մը չեմ հասկընար: Աշխատէ անգամ մը զինքը հարցափորձելու:

— Այլ, սիրելի զարմուհի, միթէ չգիտեցիր որ ժամանակէ մ'ի վեր պարոն Մօնղա տեսակ մը հակառակութեամբ կը պատուէ զիս, մինչև անգամ մտիկ ընել չպիտի հաճի: կը խոստովանիմ որ եթէ գուն չըլլայիր շատունց այս տունէն մեկնած էի ես, և չեմ գիտեր թէ մինչև վերջը նստելու համբերութիւն պիտի ունենամ:

— Ինչ մտածէ, որ առանձին եմ, Բօպէր, և բարեկամք մը, քեզի նման պաշտպանէ մը զիս մի զրկեր, զարմիկս: Եթէ Աստուած իր քով կուէ զիս՝ աղջիկս քեզի պիտի յանձնեմ, կ'ընդունիս:

— Մեռնիլ, մեռնիլ, դո՛ւն, քու այդ սարկաքիչ մէջ, ինչ գաղտնիք է այդ:

— Վիշտը տարիները կը կրկնապատկէ զարմիկս, և եթէ գիտնայիր թէ ինչ վիճակի մէջ կը գտնուի հօդիս: Թամանակէ մը ՚ի վեր ամեն զիշեր մայրս, խնամակալս, Սօֆի շէրովէն կը տեսնեմ որք զիս կը կանչեն: Իմ մահս մերձաւոր ըլլալուն մտին շարունակ նախազգացութիւն մը ունիմ, որ զիս կը հալածէ, և ես ալ չեմ մերժեր զայն: Այժմ ինչ համար ինչ է կեանքը. վիշտերու, նուաստութեան և վախերու յաջորդութիւն մը: Բայց նայէ Ամէտէն՝ չշարժիր, իր դիրքը չփոխեր: Ինչ բանի կը մտածէ, ինչ բան զինքը այսչափ կ'զբազեցընէ:

Մարքիզը գլուխը վեր առաւ իբր թէ խօսակցութիւնը լսած ըլլար. իր դէմքը որ մեռելի ամպերի տեսք ունէր՝ ալ աւելի ամպաւոր անցաւ, և ձայնը թեթեալէս դողաց:

— Բօպէր, ըստ վարանելով, կրնաս ինչ ծառայութիւն մ'ընել: — Բոլոր սրտովս, զարմիկդ իմ:

— Առ կարգա՛ ասոնք, և զրպանէն քանի մը նամակներ հանելով սեղանին վրայ նետեց: Տիկին Մօնղայի երկիրներուն մէջ զարհուրելի յորդութիւններ եղեր են, Լուար զեար իր փոսէն ելնելով՝ ստիակի աղէքներ պատճառեր է: Պէտք է շուտով մը այս փնասները դարմանել, պէտք է հոն երթալ, և ես այդ բանին անկարող եմ: Կուզեն երթալ իմ սեղս:

— Մեծ սիրով:

— Քեզի ստակ պիտի տամ, ինչպէս նաև պէտք եղած հրահանգները, ըստ որում ես ալ պէտք եղած լորու թիւնը և խելքը չունիմ և չեմ կրնար ունենալ: կը տառապիմ, մ'՛հ, կը տառապիմ:

Չեռքը ջրածղաբար դէպ ՚ի աչքերուն տարաւ. Պէաթրիս արտասուելով անոր քով վազեց և ուղեց զրկել, սակայն նա դրեթէ բրաութեամբ մը հրեց զան:

— Քու սեղք բունելու համար ամեն ճիշտ պիտի թափեմ, շարայրեց կոմսը, պարտաւորութիւն մ'է այս ինչ համար՝ զոր պէտք եմ կատարել: Միթէ տիկին Շամարանթ յանձնարարած չէ՞ ինչ...

— Ա՛հ, մի խօսիք տիկին Շամարանթի յանձնարարութիւններուն վրայ, զոչեց մարքիզը ահարկու ձայնով մը. զիս պիտի լենեթիցընէք:

Հոն դանդուղները շուարեալ իրար կը դիտէին: Քրիստին Քլաւիլին նշան ըրաւ, որու աչքերը զարմացումն սաստիկ բացուած էին և երկուքին միասնաբար սրահէն դուրս եկան: Ամէտէ զիտեց այս բանս:

— Իրաւունք ունի, մրմուռաց նա, Քլավիլին պէտք չէ որ հոս ըլլայ: Աչքէ անցուր անգամ մ'այդ թղթերը, յարեց վայրկեան մը լռելէ ետեւը, պիտի տեսնես թէ որչափ գործերը ստիպողական են: Ո՛հ, Բօպէր, կորսնցընելու ժամանակ չկայ, պէտք է որ այս բաները կարգի մտնեն: վազը կը մեկնիս, այնպէս չէ:

— Այո, վաղը եթէ կուզես:

— Եւ քեզի գոնէ ամիս մը պէտք է որ ամեն բան կարգադրես, ինչու որ խիստ ընդարձակ երկիրներ են անոնք և փնասները մեծ են: Իմ և զարմուհիդ կը զմեն բացարձակ խիանութիւն պիտի տամ:

քեզ և անոր անուամբը պիտի դորձես : Պիտի աշխատես որ այդ խեղճ մարդիկները՝ որչափ որ կարելի է՝ իրենց դժբաղդութիւնները դարմանեն : Պարզեներ պիտի նուիրես , և եթէ պէտք ըլլայ՝ մինչև անգամ թողալիներ պիտի սահմանես , և ասոնք ամենքը , դարձեալ կ'ապսպրեմ քեզ , Պէաթրիսի անուամբը : Կուզեմ որ այս անունը օրհնուի , պաշտուի . ինձ համար մի խօսիք , անօրուաբան է , ես այս ամեն բաներուն մէջ մասնակցութիւն մը չունիմ : Պէաթրիսը , խեղճ Պէաթրիսը , ինքը միայն պէտք է երևի : Խեղճ Պէաթրիս :

Եւ այս մարդը սկսաւ արտասուել : Տիկին Մծղա ուղեց վերստին մօտենալ իր ամուսնոյն , նա կրկին մերժեց զան , սակայն այս անգամ աւելի մեղմօրէն :

- Թո՛ղ , թո՛ղ զիս , սիրելիս , ինձ շատ վիշտ կը պատճառես .
- Մի մօտենար քովս , ո՛հ , կը պաղատիմ քեզ :
- Հօրը հիւանդութիւնը ժառանգած է , մտածեց Բօպէր , նա ևս պիտի խենթենայ : Խեղճ զարմուհիս : Սէրը այս կանխահաս ատիտի առիթ կ'ըլլայ : Նա կը պաշտէ Գրիստինը , և չեմ գիտեր թէ պէտք եմ այսպէս իր իշխանութեան ներքեւ թողուլ զան : Բայց սակայն չեմ կրնար այս ճամբորդութիւնը մերժել , զոր ստուգիւ Սմէտէ կատարելու վիճակին մէջ չգտնուիր : Ա՛հ . . . սակայն Գրիստին կարող է ինքզինքը պաշտպանել :

Մարքիզուհին բոլոր իր կուռը արտասուօք և աղօթիւք անցուց , իր ամուսնոյն սենեակը հսկելով՝ որուն մուտքը արդիւրեւ եր իրեն , և մերթ ընդ մերթ Գրիստինի դրան առջին տեղանջ դնելով , ուր ամենաթեթեւ ձայն մը անդամ շէր լսեր :

Հետեւեալ օրը՝ Բօպէր՝ մեկուսի իր նշանածին հետ ձեռքի սեղմում մը փոխանակելէ և իրենց նամակադրութեան մասին պէտք եղած որոշումները ընելէ վերջը մեկնեցաւ : Մարքիզը իրեն հարկ եղած հրահանգները սուտա , և անոր կտուք հեծնելը տեսնելէ հտքը՝ ինքն ալ ձի մը առնելով ձգեց գնաց , ով դիտէ ուր , և ճաշի ժամանակ միայն վերադառնալով՝ բաւ մը անդամ չարտասանեց :

Սեղանէն ելնելով՝ չորսերնին ալ կրակարանին քով հաքուած ժամանակին՝ մարքիզը գէպ 'ի դաստիարակուհին դառնալով

— Օրիորդ Օրթէզ , ըսաւ , այս իրիկուն ձեր և Ֆլավիին իրերը կարգադրեցէք , և ընդհանուր բեռերը պատրաստելու համար սպասաւորաց պէտք եղած հրամանները տուէք , ինչու որ վաղը պիտի մեկնինք :

— Վաղը պիտի մեկնինք , գոչեց Պէաթրիս գրեթէ զուարթօրէն , Բարիկը պիտի երթանք ուրեմն : Ա՛հ , շատ աղէկ կ'ընէք , հիւանդ էք , և պէտք է որ ինամուիք :

— Բարիկը պիտի երթանք , այո՛ , բայց հոն չպիտի մնանք :

— Եւ ո՛ւր պիտի երթանք ետք : Նեոյլէէ :

— Ա՛չ :

— Ուրեմն ո՛ւր :

— Ետքէն պիտի իմանաս , տիկին :

— Ա՛հ , Բօպէրին քով երթայինք , կը մտածէր Գրիստին :

ԼԵ

Բախանա՛մ

Օրիորդ Օրթէզ սանուհւոյն հետ միշտ իր սենեակը կը փակուէր : Նոյն գիշերը զանգով ըստ խոստած էր նա , ինչու որ սենեակուանուհի մարքիզին իր և Ֆլավիի իրերը պատրաստելու մասին իրեն օգնելու համար : Գեոարդոս աղջիկը կը ննջէր . այս երջանիկ և անգործ տարիքին մէջ՝ որ և է հնչնուք մը քունը չարդիւլեր բնաւ : Միթէ վախնալու բան կայ այդ տարիքը ունեցողներուն համար . ամեն ինչ քաղցր՝ աղւոր և զեղած իծաղ չէ՞ միթէ : Ա՛հ , այն

որ անմեղութիւնը օձի մը հետ խաշալու վրայ ներկայացուց , բանաստեղծական ճշմարիտ գործ մը բրաւ : Արի իրական և կայտնի ճիշդ կէտ մ'է աս . մննք ամենքս ալ մեր օձը շոյած ենք մինչև որ կանգնի նա , և մեր սրտերուն մէջ իր թողիք թափէ :

Առտու ժամը հինգի միջոցները արկղները դոցուած էին . Քրիստին քիչ մը հանդէսէն կը սպարաստուէր , այն ինչ կառքի մը գրգռիւնը լսուեցաւ :

— Ինչ , մնածեց Քրիստին , այսչափ կանուխ սիտի մեկնինք :

Մաղերը վերստին շտկեց , և դէպ 'ի Քլավիի անկողինը յառաջացաւ որ զան արթնցընէ : Այս միջոցին դուռը բացուելով՝ մարքիզը ներս մտաւ : Բոլոր մարմնովը դողաց Քրիստին , և սանուհւոյն մօտեցաւ , սրտապանտ թիւն մը փնտուելու սէս : Պարոն Մօնզա արհամարհանօք ծպտեցաւ :

— Մի վախնար , Քրիստին , ըսաւ , կ'երգնում որ երբէք վտանգ մը չկայ քեզ համար : Հոս դալուս պատճառը երթալիք ճամբադ ցուցնելու համար է միայն , ըստ որում միատեղ չպիտի ճամբորդենք : Քանի մը օր զիս տեսնելու դժբաղդութիւնէ ազատած սիտի ըլլաս :

— Չեր հրամանները կ'սպասեմ , պարոն , յարից Քրիստին այն սէզ հնազանդութեամբ զոր կը ցուցնէր միշտ անոր նկատմամբ :

— Իմ հրամաններս , միշտ իմ հրամաններս : Ո՛հ , Քրիստին , միթէ չես տեսներ թէ զիս կ'սպաննես , չես տեսներ թէ ո՛ր կը քաշեմ . անդունդը՝ խորունկ , բաց և անխուսափելի՝ դիմաց է՝ եթէ դուն զիս շարգիլես՝ զիս դէպ 'ի իրեն կը քաշէ այն , և ես օրէ օր տուելի շատ մէջը կ'իյնամ և քու սրտածառովդ պիտի կորսուիմ անշուշտ : Արկառէ ինձ ձեռքդ , արդիլէ որ չիյնամ : Գուցէ ետքէն զոջաս այսպէս չընելուդ : Թո՛ղ որ սիրեմ զքեզ , թո՛ղ որ կեանքս , հարստութիւնս և բոլոր եռութիւնս ոտիցդ ներքև գնեմ : Մի խորտակե՛ր իմ և քու ապագագ , դուցէ այս նորահաս աղջկան ապագան ալ . սիրէ՛ զիս , Քրիստին , սիրէ՛ զիս , աշատէ՛ զմզ մանքս ալ :

— Պարոն մարքիզ , արդէն սրտիւ ունեցայ ըսելու ձեզ թէ ձեր հրամանները կ'սպասեմ , կրկնեց դատարարական զրուցութեամբ :

— Անողորմիկ , միշտ անողորմիկ : Սակայն դեռ ժամանակ ու-

նինք : Գու՛թ ունեցիր վրաս , գլխի աղջկանս վրայ , գլխի իմ խեղճ Պետրիսիս վրայ : Լսէ՛ ինձ , ո՛հ , լսէ՛ ինձ :

Այս սոցոյն դէմքը , այս մոլորեալ աչքերը , այս կարուկ խօսքերը և այս ցնցալի շարժումները՝ Բօպէրի ունեցած միւնոյն դաշտաբոր իրազեկին օրիորդ Օրթէրի :

— Խեղճեցած է , կը մտածէր նա :

Եւ՛՛ ախուհայ ու արագ շարժումով մը՝ Քլավին որ կը քնանար ալիսին , թնետուն մէջառաւ և անոր հետ սենեակին միս ծայրը փախաւ :

— Կը սոսկաւ ինձմէ , յարեց Ամէտէ տխրութեամբ . ահա՛ այդ բանին միայն կը յաջողիմ , Ո՛հ , Քրիստին , չես ճանչնար զիս , չես գիտեր թէ ի՛նչ սիրով կը սիրեմ զքեզ : Լաւ ուրեմն , քանի որ կը պահանջես դիտնալ , մտիկ ըրէ քու ընելիք ճամբադ . յիշէ՛ վաղը որ դուն զիս ստիպեցիր այս բանիս : Այս ձիերը քեզի և աղջկանս համար են , սովորական կառքով երկաթուղին կ'երթաք , և ստաջին շոգեկառքով կը մեկնէք :

— Այո՛ , պարոն :

— Բարից միայն քանի մը ժամ պիտի մնաք ձեր անհրամբեշտ պէտքերը գնելու համար , յետոյ ճամբայ սիտի ելնէք և ուղղակի Միւնիք պիտի երթաք :

— Միւնիք :

— Այո՛ , կ'ուզեմ տարակայութեանդ փորձը փորձել : Ա՛ռպեմ տեսնել թէ սուանց քեզի կեանքը պիտի կրնամ տանիլ : Տիկին Մօնզա և ես Բարից պիտի մնանք . . . մինչև որ . . .

— Ինչո՞ւ ուրեմն հոս իշխանին քով չէք թողուր զիս : Ինչո՞ւ զմզ այսչափ հեռու տեղ կը զրկէք :

— Վասն զի . . . վասն զի . . . եթէ մօտ տեղ մը գտնուիս դէպ 'ի քեզ պիտի վազեմ . միթէ չես հասկընար այս , օրիորդ :

Քրիստին անկողնոյն մէջ դրաւ Քլավին , որ սկսաւ իր թեթեւապէս ընդմիջուած քունը վերստին շարունակել : Հայրը անոր մօտենալով՝ քանի մը վայրկեան դիտեց զան , արտասուքները աչքերէն կը հոսէին :

— Ինչէ՛ խաղաղութեամբ, սիրասուն աղջիկս, ինչէ՛, իմ քաղցր գանձս, իմ ամենասիրելի զուակս: Քեզմէ՛ բաժնուելու զօրութիւնը չպիտի ունենամ՝ եթէ քու աչքերդ զիս գիտին: Ե՛րբ պիտի տեսնուինք: Աստուած միայն գիտէ: Երանի՛ թէ Բարձրեալը զքեզ օրհնէր, Ֆլավի, ինչպէս որ տարաբաղը հայրդ կ'օրհնէ զքեզ:

— Իտե՛ղ՛ մարդ, մտածեց Քրիստին, կարի յոյժ կը տառապի: — Օրիորդ, շարայարեց Ամէտէ, կտրուկ հեծկլտանքներով, քեզի կը յանձնեմ՝ զան, անոր հայրը և մայրը եղբր, այո՛, քեզ կը յանձնեմ. . . մնա՛ք բարեաւ. . . մնա՛ք բարեաւ. . . :

Այս ըսելով իր զուակը ուժղին կերպիւ մը սեղմեց. նա՛ կէս քնացած, ուրախ և զուարթ մըմտաց:

— Հայրե՛կ, հայրե՛կ, բարի լոյս:

Ամէտէ տեսաւ որ զուակը աչքերը կը բռնար, բազուկները Քրիստինի երկնցուց, յետոյ իսկոյն՝ սրտին ձայնը օրպէս թէ լռեցընելու համար՝ իրազանք զոցելով՝ սենեակէն դուրս սրացաւ:

Օրիորդ Օրթէզ քանի մը վայրկեան միևնոյն տեղը անշարժ մնաց, առանց իր սանուհոյն շաղակրատութիւնը մտիկ ընելու, որ այս անսովոր պատրաստութիւններուն համար զինքը կը հարցափորձէր:

— Պէտք է որ այս պահու մեկնինք, սիրելի զուակս, ըստ վերջապէս Քրիստին: Ելի՛ր հագուէ: Չիերը պատրաստ վարը կ'սպասեն:

— Մայրս ալ պիտի գայ: Իրեն համար զեռ շատ կանուխ է:

— Իրաւ է, մտածեց Քրիստին, կրնամ այս աղջիկը առանց իր թօր հրամանին տանիլ. գոնէ վերջին համբոյր մը պէտք չէ՞ որ ընդունի. ո՛հ, ո՛չ, այս չըլլար և չպիտի ըլլայ: Երես ըրէ՛, Ֆլավի, երթանք տիկին մարքիղուհոյն մասն բարեաւ ըսնք:

— Ո՛հ, ալէկ կ'ըլլայ, ետքը թող ինչէ՛ նա՛: Եւ ո՛ր պիտի տանին զմեզ:

— Բարի՛լ:

— Ինչ երջանկութիւն. շնորհ, շնորհ, երթանք մօրս քով, և յետոյ իսկոյն կտաքը մտնենք:

Արդէն վայրադաթին մէջն էր Ֆլավի, երբ մարքիղին հանդիպեցաւ, որ անոր ձեռքէն բռնելով՝ գէպ ՚ի սանդուղը տառջնորդեց:

— Պատրաստ ես, աղջիկս. լաւ, կանքը ուրեմն:

— Մայրս գրկելու կ'երթայի, չպիտի ուշանամ, հայր իմ, թողէ՛ք որ երթամ, կաղաչեմ զձեզ:

— Ժամանակ չունիս, Ֆլավի: Քիչ ժամանակէն մայրդ պիտի տեսնես, մի արթնցընէր զան, գիտես որ կը բարկանայ նա երբ զինքը արթնցընեն:

— Բայց, հայր իմ, յարեց Ֆլավի կէս արտատուելով, մայրս աւելի շատ պիտի բարկանայ եթէ զինքը չտեսած մեկնիմ:

— Պարոն, բարբարոսութիւն մ'է այս աղջիկը արդիւնել. . .

— Օրիորդ, պէտք է որ այսպէս ըլլայ, և կը զարմանամ որ ինչպէս չէք հասկնար:

— Բայց, պարոն. . .

— Օրիորդ, շարայարեց նա ցած ձայնիւ, կը կարծէք թէ մարքիղուհին հանդարտութեամբ իր աղջկան մեկնիլը ընդունի, թէ և ձեր բաժանումը կը փափաքի:

— Պարոն, չեմ կրնար հաւանիլ. . .

— Պէտք է. . . կ'ուզեմ. . . ետեւս եկէք:

Եւ՛ Ֆլավին զրկելով՝ որ բոլորովին շուարած էր, մինչև կտաքը տարաւ մոլեղին համբոյրներ տալով անոր: Այս միջոցիս իրապէս խելագարի մը կը նմանէր: Քրիստին Ֆլավիէ ետքը կտաք մտաւ. գեռ չէր լուսեցած, զգեակին մէջ քանի մը լոյսեր հոս հոն կ'երթեալէին, կ'անձրեւէր, սաստիկ ցուրտ կ'ընէր. վերջապէս ամենատխուր չու մ'էր այս:

— Քիչէն կամբերէք, ըսաւ մարքիղը դատարարակուհոյն, կտաքին դռնա՛ր գոցելով: Քէ՛, կտաւան, գոչեց:

Կտաւանը հնարանդեմով սրարշաւ մեկնեցաւ: Ֆլավի կտաքին մէկ խորշը քաշուած կ'արտատուէր, Քրիստին անոր ձեռքը բռնեց և կ'աշխատէր զան համողել, թէ և իր սիրտը անորմէ աւելի ճշլուած ըլլար: Սենեկատանուհոյն ներկայութիւնը իրեն պատրուակ մ'էլ զաւ որ սանուհոյն սեղիչ հարցմունքներէն ազատի:

Գրեթէ մէկ ժամ արշաւէ ետքը երկաթուղին հասան. շոգեկառքը պիտի մեկնէր ուստի և շուտով մը մտան: Օրիորդ Օրթէզ բոլոր ճանապարհի միջոցին կարի մտախոհ երեցաւ: Իր վրայ մեծ պատասխանատուութեան մը ծանրանալը կ'զգար. մարքիզին վտանգաւոր վիճակը, մարքիզուհւոյն կացութիւնը զինքը կը զարհուրեցնէին: Բայտի ազդարարութիւն ընել իրեն անխոհեմ ճամբայ մը կ'երևէր, ըստ որում նա ամեն ինչ թողլով, զարմուհւոյն քով պիտի վազէր. իսկ եթէ կը խարուէր ինքը, եթէ պարոն Մծնղա ուրիշ նպատակ մը չունէր այլ միայն իր մահաբեր կիրքէն բուժուելու համար կնոջը հետ Բարիզ ապրիլ, ինչո՞ւ ուրեմն պարոն ար Շամարանթը փուճ տեղը անհանդիսա ընէր: Միթէ անոր աչացը առջև առանց առիթի կրակը առած չպիտի երևէր. միթէ անոր համարումը մասամբ իւրիք չպիտի կորսնցընէր: Այն ժամանակը տիկին Տալանին միտքը եկաւ. յիշեց անոր բարձր միտքը, անոր կենցաղազիտութիւնը, ուստի որոշեց որ այն քիչ մը միջոցին՝ որ Բարիզ պիտի մնար՝ երթայ զան տեսնէ. սխալմունք մը չգործելու համար՝ անոր հսկողութիւնը արթնցընել բաւական էր:

Քլավի կը մոռնար իր վիշտը, և բոլորովին մոռցաւ զայն երբ Մծնղայի ապարանքը հասնելով Բարիզի շարժումը և իր հին սովորութիւնները վերստին գաւաւ. հազիւ թէ կառքէն ելած էր՝ և ահա դուրս ելնել խնդրեց:

— Այս գիշեր պիտի մեկնինք, որդեակ իմ. ես մէկ քանի անհրաժեշտ տեղեր պիտի երթամ: Գու ժողովներին հետ ապաւանքը կը մնաս, և քիչ մը կը հանգստանաս:

— Պիտի մեկնինք այս գիշեր: Եւ ո՞ր պիտի երթանք:

— Միւնիք, ծնողքք սպասելու:

— Ո՛հ, եթէ այդպէս է՝ հայրս պէտք էր թողուլ զիս որ մայրս զրկէի, քանի որ այնչափ ժամանակ առանց զինքը տեսնելու պիտի մնամ:

— Անշուշտ քիչ ժամանակին կը տեսնես զինքը:

— Կը կարծէք, իմ սիրելի վարժուհիս: Քանի որ հայրս այսօր պէս կ'ուզէ, նա մահաւանդ քանի որ ձեզի հետ եմ, Միւնիք երբ

թալ յանձն կ'առնեմ, թէև Բարիզ մնալ խիստ հաճելի պիտի ըլլար ինձ:

Եւ այս իր վերջին մորմոքը եղաւ: Այս զարմանալի կերպիւհլու աղջիկը, առած կատարեալ կրթութեամբը, իր կնային վիշտերէն մեծ մաս մը կը բառնար. Հնազանդութեան և համբերութեան սովորութիւնը իշխելու սովորութեան նման զիւրութեամբ կ'առնու մարդ, միայն թէ պէտք է կանուխկեկ վարժուած ըլլայ ատոր:

Քրիստին, ինչպէս որ որոշած էր, Տալանի գքսուհւոյն առնը գնաց, ասիկա զինքը տեսնելով՝ ուրախութեան ճիչ մը արձակեց, իրեն ձայնակից յտնելով ար Շել ասպետը, որ նոյն տան ամնօրեայ սեղանակիցն էր:

— Մեծն Քրիստին, որ Հուովէ, Շուէտէ, կամ չզիտեմ ուսկից կը հասնիս, սա՛ռ կամ ծաղկեփունջ, ձիւն կամ արև, բարի եկար, ըսաւ գքսուհին խնդալով: Մեծք ալ ճիշդ քու վրայօքք կը խօսէինք, գշխոյդ սիրալի:

Քրիստին գովանքներու (compliments) գովանօք և զուարճախօսութիւններու զուարճախօսութեամբ պատասխանեց. բայց սակայն իր տոգոյն դէմքը և մտախոհ տեսքը գքսուհին զարմացուց, որմէ դժուար էր բան մը ծածկել:

— Դժոխքէն ինչ լուրեր ունիս, հարցուց նա, Պէթրիս արդեօք աւելի հեղահամբոյր դարձաւ:

— Տիկին մարքիզուհին ո՛չ այնչափ լաւ վիճակի մէջ կը գտնուի, տիկին, իսկ պարոն մարքիզը անորմէ աւելի գէշ վիճակի մէջ:

— Ո՛հ, Աստուած իմ, գործերը մինչև հող հասցուցին միթէ: Բացէ՛ի բաց կ'անարդէն զիրար, ինչպէս որ այսպէս պիտի ըլլար այն բռնուած ճամբայով:

— Միշտ կը խնդաք, տիկին գքսուհի:

— Զինդացած ժամանակս անոնք չուզեցին ինձ անսալ:

— Տիկին, Բարիզի մէջ խիստ կարճ միջոց մը պիտի մնամ, և առանց ձեզի բանի մը վրայօք խօսելու չուզեցի մեկնիլ: Պարոն ար Շել ասպետը պիտի թողու անշուշտ զիս որ ձեզի հետ քանի մը

վայրկեան մնամ: Չեզի մեծ երախտազիտութիւն մը կը պարտաւորիմ, և օրիորդ Մօնղայի մայրական սէր մը կը տածեմ. այս երկու զոյգումները իմ վրաս պարտք կը դնեն քանի մը բացատրութիւններ տալ ձեզ, և կը յուսամ որ կը հաճիք ինձ մտիկ ընելու:

— Կ'երևի թէ ծանր բան մ'է այս, չինդանք ուրեմն. ասպետ, սրահը անցիք, 1812ին գրուած երգերու ընտիր գիրք մը պիտի գտնէք հոն, զոր երէկ քարափանց վրայ ձեզի համար գնեցի, ասով գրականութիւննիդ փոքր ինչ պիտի փոխէք:

Ձեզ կը կանչեմ,

Երբ գայ ատեն:

Հիմակ որ ահա մեկնեցաւ, փառք Աստուծոյ, առանց պատասխան տալու, ինչ կայ, չքնադդ ֆրիստին, հետաքրքրութենէս կը մեռնիմ:

— Տիկին դքսուհի, պարոն մարքիզի հրամանաւ օրիորդ Ֆլավիի հետ Պավիէրայի մէկ վանքը կ'երթամ: Պարոն Շամարանի կոմսը բացակայ է, չեմ ուզեր զինքը ո՛չ նեղել և ո՛չ անհանգիստ ընել: Միայն կ'աղաչեմ զձեզ որ մեր բացակայութեան միջոցին ապարանքին մէջ անցածը 'ի մտոյ հսկէք:

— Բայց, սիրելիդ իմ, կարո՞ղ եմ մարքիզը արդիւել որ իր կինը չխաբէ. այդ մասին անոր ձեռնառու ըլլալ մերժեցի, իմ կարեկցութեան բաժինս վճարեցի, ալ աւելի մի խնդրէք ինձմէ:

— Այդ չէ, տիկին, խնդիրը, ձեզմէ ետքը պորժերը շատ յառաջացան: Կը վստահամ որ պարոն մարքիզը ուժգին կերպիւ իր մեծանուն հօրմէ ժառանգած չըլլայ . . . կրնաք միտքս հասկընալ . . . :

— Ինչպէս, յարեց դքսուհին իր զլուխը ցուցընելով:

— Այո՛, տիկին:

— Ա՛հ, պարոն տը Շէլի խօսիմ ուրեմն:

— Պարոն տը Շէլ բան մը չկրնար ընել, տիկին դքսուհի. հոս խնդիրը դուստնեղութեան վրայ չէ: Հաճեցէք միայն ձեր ճարտար

միտքը և զննող տաղանդը իմ ունեցած վախերուս 'ի նպաստ գործածել, ներեցէք կ'աղաչեմ այս կերպ խօսելուս: Անմիջապէս որ փոքր ինչ կասկածաւոր ընթացք մը նշմարէք՝ պարոն տը Շամարանի գրեցէք. նա միայն կրնայ ազդու կերպով տիկին մարքիզուհին պաշտպանել: Խոստացէք ինձ այդ բանը, տիկին, խոստացէք, կ'աղաչեմ:

— Միւնիւթի այդ վանքը ինչո՞ւ կ'երթաք:

— Ձեմ գիտեր, զմեզ կը դրկեն, և կը հրամայեն որ մինչև վերատին զմեզ կոչելին հոն մնանք:

— Մարքիզուհին տեղեկութիւն ունի՞ այդ մասին:

— Ձեմ կարծեր, տիկին:

Դքսուհին մանրաքնին զիտեց զֆրիստին, և քանի մը վայրկեան լուելէ ետքը յարեց.

— Սիրելիդ իմ, այս բաներուն մէջ սէրը մատ ունի:

— Ձեմ գիտեր, տիկին:

— Սէրը մատ ունի կ'ըսեմ քեզ, և դո՛ւ ես այդ սէրը ներշնչողը: Մի ուրանար, դեռ Պատէնը կը յիշեմ: Անգութ ես գու կը հասկընամ, բայց ամենուն համար ալանդութեա՛ս: Այս գաղտնիքդ է և չեմ ուզեր որ խօսիս ինձի. միայն իմ ճարտարամտութիւնս ցուցունել ուզեցի գործածած դեսպանիդ վրայ քեզի վստահութիւն տալու համար:

— Ո՛հ, տիկին, այդ ճարտարամտութիւնը ինձ շատ ժամանակէ 'ի վեր ծանօթ է. միայն թէ զայն գործածելու պիտի հաճիք արդեօք:

— Սիրելիդ իմ, միշտ նախախնամութեան դերը խաղացած եմ յօժարակամ: Միւնիւթ գնահ, հոն սանուհւոյդ անշահ Գերմաներէն մը խօսիլ տալու համար, սիրտդ հանգիստ բռնէ, և իմ վրայ վստահ եղիր: Պարոն Մօնղա Բարիզ հասնելուն պէս՝ անշուշտ զիս տեսնելու պիտի գայ, աս բանիս վստահ եմ, անոր ըղբղին լարերը համրած եմ ես, և քառորդի մը մէջ քննութիւն ընելով անոնցմէ պակասածները հասկընալու հոգը իմ վրաս կ'առնում:

— Հնորհակալ եմ, տիկին դքսուհի, ես ալ ձեզմէ այդ կ'սպասեի: Խիստ բարի էք . . .

— Միրելիդ իմ, գործին էութիւնը չես հասկընար, ես բարի չեմ բնաւին, այլ կամարար մ'եմ միայն, երբ այդ բանը ինձ հաճոյք կը պատճառէ. հասարակօրէն բարութիւն կ'անուանեն զայս, ուրիշ բառ մը չգտնելով: Է՛հ, ինչ ընենք, լեզուն այնչափ խեղճ է . . . նմանապէս սիրտն ալ . . . սուլորարար:

Նոյն իրիկունը, օրիորդ Օրթէղ և Ֆլավի իրենց հրամանին ներքեւ եղող սուլորակն կառքը հեծնելով՝ դէպ ՚ի Պալիերա ուղևորեցան հետերնին ծառայ մը և սենեկապանուհի մը ունենալով: Միննոյն միջոցին, զքսուհին իր մտերիմներուն կը սէր:

— Քիչ օրէն Մօնզաները պիտի տեսնենք: Մարքիզուհին միշտ սիրահարուած և նախանձոտ է, իսկ մարքիզը քիչ մը աւելի ձանձրացած, պիտի աշխատինք զբօսցընել այդ մարդը:

Աշխարհ այսպէս ամեն բանի կը խնդայ:

Պէտք ինչ քիչ անկողնէն ելաւ, համոզուած թէ իրեն համար սահմանուած էին անոնք: Զանգակը զարկաւ որպէս զի սենեկապանուհին դայ, և սկսաւ հագուիլ:

— Շուտ ըրէ, Ժօզէֆին, պարոնը չսպասեցընենք:

— Ինչո՞ւ աիկինը այնչափ կանուխ արթնցաւ:

— Միթէ պատրաստութիւնները չեն դիտեր: Պէտք է որ մեկնինք, և շուտով մը. պարոն Մօնզան ինձմէ առաջ պատրաստ պիտի ըլլայ:

— Տիկինը կը խարուի. այս ձիերը իրեն համար չեն:

— Հասկա որո՞ւ համար են:

— Օրիորդ Ֆլավիին և օրիորդ Օրթէղին համար են, պէտք է որ մինչև հիմա կառքը եղած ըլլան:

— Ին՞նթ ես, սիրելիս. անկարելի է որ աղջիկս և դաստիարակուհին առանց ինձ իմաց տալու այսպէս մեկնին:

— Պարոն մարքիզին հետ զիրենք սանդուղին վրայ հանդիպեցայ, տիկին:

— Ամուսնոյս հետ:

Իսեղճ կինը մտքէն անցուց թէ երեքնին միատեղ կը մեկնէին, զինքը ըբանելով. սոսկալի վիշտ մը զպաց և անկողնէն վար ցատկելով առանց հարաթափի կիսամերկ սանդուղը վաղեց: Պարքին մեկ-

նելուն դղրդիւնը լուռեցաւ, և կառավարին խարազանը. Պէտք ինչ քիչ առաջին աստիճանին վրայ կայ առաւ իբր քարացեալ:

— Գայի՛ն, դուչեց յուսահատօրէն:

Մանրերկրորդ մը միայն այսպէս մնաց. իմանալու բուռն պէտքը, որ կրքի առաջին շարժին է, իր դժբաղդութեան առջևն առնելու փափաքը, թէև ինչ ճամբայ բռնելիքը հաշուած չըլլար, զինքը դէպ ՚ի յառաջ մղեցին. սակայն սանդուղէն դեռ չիջած՝ Ամէտէի դիմաց դանուեցաւ: Մոլեգին ուրախութիւն մը իր հոգին պատեց, որովհետև մեկնած չէր նա, իր քովն էր, իր սոխուհին կը հեռացընէր, և չէր բաժնուեր իրմէ: Սէրը մայրութիւնը ջնջեց. իր աղջիկը մոռցաւ նա:

— Իմ Ամէտէս, իմ բարեկամս, կը թոթովէր հէք կինը, դէպ ՚ի անոր կուրծքը ծռուած:

Պ. Մօնզան չէր վաներ զան, այլ իր դժգոհութիւնները կը խեղդէր, և պատասխանելու բառ մը չէր գտներ: Պէտք ինչ քիչ ամուսինը համբոյրներով և արտասուօք կը ծածկէր, մինչդեռ նա քրիստինի կը մտածէր՝ որ կը հեռանար. անոր ճամբայ ելնելուն վերջին ձայները, քայլերուն վերջին հետքերը կը լքած սէր: Ողորմելի բան մ'էր տեսնել այս երկու հոգիները այսպէս մեկ մեկու ճակատագրապէս և անդարձ կերպիւ միացած, երկու քնին ալ սոսկալի կրքի մը լուծին տակ տարուբերելով, երկու քնին ալ դէպ ՚ի անխուսափելի ճակատագիր մը քարշուած, և զայն խորտակելու բոլորովին անկարող: Աւա՛ղ, որչափ անիրաւ ենք. Աստուծոյ դէմ, որչափ մենք մեր ձեռօքը դժբաղդութիւններ և խոչընդոտներ կը յարուցանենք, մինչդեռ երկինք զանոնք հալածելու հոգ կը տանէր: Անոր ամենաթմանկազին պարզենքը կը մերժենք, մեզի համար պահած վայելունքներու աղբիւրները կը թունաւորենք, և յետոյ կ'եւնենք կը զանգատինք:

Ամէտէ զՊէտք ինչ քիչ իր խոցը առաջնորդեց. այս վերջինը անոր ներկայութենէ ալ ասպահով սկսաւ իր սիրասուն աղջկանը վրայ մտածել:

— Եւ Ֆլավին, հարցուց:

— Ֆլավին մեղմէ յառաջ մեկնեցաւ, սիրելիս, քանի մը օր շնորհ պիտի սպասէ :

— Ի՞նչ, Բարիզ չպիտի երթանք :

— Անշուշտ :

— Ուրեմն : յարգեց զի . . .

— Մենք մինչև իրիկուն հոս պիտի մնանք :

Պէտքերս անհանգստութիւն մը զգաց սրտին մէջ :

— Եւ ինչո՞ւ, հարցոց վախնալով :

— Հոս դեռ կարգադրելու քանի մը գործեր ունիմ :

— Սակայն նախամեծար պիտի համարէի աղջիկն քովս պահել . . .

— Ամէտէ, մեկնելէն յառաջ չհամբուրեցի զինքը :

— Ո՛հ, կ'ուզէր որ համբուրես, և Գրիստին . . . և օրիորդ Օրթէզ նմանապէս . ես արգիլեցի կարծելով որ կը ննջես :

Պէտքերս սկսաւ տխրազին արտասուել :

— Աղջիկիդ համար կ'արտասուես, ըսաւ մարքիլը շփոթած, պիտի տեսնես զինքը :

— Աղջիկիս համար կ'արտասուեմ, քեզի համար կ'արտասուեմ, Ամէտէ : Մեր երջանկութեան համար և զուցէ կեանքին համար իսկ կ'արտասուեմ :

— Մեր երջանկութիւնը . . . վերստին պիտի ծնի այն . . . ով զիտէ . . . պիտի աշխատինք . . .

— Ո՛հ, ո՛չ, Ամէտէ, անգամ մը կտրուած այդ ծաղիկը ա՛լ կեանք չունենար, և դու արմատէն կտորեցիր զայն :

Պարոն ար Մօնղա առանց պատասխան մը տալու դուրս ելաւ, և Գրիստինի սենեակը մտնելով հոն փակուեցաւ : Երկու ժամէ աւելի յուսահատութեան, երազներու, մորմոքի ու մոլեգնութեան ցնորմանց մէջ անցոց : Երկինքը կ'ամբաստանէր, Պէտքերսը կ'ամբաստանէր, նաև Գրիստինը կ'ամբաստանէր :

Ետոյ խենթի մը նման զղեակին մէջ թափառեցաւ, հօրը խուցը մտաւ, որ մինչև երկիր խոնարհութիւն ըրաւ իրեն, զան Վեհափառութիւն կոչելով, վերստին Գրիստինի սենեակը դարձաւ, և հոն նոր սնունդներ գտաւ իր տեղապին բորբոքման :

— Չեմ կրնար հոս մնալ, գոչեց : Սեկնինք, Բարիզի զուարճութիւնը դուցէ զիս հանդարտեցընէ :

Հուտով մը աղաղակներով ձիերը խնդրեց : Պէտքերս զարհուրած իր սենեակէն դուրս ելնելով . . .

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ կայ, կրկնեց :

— Ձիերը, ձիերը, կ'ըսեմ. թող բերեն ձիերը :

— Կը յուսայի որ մինչև այս զիշեր . . .

— Ո՛չ, հիմայ, շուտով, երթալ կ'ուզեմ, կը տառապիմ, Պէտքերս . . . եթէ զիս կը սիրես . . . մեկնինք . . .

— Ա՛հ, Գրիստինը տեսնել կ'ուզէ, առանց անոր չկրնար ասլիլ, մտածեց մարքիլուհին, անօգուտ տեղը յոյս կ'ընեմ ես : Մէկ ժամ ետքը Բարիզի ճամբան բռնած էին :

Ապարանքի գաւիթը մտած միջոցին, Պէտքերսի արտասանած առաջին բառը՝ իր աղջկան անունը եղաւ : Ամէտէ՛ իր մտածումներուն և իր մշտապէս զբաղուածներուն մէջ ընկլմամբ՝ և ոչ իսկ խորհած էր հարկ եղած տեղեկութիւնները տալ անոր . մոռցած էր նա այս բանս, ինչպէս որ Պէտքերս մոռցած էր նոյն առաւօտ : Գծրանդը համակամութիւն, որ զիրենք յաւիտեանս իրարմէ կը զատէր :

Մտածները չէին պատասխաներ :

— Ֆլավին, յարեց Պէտքերս, ո՞ր է օրիորդ Ֆլավին :

Իրենց տէրը նայելով թոթովեցին անոնք : Այն ասան Ամէտէ քայտորութիւն մը տալու կարեւորութիւնը հասկըցաւ, և կտրուած ձեռքէն բռնելով . . .

— Օ՛ն, սենեակը, սիրելիս, ըսաւ, և հոն խօսինք :

Սենեակպետը առջևնէն կը քալէր, ձեռքը ջահ մը բռնած : Տիկին Մօնղա կը թողուր որ զինքը ասին, միշտ կրկնելով. Ո՞ր է աղջիկս, Ամէտէ . ո՞ր է աղջիկս :

Երբ առանձին մնացին՝ Ամէտէ կրկնեց . . .

— Ֆլավին մեր քովը ըստ բաւականին չէր աշխատեր, և ըստ որում Գերմաններէնի և երաժշտութեան մէջ յառաջանալու պէտք ունէր նա՝ զինքը իր դաստիարակութիւն հետ Միւնիք զրկեցի :

— Ա՛հ, զուցէ մայրը, և նուազած դեռին ինկաւ :

Ամէտէ ցրտութեամբ մը զանգակը հնչեցուց : Կարծեմ ըսած եմ արդէն թէ իր սէրը մոռցող մարդու մը սրտին մէջ կարեկցութիւնը զըռանքի կը փոխուի : Արնշրեռ մարքիզուհւոյն խնամքներ կը տանէին՝ Ամէտէ սենեակին մէջ կը ճեմէր , և Պէտթրիսը ինքզինքին եկած տեսներուն պէս՝ ծառաները ճամբեց :

— Աղջիկս , աղջիկս , կը մեմուար տարաբարդ կինը . ինչու աղջիկս առիւր ձեռքէս :

— Հանգարտէ , Պէտթրիս , պէտք էր այս բանս , քեզի և ինծի համար էր այս . միթէ չես գուշակեր : Գործքերը չէին կրնար այսպէս տեսել : Ո՛հ , աղջիկդ տեսնել մի խնդրեր , կը պաղատիմ քեզ , զուժ ունեցիր վրաս , խնայէ տկարութեանս :

— Այո՛ , կ'իմանամ . . . դարձեալ նա է . . . միշտ նա . . . այն Քրիստինը . . .

— Ո՛հ , լուէ , և յարդէ մէկը որ չես ճանչնար : Գու դարձեալ աշխարհի մէջ պիտի գըօսնուս , դու կրնաս գըօսնուլ : Ես ալ պիտի փորձեմ , բայց եթէ չկրնամ . . .

— Եթէ չկրնաս՝ ինչ պիտի ընես :

— Մնաս բարեաւ , Պէտթրիս : Միտ դիր խօսքերուս , ըստ որում հանդիսաւոր են , մտիկ ըրէ , նա մանաւանդ յիշողութեանդ մէջ պահէ զանոնք : Անանքիս իշխելու մի աշխատիր , թող որ ուզածիս պէս զբաղեցընեմ պայն , որ և է վախ մի ունենար : Կ'երդնում քեզ որ չկայ Բարիզի մէջ կին մը որ մինչև անգամ դիտել ուզեմ : Գուցէ տակաւին կարենանք աղատիլ , իմ բոլոր զօրութեամբս պիտի աշխատիմ , դու ալ այս բանիս մի ընդդիմանար : Քու զուարճութիւններուդ և քու սովորութիւններուդ հետեւէ , թող ինձ որ ես ալ իմններուս հետեւիմ , և աղօթք ըրէ որ Աստուած մեզմէ չբաժնուի :

Այն ժամանակը զան կաթոպին գրկեց , Պէտթրիս իր կողմէ շարժում մը չըրաւ :

— Կը սիրեմ գքեզ , Պէտթրիս , միթէ այս չբաւեր քեզ :

— Ա՛հ , ամուսինս յափշտակեցիր ինձմէ , զաւակս յափշտակեցիր ինձմէ , և կ'ըսես թէ կը սիրես դիս :

Հետեւեալ օրը երկու ամուսիններու կեանքը իր սովորական ընթացքը սկսաւ : Մարքիզուհին իր բարեկամուհիներն և իր շողօքորթները գտաւ , որք իր աղէտներուն և երեսին փոխուելուն վրայ ցաւակցեցան : Ամէտէ ևս իր կողմէն իր սիրելի ընկերութիւնները գտաւ , գքսուհւոյն տունը վերադարձաւ , որու մեծ կարեկցութիւն մը պատճառեց : Տիկին Տալանեի անոր վէրքը քննել աշխատեցաւ , սակայն նա ամեն խոստովանութիւն մերժելով՝ կատարեալ ժխտման մը մէջ ամփոփուեցաւ :

— Օ՛ն , յուսացածէս առելի հիւանդ է նա , ըսաւ տիկին Տալանեի պարոն տը Շէլին . Քրիստին իրաւունք ունի , իր վէրքերուն համար կապեր պէտք են , և իր կինը այդ կապերը չկրնար ընդունել տալ անոր : Տարաբարդ գերդաստան , ալ դարման մը չէ մնացած : Ահա ինչ գէշ բան է երիկը շատ սիրելը :

Ամիս մը այսպէս անցաւ : Ամէտէ այն աստիճան տժգոյն և տխուր ելեցաւ՝ որ ամենքն ալ վրան կը խօսէին : Մէկու մը պատասխան չէր տար , և աշխարհի մէջ մեկուսի կը քալէր : Քանի մը օրէ ՚ի վեր ունեցած յուզումը յայտ յանդիման կ'աւելնար . տեղ մը չէր կրնար մնալ , և ժամուան մէջ տասն անգամ կը մտնէր ու կ'ելնէր : Մարքիզուհին չէր համարձակեր զիտողութիւն ընելու , չափազանց վախի մէջ էր . գիշեր մը չէր ննջեր ինք , շատ ժամանակէ ՚ի վեր քունը իր մահճիճէն խոյս տուած էր , ահա յանկարծ դուռը խոստովեամբ մը բացուեցաւ . ձայն մը արձակեց , մէկ կողմ ըրաւ վարագոյրներն որոնց մէջէ տկար լոյս մը թափանցեր էր , և ամուսինը ճանչցաւ , որ խանկարեալ գիմօք , դժնեայ նալուածքով և անհաստատ քայլիւ մը կը յառաջանար , և որ իր դիմացը կանգնելով՝

— Սիրելիդ իմ , ըսաւ , արթնցիր , պէտք է որ հիմայ շուտով մը մեկնինք :

ԼԶ

Պատմա-խնայք:

— Մեկնիլ, կրկնեց Պէաթրիս. այս ժամուս, և ուր պիտի
երթանք, կ'աղաչեմ:

— Աղջիկիդ քով, սիրելիս, ըստ որում սաստիկ կը փափաքէիր
զան տեսնել:

— Տարփուհւոյդ քով, պարոն, ահա ինչ որ պէտք էր ըսէր:
Ես չեմ ուզեր երթալ:

— Պէաթրիս, Պէաթրիս, կ'ուզէս որ խենթեանամ: Արաս
ամնափոքր կարեկցութիւն մը չունին:

Մարքիզուհին կարծեց անմտորէն թէ իր էրիկը պիտի զիջանէր,
ուստի իր խօսքին վրայ յամառեցաւ մեաց:

— Գուն իմ վրաս կարեկցութիւն ունեցար: Քեզ ինչ կը պար-
տաւորիմ, մեր երկուքէն ո՞րն է յանցաւորը: Մեր երկուքէն ո՞րը
իր պարտաւորութենէ շեղեցաւ, պարոն: Իբր ծառայի և զոհի մը
հետ վարուեցար հետս. մինչև հիմա հնազանդեցայ, բայց այժմ
ալ ձանձրացած եմ, և ետեւէդ չպիտի գամ:

— Չպիտի՞ դաս ետեւէս:

— Ո՛չ:

— Ետեւէս չպիտի՞ դաս, կրկնեց նա բարկութենէ ակռաները
սեղմելով, ես ալ կ'ըսեմ որ պիտի դաս:

— Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ:

— Պէաթրիս, զգուշացիր:

— Ետեւէդ գալ, այդ աղջկան իբր յաղթանակ ծառայել, անոր-
մէ ետքը դէմքս ցուցնել, մինչդեռ սէրդ անոր կը վերաբերի, և
դու զիս անոր արհամարհանացը և անարգանացը ենթակայ ըրիր:
Չեմ ուզեր, կ'իմանաս, պարոն, ալ չեմ ուզեր: Ամեն բան յանձն

առած եմ, ամեն ինչ պիտի տանիմ, բայց ո՛չ այս նուաստութիւ-
նը՝ որ անարժան է ինձ, անարժան աղջկանդ մօրը:

Մարքիզուհին այսպէս խօսած միջոցին՝ Ամէտէ տխուր նայածք-
ներ կը նետէր անոր վրայ, և երբ ակնարկին իրար հանդիպեցան՝
Պէաթրիս վախցաւ այն չարապուշակ արտայայտութենէն՝ զոր առա-
ջին անգամ կը դիտէր:

— Ելի՛ր, տիկին, ըսաւ նա ծանրութեամբ մը և տակաւին ինք-
զինքը զսպելով. քառորդէ մը պիտի մեկնինք:

— Ո՛չ, պարոն, ինչո՞ւ կրկնել կու տաս ինձ: Մեկնիլ չեմ
ուզեր:

Այն ժամանակը այն ամեհի և անընկճելի կիրքը, որ ամբողջ
ամիսներէ ՚ի վեր այս մարդուն հողին կը կրծէր, իբր անարժան
բորոտութիւն մը, այն կիրքը, կ'ըսեմ, իր ամեն կողմէ դտած ընդ-
դիմութիւններէ զայրացած՝ ալ սանձ չունեցաւ: Գէպ ՚ի կնոջը ան-
կողինը նետուելով՝ խստութեամբ մը անոր թեւէն բռնեց, և ուժով
մը սեղմելով՝ գրեթէ գետին գլորեց զան:

— Հնչեցո՞ւր զանգալը, տիկին, որ դան քեզ հազուեցընեն.
այսպէս կ'ուզեմ:

— Ա՛հ, մրմուռաց տարաբաղդ կինը օթոցին վրայ կէս տապա-
լած, ալ լմնցաւ, կորսուած եմ:

Ամէտէ ուշադրութիւն չըրաւ անոր, և տեսնելով որ չէր կանգ-
ներ, ինքը զանգալը հնչեցուց, որու վրայ սենեկապանուհին ներս
մտաւ: Պէաթրիս բառ մը չէր արտասանած: Այս դժբաղդութեան
տակ բոլորովին ընկճուած՝ որուն խորութիւնը կ'ընդհամարէր, աս-
մնափոքր ընդդիմութիւն մը ընելու անկարող՝ թողուց որ զինքը
հազուեցընեն. այս միջոցին ինքնաշարժ մեքենայի մը կը նմանէր
նա, առանց մտածման, առանց ձայնի և առանց զգացման: Չէր
կրնար ո՛չ հրաման մը տալ, և ո՛չ իսկ իրեն վերաբերեալ հար-
ցումներու պատասխանել. մարքիզը իր քովը կը կենար, անողորմ-
լի, առերևոյթս ցուրտ, մինչդեռ իր սիրտը կատղութենէ կը
կրծուէր՝ զոր ո՞ր և է լեզու մը կարող չէ բացատրել: Երբ Պէա-
թրիսի հազուիլը լմնցաւ՝ անոր թեւը բռնեց, կառքին մէջը դրաւ.

ինքն ալ քովը նստաւ, և մեկնելու հրամանը տալով շուտով մը երկուքնին մէկտեղ հեռացան :

Հաս մղձմենք լուծեամբ դացին : Մարքիզուհին չդիտեց որ իր ամուսինը նոյն ինքը իր ձեռքը սուբհանդակին կը վճարէր : Ապօ բիւր չէր զգար նա, և արթուն կերպէր. անզգայութեան այս վիճակը բաց 'ի Ամէտէ՛ ուրիշ որեւիցէ մէկու մը սոսկակի պիտի երևէր, այլ նա իր կնոջը երեսն իսկ չէր նայեր : Օրը լուսցաւ, շարունակ կը ճամբորդէին անոնք արշաւատոյր : Մարքիզը եռապատիկ կը վճարէր առաջնորդին, և այնպիսի արագութեամբ կ'երթային՝ որ քիչ մնաց կառքը պիտի կոտորէր : Տարաբաղդ կինը չէր զիտեր թէ ուր կը տանին զինքը, և հարցում ալ չըրաւ բնաւ : Պրիւքսէլ հասնելով՝ առաջին անգամ կառքէն վար իջաւ, սակայն ամեն սնունդ մերժեց. Բարիդէն երնեղէն 'ի վեր բերանը բան չէր գրած խեղճ կինը :

— Պանդուկը մտէք, և քանի մը ժամ հանգստացէք, ըսաւ պարոն Մօնդա, ես հոս գործ ունիմ : Եթէ բանէ մը պէտք ունենաք՝ հրամայեցէք որ ընեն :

Պէտքերիս իր չորս կողմը նայեցաւ, և առաջին անգամ իմացաւ թէ իրենց հետ սպասաւոր բերած չեն, իր ունեցած երկիւղը կրկնապատկեցաւ, ինչպէս նաև իր տկարութիւնը : Քայլ առ քայլ պանդուկի սպասուհոյն հետեւեցաւ, որ զինքը դէպ 'ի ներքին սենեակ մը առաջնորդեց :

- Առջեցէք ժողէֆինը, ըսաւ նա մեքենարար :
- Ո՛վ է ժողէֆինը, տիկին, հարցոյց այս աղջիկը :
- Ա՛հ, իրաւ է, մոռցեր էի : Թողէք զիս :

Իր թիկնաթոռին վրայ ինկաւ, սպասուհին դուռը գոցեց, Պէտքերիս խոր նայուածք մը նետեց չորս կողմը, և իր սիրտը ալ աւելի ճնշուեցաւ :

— Ո՛ր կը տանի զիս, ըսաւ ինքնովի, արդեօք զլիտու ձիւն մը պիտի բերէ : Ո՛հ, փախչէի՛, Քլավիլի քով երթայի, յափշտակէի զան այն անզգամ արարածին ձեռքէն և անոր հետ աշխարհիս ծայրը խոյս տայի . . . : Այո, պիտի երթամ :

Եւ ոտք երնելով երկու քայլ առաւ, դուռը բացաւ, սանդուղին քանի մը աստիճաններէն իջաւ, յետոյ կայ առաւ : Իրեն այնպէս կ'երևէր՝ թէ սիրտը կտոր կտոր կ'ըլլայ :

— Ամէտէ, Ամէտէ, գոչեց արտասուելով. Ամէտէն թողու՛ւ, ո՛հ, աւելի աղէկ է մեռնիլը :

Աշխուժիւ մը վեր ելաւ : Զղաց թէ ձեռք մը իր թևը կը բռնէր. ականջին ձայն մը հնչեց :

- Ո՛ր կ'երթաք, տիկին :
- Ո՛հ, կը փախչէի, բայց ալ չեմ ուզեր :
- Կը փախչէիք, աղէկ որ իմացայ : Մտէք ձեր սենեակը, կ'աղաչեմ :

Առանց կրկնել տալու այս խօսքը, Պէտքերիս դէպ 'ի իր սենեակը վերադարձաւ. Ամէտէ պատուհանին մօտենալով անոր բարձրութիւնը և ամբուժիւնը զիտեց, և կրկին դէպ 'ի դուռը դարձաւ :

- Ննջեցէք, եթէ կ'ուզէք. երկու ժամէն կը մեկնինք :
- Ննջել, յարեց Պէտքերիս կսկծեցուցիչ շեշտով մը :
- Ինչպէս որ կ'ուզէք՝ այնպէս ըրէք :

Այս ըսելով դուռն ելաւ. Պէտքերիս փականքին մէջ բանալիի մը երկու անգամ դառնալուն ձայնը լսեց :

— Ո՛հ, գոչեց հէք կինը, բանտարկեալ եմ :

Աչքերը փոքրիկ արկղի մը հանդիպելով՝ որ քովը դրուած էր, իր յոհարեղէնի տուփն ըլլալը ճանչցաւ : Ամէտէ հոգ տարած էր զան միատեղ առնելու :

— Եթէ փախչիլ ուզէի, շարայարեց Պէտքերիս, բանտապետներս կաշառելու պէտք եղածն ունիմ, բայց ո՛ր պիտի երթամ, անկէ զատ անոր հետն եմ. Խնչ հոգ ուրիշ բան :

Խեղճ կին : Այս անձուէր և սիրող բնութիւնները, այս տրեփաները՝ որ վիշտերու, վէճերու և նախատանաց մէջտեղ կ'ապրին, իրենց ճակատին վրայ ճակատադրի դրոշմն ունին, և պէտք են ուշկամ կանուխ անոր հետևութիւնները կրել : Դժբաղդ էակներ, զորս ոչ ոք կը հասկընայ և որք ո՛ր և է բանով մը չեն կրնար միթարուիլ. Պէտքերիս Ամէտէի թողած միևնոյն տեղը մնացած էր, և երբ իր

ամուսինք վերադարձաւ, առանց յանդիմանութեան և առանց որ և է գիտողութեան հետեւեցաւ անոր: Հէք կինը անոր ձեռքը բռնելով դողաց, ինքզինքը անոր քով զգալով՝ երանութեան վայրկեան մը ունեցաւ տակաւին: Կտուքը հեծան, ճամբորդութիւնը միևնոյն լուծութեան և միևնոյն անշարժութեան մէջ սկսաւ: Այսպէս Բէն հասան անոնք: Պէտքերիս գետը ճանչնալով՝ վիրաւոր առիւծի մը նման ոստեց, և աշխուժիւ մը ամուսնոյն թեւը բռնելով՝

— Ո՛ւր պիտի երթանք, հարցուց:

— Քեզի ի՞նչ:

— Կ'ուզեմ իմանալ, ապա թէ ո՛չ՝ օգնութեան պիտի կանչեմ, աւելի հեռու չեմ երթար:

Մարքիզը ուսերը բարձրացուց:

— Պատասխանէ ինձ, պարոն:

— Պիտի երթամ ո՛ւր որ կ'ուզեմ քեզ տանիլ. ոչ ոք կրնայ զքեզ ինձ դէմ պաշտպանել, ըստ որում քու ամուսինդ եմ: Կսնտուսուոր անցազիր ունիմ թէ ինձ և թէ քեզ համար, և Բարիզէն մինչև հոս հանդարտութեամբ ճամբորդեցիք: փորձէ՛ անգամ մը օգնութեան կանչելու՝ ինչպէս որ կ'ըսես, տա՛ր զիս դատաւորի մը առջև և պիտի տեսնես:

— Ա՛հ, Աստուած իմ, Աստուած իմ:

Եւ գլուխը ձեռացը մէջ պահելով՝ այսպէս գրեթէ կէս ժամ մնաց: Բէնը առանց որ և է արդելքի անցան. Պէտքերիս վայրկեան առ վայրկեան կ'զգար թէ կը տկարանայ, և իրեն այնպէս կ'երևէր թէ ճամբորդութեան վերջը չպիտի հասնի, ուր որ ալ ըլլար երթալիք տեղերնին: Այնչափ կը տառապէր՝ որ իր կեանքը ալ բանի մը տեղ չէր դնէր և չէր կարծեր որ անկէ վերջը զան կրելու կարողանայ:

— Ձիս Միւնիք կը տանի, կը մտածէր նա, աղջիկս պիտի տեսնեմ, վանքին մէջ անոր քով պիտի ապրիմ, անոր ձեռացը մէջ պիտի մեռնիմ, և յետոյ . . . Ամէտէ այն անգամ աղջիկը իրեն իբր մայր պիտի տայ, և ամենքը զիս պիտի մոռնան: Քլաւձին, Ամէտէն, Երկուքն ալ յափշտակեց ինձմէ: Մայր իմ, մայր իմ, ինչու բաժնուեցար ինձմէ: Դուն զիս կը սիրէ ի՛ր:

Սիրուիլ, ահա այս տեսակ հողիներու առաջին նպատակը, առաջին պէտքը, որ սակայն սիրելու պէտքէն վերջը կու գայ. սա այնչափ յարակից է իրենց բնութեան՝ որ բնաւ չանջատուիր անկէ, և մինչ ցմահ կ'իշխէ անոր:

Այս տանջանքը իր վախճանին կը հասնէր: Չեմ երկմտիր ապահով ցրնելու թէ մարքիզը իր կնոջմէն աւելի իսկ կը տառապէր. իբէութեան բոլոր մասունքներովը կը տառապէր նա, վասն զի Պէտքերիս նման՝ իր վիճակին արժանի չըլլալուն զիտակցութիւնը չուներ, և ինքզինքը յանցաւոր կ'զգար. գուցէ ուզէր նա այս խօշ զառիվայրին մէջ տեղ կայ առնուլ, որ զինքը կը քարշէր, այլ սակայն կիբքը իր ամեն որոշմանց կը տիրապետէր: Քրիստինի գեղեցիկ, քնուշ և երջանիկ պատկերը իրենց մէջ տեղ բարձրացած արգելքները և անկարելիութիւնները առ սան կը կոխէր:

— Ի՛մն պիտի ըլլայ Քրիստին, զան պիտի առնու՛մ, կը կրկնէր նա խենթութեան և ուրախութեան յոյզերու մէջ: Երբէք բան մը չկրնար այս տեսակ երջանկութեան մը հասասորիլ:

Եւ աւելի շուտ արշաւելու հրաման կու տար, և իր արիւնք երակներուն մէջ կ'եռար, մինչդեռ սիրտը զինքը խեղդելու չափ կը տրոփէր: Այս միջոցիս, միւս զոհը, իր քով բազմած, քողի մը տակ ծածկուած՝ լռիկ մնչիկ կ'արտասուէր, անոր գէմքը կը լրտեսէր, և իր սրտաճմլիկ հոգեվարքը վայելումով մը կը ճաշակէր: Չեմ կարծեր թէ անսանձ կիբքերու մահաբեր իշխանութեան մասին աւելի տխուր և աւելի ազդու օրինակ մը գտնել կարելի ըլլայ: Երկուքնին տը կորսուած էին, մին միւսին համար և մին միւսին պատճառաւ կորսուած էին, և՛ աւաղ, անպաւնալի՛ կերպիկորսուած: Եւ այս զարհուրելի դժբաղդութիւնը միայն մէկ պատճառ մը ունէր, այն է՝ հաստատուն սկզբանց տարակայունութիւնը՝ Նախ Պէտքերիս, յետոյ Ամէտէ, իրենց անկատար բնութեանց հետեւեցան՝ առանց զայն նուաճել աշխատելու: Յոռի կը թուրթին մը մրցելու համար պէտք եղած զէնքերը տուած չէր իրենց, և երբ վտանգի օրը հասաւ՝ անզօր և անկարող գտնուեցան:

Իրիկուն մը, շատ օրերէ ի վեր այսպէս արշաւակի կը ճամբորդէր:

դէին, Պէտրիս յոգնած և ընկճուած՝ քնայաւ . Միւնիքի ճամբան կը ճանչնար նա, և քանի մը ժամէն հոն հասնելուն հաստատաւ էր : Թշուաւ կինը իր վիշտերուն յիշատակը մտցաւ և Աստուած իրեն քաղցը երազ մը զրկեց որ միտմարուի : Մօնղա իր կինը չարթնցուց, անոր հետ ըրած այս երկայն ճամբորդութիւնը զարհուրելի խղճի տաղանայի մը նման ծանր կ'երևէր իրեն : Կրեաւկայութիւնը զինքը երջանկութենէ զատող հեռաւորութիւնը ոստումով մը կը կտրէր կ'անցնէր : Այս հեռաւորութեան միջոցին ինչ որ պիտի պատահէր զլիսովին անհետ կ'ըլլար իր առջև : Քրիստին, Քրիստին, մի միայն Քրիստինի վրայ կը մտածէր նա :

Վերջապէս կառքը կայ առաւ և անշարժութիւնը մարքիզուհին արթնցուց : Աչքերը սրբելով իր չորս կողմը նայեցաւ նա, ինչպէս որ քունը ընդհատուած պահուն կ'ընէ մարդ : Լուսինը իր բուրդը պայծառութեամբ կը փայլէր, զարնան գեղեցիկ իրկուան մ'էր այն . ջրոց հեռաւոր շառաչիւնները կը լսուէին, խոշոր խոշոր ստուերներ լուսնոյ ճառագայթներով պաղպաղուն մարդագետիւններու վրայ իրենց նսեմ կոյտերը կը տարածէին, քանի մը անձինք կառքին քով կը վաղէին : Հեռաւոր ձայները՝ Գանուրի սրընթաց յորձանքներն էին, մեծ ստուերները՝ եղևիներն և աշտարակներն էին, բնակիչները՝ դռնապանին ընտանիքն էր . մանրերկրորդի մը մէջ Պէտրիս այս ամենը ճանչցաւ :

— Մօնղա, Մօնղա, գոչեց զլուխը զարնելով, Մօնղա, ալ ինձ համար ամեն բան լմնցաւ, հոս է իմ գերեզմանս :

Ջինքը շրջապատող գերմանացիք ըսած խօսքերը չէին հասկընար, իր ամուսինը միայն . . . ան ալ չլսել ձևացուց :

— Եկուր շուտ, սիրելիք իմ, սենեակդ կրակ վառած են, հոս սոսկալի ցուրտ մը կ'ընէ :

— Ամէտէ, պատասխանէ ինձ, 'ի սէր երկնից, 'ի սէր մօրս՝ որ իր մահուան անկողնոյն մէջ զիս քեզի յանձնեց : Ինչո՞ւ զիս հոս բերիր, ինչ պիտի ընես զիս :

— Բան մը պիտի չընեմ, յարեց նա ժպտելու աշխատելով, ահա կրկին ձեռք կ'առնուս վախերդ և այս խեղճ ու գեղեցիկ Մօնղայի վրայ ունեցած կանխակալ կարծիքներդ :

— Այո՛, շարայարեց Պէտրիս, իր աչացը առջև սարդուած հրաշալի տեսարանը դիտելու համար կայ առնելով, այո՛, գեղեցիկ գերեզման մ'է այս : Համբերէ, պարոն, կը հետևիմ քեզի, բայց սակայն բա՛ւ մը միայն . Աղջիկս հոն է :

— Ո՛չ, յարեց պարոն Մօնղան բողբոլիին ցած ձայնով մը :
— Աստուծոյ կամքը թող ըլլայ ուրեմն : Քալենք :

Գոնապանին տղաքներէն մին ձեռքը տեսակ մը ջահ բռնած՝ անոնց առջևէն կ'երթար . մարքիզուհին զան ջճանչցաւ :

— Ասոնք նոր դրած են հոս, ըսաւ :

— Այո՛, սիրելիք իմ : Հին պահապանին փայտերս կը գողնար միշտ :

— Խեղճ Քրից, և սակայն բարի մարդ մ'էր նա :

Այն մեծ, տիուր և սև դաւիթներէն անցան անոնք, որոնց մէջ եղած զէնքերը և զրահները տարօրինակ և զարհուրելի ձևեր կ'ստուերազրէին . Պէտրիսի ակուաները ցուրտէն և երկիւղէն կը կրճտէին :

— Շիմա վախէս կը մեռնիմ, միմուաց թշուաւ կինը ամուսնոյն մօտենալով :

— Տղայ ես, Պէտրիս :

Վանդակապատ անցքը հասան, անդունդին վրայ կախուած բաւրակ շինուած մը : Տիկին տը Մօնղա կրկին կայ առաւ :

— Հոն վարը, Գանուրին քով՝ Վիւնթէրի մատուրը կը գանուէր այնպէս չէ :

— Ինչ բաներ կը մտածես, տիկին, մտի՛ր, մտի՛ր, շուտով սենեակդ, կրկնեց Ամէտէ անհամբերութեամբ :

Մտաւ Պէտրիս, և այս սենեակին երևոյթէն ալ աւելի ահաբեկեցաւ : Ըբֆէային մէջ պայծառ կրակ մը կը շողշողէր, վառարանին մէջ տեղ դիզուած խիթալից փայտի ոստերուն մէջ բոցը ճարձատելով կը խաղար զուարթօրէն . խահուէի անթթը կ'եռար, շատ մը ձողրիներ (grillons) կրակարանին խորը կ'երգէին, և այս գուարթ և աշխոյժ անկունը տարօրինակ հակապատկեր մը կը կազմէր սենեակին մնայեալ մասին հետ : Մութ և խոնաւ նախասենեակը :

իր մանուշագոյն ամպհովանիով ծածկուած և կաղնեայ փայտէ սիւներու վրայ կեցած անկողինը, սրակամար պատուհանը՝ որու գունաւոր ապակիներէն լուսնոյ ճառագայթները սենեակին մէջ կը մտնէին, տեսակ տեսակ դանդաշական ձևեր նկարելով սալաքարերուն վրայ, որոնց օթոցը վերցուած էր, և շատ ատենէ՛ ՚ի վեր դոցուած տեղերու յատուկ մեղամաղձոտ հոտը, որ գամբանական երգերու նման մարդուս դէպ ՚ի ուղեղը կ'ելնէ. բոլոր այս բաներս Պէաթրիսի վրայ՝ որ բուռն երեակայութիւն մ'ունէր, խորունկ տպաւորութիւն մը ըրին: Մէյ մէկ գէշ նշաններ կարծեց զանոնք, և մահուան տօգնութեամբ կրակին քով նստաւ:

— Թող վառեն, գոչեց նա, թող վառեն բոլոր աշտանակները և ջահերը. մէկ շատ լոյս կ'ուզեմ, ապա թէ ոչ խելքս կը թռչնեմ:

Երկու երեք սպասաւորներ՝ որք արկղերը ներս կը բերէին, զըսածներէն բան մը չհասկըցան. ՚ի զուր Պէաթրիս անոնց մէջ ծանօթ դէմք մը կը փնտռէր: Այս պարագան ալ իրեն տարօրինակ երևցաւ:

— Ամէտէ, բոլոր ծառաներդ փոխե՛ր ես ուրեմն: Եւ անոնցմէ մէկը դաղղիւրէն չդիտեր: Իմացուր իրենց իմ հրամաններս, կաղաչեմ. արիւնս երակներուս մէջ կը սառի, կարծեմ թէ երկիւղէս տենդ եկած է վրաս:

Մարքիզը առանց պատասխանելու հնազանդեցաւ, և շուտով մը աշտանակները վառուեցան: Պէաթրիս զգալի կերպով սփոփուած անոնց լոյսը դիտեց:

— Քանչէ՛ր, յարեց նա, այժմ ալ Իրէնը և Ալունթէրը չեմ տեսներ, այս դրան առջև կանդնած սոսկալի բերդակալուհին չեմ տեսներ ալ, և կ'զգամ թէ մարդերու հետ եմ: Ո՛վ պիտի ծառայէ ինձ:

— Միւնիքէն սենակապանուհի մը բերել կը տանք. մինչև այն ատեն դեռատի աղջիկ մը, որ քիչ մը գաղղիերէն կը խօսի, քեզի պիտի սպասաւորէ: Հիմա շուտով մը կը դրկեմ զան, դու հանգստացիր քիչ մը մինչև անոր գալը:

— Շնորհակալ եմ: Բայց դիս առանձին պիտի թողուս, Ամէտէ:

— Մէյ մը դուրս պիտի ելնեմ, յետոյ շուտով մը կու գամ. քեզի հետ խօսելիք ունիմ:

— Աղղուան թողունք խօսելիքնիս: Այս իրիկուն կարի յոգնած եմ, և քեզի մտիկ ընելու վիճակի մէջ չեմ գտնուիր:

— Ո՛չ, պէտք է որ այսօր ըլլայ, այս դիշեր. ալ չեմ կրնար սպասել. առելի ուշ գուցէ արիւթիւն չունենամ. . .

— Եւ աղջիկս, աղջիկս. գլուխը բան մը եկած չէ՛: Պիտի գարձընես ինձ աղջիկս:

— Ա՛րդնում որ աղջիկդ քաջաւոյժ վիճակի մէջ է:

— Ե՛րբ պիտի տեսնեմ զան:

Ամէտէ լռեց:

— Աստուած իմ, գոչեց Պէաթրիս կանգնելով, արդեօք Ֆլավին ալ չպիտի տեսնեմ. զմզ ո՛րչափ կը սիրէր նա, ինչպէս որ գիտես: Այն անիծեալ վարժուհին է միշտ պատճառը, մբմուսց նա:

— Պիտի երթամ ընթրիքդ դրկեմ, յետոյ իսկոյն պիտի գամ. հանդարտ եղիր: Մինչև վերադարձս Աստուծոյ մտածէ՛, աղաչէ՛ զինքը որ քեզի բարի մտածում մը ներշնչէ, տիկին, ըստ որում այս դիշեր մեր ամենուս կենաց վճիռը պիտի ըլլայ:

Եւ առանց անոր պատասխանին սպասելու՝ դուրս ելաւ: Պէաթրիսի երկիւղը այս խօսքերէն կրկնապատկուեցաւ, և իր վախերուն, յիշատակներուն և վիշտերուն դիմաց առանձին մնալով փախչելու անդիմադրելի իղձ մ'ունեցաւ վերստին:

— Ի՛նչ պիտի պատահի, Աստուած իմ: Ի՛նչ պիտի ընէ արդեօք. ի՛նչ պիտի իմացնէ ինձ: Ո՛հ, զիս պիտի սպաննէ՛. . . . Այո՛, ծառաները փոխեց, զիս օտարականներով շրջապատեց, որոնց անձանօթ եմ հարկաւ, և որք գլուխս ձիւն մ'եկած ժամանակը հոգ իսկ չպիտի ընեն: Ինձմէ ազատիլ կ'ուզէ Ամէտէ, ես կը նեղեմ զինքը. այդ անօրէն աղջիկը իմ տեղս կը խնդրէ անշուշտ. . . : Բայց չեմ ուզեր մտնիլ, ո՛չ, չեմ ուզեր. երիտասարդ հասակիս մէջ կենալքէ քաժնուիլ, աղջիկս, ամուսինս թըշքամուսյս ձեռքը թողո՛ւ: Բ՛նչ, ո՛չ, պէտք չէ՛ որ այս ըլլայ, Աս-

տուած թող չտար այս բանս : Գտնուող մարդիկը պիտի կանչւմ ,
անոնք պիտի ազատեն զիս :

Չեռ քը դէպ 'ի շէնէպին երկնցուց , զանդակին լարը վերէն
վար կոտորած էր . դէպ 'ի անկողինը նետուեցաւ . . . նոյնպէս ա-
նոք քով դտնուած լարն ալ կոտորած գտաւ . . . նախասենեակին
դուռը վազեց . . . գոցուած . . . : Պատուհանը բացաւ , ձայնը
անջրպետին մէջ կորսուեցաւ , և կոհակներու շշուկը բոլորովին
խափանեց զայն :

— Աստուած իմ , Աստուած իմ , մեռած եմ , այո՛ , անհրաժեշտ
տաբար պիտի մեռնիմ , զիս պիտի սպաննէ նա . օգնու թիւն , օգ-
նու թիւն :

Երթալով ինքզինքը կորսնցուց և սկսաւ սենեկին մէջ վազվտել
և անդադար կրկնել .

— Ո՛հ , այս սոսկալի՛ Մօնզան : Աղէկ գիտէի ես որ ինձ հա-
մար աղետալի պիտի ըլլար : Հոս աղջիկս ծնաւ , հոս իր մայրը
պիտի մեռնի : Անէծքը այս գղեակին վրայ կը մնայ միշտ :

Անշունչ և սպտուած՝ իր թիկնաթոռին վրայ ինկաւ , և հոն իր
երկիւղները և ցաւը վերջին ծայրը հասած՝ փոքր ինչ հանդար-
տեցան , կամ լաւ ես՝ ուրիշ ընթացք մը առին : Անսահման կա-
րեկցութիւն մը զգաց իր վրայ , իր տասր տարուան սէրէն քա-
ջած ամեն տառապանքները աչքին առջև բերաւ , իր արտասուքնե-
րը և անձկութեան օրերը համրեց , յետոյ ծանրաբար գլուխը շար-
ժեղով՝

— Եթէ ապրիմ՝ ինձ սպասող ապագան սոսկալի է ; ըսաւ : Ա՛լ
զիս չսիրեր Ամէտէ , ինձ նկատմամբ սիրոյ ամեն զոգացում իր սրտին
մէջ մարած է : Ո՛հ , եթէ զիս սպաննէ՝ անհուն տանջանքներու
վերջ մը տուած պիտի ըլլայ . ինչ ինքզ մայր մ'եմ ես . ալ չու-
նիմ ոչ ամուսին և ոչ զուակ , չունիմ բան մը , այլ մենութիւն ,
յաւիտենական մենութիւն :

Կրկին դէպ 'ի պատուհանը յառաջացաւ , և անդունդին վրայ
նայող քարեղէն պատշգամին վրայ մնաց , անյատակ վիհը դիտելով ,
աչքովը դետին շրջաններուն հետեւելով , ժայռերուն գէմ զար-

նուող ջրոց ձայներուն , և աշտարակին վրայ՝ դարած բուի մը եր-
գին միտ զննելով :

— Արդեօք չսպասեմ անոր . . . արդեօք այս անգունդին մէջ
գահավիժիմ . . . ինքզ թուչուն , մահուանս երգը կ'երգես . . . :
Ո՛չ , մայր իմ , կեանքս յարգել պէտք եմ , և ասկէ զատ . . .
դեռ զինքը պիտի տեսնեմ ,

Մինչ ցմահ սիրել , դժբանդը զոհ . այսպէս վիրաւոր թիրա մը
երբէք չբուժուիր , և այն վայրկեանը միայն ազատում կը գտնէ՝
երբ կը դադրի բարբախէ : անոր համար դերեղմանէն դուրս չկայ
բնաւ հանգստութիւն :

Տիկին Մօնզա , պատուհանին քարեղէն վանդակասիւնին վրայ
կոթնած՝ իր շալով ծածկուած՝ երկայն մազերուն խոպոպիները ու-
սերուն վրայ թափուած՝ ինքզինքին վրայ կարեկցութիւն կ'զգար .
ուստի և չզարմացաւ նա՝ երբ դեռատի աղջիկ մը՝ իր սենեակը
մտնելու միջոցին՝ զինքը տեսնելով ճիչ մը արձակեց և դէպ 'ի
դուռը փախաւ :

— Մի վախնար , ըսաւ մարքիզուհին , հոս եկու զաակա : Ա՛յլ
ըսէ ինձ , 'ի սէր երկնից , բանտարկեալ չեմ արդեօք :

Դեռատի աղջիկը գողդիերէն զրեթէ անհասկանալի կերպիւ մը
պատասխանեց թէ սլարոն մարքիզը բանալին իրեն յանձնած է :

Պէտք ըրիս ալ վախը փարատելով շուտով մը հանդարտեցաւ :
Այսու ամենայնիւ կրնար խաբուիլ , իրեն դէմ Ամէտէի դիտաւորու-
թիւնները կրնային վայրկեանէ առ վայրկեան ծնունդ առնուլ : Իբ
աղջկան համար պէտք էր ազատութեան միջոց մը գտնել : Սենե-
կապանուհին փոքր առ փոքր կը մօտենար , հետաքրքրութեամբ
կը դիտէր զինքը , այլ իրական կարեկցութիւն մը դէմքին վրայ նկա-
րուած էր : Մարքիզուհին անոր վրայ յոյս ըրաւ :

- Մտիկ ըրէ . նախ՝ անունդ ինչ է :
- Լիզպէթ :
- Լիզպէթ , սիրահար մը ունիս : Ամուսնանալ կ'ուզես :
- Ո՛հ , այո՛ :
- Օժիտ ունիս :

— Աւանդ, ոչ :

— Լաւ ուրեմն, այս իրիկուն կրնաս օժիտդ վաստկիլ, եթէ հաւատարիմ ըլլաս, եթէ գիմացդ վրայ երևցած գթութիւնը խեղճ կնոջ մը իրապէս ցուցնես : Նամակ մը պիտի գրեմ՝ առանց Պ. Մօնզան տեղեկութիւն առնելու զայն զրկելու միջոց մ'ունին :

Լիզպէթ վարանեցաւ : Մարքիդուհին իր զարդերուն արկղը բացաւ, զսպանակ մը շարժեց, գաղտնի զգրոցէն բուռ մը ոսկի առաւ, և իր ոտքերուն առջև նստող դեռահաս աղջկան դենջակին մէջ նետեց :

— Ա՛ռ ասիկա, և երբ իմացընես ինձ որ նամակս տեղը հասած է, քեզի այսքան ևս պիտի տամ :

— Կ'երդնօք ինձ այդ բանը :

— Կ'երդնո՞ւմ :

— Քրիստոսի վրայ, հարցուց աղջիկը, անկողնոյն խորը դրուած խաչելութիւն մը ցոյց տալով :

— Քրիստոսի վրայ :

— Լաւ ուրեմն, տուէք ինձ նամակնիդ, և ես ալ կ'երդնում ձեզ Քրիստոսի վրայ որ իր տեղը պիտի հասնի այն :

— Թող երկինք օրհնէ քեզ այս խօսքերուդ համար :

Գրիչ մը առաւ, քանի մը տող գրեց, պահարանի մը մէջ գոցեց, և Լիզպէթի յանձնեց. վայրկենական գործողութիւն մ'եղաւ այս :

— Պահէ այս տոմսակը գրպանիդ մէջ : Վաղը առտու մէկու մը տո՛ւր զայն և ըսէ որ աճապարէ. իսկ դուն այս իրիկուն քովս մնացիր, և առանձին մի թողուր զիս՝ եթէ պարոն Մօնզան հրամայէ իսկ :

— Տիկին, պէտք է նամակնիդ շուտով մը խարեմ, եթէ կ'ուզէք որ չիմացուի : Կրնամ հիմա նշանածս գտնել, և զան ճամբայ հանել առանց որ և իցէ մէկու մը կասկածի տեղի տալու. վաղը այսպէս չկրնար ըլլալ, և պէտք կ'ըլլայ ըսել թէ ո՛ւր կ'երթայ :

— Ինչպէս ընենք ուրեմն . . . : Երկար ժամանակ բացակայ պիտի մնաս :

— Պահպանին բնակարանը վաղելու, և Հանսի երկու խօսք խօսելու և վերադառնալու չափ ժամանակ մը :

— Ո՛չ աւելի :

— Ո՛հ, ոչ :

— Շուտ վաղէ ուրեմն, աճապարէ, և իսկոյն վերադարձիր քովս : Հոս առանձին չեմ կրնար մնալ, կը մեռնիմ :

— Կը հաւատամ, տիկին, զարհուրելի տեղ մ'է այս : Հանգիստ եղիք, երկու Հոյբ Բերի միջոցին՝ դարձած կ'ըլլամ :

— Կ'սպասեմ քեզ, Լիզպէթ : Կըզէ զիս և բանալին մարդու միտար :

Իեռահաս աղջիկը վաղելով դուրս ելաւ :

ԼԷ

Մարտի 1-ից 1-ից

Պէտք ըրիս շնչարդել՝ Լիզպէթի քայլերուն միտ դրաւ ; որ կը հետանար : Այն հին սրահներուն արձաղանքները բոլոր ձայները հասարկու կերպով մը կը կրկնէին : Քանի մը վայրկեան կատարեալ լռութիւն մը տիրեց, յետոյ իրեն այնպէս երևցաւ թէ իր դատիկները ամուսնոյն դատիկներէն զատող պահապաններու մեծ սրահին մէջ վիճաբանութեան ձայներ կը լսէ. վիճաբանութիւնը բաւական երկըն-նալով Պէտք ըրիս Ամէտէի և իրեն ծառայող դեռահաս աղջկան ձայնը գրեթէ որոշակի ճանչցաւ :

— Ջան տեսած է Ամէտէ, ըսաւ իւրովի, ըսել է որ նամակս իր տեղը չպիտի երթայ :

Մինչև դուռը վաղեց և պահանորդի մը պէս կանդնեցաւ հօնաւելի բան մը հափնալ յուսալով, բայց լռութիւնը կրկնաւ արդէն :

միայն կամարներուն տակ ստակաւ առ տակաւ հեռացող քայլերուն ձայներ կը լսուէին :

— Ամէտէ Լիզպէթը ի՞նչ կ'ընէ : Ինչո՞ւ այս վերջինը չերևար : Արդեօք զան տեղ մը դրկեց : Աստուած իմ, կը սոսկամ, սիրաս կը տրոփէ . . . : Ի՞նչ խենթ եմ ես, Ամէտէ չկնար ինձ գէշութիւն ուղեւ, Ամէտէ, այն մի միակ անձն՝ որ սրտիս բոլոր գործովը սիրած եմ, Ամէտէ, աղջկանս հայրը . . . : Ամէտէ, Ամէտէ :

Գրան օրակամարին վրայ կռթնեցաւ և սկսաւ արտասուել : զի շերային կծու ցուրտը, կրակարանին մէջ վառող փայտին զուարճալի ճարճատիւնը վիշտին և վախերուն դիմաց կ'անհետէին : Յանկարծ աշխուժութեամբ մը աչքերը սրբեց, հասցնելով շարժումով մը մազերը ետին նետեց և մտիկ ըրաւ . . . : Դուրսը շուտ շուտ կը քալէին, Պ. Մօնզայի դստիկոնին մինչև խորերը եղող դռները ուժգնութեամբ կը գոցէին ու կը բանային : Պէտթրիսի այնպէս կը թուէր թէ ցած ձայնիւ կը խօսակցին . քալելու ձայները երթալով կը մօտենային, և մէն մի անգամին շարժումը աւելի որոշակի կը լսուէր : Մէկ մէկէ աւելի անհետեթ հազարաւոր գաղափարներ իր ուղեղին մէջ կ'երթեկէին, այնպէս երեւակայեց թէ խումբ մը մարդասպաններու մէջ ինկած է, սրբ իր կեանքը վերցընելու համար վճարուած էին . կարծեց թէ անոնց ձայները կը լսէ և կը տեսնէ զանոնք . դուռը անոնց ճգանց տեղի կու տար . ներս կը մտնէին և հոն իր քովէ էին . սոսկալի ճիշ մը արձակեց և անկողնոյն վարդոյրներուն ետին փախաւ, գլուխը ձեռացը մէջ պահելով, շնչառութիւնը բռնելով, մահուան սպասելով և մինչև անգամ անթօք մը մըմալու զօրութիւն չունենալով :

Այն այնպիսի վայրկեաններ՝ ուր երկիւղը զմեզ փոճ տեղը կը սլաշարէ, ուր չենք կրնար զայն նուաճել . ցնորումի, խենթութեան նմանող բան մ'է այն : Շատ ատենէ ՚ի վեր կը տառապէր Պէտթրիս, օրուան մէն մի ժամերուն մէջ կը տառապէր նա . զի շերտերը քունը մոռցած էր, իր ամբողջ կեանքը՝ դանդաղ և անողորմելի տանջանք մ'եղած՝ իրեն համար ծանր բեռ մը դարձած էր, և բնութենէ ընդունած իր գոյնը արթութիւնը կ'ընկճէր և կը

հիւժէր բոլորովին : Այս միջոցիս մէջ՝ ուր եթէ ինքզինքին տէր ըլլար՝ կրնար նոյն որոշիչ ժամուն ալ տէր ըլլալ, առանց արիութեան գտնուեցաւ : Իրաւ՝ կացութենէն և երևոյթներէն կարի յոյժ հաստատուած երկիւղի մը անձնատուր եղաւ նա, բայց սակայն գուցէ կրնար դիւրութեամբ յաղթել այդ երկիւղին : Իր բնութեան համեմատ՝ ինքզինքը ամենէն տկար զգալով՝ յաղթուեցաւ, չաշխատեցաւ նա մրցումի միջոցներ փնտտելու, և իր կամքը անօգուտ դատելով կորսնցուց զան : Ամուսնութենէ ՚ի վեր այն զղեակին դէմ իր յղացած նախազգացումները, Իրենի և Ալունթերի յիշատակները իր աչացը առջև զարհուրելի համեմատութիւններ առին : Այն չարադուշակ ճամբորդութեան պարագաները միտքը բերաւ, իր մտածման համեմատ դատեց Ամէտէի կերպերը և քանի մը կարուկ խօսքերը, և իր ասպաստանէն դուրս ելնելով՝ մեռեալի մը նման տոժոյն և երկար մազերը իր խուճապեալ վաղվատութենէն քաղաւած, մըմալ :

— Օ՛հ, ալ իմ վերջին օրս հասած է :
Սենեկէն շուրս կողմը հետազննին անարկ մը ամեց, գէպ ՚ի դաւիթը քանի մը քայլ առաւ, և բուն որոշում մ'ընելով՝ մինչև հաղորդակցութեան դուռը յառաջացաւ, գոր բանալ աշխատելով՝ չյաջողեցաւ : Յօգուտը և երկիւղները ալ աւելի սաստկացան, և իր բոլոր զօրութեամբ հրեց զայն :

— Ամէտէ, Լիզպէթ, գոչեց ուժղին ձայնիւ :
Ո՛չինչ, բայց միայն ձեմը որ կը շարունակուէր :
— Ամէտէ, Ամէտէ, ՚ի սէրն երկինցի ; պատասխանէ ինձ, եկու :
Ո՛չինչ :
Այն ատեն ծունկի վրայ ինկաւ, և երկիւղի վերջին ծայրը հասած՝

— Աստուած իմ, Աստուած իմ, օգնէ ինձ, ըսաւ :
Աստուած և մարդիկ գոցեց անոր ձայնին անզգայ կ'երեւէին . զո՛հ ըլլալու սահմանուած մէկու մը նման կանգնեցաւ, և նորէն սենեակը մտաւ, երկմիտ և զարնուելէ յառաջ արդէն մեռած : Սրտին մէջ ինքն իր վրայ անհարբիւ կարեկցութիւն մը կ'զգար :

կ'արտասուէր ինքզինքին համար, առանձին կ'արտասուէր: Երեսուն և երկու տարեկան պիտի մեռնէր՝ այն անձանօթ խորշին մէջ մուշուած, առանց իր քով բարեկամ մ'ունենալու, առանց իր աղջիկը տեսնելու, և առանց թերևս մահուանը մէկ հետքը թող տալու: Ինչպէս պիտի մեռնէին զինքը: Իր ոտից սակ եղող այն անյատակ անդուռնի մէջ պիտի դահալիմէին: Իր ձայնները խեղդ զերկով պիտի սպաննէին. տեսակ մը ըմպելիքի մէջ մահ պիտի խմցընէին իրեն: Եւ յետոյ մարդասպանը պիտի ըսէր թէ իր նախանձոտութեան ցնորքները, և ունեցած տարօրինակ գաղափարները գլուխն զարկած՝ և այսպէս ինքնին վերջ տուած ըլլայ անցուցած դժբաղդ և նուաստ կեանքին: յետոյ իր ոտխուհոյն հետ պիտի ամուսնանար, և անոնց ժպիւրհ արփանքը իր վշտահար ստուերին վրայ պիտի խնայար:

— Ո՛հ, ո՛չ, ո՛չ, գոչեց, այս չլինար ըլլալ, այս չպիտի ըլլայ: Ֆրաժիի ճշմարտութիւնը իմացընել կը պարտաւորիմ, իր մօրը վերջին բարեք կը պարտաւորիմ իրեն: Ֆրաժին, իմ Ֆրաժիս, չպիտի թողու որ յիշատակս պղծեն. նա վրէժս պիտի լուծէ:

Մարբիզուհին ճամբորդութեան սնուուկը բանալով՝ դրելու համար պէտք եղածը առաւ. բայց նախ անդամ մը ևս պէտք ՚ի նախասենեակը յառաջացաւ, նորէն նիզերը հրել փորձեց, սակայն իրեն ամեն ճիգերուն ընդդիմացան անոնք. աւելի մտան նայելով՝ տեսաւ որ գամուած էին: Աւտի կրցածին չափ գուռը ետեւէն պատնէշեց, և սիրտը աւելի հանցիտ՝ իր գրազման սկսաւ:

«Գուստը իմ, սիրեցեակդ իմ՝ գուստը, կը գրէր նա, չպիտի տեսնես ալ քու խեղճ մայրդ: Չմեզ զատեցին իրարմէ, գլուխս, որպէս զի գործարեն այնպիսի բարբարոսական գիտաւորութիւն մ'որուն չեմ կարող ընդդիմանալ: Չեմ գիտեր թէ որ ձեռքը պիտի հարուածէ զիս, բայց կը ճանչնամ այն ձեռքը՝ որ հարուածը կ'ուղչէ: Անորէն և անարդ արարածը՝ որու իմ կոյր բարութիւնս գրեզ յանձնեց, այն ֆրիւտին Օօթէզը, որ ամեն ինչ յախշտակեց ինձմէ, միւշկ անգամ քու սէրդ, Ֆրաժի, այն ան-

ախրս և անձնուկ աղջիկը գեռ աւելին կը խեղրէ. իրեն իմ անունս, ունեցած դիքքս պէտք է, հարստութիւնս և աստիճանս պէտք է իրեն: Իր փառափրութիւնը ասկէ քիչով զոհ չըլլար բնաւ: Քու տկար և դժբաղդ հայրդ, անորմէ դիւթուած և հրապուրուած՝ չունի ալ ո՛չ կամք և ո՛չ զօրութիւն: Մի մեղադրեր զան, Ֆրաժի, յանցաւոր չէ բնաւ: Ո՛հ, ո՛չ, յանցաւոր չէ և չլինար ըլլալ: Սիրէ՛ զինքը ինչպէս որ ես կը սիրէի. անոր քով իմ սեղս բռնէ, սուր իրեն այն ամեն երջանկութիւնը՝ զոր սէրս չկրցաւ տալ: Բայց լու՛ և լաւ միտքդ պահէ իմ վերջին և սրբազան կամքս, և գործարէ՛ զայն, եթէ ո՛չ իմ և Աստուծոյ յաւիտենական անէծքին ենթակայ կ'ըլլաս: Ո՛րեւիցէ պայմանաւ մը, որեւիցէ պատրուակով մը մի ընդունիր որ իմ սպանչիս և Ամերիկայի մէջ տեղ այս միաւորութիւնը տեղի ունենայ: Չայն արդիաւորութիւն համար ամեն կարելի եղած միջոցները գործածէ, և եթէ պէտք ըլլայ՝ վատնէ՛ քու հարստութիւնդ, բայց երբէք, կը լսե՞ս, Ֆրաժի, երբէք այդ սրբափիղծ միաւորութիւնը եկեղեցիով և օրէնքով չնախադրեմուի. եթէ ըլլայ այս՝ իմ ոսկերտութիւնս գերեզմանէս գուրս ելնելով՝ գրեզ մայրասպան պիտի անուանեն:

«Ըլլում մնաս բարեաւ, թշուառ սիրոյ մը ծնունդ, զոր այնչափ սիրեցի. եթէ ձայնիս անուաս, եթէ գործարեալ իմ սրբազան իղձս, օրհնակ և երջանիկ ըլլաս. մի մտուար զիս, ապրած ժամանակը սիրածեզ աւելի մեռած ժամանակը սիրէ՛ մայրդ. իմ յիշատակիս նկատմամբ շատ և շատ հատուցումներ ունիս ընելիք: Ար ներեմ քեզ ինչպէս որ միշտ ներած էի. մօր մը գթութիւնը անսպասելի է: Իմ և հօրդ կամքը զքեզ զարմիկիս, տը Շ, Կոտանթ կոմսին հետ ամուսնագործել է: Կոճանհում զինքը և համ-

տի խաբէ: 1
մահուան ան
րդաստանակ
էջ թողում
իւնը նամա
լաւաններս, :

իրը դաս ծառայէ : Մտածէ՛ վրաս , աղօթէ՛ ինձ համար : Ես ալ քեզի համար աղօթեմ : Ա՛հ , դաւակո , զաւակո , պէտք է քեզմէ բաժնուիմ , և զքեզ երբէք չտեսնեմ . . . սիրէ՛ հայրդ . . . :

Գրիշը ձեռքէն ինկաւ , հեծկլտանքները զինքը կը խեղդէին : Ճակատագրութեան դրոշմով նշանակուած այս տարաբաղդ կիներ պէտք էր ամեն սան ջանքները կրել , ամեն արտասուքները թափել : այս տապնապը որ հիմա կը կրէր՝ կը քաւէր բնութեան կամ լաւ ևս իր կրթութեան թերութիւնները : Քանի մը ժամուան մէջ պիտի մաքրուէր և բոլորովին սուրբ մը պիտի դառնար նա : Խանդակաթմայրը , անձնուէր և վեհանձն կիներ՝ որ իր դահճին կը ներէր , անոր սպառնացող վտանգը հեռացընել կ'աշխատէր՝ զաւկին սէրը պահելով անոր վրայ , նախանձոտ սիրուհին կը մոռցընէր , և իր զաւկին անէծքը ոսոխուհւոյն վրայ կը հրաւիրէր : Ա՛չ ոք կարող է առանց գթութեան և սուանց սոսկման այս նահատակ կոշ վրայ մտածել :

Տիկին Մօնղա քանի մը վայրկեան այսպէս իր վիշտերուն մէջ թաղուած մնալէ վերջը , վախնալով որ չընդմիջուի , տեղ մը փրնտուեց թանկագին կտակը պահելու : Իր ակնարկը երկաթեայ տուփին վրայ ինկաւ դր իր ճամբորդութեան զարդերը կը պահէր . անոր մէջ գաղտնի տեղ մը կար , զոր միայն Ֆլավի գիտէր , և որ անոր հօրուէն և Քրիստինէ անծանօթ էր , ինչպէս որ ինքը կ'ենթադրէր : Իր անդամանգները չէին կրնար գրաւել , և իր աղջկան պիտի յանձնէին անշուշտ . սակայն պէտք էր զանոնք երեւան հանել , իր ամուսնութեան գաշնադրին համեմատ , ուր ամեն ինչ արձանագրուած էր : Ասկէ աւելի ապահով միջոց մը կարելի չէր գտնել : Ուստի տուփը բացաւ , իր աչացը զարնող առաջին բանը ամուսնութեանը գեղեցիկ զարդը եղաւ , այսինքն մարքիդուհւոյ թաղը՝ որ վկայ եղած էր այն սոսկալի աղէտքին որմէ իր բոլոր դժբաղդութիւնները յառաջ եկած էին . գէթ անոնց առաջին օղակը եղած էր այն . իր աչքին զարկաւ նաև խեղճ Սօֆիին թառամեալ ծաղկեփունջը : Տիրութեամբ մը ժպտեցաւ և աղետալի զարդը ձեռացը մէջ առ-

նելով երկայն ժամանակ դիտեց զայն և չորս կողմը դարձուց՝ որպէս թէ յիշած դառն յիշատակները անոր վրայ փնտռելով :

— Այո՛ , ըսաւ ցած ձայնիւ , արիւնալէ մարդուհին , այս է առնուս և ահա՛ թագոս : Իտե՛ղճ Սօֆիի արեամբ շաղկխեալ թագոս՝ որ պահէ մը գույց իմ արեամբս ալ պիտի ներկուի : Առաջին օրը սպաննուած ծաղկահաս աղջկան մը արիւնը , խնամակալիս արիւնը . . . : Եւ վերջին օրը՝ վերջին զոհին արիւնը : Այս արդար է , այս պէտք է ըլլայ , Աստուած այսպէս կ'ուզէ անշուշտ : Լաւ ուրեմն , երբ Ամէտէ վերադառնայ՝ զիս զոհողութեան համար զարգարուած պիտի գտնէ , արիւնալէ մարդուհին պատրաստ պիտի գտնէ նա լմնալու ինչպէս որ սկսաւ :

Պէտթրիս կանգնեցաւ և հայելիի մը մօտենալով՝ պաղարիւնով մը՝ զոր ծայրայեղ յուսահատութիւնը կու տայ ստէպ , իր զարդարանքը սկսաւ ընել , զարդարանք զարմանալիան , զարդարանք սոսկալի և վշտագին՝ մահուան երդէ մը աւելի : Մագիքը վեր վերցուց որոնց խոստովները իր ուտերուն վրայ կը թափէին , անգամանգներով շողշողուն թաղը գլուխը դրաւ , որ զարհուրելի հակապատկեր մը կ'ընծայէր իր տակնուվրայ հաղուստին , դիմացը տոգնութեան և իր հրաշէկ բիրբրէն արձակուած զրեթէ մոլորագին նայուածքին հետ . իր կուրծքին վրայ թառամեալ ծաղկեփունջը կը կրէր :

Երբ աշխատանքը լմնցաւ՝ դարձեալ վայրկեան մը ինքզինքը հայելիին մէջ դիտելով իր տարօրինակ ժպտովը ժպտեցաւ Պէտթրիս :

— Հիմայ , ըսաւ , կրնայ գալ , կ'սպասեմ զէնքը և պատրաստ եմ :

Իր երեւակայութիւնը քաշած երկար տառապանքներէն մինչև խելայեղութիւն գրողուած՝ այս երազներուն ազատ ընթացք մը կուտար . այս երեւակայութիւնը , անմիթթար վիշտերու այս ժամերուն մէջ կ'իշխէր իր սրտին , որ արտասուքներու և անցեալ պատրանքներու տակ զրեթէ մեռած էր : Պէտթրիս սենեկին մէջ պտըտեցաւ , սլառու հանր բացաւ , դիտեց այն հանդարտաւէտ տեսարանը՝ զոր լուսինը կը լուսաւորէր :

Բան մը չկրնար բնաւ բնութեան տարբերու կարգը փոխել . շատ

անդամ՝ ծաղկիներու, վայակներու, դաշարիներու մէջ տեղ ամենամեծ ոճիրները կը դործադրուին: Թուշուր կ'երգէ, արեգակը կը շողայ, մինչքեզ մենք կ'արտասուինք, և երբեմն յուսահատօրէն կը մեռնինք. մարդկային ազգի ալետաբեր կիրքերը երբեք չեն յաջողած ստեղծելն զորքը խանդարել. սեպտեմբեր Չի գիշերը՝ Արքատիայի ամենահանդարտ գիշերներու նման՝ աստեղք կը փողփողէին: Սէնի կոհակները, արվունովներկուած՝ Լինեօի ի խաղաղաւտ ջրերուն նման իրենց փայլիւնը կը ցոլացնէին, այծատերևներու և վարդերու իրենց որորանին տակ:

Բայց սակայն ժամանակը կ'անոյնէր, և Պէտրիս մէկու մը գալը չէր անտես: Գրեթէ անպէտս սկսաւ հանդարտիլ նա, և հիծեալ բնութիւնը իր իրաւունքները ձեռք կը բերէր վերստին: Անկողնոյն ոտքին տակ թիկնաթուի մը վրայ նստաւ, գլուխը յեշարանին վրայ կ'ըմպոյց և առաստաղին վրայ ճրագարաններէն ու աշտանակներէն արձակուած ստուերները սկսաւ դիտել: Ֆիզիոլոգիան ներդործութեամբ մ'որ թէև տարօրինակ՝ բայց և այնպէս կարի իրաւան է, Պէտրիս սկսաւ համլել, իր մտայնը մէջ իրար հիւսել զանոնք, և ալ և այլ զծագրութիւններ ձևացնել, և այնպիսի ուշագրութեամբ մը կը հեռեւէր անոնց դիտելուն՝ որպէս թէ իր Բարլիի ապարանքին մէջ ննջած ըլլար: Տակաւ առ տակաւ այս տեսիլները խառնուեցան, արականունքը ծածկուեցան, շնչառութիւնը մարեցաւ, և վերջապէս ննջեց. . . : Հնդիկը իր տանջանայրը մէջ կը ննջէ:

Որչափ ժամանակ այսպէս մնաց, անկարելի եղաւ իրեն իմանալ. բայց երբ թնուներու գետին իյնալու ձայնէն արթնցաւ, և աչքերը վեր բարձրացուց՝ Ամէտէն իր գիմացը կանխած անսասաւ, գոցէ իրմէ աւելի տոգոյն, աւելի այլայլած և աւելի դողդոջուն:

— Ա՛հ, ըսաւ, ահա եկեր է, չէի խարուած ուրեմն: Քանի մը վայրկեան այսպէս դէմ առ դէմ մնացին առանց խօսելու: Իրենց շուտ շուտ շնչառութեան ձայնը կը լսուէր: Ինչպէս որ բնական էր՝ նախ անմղը ինքզինքը գտաւ:

— Ինչո՞ւ աւելի շուտ չեկար, Ամէտէ, հարցոյց, շատ ատենէ՛ր վեր քեզ կ'սպասեմ:

— Ինչ կը նշանակէ այդ դարդարանքդ, հարցոյց նա ևս իր կողմէն: Անդամանդներդ գրուելու տարօրինակ վայրկեան մը ընտարեր ես:

— Այս գլխազարդը բոլորովին բնական բան մ'է, Ամէտէ: Այս մեր գտնուած վայրկեանին և կրած անուխի կը պատշաճի այն. մեր ամուսնութեան յիշատակները միտք կը ձգէ, այն անգին և զուարթ յիշատակները, այնպէս չէ՛, Ամէտէ:

Եւ դաշոյնի հարուածի նման խոցող խնդուով մը սկսաւ խընդալ:

— Ինչ ցաւ կը սրտաճառես, յարեց Ամէտէ անհամբերութեամբ, սոսկալի կերպիւ կը տառապեցընես գիս, Պէտրիս:

— Յիրաւի՛, շարայարեց դժբաղդ կլինը միևնոյն շեշտով:

— Եկայ որ քեզի հետ խօսակցիմ, և անդամ՝ մը փորձեմ այն զգացումը որու վրայ միշտ սորվեցուցած ես գիս վստահելու. սակայն դու քու խենթութիւններովդ ինչ շփոթութիւն կը պատճառես, սիրելիս:

Պէտրիս անգամ մը ևս հանդարտեցաւ: Այս գիւրազգայ և գիւրափոխ միտքը վայրկեանական փոփոխութիւններ կը կրէր շարունակ: Իր յաղթանակը ապահով կարծեց նա՝ երբ Ամէտէ երկչոտ երևցաւ, և թագուհւոյ մը կերպերը սաանալով՝ սրտասխանեց.

— Ահա՛. խօսակցիլ կ'ուզես, լաւ ուրեմն, մտիկ կ'ընեմ:

Ամէտէ յայտնապէս շփոթած՝ վարանեցաւ իր խօսակցութիւնը սկսելու, և վերջապէս խօսելու յարմար սա՛ միայն գտաւ.

— Պէտրիս, կը սիրես գիս:

Պէտրիս կարի զարմացմամբ զան գիտեց: Այս սկորնատորութիւնը իր բոլոր նախատեսութիւնները կը կործանէր: Այլ մարդասպան մը չէր Ամէտէ, և ոչ կիրքով մոլեգին մարդ մը, որ իր զոհը կը փնտռէ, անոր վրայ կը յարձակի, և կու գայ՝ անոր մնայեալ կեանքը կը յափշտակէ: Քանի քանի անգամ նախատուած սէրէ մը կասկածող և ապացոյց մը խնդրելու չժառոյ անհանգիստ

ամուսին մ'էր նա : Խեղճ Պէաթրիսը իր մտային պատրանքները վանելու համար կարի սիրող և կարի խանդավառ մէկն ըլլալով յոյս ըրաւ թէ իր ամուսինը խղճմտանքէն տանջուած՝ բռնած ընթացքներուն վրայ զեղջ կը յայտնէր . սիրտը ուրախութենէ տրոփեց , ներողութեան առջև նետուեցաւ , և դեռ իր շուրթերը խօսելու ժամանակ չունեցած՝ շնորհեց զայն Ամէսէի :

— Կը հարցընես ինձ թէ կը սիրեմ զքեզ , Ամէսէ :

— Այո :

— Սիրեցի զքեզ , այնպիսի սէրով մը սիրեցի՝ որու նման երբէք կին մ'այս աշխարհիս մէջ մէկը սիրած չէ . դուն զիս լքմամբ և արհամարհանօք վարձատրեցիր , և հիմա կու գաս ինձ հարցընելու թէ տակաւին կը սիրեմ զքեզ :

Պարոն Մօնզա ևս իր կողմէն՝ յաղթանակը ապահով կարծեց : Իր իշխանութիւնը միշտ միևնոյնն էր , բաջ կ'իմանար այս բանը , և իր սեռին սովորութեան համեմատ՝ զայն չարաչար դործածել մտածեց :

— Քու բովանդակ սէրէդ պէտք ունիմ , Պէաթրիս , բայց ոչ թէ հասարակ և ինքնապաշտ սէրէ մը . անձնուէր և կատարեալ սէր մը , կատարեալ անձնուրացութիւն մը պէտք է . այս բանս բուսրաիդ մէջ գտնել յուսայի : արդեօք խաբուած եմ :

Պէաթրիսի սիրտը ուրախութենէ կը յորդէր . նա չէր կասկածեր բնաւ թէ մարդիկ կրնան կ'ոչ մը սէրը ուզել՝ զայն իր տանջանքներուն դործիքն ընելու համար . իր առջև օրերուն նման պարզ և կաթողին կասկածի մը նշոյլը անդամ չունեցաւ , և երկու թևերը ամուսնոյն ուսերուն վրայ նետելով՝ զան համբոյրնէրով ծածկեց և բոլորովին ժպտուն դէմքով մը յարեց :

— Եւ ես կ'ենթադրէի թէ զիս մեոյրնելու կու գայիր :

Մարքիլը յետոս ընկրկեցաւ իբր թէ իմ մը իրեն զպցած ըլլար , և ալ աւելի տժգունելով՝

— Խեղճ ես , Պէաթրիս , ըսաւ :

— Հիմակ շատ աղէկ կը հասկընամ խենթ ըլլալս : Բայց ինչ կը խնդրես , ինչ կրնամ ընել քեզ : Արդեօք իմ ստորագրութիւնս

կ'ուզես , արդեօք ստակի պէտք ունիս՝ տարի մը , տասը տարի , մինչ ցմահ Մօնզայի մէջ մնալ , երբէք անկէ դուրս չենել և մի միայն զքեզ տեսնել պէտք է ; արդեօք զքեզ նախանձոտ ընելու բարեբաղդութիւնն ունիմ : Օ՛ն ուրեմն , խօսէ , խօսէ , սիրտս մի հասցընէր :

Այսբան անկեղծութիւն , պարզութիւն և սէր Ամէսէի սրտին խօրերը կը թափանցէին . սաստիկ հարուած մը ընդունեց նա , և քիչ մնաց որ եղեռնական փափաքներէն հրաժարելով՝ կատարեալ դարձով մը այս բարեհամբոյր կինը վարձատրելու ելնէր . սակայն Քրիստինի պատկերը շուտով մը իր անպաշաներուն յաղթելով՝ կրկնեց :

— Երբէք մէկըմէկ աղէկ հասկըցած չենք , սիրելիս : Պէտք էք խոստովանիլ թէ ամեն ինչ ըրի ձեր միտքը լուսաբանելու համար : Երբէք չըսողեցայ ընդունած տպաւորութիւններէս յառաջ եկած խորհուրդներս ձեզի հաղորդելէ , բայց դուք չուզեցիք անսալ :

— Ամէսէ , ընդմիջեց Պէաթրիս միշտ ժպտելով , եթէ կ'ուզես որ քու քարոզներդ զիս չձանձրացունեն՝ կ'աղաչմ որ այս մեծարիչ կամ զայրալի քո բառը չդործածես , որ մեր սիրոյն չվայելեր :

— Թո՛ղ այդպէս ըլլայ , շարայարեց Ամէսէ սրտնեղութեամբ մը : Մեր ամուսնութեան առջև օրերը կը սիրէի զքեզ , Պէաթրիս , և այս սէրը մշտնջենաւոր ընելը մի միայն քեզմէ կախում ունէր . բայց դու չուզեցիր :

— Ես չուզեցի :

— Ո՛չ , քու կասկածներուդ , վէճերուդ և հաճոյքներուդ տակ խղդեցիր զայն , զիս ստիպեցիր որ ուրիշ տեղ զբօսանք վնասեմ , իմ տունս ինձ անտանելի ըրիր , օտարականի մը և տիրուհոյ մը դերքը բռնեցիր , ոչ թէ կնկան մը և մօր մը . ահա ինչ ըրիք , տիկին , ահա ինչպէս մեր երջանկութիւնը և միաբան սէրը կործանեցիք : Միթէ ճշմարիտ չէն ասոնք :

— Ո՛հ , գոչեց եղկելի մարքիլը հին հեծկտալով , կ'ըսես թէ ալ զիս շեռ սիրեր , և թէ ես եմ պատճառը :

— Ներեցէք ինձ եթէ կը վիրաւորեմ զձեզ, շարայարեց Ամէտէ առանց ինքը ուղեւոր խօսակցութեան այս անմտերիմ կերպը բռնելով, բայց ձեզի ճշմարտութիւնը կը պարտաւորիմ ըսել այս պահուս՝ ուր մեր մէջ ամեն ինչ պիտի լուսարանի: Զձեզ ամբաստանելով ինքզինքս արդարացընել չեմ ուզեր, դատաւորի մը պէս եմ, երկու կողմն ալ անկողմնասիրութեամբ կը կշռեմ, ըստ որում հարկ է որ այսպէս ընեմ:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես, 'ի սէր Աստուծոյ, բացատրէ միտքդ:

— Կ'ուզեմ զիտնաբ թէ ինչո՞ւ չունիմ այժմ ձեզի համար այն բացարձակ սէրը՝ զոր պահանջելու իրաւունքն ունիք, կ'ուզեմ որ զիս մինակ չդատապարտէք, երբ յանցաւոր ըլլալս խոստովանիմ ձեր յանդիմանութիւնները ալ չպիտի կրնամ տանել, բաւական է որչափ որ ես ինքզինքս կը կշտամբեմ:

— Ա՛լ չես սիրեր զիս, ա՛լ չես սիրեր զիս, կը կրկնէր Պէտթրիս, և այս խօսքերուս մէջ ուրիշ բան չէր հասկնար:

— Կը սխալիք, կը սիրեմ, կը յարգեմ և կը պատուեմ զձեզ, և միտքս դրած եմ որ երկրիս ամենամարտը և ամենասուրբ կիին էք դուք: ձեր ներողամտութեան, անձնուիրութեան և ձեր կատարեալ անձնուրացութեան կը վստահիմ, ինչպէս որ ըսի:

— Ո՛հ, այո՛:

— Բաւական կը սիրէք զիս որ իմ սիրոյս ամենամեծ զոհողութիւն մը ընէք, զոհողութիւն՝ որ կին մը իր ամուսնոյն ըրած է երբէք:

— Ի՞նչ զոհողութիւն, կեանքս կը խնդրեմ՝ առ զայն: Ինչ պէտք ունիմ ապրելէ, քանի որ չես սիրեր զիս:

— Կեանքդ . . . Ո՛հ: Երջանկութիւնդ . . . Այո՛:

— Աղջիկս ինձմէ հեռացընել կ'ուզես:

Իբ փոքր չեմարջակեցաւ առեւի հետոսն երբեք, տիկին Սէվինեէի անմահ խօսքը գործածելով:

— Աղջիկդ . . . այո՛:

— Ուրեմն կարի երջանիկ պիտի ըլլաս երբ աղջիկէս զրկուիմ:

— Երջանիկ, դուցէ . . . դո՛հ առ նուզն:

— Ո՛հ, Ամէտէ, Ամէտէ, այսպէս մօր մը սիրտը խորտակել:

— Պէտթրիս, զթձ ինձ . . . դեռ ամեն բան չըսի:

— Աստուած իմ, կը դողամ . . . խօսէ . . . խօսէ . . .

— Քանի մը տարի Մօնղա մնալու խօսք կու տայիր ինձ, պէտք է որ իրօք մնաս:

— Մօնղա՛, առանց աղջկանս: Գոնէ քեզի հետ:

— Առանց ինձ, պատասխանեց Ամէտէ այնպիսի ցած ձայնիւ մը՝ որ թշուառ Պէտթրիսը աւելի գուշակեց քան թէ լսեց:

— Առանց քեզի՛, գոչեց նա, առանց քեզի՛, առանց աղջկանս, հո՛ս առանձին. ա՛ս է ուրեմն ինձմէ խնդրածդ, ինձ առաջարկածդ, և կ'ըսես թէ չես ուզեր զիս սպաննել: Բայց գազան մ'ես դու, բարբարո՛ս մը. ինձ առաջարկածդ մահուանէ հազար անգամ սոսկալի է: Հո՛ս, առանձին: Ո՛հ, երբէք: Չեմ ուզեր, չեմ ուզեր: Մնաս բարեալ:

Եւ փութանակի բաց մնացած պատուհանին կողմը սրացաւ մարբիզը թևերը դէպ'ի անոր երկնցուց, դռնէնով:

— Պէտթրիս:

ԼԸ

Ոճիբ:

Պարոն Մօնղա արդիւնք իր կինը այն միջոցին՝ ուր անխիա յուսահատութենէ մղուած՝ պատշգամբը հասած էր ինքզինքը վար դահավիժելու համար. զան թևերուն մէջ առաւ, և ուժով մը սեղմեց անոր անունը կրկնելով, այն անունը՝ որ այնչափ և այնչափ անդամներ սիրոյ և ուրախութեան յափշտակութիւններու մէջ արտասանած էր: Լաւաղոյն փաստ մ'էր այն՝ որ կրնար գործա-

ծել . և Պէտթրիս խոնջութենէ և վիշտէ յաղթուած՝ տեղի տուաւ . այն ժամանակ Ամէտէ թիկնաթօտի մը մէջ հանգչեցուց զան , և պատուհանը դոցեղով՝ առջևը կանգնեցաւ : Պէտթրիս տխրութեամբ զան կը գիտէր :

— Ինչու զիս արգիլեցիր մուտնելէ , Ամէտէ , այժմ ալ չէի տառապներ :

— Ձեմ ուզեր որ մեռնիս , Պէտթրիս , ընդհակառակը կ'ուզեմ ապրիս , որ անսահման սէր մը ցուցնելով՝ իմ յաւիտենական երախտազիտութիւնս ստանաս :

Արքի սեպհակիան հանդամանքներէն մին՝ ամեն ինչ իր տեսակէտովը տեսնել , անոր յարմար եկածը կարելի կարծել , և կեանքը ու աշխարհը իր քննյը համեմատ շինելն է : Մասացու հարուածներ տուած ժամանակը՝ իր զէնքերը անզօր կ'ենթադրէ , ըստ որում ինքը բան մը չզգար : Չկայ բան մ'որ այնչափ յիմար , այնչափ անիրաւ և այնչափ անզօր թ ըլլայ՝ որչափ կիրքը . բայց 'ի վերայ այսր ամենայնի այս աշխարհի մէջ ստէպ կ'առաջնորդէ նա զմեզ , և կոյրի մը , գերիի մը նման իրեն հնազանդելով՝ իր ձեռքովը և իրեն համար՝ զմեզ շրջապատողներուն կեանքը կը կործանենք : Սիրտը պատերազմի դաշտ մ'է՝ ուր գերակները կը զեզուին , կը կուտակուին :

Ամէտէ խիստ այլանդակ գիտաւորութիւն մը յղանալով և անոր գործարարութիւնը գիւրին կարծելով ինքզինքը ո՛չ յանցաւորի և ո՛չ անմիտի մը տեղ դրաւ : Առ առաւելն հաւանեցաւ թէ այս տեսակ առաջարկութիւն մը իր զգացած ներդրութիւններէն շատ աւելի բնորոշի էր , և այս քառութիւնը տրամարաշխական արդարութեան գործ մը համարելով՝ այս մտածումով ինքզինքը կը մխիթարէր :

— Ի՛րն է յանցանքը եթէ զինքը ալ չեմ սիրեր , պէտք է որ անոր հետեւութիւնները ինք կրէ :

Եւ ապագայի չքնաղ տեսիլները անցեալի տաղտուկ ձայներուն բռութիւն կը հրամայէին . իր հոգւոյն նշանածին համար սոսկինք կը հիւսէր նա , և իր առաջին սիրոյն թառամեալ ծաղիկները ոտ-

քերուն տակ կը կոխկրտէր : Երնէսդ շատ աղէկ գատած էր այս մարդը՝ իբէն նմանելու կարի սրամաղիր ենթադրելով զինքը : Անսանձ կիրքէ դէս 'ի ոճիր՝ քայլ մը կը մնայ միայն :

Տիկին Մօնղա կ'զգար թէ խելքը զլխէն կը թուի , ընդնշմարելով այն զարհուրելի շարիքները՝ որք կ'սպառնային իրեն : Անստուգութիւնը իրեն բարիք մը կ'երևէր , ուստի և սպասեց որ մարքիզը խօսի նախ :

— Ա՛ուզես խոստանալ որ հանդարտութեամբ խօսքերս մտիկ պիտի ընես , Պէտթրիս . կ'ուզես վերստին ինձ քու գթութիւնդ , քու սէրդ հաստատել : Ինչ որ ալ ըսես ես ա՛յ զաղան մ'եմ և ո՛չ բարբարոս մը . դժբաղդ մէկն եմ ես , քու բոլոր գթութեանդ արժանի :

— Ի՛մ գթութիւնս շնորհեմ քեզի . զո՛հին գթութիւնը իր դաս՝ ճին համար :

— Արեւի է որ այդպէս ըլլայ , կարելի է որ ճիշդ ըլլայ ըսածդ , բայց սակայն եթէ գիտնայիր թէ որչափ կը տառապիմ : Ամեն ինչ պիտի ըսեմ քեզի , սիրելիս , այս վայրկեանս հանդիսաւոր վայրկեան մ'է : Քու և իմ երջանկութիւնս ընդ միշտ կորսուած է . անանուն և անսահման սիրոյ մը ենթակայացած եմ , այնպիսի սիրոյ մը՝ որ կեանքիս վճիռը պիտի տայ . կ'զգամ թէ վերջապէս ալ քեզի արժանի չեմ :

— Ա՛յ , զիս սիրածէդ աւելի՛ կը սիրես այն աղջիկը , զոչեց մարքիզուհին :

— Այո՛ , այնպիսի սէրով մը կը սիրեմ զան , որու նմանը երբէք մարդ մը այս աշխարհիս մէջ սիրած չէ , այն աստիճան կը սիրեմ՝ որ պատրաստ եմ զոհելու իրեն համար կեանքս , հարստութիւնս , երջանկութիւնս : Ատաղիի մը , խելայեղի մը նման կը սիրեմ : Պէտք է ինձ ցաւակից լինիլ , Պէտթրիս . այս տեսակ զգացում մը ամեն տանջանքներէն զեր 'ի վեր պատուհաս մ'է : Գիտես դու զայս , ըստ որում շատ տառապեցուցած եմ զքեզ , այնպէս չէ , խեղճ կին :

— Բայց այս երա՛ջ մ'է : Ես չեմ ապրիր , կարելի չէ այս . անգթութիւնը մինչև այս աստիճանները չե՞ս կրնար մղել :

— Արդէն ըսի քեզ, Պէաթրիս, ես չեմ ո՞ր կը խօսիմ, այլ կիրքն է. ես ինքզինքնիս տէրը չեմ, կիրքն է տէրս: Ա՛լ ինքզինքնիս չեմ վերաբերիր, դէ՛սհար մ'եմ ես, Աւետարանի յիշած թշուառներուն նման: Քրիստին զիս չսիրեր, կը վախնամ ես իրմէ. գէթ մինչև հիմա մերժեց իմ սէրս, բայց անոր յարուցած արդեւքներուն պատճառաւ ա՛յլ աւելի կը սիրեմ զինքը: Պէտք է իմն ըլլայ նա, զան պէտք է ստանալ, պէտք է ըսում իր վրայ ունեցած այն անշիջանելի ծարաւս՝ որ ինձ մոլորեցնուծիւն կը պատճառէ, և այս պիտի ըլլայ, կը լսես, Պէաթրիս. այս փափաքիս հասնելու համար հոգ չէ եթէ մեռնիմ, հոգ չէ եթէ աշխարհ տակնուվրայ ընեմ:

— Ա՛հ, չսիրեր նա զքեզ:

— Ա՛հ, չսիրեր զիս. մերժեց, արհամարհեց բոլոր առաջարկութիւններս, զիս իրեն իբր անարժան կը նկատէ, և չուզեր որ իմ տարփուհիս ըլլայ. գուցէ իմ կինս ըլլալու յանձն պիտի առնու, պէտք է որ իմ կինս ըլլայ:

— Ի.կ ես, գոչեց մարքիզուհին իր բոլոր բարձրութեամբը կանգնելով:

— Գ՛ու. գու, Պէաթրիս, կիներէն ամենէն աղնիւր և ամենէն վեհանձնը պիտի ըլլաս, շարայարեց Ամէտէ անոր ձեռքը բռնելով՝ զոր թշուառ կինը ետ քաշելու կ'աշխատէր, գու պիտի թողուս որ ապրիմ, գու ապաղաս ինձ պիտի շնորհես, զոր աղէտալի կապ մը քուկինիդ հետ կը միացընէ: Վերջապէս իմ երջանկութեանս համար պիտի զոհուիս: Հոս պիտի մնաս, ամեն աչքերէ պահուած. պիտի մտածես թէ որչափ բերկրութիւններ կը պարտաւորիմ քեզի, միմիայն ինձ համար պիտի ապրիս, զքեզ տեսնելու պիտի դամ յուրվակի, ըստ որում սրտիս մէջ պարունակուած բոլոր գորովը, բոլոր երախտապիտութիւնը քեզ պիտի շնորհեմ: Գու իմ միակ բարեկամս պիտի ըլլաս, քու քովդ պիտի դանեմ այն միտիթարութիւնները՝ որոնց պէտք ունիմ ինձ իշխող սատանին ճիրաններուն տակ տառապած ժամանակս. գու վրէժդ պիտի լուծես, հաւաստի եղիր: Եւ ետքը, ասպդային մէջ

. . . պիտի միանանք, Պէաթրիս, անձանթ երկիրներ պիտի փախչինք, մեր օրերը միատեղ պիտի վերջացընենք, և յաւիտենականութեան համար միատեղ պիտի ննջենք:

Մարքիզուհին չէր կրնար լսածներուն հաւատալ, և իբր երագի մէջ մտիկ կ'ընէր զանոնք: Ա՛րջափ անկարգ և որչափ ինքնասէր ալ եղած ըլլար իր սէրը, երբէք չէր կրնար երեւակայել թէ անկարգութիւնը և ինքնասիրութիւնը կրնան մինչև այս աստիճանները հասնիլ: Բնաւ պատասխան մը չգտաւ նա. սրտին մէջ գոռացող փոթորիկը կը խղէր զինքը. իր սրամտութիւնը այն աստիճան մեծ եղաւ՝ որ իրեն այնպէս կ'երևէր թէ Ամէտէն կ'ատէ:

— Արդեօք կը սխալիմ սրտիդ վրայ այս աստիճան վստահելով, յարեց Ամէտէ:

— Այո . . . կը տեսնեմ. . . երազս կ'իրագործի, աւանդական սրտամութիւնը կը գործադրուի, զիս Խրէնը ընել կ'ուզես, բայց Ախնթէրի մը հանդիպելէ չես երկնչիր:

Այս դարուս մեր զլուխները՝ վէպերով և վիպականութեամբ լցեալ, ամենուրեք վէպեր կը գնեն, գրեթէ ակամայ, մինչև անգամ ամենամանր ինդիքներու մէջ: Ամէտէ կարի իրապաշտ՝ երբէք իր նպատակէն չէր շեղեր, և անընդհատ անոր ետեւէն կը վազէր:

— Երբէք այդ ունայն կեղծիքներուն չեմ զբաղիր, տիկին, պատասխանէ ինձ: Քեզի ապաղան կը նուիրեմ, և գու կը վարանիս, ապաղան կը նուիրեմ՝ քեզ, և գու կ'ըսես թէ կը սիրես զիս: Ա՛հ, եթէ Քրիստին ինձ ապաղան խոտտանար, եթէ այդ յոյսը ընգնշմարէի միայն, և եթէ ասոր փոխարէն պէտք ըլլար ամբողջ տարիներ բանտի և աքսորի մէջ անցունել, ո՛հ, ես չպիտի վարանէի: Խայթիչ և սոսկալի նախանձութիւն մը զբառեց զՊէաթրիս. անուղքելի, անազօրոյն և արի դատնալով յանկարծ՝ ա՛յ չվախցաւ ո՛չ մահէ և ո՛չ մահ պատճառող խօսքերէ. հրաշկ երկաթով մը զինեալ՝ հոգ չէր ընել իր ընտրած վէրքերը, բառական էր որ ինք աւելի խորունկ վէրքեր բանար: Այս կերպով ահեղ և երկու կողմէ հաւասար մրցում մը սկսաւ, որ ախոյեաններուն միջին մահուամբը միայն կրնար վերջանալ:

— Զձեզ մտիկ կ'ընեմ, և կը հիանամ, պարոն, յարեց Պէաթ-
բիս բարկութենէ աւելի վստանգաւոր ստերեւոյթ հանդարտութեամբ
մը: Ինձմէ ամեն կերպով կատարեալ զոհողութիւն մը կը խնդրէք,
մինչև անգամ ապրելու իրաւունքիս զոհողութիւնը, և այս մասին
երախտագիտութիւնս ձեզի չյայտնելու համար կը զարմանաք: Յի-
րաւի սրչափ վեհանձն մէկն էք. ինձ՝ ձեր կնոջը, օրիորդ Շամա-
բանթի, այս աշտարակին մէջ ապրելու թոյլտուութիւնը պիտի բ-
նէք, ուր խենթի մը տեղ պիտի անցնիմ ձեր նոր սպասաւորներուն
առջև՝ որք զէս չեն ճանչնար: և այս միջոցիս դուք իմ անունս,
աստիճանս, դիրքս և աղջիկս, իմ աղջիկս, օրիորդ Քրիստին Օր-
թէզի, իմ տոհմիկիս կոմս Բօպէրի տարփուհիին պիտի տաք. այս
բոլորովին բնական բան մ'է, այնպէս չէ՞. ո՛հ, պարոն, ստուղիւ
մոլեզին խենթ մ'էք դուք:

Բօպէրի անունը լսելով մարքիզը կանգնեցաւ և կատողութենէ ու-
նալով՝ կնոջը ձեռքը սաստկութեամբ սեղմեց:

— Տոհմիկիդ տարփուհի՛ն, ո՛սկից պիտես, ո՞վ ըսաւ քեզ:

— Հարցոցէք բոլոր աշխարհի և Պատէնը յիշեցէք, զիտեցէք
անգամ մը զիրենք և բոլոր աշխարհի զիսցածը դուք ալ պիտի
զիտնաք:

— Ո՛հ, ո՛չ, ո՛չ, անկարելի բան է այդ, զըստարտութիւն մ'է:

— Ինչո՞ւ զըստարտութիւն պիտի ըլլայ, ըստ որում զձեզ իբրև
տարփածու շուզեց ընդունիլ: Իբրև ամուսին կ'ուզէր ընդունիլ
զձեզ, պէտք էր անշուշտ ատոր միջոցները ձեռք առնուլ:

— Ո՛հ, սուտ է այդ, ըսէ, Պէաթրիս, թէ սուտ է:

— Ընդհակառակը ճշմարիտ իրողութիւն մ'է և ամենէ մեծ վրէժ-
խնդրութիւնը որ կրնամ ընդունիլ՝ ձեր անկարելի վէպին հաւա-
նութիւնս տալն էր: Բայց աղջկանս կը մտածեմ և . . .

— Եւ կը մերժես:

— Եւ կը մերժեմ:

— Ահա՛ ուրեմն այն անձնուիրութիւնը, այն զոհողութիւնները
որ իմ երջանկութեանս համար որպէս թէ պատրաստ էիր ընելու.
այսպէս ուրեմն կը սիրես զիս:

— Այսպէս կը սիրեմ զքեզ, զոչեց տարաբարդ կինը այս ան-
միտ և անիրաւ ետութենէ վերջին ծայր բարկացած: Մոռցնոր ու-
րեմն տանեհինդ տարի շարունակ զքեզ Աստուծոյ նման պաշտելու.
այո՛, տանեհինդ սարի, առանց վայրկեան մը միտքս քեզ-
մէ դուքս ուրիշ մէկու մը զբաղեցընելու: Մոռցնոր վիշտերս,
արտասուքներս, մոռցնոր լուծիւնս, նուաստութիւնս և քու ար-
համարհանքներդ: Վերջապէս մոռցնոր թէ որո՞ւ հետ կը խօսիս,
թէ ո՞վ եմ ես, թէ ի՞նչ են իմ իրաւունքներս և պարտաւորու-
թիւններս: Աստուած վկայ է թէ դեռ կը սիրեմ զքեզ, բայց ե-
թէ չօրէի իսկ, եթէ ինձ ատելի իսկ ըլլայիր՝ իմ ամուսինի և
մօր տիտղոս չպիտի թողում բնաւ, չպիտի թողում որ օտարա-
մօր տիտղոս չպիտի թողում բնաւ, միշտ ինչ ես կ'ապրիմ տակալն:
կան մը իմ ամուսնի մէջ մտցընես, միշտ ինչ ես կ'ապրիմ
Ասիկա նուաստութիւն մ'է և ո՛չ թէ տկարութիւն մը. կ'ընդունիմ
տկարութիւնը, կը կրեմ անոր հետեւութիւնները, բայց նուաստու-
թիւնը՝ երբէք: Ահա իմ վերջին խօսքս: Այժմ դուքս ելիր, թող
զիս առանձին և ազատ իմ սենեկին մէջ. քու ազնիւ հօրդ տունը
կը գտնուիմ, պարոն, յարդէ՛ զան, եթէ զիս չես ուզեր յարդէ՛ս
Տիկին Մծնղա կանգնեցաւ և արքայազայել շարժումով մը դու-

նոր ամուսնոյն ցուցուց. այս միջոցիս զեղեցիկ և հրաշալի էր նա,
և իր կրէցը զերի այն դժբարդ անմիտէն զատ ամենքը կրնար զի-
նաթափ ընել: սակայն և այնպէս զան շարժելու տեղ, բարկու-
նութիւնը զրգոցեց: Մինչև այս պահուս ինչ զինքը բռնած էր Ամէտ,
սակայն ասիէ ետքը կարելի չէր այս իրեն համար: Եղած տեղը
նստեցաւ մնաց և կնոջը վրայ արհամարհոտ ակնարկ մը ձգելով՝

— Եթէ ինչ որ ես այն չըլլայիր, ըսաւ, պիտի հասկընայիր
թէ այս տեսակ տեսակցութիւն մը՝ որու տեղում ինչը և մեծութիւ-
նը ամեն կարելի եղած միջոցներով ապահով ցուցած եմ, չկրնար
այսպէս վերջանալ. պէտք է որ զիջանիս, աիկին:

— Չպիտի զիջանիմ:

— Պէտք է որ զիս ազատ թողուս, կ'ուզեմ և պէտք է որ ա-
զատ ըլլամ:

— Ո՛չ, սրչափ որ կ'ապրիմ:

— Ձգուշայի՛ր, զքեզ ազատելու հնարաւորութիւնը շնորհեցի, դու մի մերժեր զայն:

— Բանէ մը չեմ վախնար:

— Բայց սակայն, բայց սակայն . . .

— Բայց սակայն, առանձին ենք, գիշեր է, Գանուբը մերձ է, յատակը խոր, այնպէս չէ:

— Փորձութեան մէջ մի դներ զիս . . . :

— Ձքեզ փորձութեան մէջ չեմ դներ, այլ կ'արհամարհեմ. եթէ կարող ես՝ դու, ազատորդի, դու, Մօնղա մարբիզը, կնոջ մը, քու կնոջդ արիւնովը պղծուէ: Եւ եթէ այդ անպատուութիւնը ընդունելու չափ վատ ես, լաւ ուրեմն, ո՛չ դողալս և ո՛չ տրժպունիլս պիտի տեսնես: Օ՛ն, ա՛յ տկար չեմ ես, քաջ եմ, այս միջոցիս քու տիրուհիդ եմ, ըստ որում առանց ինձի, առանց իմ կամացս, բան մը չես կարող ընել, այլ միայն ոճիրով:

— Տիկին:

— Ո՛հ, աչացդ մէջ կարդացի, կարդացի անհամբերութիւնդ և կատաղութիւնդ: Ձոհը ոտք կ'ելնէ և կը հարուածէ զքեզ, ոտնափոխ եղած միջատը վերստին կը կանգնի և իր թոյնը վրագ կը թափէ: Քու Քրիստինիդ հետ չպիտի ամուսնանաս, ըստ որում չեմ ուզեր, երբէք չպիտի հաճիմ, ըստ որում եթէ զիս սպաննես իսկ՝ անակնկալ արդեւք մը գերեզմանիս մէջէն ելնելով՝ քու և անոր մէջտեղ պիտի կանգնի: Քրիստին պիտի մերժէ մարդասպան մը. նա չտիրեր զքեզ:

Այս վերջին բառերուս մէջ պարունակուած վրէժխնդրութեան ամենագաւառ լեղին մարբիզին երակներուն մէջ թափանցեց, և զան անողորբելի դարձուց: Իր կիրքով յիմարացած՝ հանդպած անյաղթ թելի հաստատամտութեանն կատղեցաւ նա, ինչպէս Էրնէսդ՝ Սօֆի շէրվէի քով. ա՛յ ուրիշ բան չտեսաւ այլ միայն նպատակը, արդեւքը անհետացած էր:

— Կ'ուզեմ ազատ ըլլալ, դուաց նա ահեղ ձայնիւ մը, հասանէ:

— Ո՛չ:

— Պէտքիս . . .

— Ա՛յ Պէտքիս չեմ, Մօնղա մարբիզուհին եմ, Քլավի մայրը:

— Ձիս վերջին ծայրը կը մղես:

— Վատ. կնոջ մը սպառնալ:

— Հաւանէ:

— Ո՛չ, ո՛չ, հազար անգամ ո՛չ, մինչև վերջին շունչս՝ ո՛չ:

— Սիրտդ գութ չունի, տիկին, ուստի ես ալ քեզի պէս պիտի ըլլամ:

— Ի՞նչ հոգս: Քրիստին չտիրեր զքեզ:

— Ո՛հ, Աստուած իմ:

— Երբէք քուկդ չպիտի ըլլայ նա, դու ալ ինձ նման թշուառ, արհամարհուած և մերժուած պիտի մեռնիս:

— Ո՛հ, ա՛յ շատ եղաւ:

— Առանձին պիտի մեռնիս, կ'իմանան, չպիտի գտնուի ձեռք մը որ քու աչքերդ գոցէ, արտօսը մը չպիտի հոսի քու գերեզմանիդ վրայ, ըստ որում՝ ա՛յ ես չպիտի ըլլամ, և քու աղջիկդ իւր մօրը սպաննիչը պիտի անիծէ:

— Լուէ, լուէ:

— Եւ այս միջոցիս՝ քու Քրիստինդ երջանիկ պիտի ըլլայ, երջանիկ՝ ուրիշ մէկէ մը, քեզմէ աւելի գեռահաս և աւելի գեղեցիկ մէկէ մը, կ'իմանան, ամենը և պատուակիր մէկէ մը:

— Պէտքիս, 'ի սէ՛ր արևուդ, մի աւելցրներ բառ մը:

— Շատ աղէկ դիտեմ որ քեզմէ հօր եմ և զքեզ կը տանջեմ. շատ աղէկ դիտեմ որ դաշոյնը ես ալ իմ կողմէս վէրքիդ մէջ կը դարձնեմ: Առաւելութիւնս է այս՝ զոր 'ի զործ կ'ածեմ:

— Վերջին անգամ մը, կ'ուզեմ զիս ազատ թողուլ, կ'ուզեմ կենսաբք իմինէս բաժնել. կ'ուզեմ զայս:

— Ո՛չ:

Ամէտէ կուրծքին վրայ պահուած դաշոյնի մը պատեանը ակամայ կը զգուէր. միմիայն իր կինը վախընկելու դիտաւորութեամբ առած էր զայն, ըստ որում այն աստիճան մեծ էր իր կուրծքիւնը՝ որ այն անարժան կատակերդութեան համար անոր հաս-

ւանութիւնը սասանալու մեծ յոյս ունէր . դեռ ոճիւրի մը մտածելու չէր համարձակեր , ինչու որ խղճի և պատուոյ մնացորդ մը կար սակաւին իր սրտին մէջ : Բայց ընդդիմութիւնը , Պէաթրիսի անխոհեմ խօսքերը մինչև մոլեղնութիւն գրողեցին զինքը : Միայն թէ անդրադարձաւ ինքնին թէ յիրաւի առանձին են , զիշեր ժամանակ է , անդունդը խոր է , և թէ Գանուբը արագ ընթացք մը ունի :

— Պէտք է որ զիջանի , ըսաւ ինքնին :

Եւ իր բոլոր անգամները ջլատող սարսուռին դէմ մաքառելով՝ մարքիզուհւոյն մօտեցաւ , և դաշոյնը անոր ցուցուց :

— Ար տեսնես թէ ամեն բան յանձն առած եմ ,

— Ես ալ նոյնպէս :

— Ինչ , կ'ուզես զիս ստիպել . . .

— Սպաննէ զիս , ընդմիջեց Պէաթրիս , կեանքը ինձ համար ատելի է , ինչպէս նաև դու ալ :

Մարքիզը ետ քաշուեցաւ :

— Վատ , կ'սպառնայ ինձ , և իր ոճիւրը գլուխ հանելու քաջասրտութիւնը չունի : Վատ , վատ , վատ :

Մարքիզը զան թեքերուն մէջ առնելով՝ զէնքը կուրծքին վրայ կռթնցուց :

— Ազատութիւնս կամ մահգ :

— Ո՛չ :

— Լաւ ուրեմն . քանի որ կ'ստիպես զիս . . .

Եւ զարկաւ

Քանի ժամեր այսպէս անցան . չդիտեմ : Արեգակը , ասպակիներէն թափանցելով՝ ողբալի և սոսիալի տեսարան մը լուսաւորեց : Պէաթրիսի գիակը , դեռ ազէտալի թաղը գլխուն վրայ , թիկնաթուղին վրայ գրուած էր . կենաց երեւոյթը դեռ կը պահէր այն , բայց լայն վերք մը , որուն արիւնը առատօրէն կը հոսէր իր պարեպօքը աղտոտելով , սպաննուած ըլլալը կը յայտնէր և վրէժխնդրութիւն կը գոչէր : Իրմէ քանի մը քալ հետուն , Ամսէ՛ անշարժ , ստիպող արիւնաթաթաւ , գլուխը խոնարհած , նայուածքը

անշարժ , ըրածը տակաւին չէր կրնար հասկընալ : Ջարհուրելի խղճի մը ծանրութեան տակ ընկճուած՝ ոչ փախչիլ , ոչ յանցանքը ծածկել և ոչ ալ անոր հետեւութիւններուն առջևն առնուլ կը մտածէր : Այն վայրկեանէն իրեն համար պատիժը կ'սկսէր , և կը կարծէր թէ իր հանցատուութեան և ասպայային համար ամեն ինչ լնացած է : Հոն կը կենար նա՛ անշարժ , համը , իր զոհը դիտելով , որու կեանքը ետ դարձնելու համար իր բուն կեանքը նուիրել պատրաստ էր : Քրիստին շատ հեռի կը գտնուէր այս սպառնալիք մտածմունքներէն : Մտայք մէջ հաղարաւոր կսկծեցուցիչ պատկերներ իրար կը յաջորդէին . աչքին առջև կը բերէր իր ամուսնութիւնը , իր երանութեան ժամանակները , Ֆլավիի ծնունդը , տիկին Շամարանի մահը , այս վերջինս՝ աղջիկը իրեն յանձնած ժամանակը խօսած սա զարհուրելի խօսքերը կը կրկնէր նա խրովի :

— Երբ վերը զիրար դաննեք՝ այդ աւանդին համար հաշիւ պիտի պահանջեմ քեզմէ :

Յետոյ Էրնէստի ստուերը՝ և անոր սպաննութեան դուռը աչքին առջև կու գային : Ինքը որ արհամարհած էր զան , այժմ անդունդին մէջ անորմէ վար իջած՝ պէտք էր զան իրր դասատու ընդունիլ : Ինքը ևս խուսափելու միջոցը չհորհրած էր Պէաթրիսի , ինքը ևս մերժում տեսնելով՝ զոհած էր զան : Ո՛հ , հիանալի կերպիւ օգո՛ւտ քաղած էր անոր դասերէն , և սորվելու ուրիշ բան մը չէր մնացած իրեն :

Բայց սակայն , առջի վայրկեանները անցնելէ ետքը , խղճի ձայնին ներքև ննջող բնագոյումները արթնցան , ինքզինքին վրայ մտածեց , Քրիստինի վրայ մտածեց , և ուրախութեան ահաղիւն աղաղակ մը ելաւ իր կուրծքէն :

— Ալ ազնտ եմ , գոչեց :

Արբը վերստին իր իշխանութիւնը ձեռք առած ըլլալով՝ կարեկցութիւն և վիշտ անհետացան . հասարակ եղեռնադորձ մը դարձաւ նա , և ծագելիք կասկածները իրմէ հեռացրնելու աշխատեցաւ : Մտածեց որ օտար երկրի մէջ , գրեթէ անձանօթ վարձուորներէ շրջապատուած՝ ատելի յաջողութեան յոյս կրնար ունենալ . կրնար

խեղճ Պէաթրիսը այն սենեկին մէջ թողուլ, գուռը փակել, և ար-
դիւիլ իր սպասաւորաց որ մինչև իր վերադարձը, չմտնեն հոն,
ինչպէս որ առջի օրը ըրած էր. ինք Միւնիք պիտի փախչէր, Քրիստի-
նը և Քլավին հետը առնելով. այսպէս որ և է հալածուած խոյս
տալ կը յուսար: Այս միջոցը որ ամենէ գիւրիսն և խոհեմն էր, իր
փափաքներուն ըստ ամենայնի համեմատ չէր: Տանջանքէ խոյս տալ
չէր բաւեր, պէտք էր նաև բնաւ կասկածի տեղի չտալ: Շատ աղէկ
կը ճանչնար Քրիստիսը, և գիտէր թէ նա այս անօրէն սպանութիւնը
իմանալով սոսկմամբ այլտի հեռանար իրմէ: Եթէ թանկագին ժա-
մանակ մը կորսնցընելու տեղ՝ ինքզինքին վրայ մտածած ըլլար իս-
կոյն, և դիակը զետին մէջ գահաժլակէր՝ կրնար ամենուր ինքնաս-
պանութեան մը կարծիք տալ, բայց հիմա ցերեկ ժամանակ էր, այս
մենաւոր գղեակը մինչև քանի մը մղոն հեռուն դաշտին վրայ կը
նայէր, հազարաւոր աչքեր առանց իր կասկածելուն՝ կրնային զինքը
տեսնել, և գործը դժուարին կ'ըլլար. ինչ ընել պէտք էր ուրեմն:

Ինքնասպանութեան դաղափարէն չհրաժարեցաւ նա. անով ամեն
ինչ կրնար շտկուիլ: Պէաթրիս կրնար սաստիկ նախանձութեան վայր-
կեանի մը մէջ յուսահատօրէն ինքզինքը սպաննած ըլլալ, և բոլոր
Քարիզ պէտք եղած ժամանակ պիտի վկայէր թէ այս բանիս կա-
րող էր նա: Մտայը մէջ իր պատմելիք վշտալի պատմութիւնը կար-
գադրելով տեսարանին հոգն ալ տարաւ այնպիսի հանդարտութեամբ
մը՝ որու համար նոյն ինքն իր գասատուն կրնար պարծիլ: Մարդ
կրնայ շուտով այս անօրէնութեան աստիճանները իջնալ, մանաւանդ
երբ կ'իբքը և անձնական շահը զինք կ'առաջնորդեն:

Դիակը իր եղած միևնոյն տեղը թողուց. ո՛չ թային և ո՛չ մազե-
րուն գայցաւ. արևուն չջնջեց բնաւ և վերքն ալ չծածկեց, մինչև
անգամ վերքին մէջէն դաշոյնը չքաշեց չհանեց: Այս ամենը պէտք
էր իրեն: Խեղճ Պէաթրիս, այս սոսկալի մահուան հակառակ՝ զե-
ղեցիկ մնայած էր նա: Եչքերը իր սպանչին ակնարկներուն տակ
ինքնին գոցուած էին. արաւանունքները իր մարմարեայ այտերուն
վրայ շուքերնին կը ձգէին: Իր ճակտին վրայ փայլող անդամանդ-
ները լոյսերնին իր վրայ կը զարնէին. կարծես թէ Ինէս տը քասգ-

բոն ըլլար նա, գերեզմանէն հանուած և իր վնահափառ ուրահա-
բէն պսակուած:

Արևը իր ճառագայթները շոյնգոյն ապակիներու մէջէն կը զար-
նէր, թուրանները պատշգամբին վրայ զուարթօրէն կ'երգէին. ա-
մեն ինչ կենդանութեան կը դառնար. հրաշալի բնութիւնը իր
քաղցրահոտ բուրմունքները արտաշնչելով՝ գարնան տօներու կը
պատրաստուէր: Մարքիզը պատուհանը բացաւ. մտնելը դեռ կը
վառէին՝ դիակին վրայ իրենց ակտը ճառագայթները արձակելով,
որոնց լոյսը արևու առջև այնչափ սուտ և շինձու կերևի: Նախ-
ընթաց օրուան նման, նախընթաց օրուանէ աւելի, կսկծեցուցիչ
հակապատկեր մ'էր այն կենաց և մահուան, բնութեան և մարդ-
կային ազդի յոռի բնադրումներու մէջտեղ: Ծղրիկը կ'երգէր միշտ:

Ամէտէ իր անգութ կատակերգութիւնը խողալու կը սպարաս-
տուէր, և արդէն դէպ ՚ի նախասենեակը կը յառաջանար իր մէն
մի քայլերուն արևնալի հետք մը թողլով, երբ յանկարծ գահճի-
ճի դրան զարնուիլը լսեց: Ախէն յետս ընկրկեցաւ նա, չբանա-
լու հաստատ որոշում ըրած: Գուռը կրկին զարնուելով՝ փախչե-
լու ճամբայ մը փնտտեց, ըստ որում եղեռնադորձը միշտ պատ-
ժոյ դէմ վատ է: Սակայն Իրէնի աշտարակէն փախչիլ կարելի
բան չէր: Աւելի ուժով զարկին վերստին, և Ամէտէ կը վարա-
նէր և աւելի ևս կը դողդղար, երբ իր անունը արտասանուելով
սարսուեցաւ, իր բոլոր մարմնոյն մէջ անբացատրելի յոյզ մը զղա-
լով:

— Պարոն մալքիզ, կ'ըսէր անձանօթ այցելուն, շուտով բա-
ցէք ինձ գուռը, առանձին եմ, վախնալու բան մը չունիք. բայց
եթէ չբանաք՝ ուրիշներու ընկերութեամբ գալու պիտի ստիպուիմ:

— Ա՛հ, դուչեց Ամէտէ, անդիմաւրելի շարժումէ մը մղուած,
դէպ ՚ի գուռը վազելով:

Աշխուժութեամբ մը բանալին փականքին մէջ դարձուց, և դու-
ռը բացուելով՝ Քրիստիսի դիմաց գտնուեցաւ:

ԼԹ

Տարբերակ:

Օրիորդ Օրթէզ շնչարդել, տժգոյն և վաստակարեկ երեցաւ օձեռքը դէպ 'ի աշտարակը երկնցոց, և յուզեալ ձայնիւ մը՝

— Պարոն, ըսաւ, ուր է տիկին մարքիզուհին, զան տեսնել կ'ուզեմ:

— Ինչ պատահեա՞մք դու հոս կը գտնուիս, Քրիստին, ինչպէ՞ք մեր հոս գալը էմացար:

— Կ'ուզե՞մ տեսնել, կ'ուզե՞մ տեսնել զան, կրկնեց Քրիստին մարքիզը հրելով, որ անոր անցքը կը գոցէր: Ա՛հ, գոչեց, սոսկալի բան է այս:

Ակամայ շարժումով մը աչքերը գոցեց վարժուհին, ըստ որում Ամէտէի ձեռքերուն և զլեռաններուն վրայ սփռուած արիւնը տեսած էր, ինչպէս նաև նախասենեակի տախտակներուն վրայ առուակի նման հոսող արիւնը:

— Թող զիս որ անցնիմ, յարեց Քրիստին մէկէն 'ի մէկ իր բոլոր քաջասրտութիւնը գանձելով, պէտք է որ ներս մտնեմ:

— Քրիստին, մի ուզեր տեսնել այդ տեսարանը, կարի կսկծեցոցիչ է այն: Ո՛հ, կարի դժբաղդ մ'եմ ես:

Քրիստին հրամայական շարժումով մը հեռացոց մարքիզը, և քանի մը քայլ դէպ 'ի յառաջ անցաւ:

— Զան սպաննեցիք ուրեմն, մրմոաց նա բոլորովին վշտարեկ, խեղճ կ'ինը երկնչելու իրաւունք ունէր ուրեմն: Ո՛հ, շատ ուշ հասայ:

— Քրիստին . . .

— Պարոն, մի մերձենաք ինձ, մի խօսիք հետս այս սենեակին մէջ, սրբապղծութիւն մ'է այս: Աեր գատաւորը չեմ անշուշտ,

բայց դուք ալ զիս իբր մեղսակից մը մի համարիք: Ատեցէք զիս կ'ըսեմ, զիտե՞մ թէ ինչ պարտաւորութիւն ունիմ կատարելիք:

Այս տարօրինակ էակին՝ պարոն Մոնղայի վրայ ունեցած իշխանութիւնը այն աստիճան կատարեալ էր՝ որ այս վերջինը մինչև անգամ ինքզինքը պաշտպանել չաշխատելով՝ մէկ կողմ քաշուեցաւ անոր տեղ բանալու համար և չհամարձակեցաւ ետևէն երթալու: Այս միջոցիս գատաւարակուհւոյն գէմքը վշտի և կարեկցութեան զարմանալի երեոյթ մը կ'ընծայէր. առաջին վայրկեանները անցնելէ ետքը՝ սոսկումը և վախը անհետանալով՝ իր սրբավայր մը մտաւ այն տեղը՝ ուր այնչափ մեծ ոճիր մը գործուած էր: Գիտիլը միշտ միեւնոյն տեղը կը մտար՝ արևէն բոլորովին լուսաւորուած և չորս կողմը արեան լիճ մը ձևացած. Քրիստին քանի մը քայլ ասդին կայ առաւ, և ձեռքերը իրար միացունելով՝ ծանրութեամբ մը ծռակի վրայ եկաւ:

— Խեղճ և սո՛րբ նահատակ, ըսաւ: Վկայ է Աստուած ինձ որ զքեզ ազատելու համար ամեն ճիգս թափեցի: Այժմ որ ամեն ինչ զիտես՝ չես կրնար զիս առել. աղօթէ՛ ուրեմն ինձ համար:

Նոյն միջոցին Ամէտէ իր արիւթիւնը գտնելով ծաղկահաս աղջկան ետին երեցաւ. այս վերջինը տեսաւ զան:

— Մարդասպան, մի մերձենար ինձ. դուրս ելի՛ր որ իմ վերջին պարտաւորութիւններս կատարեմ այն կնոջ նկատմամբ որ . . .

— Քրիստին, ես չսպաննեցի զան, կը սխալիս, զիս անիրաւ տեղ կ'ամբաստանես:

— Գուն չսպաննեցիք զան: Եւ ինչպէս ուրեմն հոս իմ առջև արիւնաթաթաւ և անշունչ կը մնայ նա:

— Ինքը յոստահատութեան վայրկեանի մը մէջ և այնպիսի նախանձութեամբ մը կրժուած՝ զոր զիտես արդէն . . .

— Կը ստես, մահուան առջև կը ստես, այն կնոջ առջև կը ստես՝ զոր վատութեամբ և նենդութեամբ սպաննեցիք: Ո՛հ, զազան մ'ես դու:

— Ո՛չ, ո՛չ, Քրիստին, մտիկ ըրէ՛ ինձ, մտիկ ըրէ՛ ինձ:

— Բեզ մտիկ լնե՛մ, բե՛զ, ստախճս և մարդասպան, մինչդեռ

ձեռացս մէջ գործած ոճիրիդ ապայոյցը ունիմ. մինչդեռ խեղճ մայրը ահաբեկ և զարհուրած՝ իր աղջկան վերջին վտանդի ձայն մը արձակելով զան իր քով կոչեց: Ո՛հ, ի՞նչպէս քեզ հաւատամ: Կարդա՛ և պիտի տեսնես թէ կրնամ քեզ հաւատալ:

Մարբիդը դողդոջուն ձեռօք Գրիստինի ներկայացուցած թուղթը առաւ, և հետագայ տողերը կարդաց, զոր դեռ առջի օրը այն տարաբաղդ կէնը իր յուսահատութեան մէջ գրած էր:

«Եկու՛, Ֆլավի, եկու՛, աղջիկս, դէպ ՚ի Մօնղա վազէ՛, որ քու խեղճ մայրդ աղատես. վայրկեան մը մի կորսնցընէր, ո՛չ իող «մանրերկրորդ մը, ըստ որում սոսկալի վտանգ մը կ'սպառնայ ինձ. «դու միայն կրնաս հեռացընել ինձմէ այդ վտանգը. զիս սպաննել կ'ուզեն: Եկու՛, զաւակս, գանձս, կեանքս:»

— Եւ Ֆլավին հոն է, գոչեց Պ. Մօնղա կօլծալի ձայնիւ մը, և պիտի տեսնէ . . .

— Ֆլատին Միւնիք է, Ֆլավին իր մօրը զինքը կոչելը կ'անդիտէ. Ֆլավին բան մը չպիտի տեսնէ և չպիտի իմանայ, պարոն. բայց դու, կարդացիր այս սոսկալի տողերը, այնպէս չէ՛:

— Կարդացի, շարայարեց նա բոլորովին նկուն:

— Ուրեմն փախչիլ պէտք ես, պէտք ես զլուխդ կառախնառէն ազատել, պէտք ես անունդ անպատուութենէ փրկել, ըստ որում կորսուած ես, պարոն:

— Քեզի հետ պիտի փախչիմ. . .

— Ինձի՛ հետ. ես, Գրիստին Օրթէզ, ես քեզի հետ փախալիմ, ես՝ կնոջ մը մարդասպանին ընկերը ըլլամ: Մոռցար ուրեմն թէ ո՞վ եմ ես, պարոն, մոռցար իմ սոսկալի անցեալս, և կը կարծես թէ քեզմէ՞ որ չեմ սիրեր, ամթ և նախատինք կը զիջանիմ ընդունելու, մինչդեռ սիրտս խորտակեցի անպատուութենէ փախչելու համար:

— Նա բա՛ժ էր ինձ թէ զիս չես սիրեր, յարեց Ամէտէ կըսկծեցուցիչ ձայնիւ մը:

— Ո՛չ, չեմ սիրեր զքեզ, կ'ատեմ և կ'արհամարհեմ զքեզ. եթէ Ֆլավին հայրը չըլլայիր՝ ես իմ ձեռօքս զքեզ դահճին կը յանձնէի, ըստ որում զքեզ պատժելու համար ինչ տանջանք ալ տան՝ քիչ է: Այլ եկու՛ տես որ Ֆլավին, իմ այնչափ սիրած Ֆլավիս կը մտածեմ. ինքը որ այնչափ մաքուր, այնչափ անմեղ է, արատը անոր վրայ ալ պիտի լինայ, և այս պէտք չէ՛ որ ըլլայ փախիւր, շուտով փախիւր, ես ամեն ինչ վրաս կ'առնում:

— Բայց այդ տոմսովը:

— Վրաս կ'առնում, ըսի քեզ:

Եւ պատուելով կտոր կտոր կ'ըլլեց զայն:

— Հիմակ հանդատացար, կ'ուզէ՞ս մեկնիլ. կորսնցընելու վայրկեան մը չունիս:

— Եւ դու՛:

— Ֆլավին մտածէ:

— Չեմ բաժնուիր քեզմէ:

— Ֆլավին մտածէ, պէտք է Ֆլավին ազատել: Մեկնէ՛, մեկնէ՛:

— Գրիստին, կը մեկնիմ՝ եթէ խոստանաս որ զառ զտեսս զիս, աղջիկս բերես և անոր հետ իմ քուս ապրիս: Առանձին ինչ պիտի ընեմ քքսորի մէջ, միթէ աւելի աղէկ չէ՛ հոս մեռնիլը:

— Պարոն, զիս պիտի խնդեցընես, միթէ պատուոյդ չես մտածեր, աղջկանդ պատիւը քու պատիւդ ըսելէ՛ քու պատուդ իսկ աւելի: Պիտի ամբաստանեն զքեզ, անկարելի է որ չամբաստանեն. գուցէ պիտի դատապարտեն . . . անշուշտ դատապարտեն պիտի . . . նայէ՛ քու չորս կողմը, դիտէ՛ այս սուրբ նահատակը, միթէ անոր արիւնը վրէժխնդրութիւն չգո՞չեր, միթէ անոր արիւնովը ներկուած չե՞ս: Սոսկում կը պատճառես ինձ, մեկնէ՛, չես զգար այս քանը և կը համարձակիս ըսելու որ զամ զքեզ գտնեմ: Ո՛հ, փախչէ՛, փախչէ՛, հեռացիր ասկից, խոյս տուր տանջանքէն, ընդհանուր նողկանքէն և աղջկանդ անէժքէն: Գու խօսք չես հասկնար:

— Ձքեզ կը դիտեմ, Գրիստին, կը դիտեմ այս կէնը որ իմս եղած էր, այս կէնը որ քեզի համար մեռաւ, քեզի համար՝ որ զիս կը վճռես, և ամեն ինչ կը մոռնամ:

— Ինձի՛ համար, ինձի՛ համար մեռաւ :

— Հասկա որո՞ւ համար մեռաւ : Մի՛թէ դու չե՞ս իմ ամեն ըրած-նե՞րուս առաջին պատճառը : Ես ալ իմ կողմէս կ'ըսեմ՝ քեզ . Դու խօսք չես հասկընար : Ի՞նչ պիտի ընեմ ազատութիւնս առանց քեզի : Մի՛թէ դու, 'ի Բարիզ, միշտե՞րու և հրճուանքներու այն դիշերը չպատասխանեցիր թէ եթէ ազատ ըլլայի՛ պիտի ընդունէիր զիս : Ահա ազատ եմ, Գրիստին :

— Ո՛հ, սպաննութեամբ մը ազատ :

— Անձնասպանութեամբ մը ազատ, ինչպէ՞ս արդէն ըսի քեզ :

— Ո՛հ, որչափ դժբաղդ եմ. ես պատճառ եղայ . . . Ո՛չ, այս անօրէնութեան պատճառը ես չեմ, ըստ որում քանիցս կրկնած էի թէ չեմ սիրեր զքեզ, ըստ որում քեզմէ ամեն յոյս կորզել աշխատեցայ : Ո՛հ, դու կը կարգաս սրտիս մէջ, ինք՞ճ՝ Պէտրիս . դու չես ամբաստաներ զիս, չես բնդունիր այս հայհոյութիւնը, այս ստախօսութիւնը : Ո՛հ, քու մահուանդ պատճառը ես չեմ : Ար փափաքէի իմ կեանքովս քու կինդ գնել վերստին :

— Գրիստին, Գրիստին, կը կարծես թէ իմ սիրոյս նման սէր մը իր նպատակին հասնելու համար արդէքներէ խորշի : Ար կարծես թէ քու արաստեքներդ սիրտս շարժեն : Ար կարծես թէ այն մարդը որուն կիրքը այսպիսի տեսարանի մը ստջև կը խօսի տակաին, կայ առձու քու մերժումներէդ : Ո՛չ, այսօրուանէ սկսեալ դու իմն ես, այսօրուանէ սկսեալ դառն և անբարեկեցի կապ մը զմեզ կը միացնեն . ուր որ ըլլաս՝ ես հոն պիտի ըլլամ, ինչ որ ընեմ՝ ես ալ նոյնը պիտի ընեմ : Եթէ ինձ հետեի մերժես՝ պիտի մնամ, նոյն իսկ եթէ դահիճները զան զիս այս զգեսակէս բռնի վերցնեն, և մէկ մէկէ չպիտի բաժնուինք մինչև իսկ կախաղանի վրայ, ըստ որում եթէ մարդոց անիրաւութիւնը զիս հոն առաջնորդէ, դու ալ ինձ հետ պիտի ելնես : Մեր երկուքնուս ալ ոտքերը ներկող այս արեան վրայ կ'երգնում այդ բանը :

Գրիստին այն բացատրիկ կազմութիւններէն մին էր, որը վտանգի դէմ բուրբոմի նպատրաստ կը գտնուին, և սպառնալիքներէ աւելի զժ կ'առնուն : Աչքերը շխնարհեցող բնաւ, ո՛չ յուզումն և ո՛չ

երկիւղ ցուցուց . իր բոլոր հասակովը կանգնեցաւ, և իր շարժումներուն ծայրագոյն վեհութիւն մը տալով՝ պատասխանեց :

— Աստուած կը լսէ և կը դատէ զմեզ, պարոն . նա գիտէ իմ անմեղութիւնս : Եթէ իր կամքն է որ իյնամ՝ պիտի իյնամ . բայց եթէ իր ձեռքը զիս կը պաշտպանէ՝ քու զրպարտութիւններդ և ստախօսութիւններդ չպիտի կարենան զլխէս մաղ մը իյնեցնելու : Ա՛լ հոս բան մը չունիս ընելիք . քաշուէ՛, և քեզի մնացած քիչ մը ժամանակէն օդուտ քաղէ՛ որպէս զի անհետացընես այս ամբաստանիչ նշանները և վերջնական որոշում մ'ընես : Ես իմ վշտիս և յարգանացս պահանջած սրբազան պարտաւորութիւնները պիտի կատարեմ տիկին Մօնզայի . իր թանկագին մարմնոյն քով պիտի հսկեմ, մինչև որ անոր և քու ինչ ըլլալուդ վրայ լաւ որոշում մ'ընես : Այս դրան սեմէն ներս չպիտի կոխես, կ'արգիլեմ քեզ այս բանը . մահը և սպառնալիքն ալ նոյնպէս կ'արգիլեն որ ներս չմտնես ալ . զիս ըստ բաւականի կը ճանչնաս դիտնալու համար թէ ինչ զօրութիւն ունի կամքս . չեմ երկնչիր քեզմէ, կը լսես : Զիս չպիտի մորթես այս տկար և բարի գառնուկին նման՝ որ իր պարանոցը դժուեւր երկնցուց : Եւ ասկէ դատ, ինձ կ'երեւի թէ բաւական բան մ'է ազատորդի մը համար . . . : Այն մըսպաննել : Ո՛հ, պարոն, վատ և անարգ բան մ'է այդ :

— Զիս կ'ընկճես, Գրիստին, հեգնութեամբ կը մաքառիս և սիրտս կը խորտակես : Ե՛ս ալ չպիտի զիջանիմ բնաւ, ես ալ իմ երկաթէ կամքս պիտի ունենամ, և դու կամ իմն պիտի ըլլաս, և կամ երկուքնիս միատեղ պիտի մեռնինք :

Այս խօսքերը ըսելով մարքիզը սենեակէն դուրս ելաւ, և իր խուցը մտաւ : Գրիստին բանալիին իր փականքին մէջ դառնալը լսեց :

— Զիս հոս կ'արգիլէ, մըմուսց նա արհամարհոտ ժպտով մը : Խեղճ մարդ, կը կարծէ թէ զիս պիտի նուաճէ այսպէս :

Այս պղնձեայ հոգի կըող կինը դիակի մը քով այսպէս առանձին մնալու գաղափարէն շխորչեցաւ բնաւ : Հասարակ տպաւորութիւնները առանց թափանցելու կը սահէին իր վրայէն, և ամեն

բանի կ'իշխեր նա : Ո՛րեւէ արդեւք չէր կարող զինքը խոտորել իր նշանակած գիծէն : Քանի մը վայրկեան մտածելով՝ այս զարհուրելի պարագային մէջ իր բռնելիք ընթացքը խուզարկեց : Մարքիզին սպառնալիքները զինքը չէին վախեցրներ , այնպիսի կատարեալ անտարբերութիւն մը կը յուսար ցուցընել , ամբաստանուելը այնչափ անկարելի կը թուէր իրեն՝ որ մէկ կողմ նետեց մարքիզին յիմար կշտամբանքները և ընդունայն խրոխտանքը : Ասկէ զատ միթէ՞ Բօպէրը զինքը չպիտի պաշտպանէր : Պէտք չէր անոր իմաց տալ , կոչել զինքը , և այս զարհուրելի գործին տնօրէնութիւնը անոր ձեռքը յանձնել : Մարքիզուհւոյն նկատմամբ կատարելիք սրբազան պարտադրութիւնը գործարդելէ անմիջապէս ետքը անոր ազդարարութիւն ընել որոշեց Քրիստին :

Ուստի առանց խորշման և առանց սոսկումի դիակին մօտենալով՝ նախ անդամանդեայ թագը առաւ և սեղանին վրայ դրաւ , այն միենոյն տեղը՝ ուսկից խեղճ Պէաթրիս նախընթաց օրը առած էր զայն . Քրիստին իր երկայն մագերը վեր ըրաւ , զանոնք գլխին վրայ հիւսեց , և իր ճամբորդութեան պարեգօտը հանելով՝ սկսաւ դիակը հանուեցընել անոր վերքը լուալու համար : Ո՛րչափ որ զօրաւոր ալ ըլլար ինքզինքին վրայ՝ չկրցաւ իր արտասուքները բռնել այս տաժանելի և սրբազան պաշտամունքը կատարած ժամանակ : Բայց սակայն չտկարացաւ նա բնաւ , մինչև վերջը կատարեց իր վրայ առած այս գործը . արեան հոսումը դադրեցուց , դիակը պառկեցընելով՝ գիշերային զգեստ մը հագցուց անոր . մինչև իսկ սալաքարերը մաքրել , և ոճիրին յայտնի նշանները անհետացընել աշխատեցաւ , սակայն այս բանին համար միջոցները կը պակսէին իրեն , ուստի և ամբաստանիչ բիծը չկրցաւ ջնջուիլ :

Այս ցաւալի գործողութիւնները լմնցունելէ վերջը՝ անկողնոյն մերձեցաւ , և մարքիզուհւոյն ձեռքը բռնելով՝ այնպիսի սիրով և յարգանօք համբուրեց զայն՝ որուն նմանը ողջ եղած ժամանակը բնաւ ցուցուցած չէր անոր . երկար ժամանակ դիտեց անոր տեղոյն և հանրարտ դէմքը , որ քանի մը ժամ առաջ այնչափ զեղեցիկ էր : Օրիորդ Էամարանթ ալ այսպէս իր ամուսնութեան առջի օրը Սօ-

Ֆի Հէրվէն դիտած էր՝ իր մահագուժ անկողնոյն մէջ տարածուած : Պէաթրիսի նման՝ Քրիստին մահուան այս մեծ դասին դիմաց՝ տխուր նախազգացութիւն մը ստացաւ , որ իրմէ չպիտի զատուէր բնաւ : Թէև այդ նախազգացութեան առջև տեղի չտուաւ՝ ըստ որում աշխարհի մէջ ո՛չ մէկ բանի չէր զիջաներ նա , բայց սակայն զգաց թէ իր հոգին կը գրաւէր այն , և անվստահութեան և պատրանաց դառնութիւնը կաթիլ առ կաթիլ կը թափէր անոր մէջ : Զգաց թէ ալ իր յոյսերը խորտակուած էին իսպառ , ըստ որում այս տեսակ զարհուրելի աղէտքէ մը ետքը ինչպէս կրնար երջանկութեան յուսալ . ալ ինչ բանի վրայ կրնար վստահութիւն ընել , քանի որ ան որ իր վերջին բռնով կը ննջէր հոն՝ կեանքի ներկայացուցած նեկտարի բաժակին իրմէ խոյս տալը տեսած էր : Քրիստին այս տաղտուկ մտածումները վստահութեամբ զօրաւոր ճիգ մը ըրաւ , և պատուհանին մօտենալով՝ փոքր ինչ զովութիւն փնտռեց , ինչու որ տենցը զինքը կը լավիղիէր : Որչափ որ զօրաւոր ալ ըլլայ բնութիւնը՝ անկարելի է այս տեսակ տեսարաններու գտնուիլ և բան մը չզգալ :

Պատշգամբին վրայ կոթնելով իր անմտադիր ակնարկը երկրին ընդարձակ տարածութեան վրայ դարձուց , որու գեղեցկութիւնը գարնան բոլոր շրջութեամբ կը փայլէր նոյն ժամանակ : Ի սկզբան չգիտեց նա ո՛չ գետը , ո՛չ նորաբոյս մարգագետինը , ո՛չ իր աջ կողմը բարձրացող գղեակին ահապին զանգուածը , ո՛չ իր տակ անդունդին մէջ կուտուած ժայտերը , ո՛չ Բօտօլֆի մատրան աւերակները , որք Գանուրի եզերքը՝ ծաղիկներու մէջ տեղ՝ կ'երևէին : Բայց սակայն առանց մտածելու՝ իր աչքերը այն կողմը կայ առին , և հոն կործանած դրան առջև նստած մարդ մը տեսաւ , որուն ուշադրութիւնը կարծես թէ իր վրայ հաստատուած էր . այսչափ մեծ հեռաւորութենէ մը անկարելի կ'ըլլար անոր դէմքը տեսնել . բայց սակայն իր մտածումը մեքենաբար անոր վրայ զարձուց , և անոր ամեն մէկ շարժումներուն հետեւեցաւ : Անմասթ մարդը երկար ժամանակ զինքը դիտելէ ետքը , գէթ այսպէս կ'երևակայէր ինք , կանգնեցաւ և ուշադրութեամբ մը իր չորս կողմը քննեց : Դաին Մօնղայի անառիկ դերը զինքը զբաղեցուց . զանգաղութեամբ բլուրին շուրջը

դարձաւ, որու վրայ դղեակը կառուցեալ էր, վեր ելնելու ճամբա մը փնտռելով անտարակոյս, և արդեւքներէ չվհատեցաւ ամենեին:

Այս մարդուն քալուածքը սարօրինակ և կասկածաւոր բան մ'ունէր: Առանց իր նահանջը ապահովելու բնաւ քայլ մը չէր աւանուր գէպ 'ի յառաջ. մէն մի մացառ, մէն մի քար և մէն մի բոյսի ցողուն կը լրտեսէր նա: Թէև առանց բնաւ նեղուիլ ցուցնելու Պաւլարիացի գիւղացւոյ զգեստ կը կրէր, բայց իր կերպերուն մէջ աննկարագրելի բան մը, բարձր ընկերութեանց մէջ մեծցող բարեկիրթ մարդ մը կը յայտնէր: Այս օտարականը՝ նուրբ, բարձրահասակ և վայելուչ շարժուածքով, հողագործ մը կամ արհեստաւոր մը չէր կրնար ըլլալ:

— Անորինակ ճամբորդ մը պէտք է ըլլայ նա, մտածեց Քրիստին, Անգղիացի մ'որ ինքզինքը ստիպուած կը կարծէ մէն մի քաղաքի սովորական զգեստը հագնիլ: Այս դղեակին դիրքը, անդունդին վրայ իբր կախուած այս մենաւոր աշտարակը ղինքը կը զարմացնէ: Միայն թէ ճանապարհը չգտնէր և դղեակին մէջ պտըտելու արստնուած թիւնը չխնդրէր:

Այս խորհրդածութեամբ պարագաներու տաղնապալի վիճակը յիշելով Քրիստին՝ այսպիսի դժուարին դիրքէ մ'ելնելու համար մտաջը մէջ ծանրութեամբ մը տարբեր տարբեր միջոցներ սկսաւ խորհիլ, բայց սակայն այդ միջոցներուն և ոչ մէկը ղինքը կատարելապէս գոհ կ'ընէր: Իր վրայ անհուն պատասխանատուութիւն մը կը ծանրանար, զոր ինքզինքէն չէր ծածկեր: Պէտք էր շուտով մը Պէաթրիսի մահուան վրայօք Պավիէրայի իշխանութեան և Քաղղիոյ դեսպանատան իմաց տալ, պէտք էր նոյնը անոր ընտանիքին ազգարարել, բայց միևնոյն ժամանակը հարկ չէր միթէ Պ. Մօնդայի ժամանակ թողուլ հալածանքներէ խոյս տալու: Պէտք չէր միթէ այն անհիւ դերդաստանը երկրորդ դժբաղդութենէ մը ազատել, այսինքն անպատուութենէ, որ դուցէ առաջինէն աւելի սոսկալի դժբաղդութիւն մ'է: Եւ Քրիստին՝ որ օտարական մ'էր և նաև կասկածելի այս ամեն բաներուս մէջ, այս դժուարին և վտանգաւոր տարբեր տարբեր պաշտօններուն մէջ բոլորովին առանձին կը գտնուէր:

— Աստուած իմ, լուսաւորէ միտքս, ըսաւ, եթէ ոչ պիտի ընկնիմ: Ա՛հ, գոնէ Բօպէր հոս ըլլար:

Նախընթաց գիշերը, երբ ղինքը արթնցուցին Պէաթրիսին տոմսակը տալու համար, մարբիզուհոյն փափաքները կատարելու մասին իր սրտին և սենչանացը միայն հնազանդելով՝ ճամբայ ելաւ անմիջապէս, առանց հետևութիւնները հաշուելու: Քլավին կրօնուհիներուն յանձնարարելով երգացուց զանոնք որ ամեն օր անոր վրայօք իրեն սեղեկութիւններ տան, բայց սակայն որչափ որ կարելի է՝ ծնողացը գժտութիւնները անորմէ պահել կարևոր համարուց: Այս հեղև բարեսիրտ ալջիկը մինչև այն ժամանակ այն գժտութիւնները կ'անպիտէր և Քրիստինի կաթոզին սէրը կ'աշխատէր միշտ անորմէ պահել զանոնք: Այժմ դաստիարակուհին՝ անելանելի շաղի մը մէջ բռնուած՝ որ և իցէ միջոց մը պէտք էր ձեռք առնուլ, և մէն մի վայրկեան որ կ'անցնէր՝ այս պէտքը աւելի բուռն կ'ընէր: Ուստի որոշեց, իր զգացմանցը հակառակ, մարբիզը անսննել, իմացընել անոր Միւնիք վերադառնալու և կամ թէ դատաւորաց իմաց տալու իր բացարձակ որոշումը: Ուստի պատրաստուեցաւ պատուհանէն հեռանալու, բայց նախ իր կամայը հակառակ աչքներովը անձանօթը փնտռեց, և մեծ զարմացմամբ անսաւ որ հաստատ քայլով մ'այն անմատոյց գառիվիլը կ'ելնէր՝ որ Ալինթէրի ժայռը կ'առաջնորդէր, աշտարակին գիմացովը գտնուած ժայռը կ'ըսեմ, ուսկից պատշգամբը կատարելապէս կը տեսնուէր:

— Ո՛ւր կ'երթայ այդ մարդը, ի՛նչ կ'ուզէ, ո՞վ է, Ինչո՞ւ անոր մօտենալուն վրայ սիրտս կը տրոփէ: Այս ամենուն մէջ խորհրդաւոր բան մը կայ: Արդեօք լրտես մ'է, արդեօք ստաղմկ մ'է:

Աստուր ծածկող մանր ծառերուն վրայէն օտարականին գլուխը երևցաւ, շատ մօտեցած էր նա՝ բայց Պաւլարիացի մեծ գլխարկը իր գիմացը վրայ իջեցուցած ըլլալով անկարելի կ'ըլլար ղինքը ճանչնալ, Վայրկեան մը աներեղյթ եղաւ, յիտոյ քիչ մ'աւելի հեռուն տեսնուեցաւ, հոսկ ուրիճ օրիորդ Օրթէզ՝ թէև քառորդի մը չափալ ղինքը սպասեց՝ այլ բան մը չտեսաւ և այնպէս երթաղբելով թէ իր դիտաւորութենէ հրաժարած ըլլայ նա՝ իր խոյը մտաւ:

Պէտք է յիշել, որ արքայի մարմինը ծածկող յորդ արիւնը զգուշելի և սիրտ խառնող հոտ մը կը տարածէր, ուստի Քրիստոսին իր բոլոր զօրութեան կը կարօտէր՝ անոր մօտենալու համար: Մութ գոյնով անկողնոյ մը մէջ տարածուած՝ գերեզմանի վրայ գտնուող արձանի մը կը նմանէր այն: Քրիստոսին չէր կրնար աչքերը անոր վրայէն վերջընել, իրեն այնպէս կերեւէր թէ կ'արթննայ նա, զինքը կը կոչէ, ձեռքը դէպ 'ի իրեն կը տարածէ, և կը ներէ իրեն: Այս բանդադուշանքը կենդանութիւն առաւ, և խեղճ վարժուհին այն աստիճան յուզուեցաւ՝ որ քիչ մնաց պիտի նուաղէր:

— Ա՛հ, ա՛լ հետս չպիտի խօսի բնաւ, մումուաց նա, իր ձայնը համը է, իր սիրաբոյր հոգին թուած, խեղճ ֆլավին ալ աշխարհի մէջ միայն զիս ունի:

Քրիստին այն սեղանին քով կը գտնուէր՝ ուր թաղը դրած էր և որու վրայ գոհարեղէններու արկղը նախընթաց օրէն 'ի վեր բաց մնացած էր: Այս սենեակին մէջ օտարականներ կոչելէ առաջ, պատշաճ դատեց անդամանիները պահել, և անոր բանալին առնելով՝ որու որ անկէր՝ յանձնել: Ժամանակաւ մարքիզուհւոյն հրամանաւ այն գոհարեղէններու ճիշդ ցուցակն ըրած էր ինք, և այս ցուցակը խուփին ներքին կողմը փակցուցած կը գտնուէր: Չգուշութեամբ մը ցանկը նորոգեց, բան մը չէր պակասած, և տուփը գոցելու վրայ էր՝ երբ յանկարծ իրեն անձանօթ զգրոց մը, որուն զսպանակը չէր կցուեր, իր տեսութեան ներկայանալով՝ զայն բոլորովին բացաւ և արտորանօք ծալուած թուղթ մը տեսաւ: Մարքիզուհւոյն գիրով զրուած այս թուղթը հեռեկալ վերնագիրը կը կրէր:

«Առ օրինորդ Մօնդա, առ դուստր իմ՝ սիրասուն, առ ֆլավին «իմ: — Այս է իմ կտակս:»

Քրիստին վարանեցաւ. սակայն այս նամակը ընթերցելու կարելու որ դատեց, որովհետեւ ինքը մինակ պէտք էր այս գառն պարագայիս մէջ առնուելիք քայլափոխերը ուղղել:

— Գուցէ կրնայ այս ֆլավիի օգտակար ըլլալ, և ըրածս անպարտութիւն չէ բնաւ: Թուղթը կարդացուելու համար գրուած է: խեղճ կին, իր ստակալի մասը գուշակել է:

Տոմակը բոլորովին բանալով՝ սկսաւ կարդալ: Ո՛րչափ ընթերցումը յառաջ կը տանէր՝ իր ձեռքը կը գողգողար, և դէմքն ալ աւելի կը տեղուէր: Իրեն դէմ գրուած ամբաստանութիւնը սրտին մեծ հարուած մը տուաւ, բայց երբ վերջերը հասաւ՝ նամակը ձեռքէն սահեցաւ, և անբացատրելի անձկութեան մը մէջ գոչեց.

— Ա՛հ, ինձ համար ամեն ինչ լմնցած է, կորսուած եմ ես: Միևնոյն միջոցին ականջին ձայն մը հասաւ, ձայն մ'որ պատահանէն կու գար և բոլոր մարմնովը գողացուց զինքը. այս ձայնը կամաց մ'իւր անունը կ'արտասանէր:

- Քրիստին, կը կրկնէր, Քրիստին Օրթէզ:
 - Ա՛հ, տէր իմ՝ Աստուած, ո՛վ կը կոչէ զիս:
- Սոսկումէն եղած տեղը անշարժ մնաց. այս ձայնը գերեզմանէն կ'ելնէր, և բոլոր մեռեալները կը շրջապատէին զինքը: Դրան կողմէն աղմուկ մը, աշխուժիւ մը փոխանակուած խօսքեր՝ իրեն շուտով պատճառեցին. այն կողմէն ես կը գոչէին.
- Քրիստին, Քրիստին Օրթէզ:
 - Դուռը բացուեցաւ:

10

Աստուծոյ ձայն:

Մէկ շատ անձինք մարքիզէն առաջնորդուած՝ միահամուռ տեսեակը մտան. այս վերջինը բոլորովին հագուած՝ տեղոյն էր թէև՝ բայց դէմքը հանդարտ և արժանի. այնպիսի երևոյթ մը տուած էր նա ինքզինքին՝ որ կրնար վարժ աչք մը իսկ խաբել, և՛ յիբաւի՛ ոչ ոք պիտի ճանչնար այն մարդը որ ժամ մը յառաջ իր զիմացը և զպետուցը վրայ գործած սճիրին նշանները կը կրէր:

Իր անստղիւտ հաղուստը՝ նոյն ժամուն և պարագային բոլորովին յարմարցուցած՝ անժերի բնականի մը գրոշմը կը կրէր . կարելի էր ձեռն չափ շտկարուած կ'երևէր այն , և ճամբորդութեան մատուկի ծալք մը իսկ չէր յայտնէր : Ամաէ իրեն ընկերացողներուն առջևէն կը քալէր և դէպ 'ի Քրիստինի յառաջանալով

— Չէիք պատասխաներ , օրիորդ , ըսաւ , կը վախնայի որ ձեր քաջասրտութիւնը ցաւալի պաշտօնից մինչև վերջը կատարելութեան չդայ :

— Իմ քաջասրտութիւնս ամեն բանի կը բաւէ , պարոն մարքիշ , շարայարեց Քրիստին գլուխը բարձրացնելով , ըստ որում մանրերկրորդ մը միայն բաւական էր այս տարօրինակ աղջկան իր ամենաբուն յուզմունքերը զգտելու համար :

— Այս պարոնները Միւնիքի դեպքանատան մարդերն են , որ կարծես թէ երկինքէն մեզ կը հասնին այս սոսկալի պահուս : Հետաքրքրութիւնը զիրենք դղիակը կը բերէ , ուր , աւաղ , կը կարծէին թէ մարդ մը չպիտի գտնեն : Սպասաւորներս՝ այցելունները չմերժելու սովորած՝ զանոնք բազդի մտցուցեր են հոս : Ար յուսամ թէ իրենց խրատներովը օդնին մեզ :

Երկու երիտասարդները այս մահաշուք սենեկին արինաթաթա սեռամին վրայ արձանադած կեցած էին : Ո՛չ մարքիշին խօսքերուն կը պատասխանէին և թէ ալ անոր քաջալերական բարեկին : Երկուքն ալ մտածեցին , առանց սակայն իրենց մտածմունքը մէկ մէկու յայտնելու , թէ ամենամանր գործի մը միջամուխ եղած էին , որուն բոլոր պատասխանատուութիւնը իրենց վրայ պիտի իյնար , թէ պէտք էին անոր հետևութիւններուն համարատու ըլլալ , և թէ զուարճութեան պտոյտը իրենց սուղի պիտի նստէր :

— Այս սոսկալի տեսարանս տեսաք , պարոններ , կ'իմանաք թէ ինչո՞ւ սենեակիս մէջ փակուած էի , և օրիորդ Օրթէզի անձնութիւնը պիտի կրնաք ճանչնալ :

Գեոպանատան մարդիկներէն մէկը որ Քրիստինի մօտ կը զրտնուէր , մարքիշուհոյն նամակը գետնէն առաւ , որ անոր ոտքերուն տակ ընկած էր և հոն մտցուած , զայն յարդանօք մը օ-

րիորդ Օրթէզին տուաւ , որ ջղաձգային շարժումով մը առնելով՝ զարհուրելի կերպիւ ժողովներէ վերջը՝ յանկարծ արինը աշխուժութեամբ մը երեսը զարկաւ , յետոյ կրկին դեղնութիւնը տիրեց : Աերջասպէս ձեռքը սրտին վրայ դնելով և իր խղիւղած շնչառութիւնը արգիւելով՝ այս ամբաստանիչ նամակը դեռատի երիտասարդին երկնցօց , նամակ մ'որ իր բոլոր յոյսերը կը կործանէր :

— Արծեմ , պարոն , այս սոսկալի դժբաղդութեան վրայ քննութիւն պիտի սկսիք ընել , այս տոմսակը թանկագին վկայութիւն մ'է , զոր տիկին մարքիշուհոյն անդամանդներու արկղին մէջէն գտայ , որու ահա բանալին : Ինձ ներելի չէր զայն արգարութենէ պահել , ինչ որ ալ ըլլայ անոր հետևութիւնը :

— Օրիորդ , պատասխանեց երկու ճամբորդներէն մին՝ որ տարուոք աւելի մեծ կ'երևէր , այս բաներուս մէջ տեղեկութիւն ստանալու պաշտօն չունինք մենք : Բայց մեր պարտաւորութիւնը կ'ըստիպէ զմեզ շուտով մը դործակատարին իմաց տալ և անոր հրամանները ընդունիլ : Նաև այս պահէս պէտք ենք հսկել , որ դրեակէն մարդ մը դուրս չենէ : Պարոն մարքիշը և դուք պիտի ներէք մեզ այս զգուշութիւններն ընելու : Ար տեսնեք դիակ մը , կը տեսնենք արիւնով ծածկուած սենեակ մը , տարակոյս չունինք թէ տիկին Մօնղա զայն ինքնին թափած է , բայց սակայն պէտք է որ ապացուցուի , պէտք է այս՝ ընդհանուր բարոյականի համար և ձեզի համար իսկ , պարոն : Այնպիսի անուն մը կը կրէք՝ որու կասկածները չեն կրնար հասնիլ անշուշտ , ձեր բնաւորութիւնը և կրթութիւնը այս տեսակ ամբաստանութիւններէ զձեզ զերծ կը պահեն , սակայն չեն կրնար զձեզ արդարութենէ վեր դնել , ասկից ձեզի կրկնելու հարկ չկայ :

— Այդ շատ իրաւ է , պարոններ , պատասխանեց մարքիշը առանց այլայլելու , դղեակը այս պահէս ձեր հրամանաց ներքէն է , տուէք ձեր հրամանները , առանց որ և է մեկնաբանութեան պիտի կատարուին , և ես հնազանդողներէն առաջինը պիտի ըլլամ : Ահա պատրաստ եմ ձեր հարցմունքներուն պատասխանելու :

— Գարձեալ կ'ըսեմք թէ դ՛չ կամք և թ՛չ պահանջում ունինք

դձեզ հարցափորձելու, պարոն մարքիզ. պարոն գործակատարը ամեն ինչ պիտի որոշէ:

— Այժմ որ ամեն ինչ տեղեկացաք, կարծեմ յարմար կը դատէք, պարոններ, որ այս սենեակէս հեռանանք, չեմ կրնար ալ աւելի մնալ հոս, ինձ այնպէս կ'երեւի թէ սիրտս կը կոտորտի: Միթէ կրնամ աւելի պատշաճ վիճակի մը մէջ դնել զայն:

— Ո՛չ, պարոն, պէտք է ամեն ինչ իր եղածին պէս թողուլ: Հիմայ պիտի երթամ տանը մէջ եղող անձերէն մին գրկելու, որ այս տարաբաղդ կնոջ քով հսկէ: Չեմ կարծեր թէ օրիորդը ասկէ վերջը այս հոգը տանիլ ուզէ, ինչու որ հանգստութեան պէտք ունի հարկաւ:

Քրիստին այս հրաւերը հրամանի մը տեղ առաւ, և յիրաւի ալ հրաման մ'էր այն: Ուստի լուութեամբ մը բարեկեց և դուրս ելաւ: Երբէք իր յուզեալ կենացը մէջ վճատութեան և յուսահատութեան այսչափ մօտ չէր զգացած ինքզինքը: Իր խուցը ելնելով փակուեցաւ, Լիզպէթի պատուիրելէ ետքը՝ որ զինքը որ և իցէ պատճառով մը անհանգիստ չընէ, բայց միայն իշխանութեան պատասխանելու համար:

Այս միջոցիս երկու օգնականները քանի մը վայրկեան ցած ձայնիւ խորհրդակցելէ ետքը, բոլոր ծառաները ժողովեցին, և մեծամեծ սպառնալիքներով անոնց պատուիրեցին որ դղեակէն դուրս չենեն և կամ որ և իցէ մէկը չթողուն որ ելնէ, մինչև իսկ իրենց տէրերը. նաև հրաման տուին որ պահպանութիւն ընելու համար քանի մը գիւղացիներ հաւաքեն: Երկու երիտասարդներէն մին անմիջապէս մեկնեցաւ, միւսը սրահը մնաց, ուր պարոն Մօնզա իրմէ հրաման խնդրեց որ առանձին մնայ:

— Ներում խնդրելու պէտք չունիմ, պարոն, կը ճանչնաք վիշտս և գիտէք թէ որչափ իրաւացի և որչափ բնական է այն:

Բոլոր օրը մահատիպ լուութիւն մը տիրեց դղեակին մէջ, որու դռները ծառայք և դիւղացիք կը պահպանէին: Գիշերը պահանորդ մ'ալ փոքր աշտարակին ճեմելիքին վրայ դրին. դեսպանատան մարդիկներուն քաղաքավար խօսակցութեան հակառակ ձեռք առնուած

այս զգուշութիւնները ոչ այնչափ վստահութիւն կը յայտնէին: Ամէտէ դարհուրելի յուզմանց և անձկութիւններու մէջ՝ իր խուցը փակուած մնաց, և քանի մը անդամ-Քրիստինի սենեակը դնաց թէև՝ սակայն նա ամենեւին պատասխան մը չտուաւ անոր: Մարքիզը չհամարձակեցաւ դուռը խորտակելու, ըստ որում տան մէջ մարդիկներ լեցուած էին, որք բռնաբարութեան մ'առջև անտարբեր չպիտի մնային հարկաւ. ուստի պէտք եղաւ այսպէս առանձին սպասել և տառապիլ, առանց իր վիշտերը մարդու մը հաղորդել իսկ կարենալու: Ո՛չ որ չէ կարող ըսել թէ ինչ զարհուրելի վիշտերով համակուած էր այս մարդուն հոգին, որ գործած ոճիրին պատիժը այս պահէ կ'սկսէր կրել: Աստուած իր վրէժիկներով թեան ծամերն ունի:

Օրիորդ՝ Օրթէզ բնաւ տեղ մը չերեցաւ: Անշուշտ ինքն ալ սոսկալի անձկութիւններ անցուց. մրցում մը, մահու մրցում մը պէտք էր սկսած ըլլալ այս ուժեղ հոգւոյն մէջ: զարհուրելի ամբաստանութեան մը մէջ ընկած կը գտնուէր և այս մասին ինքզինքը չէր խաբեր բնաւ. կ'զգար թէ կասկածներու, վիշտերու, դուրս անպատուութեան ցանցի մը մէջ բռնուած էր ինք, և անոր մէջէն ելնելը իրեն անկարելի կ'երեւէր. պէտք էր իր սիրելի խորհուրդներէն հրաժարիլ, երազած և սիրած ապապան իրկիմացը հալած էր բոլորովին. ստանալիք անխուսափելի սխուր հուշակը ամուսնութիւնը յաւիտեանս կ'արդիւլէր իրեն. այդ տխուր հուշակէն զատ ինչ օժիտ պիտի տանէր: Պէտք իրի վերջին կամքը՝ զինքը Բօպէրէ կը զատէր, և այս կամքը իրեն համար Աստուծոյ պատուէրին նման սրբազան՝ չպիտի լուծուէր, մինչև իսկ մեռնելու ալ ըլլար. ուստի շուտով մը իր զոհողութիւնը բրաւ, և անսահման անձնուիրութիւն մը, անշահասէր անձնուիրութիւն մը ստանձնեց, ինքզինքը մոռնալով և ջնջելով աշխարհէ՝ միայն իր սրտին երկու սիրականներուն, այսինքն Բօպէրի և Ֆլավիի համար ուղեց ապրիլ: Իրենց երջանկութեան և գրից հաւանականութիւնները կշռեց նա. նայուածքը իր չորս կողմը դարձուց, և իրենց ընտանիքը հարուածող սոսկալի աղէտքին նպաստուող ելք մը փնտռեց անոնց համար և՝ նոր

մտածումներէ ու խորունկ համոզում մը ստանալէ ետքը՝ որ նոյն իսկ իրողութիւններու և անոնց հետեւութիւններուն վրայ հաստատուած էր, իր որոշումը ըրաւ : Այս որոշումը ինչ որ ալ ըլլար, անձնուրացութեան դերը կ'սկսէր, անձնուրացութիւն՝ որու կը համակերպէր յայտնուած : Իր քաջասիրտ և անընկճելի բնաւորութիւնը ամեն արիւթիւնները կու տար իրեն, մինչև անդամ ինքզինքը կորսնցընելու արիւթիւնը : Այրկեան մը միայն վհատութեան ենթարկուելէ վերջը՝ շուտով մը ինքզինքին եկաւ և ալ մէյ մ'ալ շքնկծեցաւ :

Ո՛հ, զարմանալի բան մ'էր յիրաւի դժբաղդութեան դիմաց այս կնոջ ունեցած զօրութիւնը : Այս անկատար նաև վտանգաւոր կազմութեան մէջ անդիմադրելի հմայութիւն մը կար : Առանձին և անպաշտպան աշխարհի մէջ նետուած այս նորահաս աղջիկը՝ որ միմիայն իր կամքին ուժովը յայտնի անկարելիութիւններ իսկ յաղթելու կը յաջողէր, կերպ մը յարգանք կը ներշնչէր ի սկզբան, զոր իր կիրքերուն բռնութիւնը չէր կրնար կատարելապէս անհետացընել :

Երբ երեկոյ եղաւ, գողգոջուն քայլի մը իր սենեակը թողուց և դէպ ՚ի մարքիզին խուցը յառաջացաւ : Աւերստին իր քաջութիւնը ստանալու ճիգ մը ըրաւ նա, և ինքզինքը անուանելով դուռը զարկաւ. վայրկեան մը սպասելէ ետքը՝ բացուեցաւ դուռը :

— Աւերջապէս եկար, Քրիստին, ըսաւ մարքիզը :

— Իմ գալուստս մի օրհնէք, պարոն, հոս իբր ուրախութեան պատգամաբեր չեմ գար բնաւ և յոյսուր մտածումներ և ցաւալի խորհուրդներ կը բերեմ հետս. սակայն ձեզ նկատմամբ պարտաւորութիւն մը կը մնայ ընելիք, որու առջև չպիտի վարանիմ, որչափ որ տաժանելի ալ ըլլայ : Իմ ապագաս ասկէ ետքը որոշուած է, ուղեցի որ ձերինին վրայ, ձեր աղջկան ապագային վրայ մտքերնիդ լուսաւորեմ, ահա ինչու հոս եկայ, պարոն : Առանձին էնք :

— Աին մը կը հսկէ այն սենեակին մէջ՝ որ . . . և չհամարձակեցաւ խօսքը շարունակելու, և զիւղացի մ'ալ ճեմելիքի կողմէն դրան առջև նստած է : Բայց նա մեր զրոյցները չհասկընար, ուստի կրնաս խօսիլ, վերջապէս ետևէս՝ դալու յանձն առի՛ր :

— Ձեր ետևէն դալ, պարոն, ինչ, միթէ դեռ այդ տարօրինակ պատրանքին մէջ կը գտնուիք թէ այդ բանը կարելի է : Միթէ չէք տեսներ թէ կորսուած էք, անվրէպ կորսուած, և թէ կեանքերնիդ աղատելու վրայ չէ ինչիքը, այլ զիտնալու թէ ինչպէս զայն պիտի կորսնցընէք :

— Ատոնք ամենքն ալ երեակայութիւններ են, Քրիստին, կրնանք դեռ անոնց ձեռքէն փախչիլ : Անվհեր և կորովի ես դու, այս դժեակը այն աստիճան պահպանուած չէ՝ որ չկարենանք ելք մը գտնել :

— Կը կարծէք : Բացէք պատուհաննիդ և պիտի տեսնէք մութին մէջ ձեր պահապաններուն զէնքերուն փայլունքը, այդ պահապանները անմտաչելի շրջանակ մը կը կազմեն : Անդամ մը գալիթիւն իսկ ելնելու փորձ մ'ըրէք, և պիտի տեսնէք թէ ինչ ընդունելութիւն կ'սպասէ ձեզ : Ստուգիւ անլուր կեղծիքներու անձնատուր կ'ըլլաք, պարոն :

— Ինչպէս, միթէ զիս կ'ամբաստանեն : Միթէ կը համարձակին մտածելու . . . :

— Ճշմարտութիւնը, այո՛ : Աեղծելու ժամանակ չէ, պէտք է ամեն բան խոստովանիլ : Ա'ամբաստանեն ձեզ, զիս ալ կ'ամբաստանեն, կ'ըսեն թէ ձեր տարփուհին եմ եղեր, և թէ ես մղած եմ զձեզ այս անօրէն գործողութեան :

— Արնան ամեն ինչ ըսել, բայց ապացուցանել :

— Ապացոյց մը ունին. այդ ապացոյցը ես անձամբ մեր դատաւորաց մէկուն ձեռքը յանձնեցի : Այդ ապացոյցը ես միայն գիտէի. այդ ապացոյցը՝ նոր նամակ մ'է մարքիզուհին իր աղջկան զրուած, իր կտակն է այն : Արկղին մէջ անդամանդները տեղաւորելու ժամանակս գտայ զայն և աւարտելու վրայ էի՝ երբ դուք ներս մտաք :

— Եւ չիճացուցիր զայն : Գու անձամբ անոնց ձեռքը յանձնեցիր . . . : Արեմն կորուստս կ'ուզէի :

— Ձեզմէ աւելի իմ կորուստս կ'ուզէի, բայց որում այդ նամակը զիս ձեզմէ աւելի կ'ամբաստանէ. բայց՝ կեանքս աղատելու համար իսկ՝ այս վերջին կտակը փճացընելու սրբապլծութիւնը չպիտի գործէ :

ծէի, որով իմ ամենասիրելի սանուհիս իր մօրը վերջին մտածումներէն զրկուած պիտի ըլլար: Ա՛չ, պարոն, զիս չէք ճանչնար: Զէք զիտեր թէ պարտաւորութիւնը ինչ տեսակ տիրապետութիւն ունի վրաս: Այս թուղթը չէ թէ միայն կեանքս կը յափշտակէ, այլ նաև երջանկութիւնս և յոյսս, սակայն կը համակերպիմատոր, ըստ որում այդպէս կը պարտաւորիմ ընել: Եթէ այս աշխարհիս մէջ կը կորսուիմ, միւսին մէջ կ'ազատիմ, ինչու որ Աստուած կը տեսնէ զիս վերէն:

— Ի՛նչ տարօրինակ աղջիկ մ'ես գու, ամեն տկարութիւններու, ամեն շահերու և ամեն համայութիւններու դէմ անողոք:

— Չեզմէ գովեստ չեմ խնդրեր քնաւ, արժանի չեմ գովեստի, և եթէ ձեզի ուզեցի իմացունել ըրածս, պատճառն այն է որ իմ օրինակս ձեր առջևը դնելու գիւրութիւնը կ'ստանամ, և կը յուսամ թէ դուք ես պիտի հետեւիք անոր: Քաջասրտութեամբ զինուեցէք, զի դժնդակ և հանդիսաւոր խօսքեր պիտի լսէք, պարոն:

— Տէր իմ Աստուած, դեռ ինչ պիտի իմացընես ինձ:

— Այն պիտի իմացընեմ թէ կորսուած էք, թէ ձեր սուտերը և ժխտումները չեն կրնար և չպիտի կրնան հատապարտ մը գտնել: Չեր գործած ոճիրը յայտնի է, ամեն ինչ կ'ամբաստանէ, ամեն ինչ ձեռք կու տայ զձեզ: Երբ դեռ ժամանակ ունէիք՝ չուզեցիք փախչիլ, այժմ դահճէն և անպատուութիւնէ ազատելու մի միայն միջոց մը կը մնայ առջևնիդ. եթէ վատ մը չէք, եթէ ձեր աղջկան վրայ կը մտածէք՝ պիտի գործածէք այդ միջոցը:

— Միջոց մը . . . յարեց մարքիզը ամզունելով:

— Այո, միայն մէկ միջոց, կը կրկնեմ: Եւ աճապարեցէք կատարելու զայն, զի քիչէն պիտի գան: Յետոյ այս առիթը չպիտի կրնաք գտնել, և Ֆլավիոս հայրը դահճին ձեռօքը պիտի մեռնի: Առէք զէնքերնիդ, Աստուած թող ներէ ձեզ:

— Բայց գո՛ւ, գո՛ւ, որ ինձ նման ամբաստանուած ես՝ ինչու այդ վերջին միջոցը չես ընդունիր:

— Ըստ որում ես ազատելիք անուն մը չունիմ, ըստ որում չուսնիմ զուսակ մը որու այդ անունը անցունեմ, ըստ որում չունիմ

քնաւ ընտանիք մը՝ որու անպատուութիւն պատճառեմ: Ըստ որում խեղճ Քրիստինը աշխարհիս մէջ առանձին է, յարեց նա մալմաղձոտ կերպով մը: Մարգոյ արպարութեան ձեռքը խնալ իրեն համար հոգ չէ. անպարտ՝ միմիայն Աստուծոյ դատաստանէն կ'երկնչի: Դուք մեղապարտ էք. ասիկա սպայուցանելը դիւրին պիտի ըլլայ. բայց ես չեմ երկնչիր անոնցմէ, եթէ կամին՝ կրնան զիս մեռցընել:

Մարքիզը իր թիկնաթուղիս մէջ ինքզինքին վրայ կը կէքը. այս առաջին անգամ ճշմարտութիւնը անբօզ կ'երևէր իրեն. այս առաջին անգամ իր պատրաստած վիճակը իր բոլոր սոսկման մէջ կ'ընդունարէր: Մինչև այն ատեն՝ բոլորովին իր կրքին անձնատուր աաղտուկ մտածումները վանելով՝ մարդկային վրէժխնդրութենէ ինչպէս նաև երկնից վրէժխնդրութենէ խուսափել յոյս ըրած էր:

— Մարքիզուհոյն այդ նամակը ժխտելը անկարելի է, հարցոյց կտրուկ բաւերով:

— Անկարելի. ձեր հնարած ինքնասպանութեան վէպը բոլորովին փճացընելով՝ զձեզ իրր ոճրագործ կը ցուցընէ, ջանք ընելով հանդերձ որ դուք արդարանաք:

Ամէտէ այս խօսքերուն տակ նկուն մնաց. քաջասիրտ մէկը չէր ինք, և մահտան գաղափարով խոր վհատութեան մէջ ինկած էր: Քրիստին զան գիտելով վիճակը գուշակեց:

— Ես չէի ուզեր յիրաւի . . . նա զիս ստիպեց, բարկութիւնս գրգռեց, յամառութեամբ կը կրկնէր թէ դուն զիս չես սիրեր, և թէ Բօպէրը կը սիրես, ինքզինքիս տէր չլիցայ ըլլալ, և նախանձութիւնը, բարկութիւնը . . . : Քաջ կը տեսնես թէ քեզի համար սպաննեցի զան:

— Աստուած իմ, թողութիւն տուր ինձ, մրմուաց Քրիստին, թողութիւն տուր այս ոճիրին համար՝ որու ես եմ եղեր պատճառը: Զիս միթէ բաւական չես պատժեր:

— Եւ հիմա որ քեզի համար անօրէնութեան այս աստիճանը հասայ, հիմա որ այնպիսի սպանութիւն մը գործեցի՝ որու համար երկրի վրայ և գուցէ երկնքն ալ թողութիւն չլիցայ, դուն

զիս կը մերժես . կ'ուզես որ առանձին կրեմ յանցանքին պատիժը , յանցանք մը որ միատեղ գործեցինք , ըստ որում ես գործիրը եղայ և դու թեք : Ա'չ , կ'ուզես որ ես մեռնիմ և դուն ապրիս , անշուշտ ուրիշի՛ մը համար : Զիս անդունդին մէջ գահավիժելէ ետքը՝ ետեւէս գալը կը մերժես : Ա'չ , երկինք վկայ , այս չպիտի ըլլայ , իմ բաղդս քնկղ ալ պիտի ըլլայ : Միթէ ինձ չըսիր որ այն խելո՞ կնոջ հետ իմ ասպարէզս սահմանուած ու վերջացած էր : Միթէ չըսիր որ իմ անունս անմահ կրնայիր ընել : Միթէ իմ սրտիս մէջ անձանօթ մտածումներ , ննջած փառասիրութիւններ և անձանօթ ցանկութիւններ չսերմանցիք : Երազներուս իրականութեանը և իմ երջանկութեանս մէջտեղ արդելք մը միայն կար , դուն զայն ինձ մատուց ցուցցիր , և ես ալ կործանեցի , ահա ինչպէս եղաւ գործը : Եւ հիմա կը համարձակիս անպարտ հուշակել ինքզինքդ :

— Պարոն , ըսաւ Քրիստին մեծ պաղարիւնութեամբ մը , իմ վրայ չէ՛ խնդիրը՝ այլ քու : Եթէ դատաւորները զիս յանցաւոր հրատարակեն՝ ես պատիժս պիտի կրեմ , ըստ որում որ և է մէկու նկատմամբ պարտաւորութիւն մը չունիմ կատարելիք : Այլ պէտք է ուրեմն որ միշտ մեր խօսակցութեան բուն նիւթոյն վրայ բերեմ զձեզ : Զէք ուզեր միթէ դուք ինքնին մտածել անոր վրայ : Միթէ չէք իմանար թէ ինչ էք , վերջապէս կը մոռնաք ձեր զաւակը , և կ'ուզէք իրեն դժբաղդութիւն և նախատինք թողուլ իբր ժառանգութիւն : Արբ և անպատիւ , ահա ինչ կը կտակէք իրեն : Եւ կը կարծէք թէ ես , որ ասկէ ետք իր մայրն եմ , պիտի ընդունիմ այս բաները իրեն համար : Ա'չ , ս'չ , իմ Ֆլավիոս պէտք չէ որ մէկուն 'ի մէկ ամեն ինչ կորսնցնէ . այն մաքուր հրեշտակը տիգմին մէջ իր թեւերը շպիտի աղետեղէ :

Պ. Մծնղա որ քանի մը օրէ 'ի վեր բան մը կերած չըլլալուն՝ ակարութիւնը վերջին ծայր հասած էր , զիշերուան յուզմունքներէն ինչպէս նաև օրուան յուզմունքներէն ալ բոլորովին ընկճուած կը գտնուէր : Զօրանալու համար մերթ ընդ մերթ քանի մը ումպ զօրաւոր օշի կը խմէր՝ սենեկին մէջ պարտելով : Օրիորդ Օրթէղ բազբերը վրան յաւած՝ անոր որոշումները կը լրտեսէր այնպիսի

անձկութեամբ մը՝ որուն ցուացումը իր դիմաց վրայ կը նկարուէր : Ամէտէ ճեմած ժամանակը կը խօսէր , և տակաւ առ տակաւ կ'ողորներ . իր սիրոյն և Քրիստինի հետ ապրելու կամ անոր հետ մեռնելու քաղցր որոշումին վրայ սկսաւ խօսքեր ընել . Քրիստին չէր ընդմիջեր զան , և խորունկ մտածութեանց մէջ թաղուած կ'երևէր : Ինքն ալ սկսաւ այն մեծ սրահին միւս կողմը պտրտիլ Ամէտէի նման , յետոյ յանկարծ կայ առաւ և խստութեամբ մը դէպ 'ի անոր դառնալով՝

— Պարոն Մծնղա , վերջին անգամ կ'ըսեմ , յանուն պատուոյ , յանուն ձեր հօր , յանուն Ֆլավիի , կ'ուզէք լաւ միջոց մը ձեռք առնուլ , միջոց մը՝ որ այս տեսակ սլարազայի մը մէջ՝ ձեր անունը ունեցող մէկու մը կը վայլէ :

— Ա'չ . սիրահարիդ հետ վրաս պիտի խնդաս այն ժամանակ :

— Անդարձ կերպիւր որոշած էք ուրեմն . խայտառակութիւնը կ'ընդունիք , անպատուութեան յանձնառու կ'ըլլաք , վերջապէս վատ մ'էք :

— Օրիորդ . . .

— Այո , կը կրկնեմ թէ վատ մ'էք . . . և պէտք է որ սովորիք զայն լսելու , ըստ որում , ասկէ ետքը այս պիտի ըլլայ ձեր անունը . այդ անուամբ պիտի անպատուեն ձեր յիշատակը : Ֆլավի , Ֆլավի , մարդասպան և վատ մ'է քու հայրդ :

— Ինձ ճշմարտութիւնը կը խօսիս , դու յանդուզն ես , ես ալ նոյնպէս յանդուզն եմ : Քեզի համար և քեզմով ոճրագործ եղայ , չեմ ուզեր իմ ոճիրիս պտուղը ուրիշի մը թողուլ :

— Է՛հ , պարոն , հանդիստ եղիք , սէրք , երջանկութիւնը ինձ համար ալ յախտեանս կորսուած են : Դուք կեանքս խորտակեցիք , միևնոյն միջոցին որ սպաննեցիք . . . խեղճ մարքիզուհին : Աերջապէս կատարեալ կերպիւր որոշումնիդ ըրած էք , և բան մը չկրնար բնաւ սրտերնիդ շարժել . թե՛ղ կատարուի ուրեմն ձեր բաղդը և Աստուած թե՛ղ ներէ ինձ :

Պ. Մծնղա բոցատապ խօսքերով , անմիտ և ամեն բանի կարող սիրոյ մը արտայայտութեամբ կը պատասխանէր : Քրիստինի օտքե-

ըր ինկաւ . սպառնալէ ետքը , պաղատեցաւ , յետոյ նորէն սպառ-
 նալիքներ ըրաւ : Անկարեկիր , ցուրտ , բայց դողդոջուն , օրիորդ
 Օրթէզ այդ եռանդալի արտայայտութեան թշնամալից արհամար-
 հանք մը ցոյց կու տար . նա թողուց որ իր սիրտը խօսի , բայց
 սակայն ըստ վրայ ունեցած սէրը և իրենց փոխադարձ խոստում-
 ները շխոտողանեցաւ , Ֆլավիի երջանկութեան համար՝ այս գաղտ-
 նիքը պէտք էր մարքիզուհւոյն գերեզմանը իջնել : Մարքիզին կատ-
 դութիւնը ալ սահման չունէր . սեղանին մօտենալով՝ նորէն քա-
 նի մը ումպ օղիէն խմեց : Քրիստին որ սրահին միւս ծայրը նստած
 էր՝ ոտքի վրայ ելաւ , և ձեռքերը դէպ ՚ի երկինք վերջընելով սոս-
 կալի ձայն մը արձակեց : Ամէտէ կարծեց թէ կ'երկնչի նա , և ու-
 ղեց հանդարտեցրնել . — Գութ ունեցիր ինձ , Քրիստին , քանզի
 խիստ դժբաղդ եմ :

— Չեզի՞ գութ ունենալ , պարոն : Ո՛հ , այո՛ , կը զթամ ձեր
 վրայ , զիտեմ ձեր բոլոր դժբաղդութիւնը . թէ և ձեր ինքնասէր սէ-
 րը զիս կորսնցուց , և գուցէ պիտի մնայրնէ ալ զիս , սակայն դար-
 ձեալ իմ բոլոր հոգւովս կը ցախիմ ձեր վրայ :

Այն գորովալի և տխուր շեշտը՝ որով Քրիստին այս բառերը
 կ'արտասանէր , մարքիզը զարմացուց : Չան միշտ խիստ և անկարե-
 կիր գտնելու սորված ըլլալով՝ այնպէս երեակայեց թէ կ'արդա-
 հատէր իր վրայ և քիչ մը յոյս առաւ :

— Ձիս չեն արհամարհեր ուրեմն , Քրիստին :

— Ո՛չ , պատասխանեց նա , դարձեալ կ'ըսեմ թէ կը ցախիմ ձեր
 վրայ :

Մարքիզը ուղեց Քրիստինի ձեռքը բռնել , այլ սա աշխուժի-
 ետ քաշեց ըսելով .

— Չեմ կրնար ձեր ձեռքը դպչիլ , ո՛չ , չեմ կրնար , այս բանս
 անկարելի է :

— Աւա՛ղ , սոսկում կը պատճառեմ քեզ :

— Ո՛հ , ո՛չ , ո՛չ , ըսաւ Քրիստին ցնորմունքէ բռնուածի պէս ,
 չեմ կրնար ալ հոս մնալ , թողէք որ դուրս ելնեմ :

— Մի թողուր զիս , մի բաժնուիր ինձմէ , իմ բոլոր զօրու-

թիւնս ես դու . մի թողուր զիս , այնպէս պիտի կարծեմ թէ պիտի
 խնթեմնամ՝ երբ գքեզ չսեսնեմ : Սիթէ չես հասկընար որ եթէ
 մահը մե՞րձեմ , դեռ զքեզ սեսնելու համար է . եթէ կ'ընդունիմ
 անպատուութիւնը և զայն աղջկանս ժառանգութիւն կը թողում ,
 քեզի համար է , քեզի համար , Քրիստին , ամեն բան քեզի հա-
 մար :

Այսպէս խօսելով Քրիստինի երկու ձեռքերը կը բռնէր , զոր
 սա ալ չէր քաշէր և զանոնք համըրյրներով և արտասուօք կը
 ծածկէր : Քրիստինի արտասուքներն ալ դանդաղօրէն այտերէն դէպ
 ՚ի վար կը հոսէին :

— Գիտեմ , յարեց Ամէտէ տխրութեամբ , պիտեմ , իրաւունք
 ունիս , Մօնղայի մարքիզը , այն հոյակապ զօրավարին որդին , որու
 անունը պատմութեան էջերուն վրայ կը շողշողէ , պէտք չէ՞ որ
 դահճին ձեռօքը մնոնի : Ատա չեմ ես , Քրիստին , ինչպէս որ կը
 կարծես , և երբ հոգոյս վեհանքն ազդումնելուն միտ կը դնեմ՝ բո-
 լորովին պատրաստ կ'զգամ ինքզինքս պարտաւորութիւնս կատարե-
 լու , Պէտթրիսի յիշատակը սրբելու ոճիրէ մը՝ որմէ անպարտ է ,
 և զմեզ երկուքս ալ հաշտող ամրաստանութիւնը միայն իմ վրայ
 կոչելու , ըստ որում ես միայն յանցաւոր եմ : Սակայն կիրքս գե-
 կ'իշխէ վրաս , կիրքս աչացս առջև անմիտ յոյսեր և աննուաճելի
 նախանձութիւններ կը շողայրնէ , և այն ժամանակը՝ ալ չեմ զօ-
 րեր , ո՛հ , ալ չեմ զօրեր :

— Բայց սակայն պէտք է , պարոն , պէտք է , և շուտով մը , շա-
 րայարեց Քրիստին մեղամաղձոտ շեշտով մը , զի այժմ ձեր վայր-
 կեանքերը համրուած են :

— Ի՛նչպէս :

Օրիորդ Օրթէզ նուազելու պէս եղաւ , և աթոռի մը կոթնեցաւ :

— Չեր սպաննած կնոջ արդարութիւն ըրէք , պարոն , և հեռա-
 ցուցէք ինձմէ այն կասկածները՝ որոնց արժանի չեմ ստուգիլ : Ա-
 ճադարեցէք , ըստ որում ժամանակ չունիք : Ո՛հ , ի՛նչ դժբաղդու-
 թիւններ բերիք մեր ամենուս զլուխը : Ի՛նչ ոճիրներ , ի՛նչ սղբալի
 օրեր :

— Չեմ գիտեր թէ ինչ 'կ' ըլլամ, աչաց տեսութիւնը կը խանգարի, անձանօթ ցաւեր կ'ըզամ. այս ըմպելին ինձ դէշ ըրաւ: Եւ քանի ամիսներէ 'ի վեր կեանքս տանջանք մը եղած է:

— Աստուած իմ, Աստուած իմ, թողութիւն սո՛ւր ինձ, կը կրկնէր Քրիստին ձեռքերը իրար միացընելով, Գրեցէք պարօն, ո՛հ, կը պաղատիմ:

— Այո՛, այո՛, . . . կը գրեմ, վաղը . . . ետքը . . . : Հիմա սաստիկ կը առաւպիմ . . . : Ինձ մօրդ վրայ պիտի երդնուս որ՝ որ և իցէ մէկու մը չպիտի ըլլաս . . . ինքզինքդ բոլորովին Ֆլավիին պիտի նուիրես . . . և անոր պիտի սորվեցընես որ զիս չանիծէ: Իմ խեղճ զաւակս: Բայց դուն չես կրնար ուզել որ առանց աղջիկս տեսնելու մեռնիմ: Գիտես թէ զան ո՞ր աստիճան կը սիրեմ, բերել ա՛նօր Ֆլավին, որ կարենամ տակաւին քանի մը ժամ, քանի մը օր ձեր երկուքին մէջ սեղանըս, որ կարենամ զքեզ անոր մայրը կարծելու պատրանքը ունենալ, և այն ժամանակը, զո՛հ պիտի ըլլաս, կը խոստանամ քեզ այս բանը, Քրիստին:

Օրիորդ Օրթէզ կը պատրաստուէր պատասխանելու. արդէն իր ձեռքը մարքիղին ուսին վրայ կը դնէր, որ իր երեսը սակնուվրայ ընող ցաւին հակառակ սարսուռ մը կ'ըզար այս հպումով, երբ յանկարծ աշտարակին վրայ նայող դուռը բացուելով իրր պահանորդ գրուած գիւղացին սեամին վրայ երեցաւ, և իր մեծ գլխարկը մէկ կողմ նետեց: Պ. Մօնղա և դաստիարակուհին՝ զան տեսնելով սարսափահար և անշարժ մնացին. անձանօթը դէպ 'ի սենեակին մէջ տեղը յառաջանալով՝ մարուր Գաղղիերէն լեղուաւ ըսաւ.

— Եթէ ես չմիջամտեմ՝ բացատրութիւնը լաւ վերջ մը չպիտի ունենայ: Ինչպէս չես հասկընար, իմ խեղճ մարքիղս, որ այդ պատուական աղջիկը վատութեանդ անպատուութիւնը ու նեղութիւնը ջնջած է, և թէ հազիւ անոր գործը աւարտելու չափ ժամանակ կը մնայ առջիդ: Ես այս բանս իսկոյն տեսայ, և այսպէս ըլլալուն ալ արդէն վստահ էի:

Զարմացման և վշտի երկու հառաչներ միենոյն ժամանակ լսուեցան:

Քրիստին և Պ. Մօնղա իրենց աչքերուն չէին կրնար հաստատել: Քրիստին առաւօտուան գիւղացին ճանչցաւ, և այս լիզուցին այնպիսի մարդ մը կ'ընէր՝ որ երկուքին ալ շատ ամիսներէ 'ի վեր մեռած կ'ենթադրէին, այնինքն Էրնէսդ տը Սան-Սերվը: Իրենց միտքերը գրգռման վիճակի մէջ գտնուելով՝ գերբնական երևոյթի մը դադարաւրդ պէտք չէր որ զարմանալի թուէր, և այս դաղափարս մինչև իսկ օրիորդ Օրթէզի աղղեց, որչափ որ քաջասիրտ և լուսամբու մէկն ալ էր: Իսկ Ամէտէի գալով՝ չկասկածեցաւ բնաւ, մինչև որ Էրնէսդի հեղինակի շայնը իր ականջներուն գոռաց, և իր վիճակը իմացուց իրեն: Այս վախը միւս ամիս վախերը անհետացուց, դէպ 'ի դաստիարակուհին դարձաւ, և հրամայական կերպիւ մը հարցուց անոր թէ արդեօք համարձակեր էր այդ սոսկալի ոճըրը գործել:

— Չեմ գիտեր թէ ո՞ճիր մ'է այս, բայց արդարութիւն մ'է աներկբայ, նաև կարն որ զհնարութիւն մը մարդիկ և երկինքը կրնան զիս ուրիշ կերպ դատել, բայց ես բնաւ չպիտի տեսմ, այո՛, ըրի այդ բանը:

Մարքիղը դէպ 'ի զանգակը յառաջացաւ, սոսկումէ դողողալով և Քրիստինի վրայ ահաբեկ նայուածքներ ձգելով. զեռ իր քովը չհասած, Էրնէսդ՝ մտածելէ աւելի կարճ միջոցի մը մէջ և գաշտնը պատեանէն հանելով, զանգակին լարը կտրեց այնչափ քարձրէն՝ որ մարդ չէր կրնար հասնիլ:

— Ա՛յ, յարեց ամենամեծ պաղարկնութեամբ մը. ո՛չ, զարմիկ, այս պէտք չէ որ ըլլայ: Հօրն հոգեզուակին ամուսինը կախալանին վրայ չպիտի մեռնի: Այս բանիս ընտանեաց սիրոյն համար պէտք է որ հոգ տանիմ, և դո՛ւն այս պարտաւորութիւնս պիտի կատարեմ:

Մարքիղը առանց պատասխանելու դէպ 'ի դուռը վազեց: Էրնէսդ անոր առջև անցաւ:

— Անկարելի է այդ, զարմիկ, թէև կը ցաւիմ այս բանիս. զքեզ անօգուտ աշխատանքներէ ազատելու համար՝ ահա կ'իմացընեմ որ եթէ հանդիստ չկենա՛ս՝ զքեզ շան մը նման կը սաստիկ

ցընեմ. զոնէ երկու ժամ կը կորնցընես այս գործողութեամբ :
 Ամէտէ կրկին տեղը նստաւ, և երկու բուռերը ճակտին վրայ
 դնելով անզօր մոլեգնութեան դիրքի մը մէջ՝ սկսաւ աղաղակներ
 հանել, հայհոյութիւններ և զանգատներ ընել, որք թէ Էրնէտի
 վրայ ներգործութիւն մը չունեցան՝ այլ Քրիստիանի մինչև հոգւոյն
 խորերը կը սառեցընէին :

— Անհաճոյ բան մ'է այս, զարմիկ, զիտեմ, բայց ինչ ը-
 նենք : Քեզի իմացուցած էի, ըստ որում այս մասին հարցափորձ-
 ներ ըրիր ինձ, թէ գէշ իրիկուններ և ապաշաւ չպիտի ունենաս,
 սակայն այնչափ անմիտ չէի կարծեր զքեզ որ այդպէս բռնուիս :
 Ես որ կը խօսիմ քեզ՝ այս բանիս երբէք չպիտի հանդուրժէի, և
 ոստիկանի մը մերձենալը տեսնելուս սէս՝ ինքզինքս պիտի սպաննէի :

— Աստուած իմ, սրչափ կը տառապիմ, ըսաւ մարքիզը անձ-
 կութեամբ : Ա՛հ, Քրիստիան, Քրիստիան :

— Պիտի երթամ օգնութիւն փնտռեմ, պարոն. չեմ կրնար այս
 տեսարանիս տանիլ : Ա՛հ, ներէ՛ ինձ, ներէ՛ ինձ :

— Դուրս մի ելներ, Քրիստիան, մարդ մը մի կոչեր : Ժալկայի
 բալասանը դորժածած ես անշուշտ, որ Անդղիա գտնուած խառն-
 նիս սուած էի քեզ. ամենափոքր զարման մը փորձելը իսկ անօ-
 գուտ բան է :

Այս խօսքերուն վրայ՝ մարքիզը կատղութեան վերջին ծայրը
 հասած՝ ոտքի ելաւ, և իր տկարութեանը ներածին չափ բարձր
 ձայնիւ մը՝

— Օգնութեան հասէք, օգնութեան հասէք, զոչեց : Ա՛հ, ա-
 նունդ պիտի տամ, Էրնէտդ, որպէս զի բռնեն զքեզ : Քեզի գա-
 լով, Քրիստիան . . . : Ա՛հ, տէ՛ր իմ Աստուած, հասիր օգնու-
 թեան :

Օրիորդ Օրթէզ յուսահատ, բայց տակաւին հզօր, առաջին ան-
 դամ Էրնէտի մերձեցաւ, որուն ներկայութիւնը նորանոր և մեծ
 անհանդատութիւններ կը բերէր իրեն :

— Պարոն, ըսաւ, ՚ի սեր այն ամեն բաներուն՝ որք աշխարհիս
 մէջ սրբազան և նուիրական են, թող ինձ որ օգնեմանոր, թող

զիս իր քով : Իմ ամենասիրելի սանուհւոյս նկատմամբ պարտաւո-
 ռութիւն մը կատարել կարծեցի, այդ բանին յառաջուց յանձնա-
 ռու եղայ, բայց չեմ կրնար, չեմ կրնար անոր տառապիլը տես-
 նել՝ առանց դարման տանելու :

— Քրիստիան, մեծ սիրտ մը և հաստատ միտք մ'ունիս դու,
 կը հիանամ վրադ, և կ'երզնում որ ալ ինձմէ վախնալիք բան մը
 չունիս : Եթէ կ'ուզես այդ դժբաղդին և իր աղջկանը օգտակար
 ըլլալ, խօսէ՛ իրեն, համոզէ՛ զինքը որ ազատորդի մը պէս մեռ-
 նի, և կատարէ այն պարտաւորութիւնը որ պատիւը կը պահան-
 ջէ իրմէ : Օ՛ն, խօսէ՛ իրեն, ես քեզ մտիկ չպիտի ընեմ, բայց
 կ'ուզեմ հոս մնալ, այս կատարղի մարդուն հետ զքեզ առանձին
 չեմ թողուր բնաւ : Տկար բնութիւնները կը զայրանան երբեմն և
 այն ատեն ամեն ինչ կը գառնան :

Օրիորդ Օրթէզ առանց պատասխան մը տալու՝ դէպ ՚ի մարքի-
 զը յառաջացաւ, որ միւսնոյն գիրքին մէջ կը թնար, և անոր քով
 ծունկի վրայ եկաւ : Սիրտ շարժող խօսքեր և բացատրութիւններ
 փնտռելով՝ այնպիսի բառեր գտաւ՝ որք ամենացուրտ սառը կը հա-
 լեցընեն, և հրաբորբօք բարկութիւնները կը մարեն : Աղջկանը
 պատկերը և մարքիզուհւոյն ստուերը անոր աչքին առջև բերաւ
 նա, և անոր հոգւոյն ամենախորունկ ծալքերուն մէջ քրքրեց, ե-
 րևան հանեց կորսուած սէրը և յոյսերը : Երբէք պերճախօսութիւ-
 նը այսչափ զօրաւոր և այսչափ համոզիչ եղած չէ. Ֆիզիքական
 ցարը զսպեց այն, զսպեց զայրոյթը, մինչև իսկ կեանքի սէրը : Տա-
 բաբաղդ մարքիզը իր արտասուքներով թրջուած աչքերը դէպ ՚ի
 անոր բարձրացուց :

— Քրիստիան, ըսաւ, յաղթեցիր, իմ վրաս դրած քաւութիւնդ
 կ'ընդունիմ, կ'ընդունիմ զայն, ըստ որում իրաւացի է, ինչ որ
 ես պէտք էի ընել՝ դու ըրիր : Այժմ ինձ ուրիշ բան չմտար այլ
 քեզի սպաննացող հարուածը հեռացընել. և քեզմէ բաժնուիլ : Իմ
 վերջին մտածումներս, իմ վերջին կամքերս պիտի գրեմ, բայց
 ինձմէ բաժնուելից յառաջ զոնէ՛ յիշելու խոստում մը, ներողու-
 թիւն մը թող ինձ : Իմ աղէտալի կիրքս՝ քու կեանքդ կործա-

նեց, զիս կլանող անդունդին մէջ գահավիժեցի նաև զքեզ, նե-
րողութեան և զթութեան անարժան թշուառական մ'եմ ես: Խեղճ
Պեթրիստերկիները կ'աղօթէ ինձ համար, ինքն է որ ինձ այս բարի
զիտաւարութիւնները կը ներշնչէ, կ'ուզէ որ ես ալ իր քով երթամ
որ միտոնդ մեր աղջկան և քու վրագ հսկենք: Չես կրնար զիս
սիրել, Քրիստին, զիտեմ, բայց կրնաս մահը գրեթէ քաղցր ընել
վստահացընելով թէ զիս չես ատեր, և իմ թողութիւնս շնորհե-
լով: Աը հաճիս ասոր:

— Պարոն, գոչեց ծաղկահաս աղջկիւր արտասուելով, մօրս
վրայ կ'երկնում որ ձեր յիշատակը բոլոր կենացս մէջ պիտի պա-
հեմ: Այն մենութեան մէջ ուր պիտի սպրիմ, այն առանձնու-
թեան մէջ ուր իմ օրերս պիտի վերջացնեմ, բոլոր սրտովս քե-
զի համար պիտի աղօթեմ: Ես ալ կատարելիք ապաշաւ մը ու-
նիմ:

— Մենութեանս . . . առանձնութեան մէջ, հարցուց Մօնրա
երկշտութեամբ մը:

— Այո՛, պարոն, աղջկիկ իր ամուսնոյն պիտի յանձնեմ, և
յետոյ աշխարհ խեղճ Քրիստինի վրայ սը խօսք մը չպիտի լսէ: Հան-
զիստ եղիք, սը շունիմ սպասելիք երջանկութիւն մը: Աը յուսամ
որ իմ՝ սպաստանարանս ամենուն համար նուիրական մեայ:

— Հօրս զերեզմանին նման նուիրական, բաւ Երնէսդ: Գուք,
օրիորդ, արքայական զաւաղան մը կրելու համար ծնած էք: Աշ-
խարհիս մէջ ձեզի նման ուրիշ կին մը չգտնուիր բնաւ:

— Անդ, ըստ Ամէտէ . . . տուր ինձ սէտք եղածը, ժամա-
նակը կ'անցնի, ինձ բոլոր որ շատ քիչ պիտի տառայիմ, Երնէսդ,
արդեօք երկար պիտի տևէ:

— Քիչէն պիտի նիջես, և յետոյ . . .

— Աը հասկընամ . . . սը չպիտի արթնամ . . . : Պետք է
աճապարեմ ուրեմն:

Գրասեղանին առջև ննջաւ, և հաստատ ձեռքով հետադայ տո-
ղիւրը գրեց:

«Անանքիս այս պատահմունքներն Էտրը չեմ կրնար արդիւ»

չեմ կրնար գատաստանիս ելքին սպասել. գատաստան՝ որոյ ան-
պատուութիւնը աղջկանս վրայ պիտի իյնայ: Իմ մահուանս վրայ
բնաւ մէկը ամբաստանութեան տակ չիյնայ, կամովին է այս և ան-
խուսափելի: Երէկուան այս զղեակին մէջ տեղի ունեցած ոճիրին
վրայ ժշ մէկը ամբաստանուի. Ատուծոյ առջև երևելու միջոցիս՝
հօրս մեծարելի գլխուն և աղջկանս գլխուն վրայ կ'երդնում թէ
տանս կամ ընտանեացս ամեն անձինքները անպարտ են, թէ ա-
նոնցմէ և ո՛չ մէկը ուրիշներէ յառաջ կնոջս մահուան վրայ տե-
ղեկութիւն չունէր: Աը փափաքիմ որ Բօպէր սը Շամարանթ կոմ-
սը Ֆլավի Մօնրայի ամուսինը ըլլայ, մարքիզուհւոյն ամենամեծ
փափաքն էր այս, նաև իմ ալ փափաքս է:

«Աը փափաքիմ որ մինչև իր ամուսնանալը, աղջկիս իր այժմեան
դատարարակուհւոյն ձեռացը մէջ մնայ, իմ բարեկամուհւոյն Տա-
լանի գ. քուհւոյն հսկողութեան տակ: Ատուծմէ և մարդոյմէ
ներողութիւն կը խեղդեմ տուած զայթակողութեանցս համար: Աը
փափաքիմ որ իմ օրինակս ծառայէ ամեն անոնց՝ որոնք ինձ նման
պարտաւորութեան ճամբէն շեղելով՝ կիրքերու ճամբուն մէջ կը
մանեն: Նախահնամութիւնը երջանկութիւն բերող ամեն բաները
շնորհած էր ինձ. իր գործը խորտակեցի ես, իր սպարզները ար-
համարհեցի, իմբոլոր սիրոյս և բոլոր յարգանացս արժանի կին մը
երեսի վրայ թողուցի, կին մը որ ամենափոքր կշտամբանքի մ'իսկ
արժանի չէր: Այլի՛ թէ երկինք ինձ թողութիւն շնորհէ, ես եր-
բէք ինքզինքիս չեմ կրնար թողութիւն տալ:»

— Ահա՛, Քրիստին, գոհ եղա՛ր: Ներէ որ կամքս ինձ գոհ ե-
ղող կնոջս կամքին հետ կը միացնեմ, ներէ որ հողիդ կը խոր-
տակեմ: Քեզմէ կասկածելուս համար դուցէ յանցաւոր ըլլամ,
բայց . . .

— Բայց աւելի ևս ապահով ըլլալ կ'ուզէք, շարայարեց Քրիս-
տին ամենատնուր ժպիտով մը: Ո՛հ, կը ներեմ ձեզ, զիտեմ ինչ
կերպ կրնայ տառայիլ մարդուս սիրտը: Ասկէ զատ ինձ Ֆլավին
կը թողուք, շնորհակալ եմ, արժանիքէս աւելի է այդ:

— Այժմ մնա բարեաւ, Քրիստին, կը վախարիմ առանձին մնալ, մնա բարեաւ, զքեզ սիրեցի այնպիսի սիրով մը՝ որու նմանը երբէք մարդ մը չպիտի սիրէ զքեզ: Ա՛լ զիրար չպիտի տեսնենք: Իմ վերջին վայրկեաններուս հրեշտակը եղար դու. իրարու կենաց վրայ ճակատադարձար ներգործեցինք. մի միայն յանցաւորը ես եմ, ըստ որում ես մինակս անդունդը պիղեցի: Մնաս բարեաւ, Էրնէսդ, իմ վերջին վայրկեաններուս ինձ մտիթարութիւն մը չպիտի մերժես, Քրիստինը մոռցիր և հանդարտ թող:

— Ազատորդի խօսքս վայ, Ամէտէ, Քրիստին ա՛լ իմ վրաս խօսք մը չպիտի լսէ, միայն թէ ինքը զիս չկոչէ:

— Լաւ: Առանձին թողէք զիս երկուքնիդ ալ: Ա՛նուզեմ մինակ մնալ, կ'ուզեմ Քրիստինը նոր մորմոքներէ ազատել: Աղօթէ ինձ համար, Քրիստին, մի մոռնար զիս բոլորովին: Աստուած իմ, սիրտս կը խորտակուի: Ա՛հ, Քրիստին, քանի՞օն կը սիրէի զքեզ:

Օրբորդ Օրթէզիր հեծկտանքները խեղդելով՝ դրան առջև ծունկի վրայ եկաւ:

— Ա՛հ, ներեցէ՛ք ինձ, ներեցէ՛ք ինձ, միմուաց:

— Գնա՛, Քրիստին, չեմ ուզեր ա՛լ զքեզ տեսնել, ըստ որում չպիտի կրնամ բաժնուիլ քեզմէ: Աղօթէ՛, աղօթէ՛ ինձ համար, դարձեալ կ'ըսեմ, մի մոռնար զիս: Իմ ֆրլավիս կը յանձնեմ քեզ, իմ խեղճ զաւակս: Ա՛լ չպիտի տեսնեմ զինքը. . . երբէք. . . : Ա՛հ, յանցանքս որչափ կը ծանրանայ վրաս:

Դաստիարակուհին նրբաշաղին մէջ նետուեցաւ, իր զօրութիւնները կորսնցուցած էր, մարքիզը և պարոն աը Սան-Սէրվը առանձին մնացին, Էրնէսդ Ամէտէի ձեռքը բռնեց:

— Ինձ սարկուցիք որ դեռ կրնամ բան մը զգալ, զարմիկս. տղայութեանս և ընտանեացս յիշատակները կրկին արթնցան: Հայրս, հօրաքոյրս, Պէտրիսը, ամենքն ալ վերստին տեսայ, զգացի որ ինչ ըլլայ ըլլայ՝ դեռ Սան-Սերվ մ'եմ: Հոս պէտք չեմ աւելի ժամանակ մնալ, դու ինքք պէտք է որ ընթացքդ կարգադրես, և իմ ներկայութիւնս կրնայ քեզի նոր նեղութիւններ պատճառել: Նաւաբեկութենէ հրաշխք ազատելէս ետքը՝ այս խեղճ աղջիկը գտնե-

լու եկած էի: Դուք զիս մեռած կը կարծէիք, սակայն իմ տեսակէս եղող մարդիկ այսպէս զիւրաւ չեն մեռնիր: Հիմա բոլորովին ինքզինքս պիտի աքսորեմ. կը յարգեմ քու Ֆրլավիդ, այն սիրասուն խեղճ աղջիկը, մեր ազգականութեան ծանրութիւնը իրեն չպիտի տամ: Արիացիր, քիչէ ամեն բան կը լմնայ:

Պ. Մօնղա վայրկեանէ վայրկեան կը տկարանար:

— Կ'երգնուս որ Քրիստինը չպիտի տեսնես:

— Այո՛, կ'երգնում:

— Մնաս բարեաւ ուրեմն, իմ չարութեան վարժապետս, աղաչէ այն դեռատի գաղղիացիին՝ որ սրահին մէջ պիտի գտնես՝ որպէս զի շուտով մը հոս գայ. վերջին ծառայութիւնն է այս՝ որ կ'ընաս ընել ինձ: Մնաս բարեաւ:

Այս ըսելով Ամէտէ պատին կողմը դարձաւ. Էրնէսդ վայրկեան մը սպասեց տեսնելու համար թէ մարքիզը ուրիշ խօսք մը պիտի զրուցէ: Պ. Մօնղա բառ մը չարտասանեց:

— Մնաս բարեաւ ուրեմն, քանի որ այսպէս պէտք է ըլլայ:

Տասը վայրկեան ետքը, գործակատարը սենեակին մէջ կը մտնէր:

Պ. Մօնղան իր անկողնոյն մէջ գտաւ, զրեթէ անյաղթելի քնածութեան մը մէջ ինկած և ջղային անընդհատ ցնցումներու ենթակայ, բայց և այնպէս կրցաւ նա ոտք ելնել, և իր տկար ձեռքը դէպ 'ի գործակատարը երկնցընելով իր վերջին գիւրը յանձնեց անոր:

— Մեռնելու վրայ եմ, պարոն, ըսաւ, ինքզինքիս դատաստանն ես ըրի: Անօդուս է օգնութիւն կոչելը: Միայն քահանան բերել տոր: Բաց դռները, որ ամենքն ալ մտիկ ընեն ինձ, մինչդեռ դիւրութիւն ունիմ խօսելու: Տիկին Մօնղա հրեշտակ մ'էր. մի միայն ես եմ յանցաւորը, կ'երգնում զայս իմ յախտեական փրկութեանս վրայ: Ա՛յ իմ և ոչ անոր մահուան համար մէկուն գլուխը պէտք չէ որ ցախի: Աղջկանս իմ վերջին օրհնութիւններս մատուցանես, զան սիրելով կը մեռնիմ, ինչպէս որ միշտ սիրած էի, քաղցր և սիրեցեալ ֆրլավիս:

Աչքերը դէպ 'ի ծառաները դարձուց, որք զբանս աղջին հաւ-

բուած էին, և անոնց մէջ Էրնեստը ճանչցաւ: Երկուքուն ալ նա-
յուածքները իրար հանդիպեցան:

— Սոսկալի կերպիւ կը տառապիմ, ըսաւ, դեռ շատ պատերազմ-
ներ ունիմ մղելիք: Ա՛Տ, կ'ուզէի որ ամէն ինչ լնացած ըլլար:

— Քիչէն, պատասխանեց ձայն մը զոր մարքիզը միայն ճանչցաւ:
Քրիստին անբացատրելի վիճակի մը մէջ իր խոցը գնաց: Իր

վրայ ուշադրութիւն չհրաւիրելու համար՝ դէմքը թաշկինակովը կը
պահէր, և հեծկլտանքները կը բռնէր: Սակայն մարդու մը չհան-
դիպեցաւ նա: Երբ առանձին մնաց, երբ եղածներուն վրայ պա-
ղարհնութեամբ մը մտածեց՝ ընդհանուր սարսուռ մը պատեց զին-
քը, ցուրտ քրտինք մը կը հոսէր ձակտէն, իրեն այնպէս կ'երևէր
թէ պիտի մեռնի: Սենեակին մէջ տեղ ձուկի վրայ եկաւ, և ա-
ղօթեց Աստուծոյ: Յուսահատութիւնը, ապաշար զինքը կ'ընկճէին:

— Ա՛Տ, ըսաւ նա, իրաւունք ունի, ես ալ իրեն պէս պէտք
է ընեմ: Չեմ կրնար սը այս աշխարհիս մէջ մնալ, կսկիծներու
բաժինս կարի մեծ է, և ատոր վրայ խղճի խայթն ալ աւելցուցի:
Այս առաջին անգամն է ապրելէս 'ի վեր՝ որ ինքզինքս անկարող
կ'զգամ տանելու այն նեղութիւնները՝ զոր երկինք ինձ կը դրկէ, ա-
նոնց ծանրութեան տակ կ'ընկճիմ. ես հիմա եթէ ինքզինքս թողում
լինչ կը մնայ ինձ գտնուած մենութեանս մէջ: Աղօթե՛ք, աղօթե՛ք,
խնդրե՛ք Աստուծոյ որ յա. կերպով ներչնէ ինձի, և իր կամքը
միտքս լուսաւորէ: Իմ խելքիս հետևելով, և ինքզինքս անոր կա-
մայը և արդարութեանը գործիք կարծելով՝ մարդասպանին չափ ե-
զեռնագործ ըրի ինքզինքս: Եւ կը համարձակիմ տակաւին եր-
ջանկութեան փափաքել, կը համարձակիմ տակաւին Ֆլավիի քով
ապրելը ընդունիլ ու բախտութեամբ, ես . . . որ . . . ա՛Տ, սոս-
կալի բան է այս: Ա՛Տ, չեմ կրնար. այս գործողութենէ ետքը
պէտք է որ խիստ ապաշխարութեան մ'ենթարկեմ ինքզինքս: Ֆլավի,
Բօպէր, ինձ համար կորսուած են: Ինքզինքս նուիրեցի, զոհորու-
թիւնը ընդունեցայ, անոր առջև վաղեցի, այլ կ'ընկճիմ բոլորովին:
Ա՛Տ, Աստուած օգնութեանս համար:

Օրիորդ Օրթէզ այսպէս քանի մը ժամ անցուց, անշուշտ էր

կենաց ամենէն տաժանելի ժամերը: Այս զերագոյն միտքը չէր թո-
ղուր բնաւ որ որ և է ազդեցութենէ մը կառավարուի, թէև ա-
մեն ազդեցութիւնները կ'զգար: Միշտ աւելի մեծ և աւելի հզօր կը
զանուէր նա, և երբէք մէկը անձնուիրութեան և պարտաւորու-
թեան խտտութիւնը այս աստիճան հեռուները մղած չէ: Քրիստին
ինչպէս պահ մը յառաջ տեսնուեցաւ՝ մինչև ոճիւր մղեց զանոնք:
Պատուոց չափազանցութենէ մը մոլորուած՝ չուշացաւ նա ճշմար-
տութիւնը իմանալու. ասկէ՝ հետևանքները կրելու և անտրտունջ զա-
նոնք ընդունելու՝ քայլ մը միայն կը մնար այս սեղ հոգւոյն համար,
և առանց վարանելու այդ քայլը առաւ: Իր արատաւները սրբեց
զոր չէր կրնար բռնել, և զրասեղանին վրայ նստելով՝ հետևեալը
զրեց:

— Բօպէր, մեր բաժանումէն 'ի վեր, ճակատադիրը մեր վրայ
տարածուեցաւ, պէտք է հրաժարիլ սիրոյ և երանութեան ապագա-
յէն որու կ'սպասէի. պէտք է որ մէկ մէկու յա. խտեան օտար մնա՞ք:
Քիչէն մեր ընտանեաց զլիտուն հասած սոսկալի դժբաղդութիւնները
պիտի իմանաս, քիչէն պիտի իմանաս թէ՛ դու. ես մի միայն պաշտ-
պան և մի միայն տէր որբ աղջկան մը զոր ծնողքը քեզ կը կտա-
կեն, և որու դու ալպէտք է որ կենալը նուիրես: Երջանիկ ըրէ՛
զինքը, սիրէ՛ զան, Բօպէր, ինչպէս որ ես պիտի սիրէի քեզ՝ ե-
թէ Աստուած թողար: Երկուքնիք ալ երբեմն իմ վրայօգ սուսե-
ցէք, մի մոռնաք զիս, և հաւատալէք թէ՛ Թ' որ ալ ըլլա՞ք՝ սիրաս
պիտի հետևի ձեզ: Անողորբի պարտաւորութիւն մը զիս կը հար-
կագրէ փախչիլ քեզմէ, և սիրելի սանուհիս ուրիշներու ձեռացը
յանձնել. եթէ ոչ առանց արանջալու՝ դէթ առանց որ և է վարանու-
մի կը հնազանդիմ: Սիրաս կտոր կտոր եղած է, քայց հօրիս հան-
դարաւ է: Ֆլավին և զքեզ այս աշխարհիս մէկ ամենամեծ վիշակն
ազատած ըլլալու՝ մտահոյսութիւնը կը տանիմ հետք. այս յիշատակը
ցատքս պիտի անհետացնէ: Արչափ որ աշխարհի այս արտոյն մէջ
մնամ՝ պիտի սիրեմ՝ զքեզ. ետքն ալ զարձակ պիտի սիրեմ. Աս-
տուած իր արքայութեան մէջ չկրնար բառնալ ինձի՛ այն սէրը,
ըստ որում չարգիլեց զիս: Մօրդ մտանին կը վերագարձրենեմ

քեզ, և իմ մօրս հետախնդրեալսն ես չեմ ուզեր, ինչու որ քեզի երջանկութիւն պիտի բերէ պահէ. զայն դու, ես երջանկութեան պէտք չունիմ սլ, քանի որ քեզի հետ չպիտի ապրիմ: Մնաս բարեաւ, Բօպէր, մնաս բարեաւ, իմ նշանածս, մնաս բարեաւ, կենացս առաջն և վերջն սէրը: Զիս դանելու մի աշխատիր, անօգուտ բան է, զիս տեսնելու մի աշխատիր, վասն զի ամեն ինչ որ նոյն իրական է՝ կ'ընդգիմանայ ատոր: Թող Աստուած օրհնէ զքեզ, թող շնորհէ այն ամեն բաները՝ որոնց արժանի ես: Քլավիս կրթելով չէի կարծեր որ քեզի ընկեր մը կը պատրաստեմ, ամենէ գերաշնայ և անբիծ աղջիկն է այն որ կրնայիր ընտրել: Կնձ համար միջթարութիւն մ'է որ զան այնչափ բարի, քաղցր և կատարեալ ըրի: Նա պիտի սիրէ զքեզ, և հրեշտակներէն նախանձեալ բան մը պիտի չունենար, ո՞ սիրուն և ազնիւ զաւակներ, որոնց կ'ուզէի մօր անդրունել, բայց աւա՛ղ . . . դարձեալ մնաս բարեաւ, չեմ կրնար այս թուղթն զատուիլ, պահէ մը այս միայն պիտի մնայ ինձմէ առ քեզ: Մի ցախը իմ վրաս, կարոնցուցածէդ աւելին պիտի գտնես: Քլավիս, իմ Քլավիս, երախտագիտութեանս պարտքը պիտի հասուցանէ քեզ, հարիւրապատիկ պիտի վճարէ նա: Մնաս բարեաւ: — Իմ սիրելի զաւակս դեռ պիտի տեսնեմ, իրեն սպառնացող հարուածին փոքր առ փոքր պիտի պատրաստեմ զինքը, յետոյ դու ամեն բան պիտի ըսես իրեն: Այն ահաւելի պարագաներն՝ որոնց մէջ նետուած կը գտնուիմ, զան միջթարելու ուրախութիւնը կ'արգիլին ինձի: Գուն անոր ամեն կրտստներուն տեղը պիտի լեցունես, այնպէս չէ, Բօպէր: Գու պիտի ըլլաս անոր համար հայր, մայր, և ամեն բան . . . »

Երբ այս նամակը գոյնց, երբ իր մատեն նշանատրի մատնին հանեց, ինքզինքը սփոփուած զգաց, ինչու որ մնայեալը համամատաքար պղտիկ բան մը կ'երևէր իրեն: Ազեց որ շուտով մը գլխակէն մեկնի, բայց առաջ առաջանէ՝ ի վեր դրուած արդելումը դործը անկարելի կ'ընէր: Պէտք էր դեսպանատան քարտուղարին՝ ինչպէս նաև Պափէրիայի կառավարութեան մարդերուն գալը սպա-

անլ, և բարեբաղդաբար չպիտի ուշանային Գաննը: Մարրիզին վիճակը ես զինքը սաստիկ կը տանջէր, ուստի վար իջաւ որ տեղեկութիւն առնու. դույց Երնէտղի մեկնելուն վրայ ալ կը փափաքէր ապահով ըլլալ: Քահանան և բժիշկը հիւանդին քովէն չէին բամուտեր: Այ մարդ չէր ճանչար նա, բայց այս կսկծեցուցիչ վիճակին մէջ իշխալէ յառաջ՝ կըրցած էր խոստովանահօր խօսքերը մտիկ ընել և իր մեղքերը խոստովանիլ անոր: Քրիստին անարգել մինչև Ամէտէի սենեակը հասաւ, բայց դրան առջև կայ առաւ. նորէն հոն մտնելը անկարելի կ'երևէր իրեն: Քահանային ձայնը կը լսէր որ հոգեվարքներու աղօթքը կը կարգար, որուն կը պատասխանէին ծառաները և զիւղացիք: Այս պատկառելի և մահաշուք տեսարանը ալ աւելի տպաւորութիւն ըրաւ Քրիստինի վրայ, և աւելի բուռն կերպով զգաց նա գործած յանցանքին անչափութիւնը, և ամեն կարելի եղած միջոցներով զայն քաւելու պէտքը:

Երկիւղածութեամբ նոյն արարողութեան ներկայ Գաննուոյներուն մէջ մէկը միայն ոտքի վրայ պատահանին կրթեալ էր՝ ճշմարիտ արարութեան և ուշադրութեան դիրքի մը մէջ: Օրհորդ Օրթէզ Երնէտղը ճանչցաւ. նա արդէն զինքը տեսած էր, և նշան ըրաւ որ իրեն հետեի նրբաշաղկին մէջ: Քրիստին չհամարձակեցաւ մերձելու, և շուտով մը իրար գտան:

— Չուզեցի մեկնիլ, Քրիստին, առանց զքեզ մէյ մ'ալ տեսնելու, առանց վերստին ապահով ցնելու զքեզ, և առանց միանգամայն աղաչելու որ իմ վրաս խիստ յոռի յիշատակ մը չպահես: Այս ամեն բաներէս խորունկ տպաւորութիւն մը ստացայ, քեզմէ չեմ պահեր զայս, բայց վատ կազմութեան մը մէջ այդ տպաւորութիւնը շուտով կ'անհետի: Ար վախնամ որ դարձեալ իմ հին բնութիւններս ձեռք պիտի առնում, բայց դու ասկէ վերջը աղատ զիտի մնաս անոնցմէ. անցեալը միայն զքեզ պաշտպանելու համար պիտի յիշեմ, եթէ պաշտպանութեան օրէք ունիս. և քու բարեկամը պիտի մնամ միշտ, եթէ կ'ուզես: Քեզի նման կին մը այսքան փոթորիկներէ ետքը զէթ հանդատութեան իրաւունքն ունի: Աթէ զիս տեսնել ուզես՝ դր՛ առ պարն Երնէտղ,

ի կալկաթա . նամակը կը հասնի ինձ , և եթէ չորաստիանեմ . ըսել է որ մեռած եմ : Ա՛յր որ աչ պահուիս՝ կընամ քեզ գտնել , բայց սակայն դուն չտիտի իմանաս : Մնաս բարեա : Այս թշուառ մարդը ապրելու շատ քիչ ժամանակ ունի , և ալ չտիտի արթնայ . իր հողին այս պահուս անորոշութեան մէջ կը ծփայ : Թող խիղճդ չտանջէ գեեղ բնա , ինչու որ շատ աղէկ վարուեցար :

Մէկը տեսնուելով սենեակին քով՝ Էրնէսդ նրբաշաւիղներուն մէջ անհետացաւ , զորս կարծես թէ կատարելապէս կը ճանչնար : Քրիստին առտուան մօտ իր սենեակը ելաւ , տարապայման յողնութեան մը մէջ , և առանց հանուելու քնացաւ . մէկ շատ անձինք գալով՝ իր գուռը դարնելով , արթնցաւ քունէն , և մէկէն՝ ի մէկ ոտքի ելնելով հարցուց թէ ո՞վ էին անոնք :

- Բայէք , օրիորդ , արգարութեան կողմն կաւ գանք :
- Ա՛հ , մտածեց նա , ահա՛ ժամը եկաւ :

Գուռը բացաւ , և առանց չափազանցութեան և առանց շփոթուելու իր բնածին աղնուութեամբը օտարականները ընդունեց , որք զինքը նստեցրնելով տեսածներուն , անցած անցքերուն , մարքիդուհոյն և Պ. Մօնղայի մահուան վրայ հարցմունքներ ըրին : Ղեւշին ծայր յաշողակութեամբ մը ճշխարտութիւնը խոստովանեցաւ , զգուշանալով այն ամեն բաներէն՝ որք կրնային Պլաթրիսի և նոյն իսկ անոր ամուսնոյն յիշատակին արատ մը բերել : Անհնարին ստուռ մը զգաց երբ Ամէտի հետ իր վերջին տեսակցութիւնը պատմել պէտք եղաւ . անոր ինքնասպանութեան գործակից եղած ըլլալը չժխտեց բնա , և խոստովանեցաւ թէ անոր ներկայացուցեր էր այն անպատուութիւնը՝ զոր իր աղջկան պիտի թողար՝ ամօթալի տանջանքի մը ենթարկուելով . բայց Պ. Մօնղայի յայտարարութիւնը , զոր մինչև իւր հողին առանդելը կրկնած էր , մեղսակցութեան ամեն ուրիշ կասկածներ կը բառնար իրմէ : Աշտամբեցին զՔրիստին թէ արգարութենէ իուսափելու փափաքը ներշնչեր էր յանցաւորին , սակայն իրմէ ուրիշ բան մը չխնդրեցին :

— Թող կաւ տաք ինձ , պարոններ , Պ. մարքիդի վրայ երթալ տեղեկանալ . իր վիճակը . . .

— Ա՛լ չտառապիր նա , պատասխանեց զի անապայիւրը , ըստ որում իր քոնէ կինք երբ իր վերջին շունչը տուա :

Այսպէս ահա կատարուեցաւ Պլաթրիսի անէծքը . առանց բարեկամի , առանց ազգականի մեռած էր Ամէտէ , արգարութեան մարդոց ձեռքը՝ դեռ Աստուծոյ արգարութեան չներկայացած :

Քրիստին գլուխը ծռեց և աղօթեց :

- Արնամ հիմա այս զղեակէն մեկնիլ , հարցուց :
- Այո՛ , միայն թէ փնտուած ժամանակնիդ ներկայանաք :
- Ձեզի դէմամբատանութիւն մը չկայ , սղատեք , բայց և այնպէս չէք կրնար Պալէրիայէն մեկնիլ՝ առանց տէրութեան հրահանքի . գատին մէջ վկայ էք դուք :

Քրիստին առանձին մտալով՝ մեկնելու պատրաստութիւններն ըրաւ : Պատուհանէն ախոռներու դաւթին մէջ կը տեսնուէր . մերթ ընդ մերթ աչքովը ձիադարմաններուն կը հետեւէր նա , որք ձիերը իր կառքին կը լծէին : Քրիստին զղեակին ծառազարդ ճամբային վրայ՝ յանկարծ աւազներու յորձանք մը տեսաւ . սուրհանդակներու խարազանները և փողերը կը հնչէին , անշուշտ նշանաւոր հիւր մը հասնելու վրայ էր : Քրիստին դէպ ՚ի սանդուղին պատուհանը վազեց , ուսկից պատուոյ դաւիթը և զրան սանդողը կը տեսնուէր : Չորս ձիերէ լծուած կառք մը արշաւաադր վանդակասիւնէն դառնալով՝ շուտով մը իր առջին կայ առաւ . ճամբորդ մը դունակը բանալով՝ գուռը ցատկեց , առանց սպասելու որ պատուանդանը իջեցընեն : Քրիստին զան ճանչնալով՝ ետ քաշուեցաւ փութանակի , կէս-մեռած վիճակի մէջ մըմնալով .

— Ա՛հ , Աստուած իմ , ի՞նչ ընել պէտք է հիմա :

խլլ.

Վախճա՞

Ինչպէս որ ընթերցողք բազում անգամ կրցան դիտել, Քրիստինի սեպհական տրամագրութիւններէն մին՝ պատրաստ և անդառնալի որոշում մ'ընեն էր: Շամարանի իրմանին զալը նշմարելով ըստ որում նոյն ինքն էր՝ որ Տալանիի դ.բ.ս.հիէն իր զարմուհւոյն մեկնիլը իմանալով անոր քով կը վաղէր. զան նշմարելով կ'ըսեմք, զոչաց Քրիստին որ եթէ տեսնուէր հետը՝ պէտք պիտի ըլլար թէ՛ անար և թէ՛ միանգամայն ինքզինքին գէմ պատերազմիլ, և իր բոլոր արիւթեան հակառակ այս մրցումէն կը դողար: Միջոց մը միայն կը մնար իրեն, այն է առանց անորմէ տեսնուելու փախչիլ. ուստի աշտարակին սանդղակներէ մէկէն վար իջաւ, իր կառքին քով հասաւ որ բոլորովին պատրաստ կ'սպասէր, և բաւական հեռացաւ դեռալէն, մինչդեռ Բօպէր՝ դործակատարներու հետ ամենաձանր շահերու վրայօք դբաղելու ստիպուած էր, ստանց զինքը փնտուելու ժամանակ ունենալու: Ընդամ մը վանքին մէջ մտնելէն ետքը՝ ալ բանէ մը չէր վախնար, վանդակապատները զինքը ամեն յանկարծական այցելութիւններէ ազատ կը պահէին, և կոմսը չէր կրնար մինչև իրեն հասնիլ՝ եթէ ինքը զան տեսնելը մերժէր, ինչպէս որ այնպէս ընել որոշած էր: Սիրող կնոջ մը համար ասկից աւելի մեծ վիշտ չկայ. զիտալ թէ իր սիրածը բոլորովին իր մօտն է, և անոր գոնէ վերջին բարե մը չտալ. բայց սիրոյ մէջ վերջին բարե՝ իրարու շտրուածն է: Ասիկա սրտի ամենաստոյգ ճշմարտութիւններէն մին է:

Օրիորդ Օրթէզ բաւական կանուխ Միւնիք հասաւ, կառավարին կրկին վարձ վճարեց նա, և յայտնի է թէ ամեն երկիրներու մէջ այս տրամարանութիւնը անպատասխանի կը մնայ: Փլավին տե-

սած ժամանակը՝ ներսնները գուրս չթափելու համար իր բոլոր զօրութեան պէտք ունեցաւ: Սիրասուն աղջկը անոր լեկերուն մէջ ինկաւ՝ զան տեսնելուն բոլորովին ուրախ եղած. ըրած փութկոտ հարցմունքները զարհուրելի իրողութենէն շատ հեռի էին: Իր գաստարակուհւոյն բացակայութիւնը միայն զինքը անհանգիստ ըրած էր. խեղճ աղջիկը չէր ենթադրեր իսկ թէ իր ընտանեաց զլուխը դժբաղդութիւն մը կրնար հասած ըլլալ: Այսպէս երբ առաջին խօսակցութենէ ետքը Քրիստինը զիտեց, երբ անոր զիմաց փոփոխութիւնները և աչացը արտասուքները տեսաւ.

— Ինչ ունիս, իմ սիրելի վարժուհիս, հարցոյց անձկութեամբ:

Քրիստին նախ զգո անօք պատասխանեց, յետոյ կամաց կամաց իմացնելիքներուն վրայ պատրաստեց զան. վերջապէս խոստովանեցաւ թէ հայրը և մայրը՝ երկուքնին ալ Վօնպայի մէջ կարի հիւանդ ըլլալով կը պատուիրէին որ Միւնիք մնան, ըստ որում իրենց տարափոխիկ հիւանդութիւնը թոյլ չէր տար Ֆլավիին որ զիրենք տեսնէ կամ ինամէ, և Քրիստինի հետ իրենց սիրոյ հաւատարմութիւններն կը զրկէին: Գեոահաս աղջիկը հաւատաց սոյս խօսքերուն, բայց և այնպէս յորդ արտասուք թափեց. իր մտաւանջութիւնը յետին աստիճանի եղաւ, այնպէս որ վարժուհին անոր առողջութեան մասին վախեր ունեցաւ: Բոլոր զօրեղ բնութիւններու նման՝ օրիորդ Օրթէզ կեղծ զիրքերու անհամբերութեամբ կը ստնէր: Չէր կրնար Ֆլավիին քով մնալ, հօրը ստուերը իրարմէ կը զատէր զիւրեք: Նա մտնաւանդ Բօպէրի այցելութենէ կը վախնար, որ հարկաւորապէս իր զարմուհին տեսնելու պիտի գար: Թէ և անոր հայցելին դրած նամակը թողած էր սեղանին վրայ, սակայն տարախոյս չունէր թէ Բօպէր գեո խօսիլ պիտի ուղէր, և այնպէս կը վախնար անորմէ, ինչպէս որ մարդս փափաքելով հանդերձ՝ կը վախնայ սիրածէն:

Այսպիսի դժուակ ապոնապէ մ'ազատելու համար վանաւօր պատմեց իր պատմութիւնը՝ որչափ որ կրնար պատմել, ազաւելով զան որ իշխանութեան քով իրեն համար երաշխաւոր մնայ և իր սանուոր հոյն վրայ հսկէ, մինչև որ տիկին Տալանիի որու նամակ մը գրած էր, զոյ զան առնու: Իսկ ինքը աւելի մննաւ որ և անմատոյց վան-

քի մը մէջ քաշուիլ կը խնդրէր : Կրօնուհին անոր վիշտերուն կասեցրեկցութիւն զոյաց , և երբ Բօպէր մենատանի խօսանոցը պալով Ֆլավին խնդրեց , ինքը անձամբ դիտահաս աղջիկը անոր քով առաջնորդելով՝ օրիորդ Օրթիկ կողմէն ներդուրութիւն խնդրեց , քսելով որ մարդ չէր կրնար ընդունիլ : Այս մերժումը Բօպէրի սիրտը հարուածեց . շատ անգամ գիր գրեց նա Քրիստիանի , առանց պատասխան մը ստանալու , վերջապէս վարժուհին քանի մը խօսք գրեց անոր , որու մէջ սէրը և պարտա որութիւնը հաւասարակշիւ կուգային : Այս գրոյն մէջ կը պաղատէր նա Բօպէրի , որ զինքը այս ներկայ կեանքէն հեռացընելու շաշխատի , աւելցրնելով թէ ասկէ ետքը իր տոմսակները չպիտի ընթեռնու , բայց թէ իր մտածումն ալ բնաւ չպիտի բաժնուի իրմէ :

Բօպէր պարտա որեցաւ համակերպիլ . վերջը վեճը էրիկ մարդիկ միշտ այսպէս կ'ընեն , մանաւանդ երբ հարստութիւնը և երջանկութիւնը իրենց հնազանդութեան ետեւէն կու գան : Անոնց մէջէն ամենալա ը այս պաշտի խորհուրդն ունի , որ պէտք է դուցէ օր մը իր սիրած կինը զոհեւ՝ երբ նա օրինաւորապէս չսեպհականի իրեն , և՛ այս պաղտփարը մերժելով հանգերձ՝ տակաւ առ տակաւ կը սովորին անոր : Երբիկ մարդիկ դիւրաւ կրնան ձերեղուրս սպրիլ , ինչու որ իրենց շատ դիւրին է ուրիշ ճիւղերու յարիլ , և սիրտը կարն պզտիկ բան մ'է իրենց համար՝ մինչև որ իրենց ներքին կարգաչրութեանց մէջ մտնէ , մինչև որ իրենց ամուսնոյն և իրենց զաւակաց մէջ տեղ բաժնուի : Կիները կարի խենթ են որեւցէ երջանկութիւն , երախտադիտութիւն և մինչև իսկ յիշատակ մը յուսալով . առով ստեպ իրենց կեանքը կը կորանցընեն և փոխարէն՝ անտարբերութիւն և մոռացում կ'ընդունին , և շատ անգամ աւելի չարագոյնը իսկ : Կանանց համար միմիայն մկ ճամբայ կայ՝ այն է պարտաւորութիւնը : Ասկէ դուրս չկայ ոչ աղատութիւն և ոչ ուրախութիւն : Կինը համար ընդհանրապէս անյ ժամանակ կը համոզուին այս ճշմարտութեան՝ երբ զայն 'ի գործ գնել կարելի չէ ակ :

Պարոն և տիկին Մօնգայի ցտալի մահուան լուրը վերտաւրի

յեղարկութեանէ քիչ մը ետքը հասաւ Բարիզ՝ ընդհանուր վախերու և յուզման մէջ տեղ . այս պատահարը որոշ բաղմուտեան մը մէջ միայն ազդեցութիւն ունեցաւ , և հրատարակութեանէ ազատ մնաց : Տալանի դքսուհին շատ աղաղակ հանեց , այս մասին կարի արգարացի դիտողութիւններ բրաւ , զորս չպիտի կրկնեմ հոս : Սակայն ուզեց անձամբ երթալ Ֆլավին գտնել , որ կրած զարհուրելի կորուստներուն վրայ տեղեկութիւն ունէր թէ և , բայց կ'անդիտէր անոնց սոսկալի պարագաները : Իրեն համար ծնողքը ժանտատենդէ մեռած էին : Իր ամենասիրելի դաստիարակու հիէն բաժնուիլը զոնէ իր առջի դժբաղդութեանցը չափ վիշտ պատճառեց անոր : Քրիստին ամենացաւալի և ամենասրտաուռ խօսքերով բաժնուեցաւ իր սանուհիէն : Իրեն այնպէս երեցաւ որ միևնոյն ժամանակի մէջ թէ Բօպէրը և թէ անոր ապաւնի ամուսինը կը թողու , այսինքն աշխարհի մէջ սիրած երկու միակ անձերը : Չկըրցաւ նա այս ահեղ հարուածին դիմանալ , և ծանր կերպիւ հիւանդացաւ : Իր զորութիւնները ալ սպառած էին :

Բայց և այնպէս տիկին Տալանի զան տեսնել ուզեց , անոր եղած նոր մենաստանը դնաց , և արտօնութիւն ստացաւ մինչև անկողնոյն մերձենալու : Չքնաղ Քրիստինի ուրուականը միայն մնացած էր :

— Ա՛հ , Ատուած իմ , զոչեց դքսուհին , զնու ես , զաւակս , զնու այսպէս :

— Այո՛ , տիկին դքսուհի , և հոգիս մարմինէս աւելի շատ փոխուած է :

— Սիրելի Քրիստինս , զու գտնուած դիրքիդ համար կարի մեծ , կարի աղիւ և կարի չքնաղ էիր գու . Հնդկաստանի մեծ անդամանդի մը նման կերեւէիր ինձ , որ կարի անձուկ տուփի մը մէջ փակուած է նենդօրէն . չկրցար դիմանալ և ընկճեցար , այս այսպէս պէտք էր ըլլար : Կին մը , իր շափ որ զըրաւոր ալ ըլլայ , չկրնար ընկերութեան դէմ առանձին մարանչիլ . զբօսանաց փոքրիկ նաւակ մ'է ինքը՝ կատաղի ովկիանոսի մը մէջ նետուած , և վերջապէս կը խորտակուի : Ասկէ դատ երբ մարդս դժբաղդ է՝ միշտ

յանցաւոր կ'ըլլայ : Ա՛հ , շատ անգամ մտածեր եմ թէ մեր Փրկիչը իր վնեմ անձնուիրութեան հակառակ՝ իղական մարմնոյ մը մէջ մարդանալու դաղափարին դէմ պիտի ընկրկէր : Անոր չարչարանքը քանի մը օր տեւելու տեղ՝ իր բոլոր կեանքը պիտի տներ : Խեղճ Քրիստին , քեզի տալիք ուրիշ միջնարութիւն մը չունիմ :

— Աւա՛ղ , շատ աղէկ գիտեմ այդպէս ըլլալը , աիկին :

— Անք քաշուելով՝ սիրտ ունեցող և մտացի աղջկան մը նման վարուեցար . չէիր կրնայ Ֆլավիի քով մնալ , խեղճ Պէտրոսը յարգելուդ համար : Ա՛հ , եթէ ինձ անսար նա : Բայց և այնպէս մարքիւն ալ այսպիսի գործքի մը կարող չէի կարծեր : Այն մը սպաննել : Ազատորդի մը : Բարեբաղդարար աղնուականութիւնը ջնջելու ամօթխածութիւնն ունեցած են , և ա՛լ կարմրելու պատճառ մը չունինք :

Գրքուհին շատ անգամ Քրիստինը տեսաւ . խօսք տուաւ թէ անոր առանձնացած տեղը մէկու մը չպիտի յայտնէր , և Ֆլավիի վրայ ալ իրեն տեղեկութիւններ պիտի բերէր , ապիկա Բօպէրի վրայ ևս տեղեկութիւններ բերել խոստանալ էր : Երբ օրինորդ Օրթօնը դատաստանի ձանձրոյթներէն ազատեցաւ և ձանապարհ ընելու համար ալ քնչ մը ոյժ զգաց վրան՝ Ֆրանսա վերադարձաւ , և դաղտնի կերպով մը Տրասյուհեաց վանքի մը մէջ մտաւ , ուր ա՛լ գուրսի խօսքերը չկրնար լսել : Խիստ ապաշխարութեան մը մէջ կ'այրէր նա , բողոքովին Աստուծոյ , իր վիշտերուն , իր ապաշաւին անձնատուր եղած և ուրիշ կեանքի մը յուսալով : Մեծաւորուհիէն զատ բոլոր աշխարհ կ'անդիտէր իր անունը :

Ֆլավի իր վեշտասաներորդ տարին լրացուց . չքնաղ անձ մը , սիրուն և պատուական կին մ'է նա , այն հազուագիւտ սիրտերէն մին՝ որք բան մը չեն մոռնար և ամեն ինչ ուշադրութեան կ'առնուն : Իր ծնողացը կամքին համեմատ՝ Բօպէրի հետ ամուսնացաւ : Աստաբեալ կըթուծին մը , և իրմէ աւելի ուրիշներու համար ապրելու բնաւորութիւն մը իրեն այնպիսի երջանկութիւն մը կը խոստանան՝ որմէ աւելին աշխարհին մէջ չկրնար գտնուիլ : Յաճախ Քրիստինի վրայ կը խօսի և կը փնտռէ զանիկա , յաճախ մօրը և հօրը վրայ կը

խօսք՝ գորովագին սիրոյ և յարգանաց արտայայտութեամբ : Քանի մը բարեսիրտ անձինք անոր ամուսինը համոզեցին թէ անսպառաճ բան էր թողուլը որ իր կինը դաստիարակուհւոյն վրայ յիշատակ մը պահէր , ըստ որում աշխարհ՝ իր արդար դատաստաններուն համեմատ՝ զան իրը մարքիւն տարփուհին՝ և գործած վատ սպաննութեան իրը մեղսակից կը հռչակէ : Բօպէր չկրնար բոլոր ճշմարտութիւնը ըսել , բայց Քրիստինը կը պաշտպանէ արիարար : Գուցէ Աստուծո՞ այդ խեղճ աղջկը միջնարելու համար , երազի մը մէջ այս պարագան իրեն իմացուցած ըլլայ :

Խրնէտդի վրայ ալ բան չխօսուեցաւ , և ինչ եղած ըլլալը գիտցող մը չկայ :

ՎԵՐՁ

	Երև.
ԻԵ. Բայատրու թիւը	3
ԻԶ. Ամուսնական տեսարան	44
ԻԷ. Մօնղա	22
ԻԸ. Պատմութիւն	32
ԻԹ. Մեռցընող սէր	55
Լ. Մայրը և գաստիարակուհին	64
ԼԱ. Ի Բարիդ	73
ԼԲ. Գաս	82
ԼԳ. Ճշմարիտ սէր	90
ԼԴ. Մրցմունք և որոշում	99
ԼԵ. Բաժանում	107
ԼԶ. Պատմութիւնը	122
ԼԷ. Մարքիզուհւոյ թաղը	135
ԼԸ. Ոճիր	147
ԼԹ. Տարփուհին	160
Խ. Աստուծոյ մատը	171
ԽԱ. Վախճան	198

1812

1813

2013

